

Περιεχόμενα

Ο άνθρωπος και η φύση - Πόλη - Ύπαιθρος

Γεώργιος Δροσίνης, «Θαλασσινά τραγούδια»	10
Γιάννης Ρίτσος, «Τζιτζίκια στήσαν το χορό»	
και Οδυσσέας Ελύτης, «Κάτω στης μαργαρίτας το αλωνάκι»	15
Ίταλο Καλβίνο, «Μανιτάρια στην πόλη»	23

Λαογραφικά

Λαϊκό παραμύθι, «Το πιο γλυκό ψωμί»	30
Αντώνης Μόλλας, «Η πείνα του Καραγκιόζη»	35
Δημοτικό τραγούδι, «Ύπνε μου κι έπαρε μου το»	40
Μαρία Ιορδανίδου, «Τα φαντάσματα»	45
Κοσμάς Πολίτης, «Τα τσερκένια».....	51

Οικογενειακές σχέσεις

Άγγελος Σικελιανός, «Της μάνας μου»	58
Εμμανουήλ Ροΐδης, «Η εορτή του πατρός μου»	63
Λάμπρος Πορφύρας, «Το στερνό παραμύθι»	69
Λέων Τολοστόι, «Ο παππούς και το εγγονάκι».....	73
Ζωρζ Σαρή, «Νινέτ»	78
Τούλα Τίγκα, «Τα πράγματα στρώνουν περισσότερο».....	85

Θρησκευτική ζωή

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Στην Παναγία τη Σαλονικιά»	94
Κ. Π. Καβάφης, «Δένησις».....	100
Στράτης Μυριβήλης, «Η λιτανεία»	104
Κάρολος Ντίκενς, «Παραμονή Χριστουγέννων».....	110
Παντελής Καλιότσος, «Πασχαλινή ιστορία»	117

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ *Εθνική ζωή*

Κλέφτικο τραγούδι, «Ένας αϊτός περήφανος».....	124
Γιάννης Βλαχογιάννης, «Η Έξοδο»	129
Παντελής Πρεβελάκης, «Ο Κρητικός - Η Πολιτεία»	135
Γιώργος Θεοτοκάς, «Ανήμερα της 28ης Οκτωβρίου 1940».....	141
Δημήτρης Ψαθάς, «Οι πιτσιρίκοι».....	146
Κύπρος Χρυσάνθης, «17 του Νοέμβρη 1973 (Χαράματα)».....	151

Παλαιότερες μορφές ζωής

Κώστας Κρυστάλλης, «Ηλιοβασίλεμα».....	158
Νίκος Καζαντζάκης, «Η Νέα Παιδαγωγική».....	163
Νίκος Θέμελης, «Η αφήγηση του Αρχιμάστορα».....	171
Ευγενία Φακίνου, «Η ζωή στη Σύμη».....	177
Ντίνος Δημόπουλος, «Ο Σαρλό και το αθάνατο νερό».....	183

Ταξιδιωτικά κείμενα

Νάνος Βαλαωρίτης, «Με πλοίο».....	190
Κώστας Ουράνης, «Το θέλγητρο της Ανδαλουσίας»	196
Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, «Οδοιπορικό στην Ινδία»	202
Τζων Φώουλς, «Κοιτώντας την Αθήνα»	209
Μιχάλης Γκανάς, «Γυάλινα Γιάννινα».....	215

Η αποδημία - Ο καημός της ξενιτιάς - Ο ελληνισμός έξω από τα σύνορα - Τα μικρασιατικά - Οι πρόσφυγες

Ιωάννης Βηλαράς, «Πουλάκι»	222
Γιώργος Θεοτοκάς, «Ο Δημοτικός Κήπος του Ταξιμιού»	227
Διδώ Σωτηρίου, «Ταξίδι χωρίς επιστροφή»	233
Θανάσης Βαλτινός, «Η καλή μέρα απ' το πρωί φαίνεται»	239
Μαρούλα Κλιάφα, «Ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς»	244

Στόχος του μαθήματος Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας είναι η επαφή του μαθητή με την τέχνη του λόγου, τη λογοτεχνία, την αποτύπωση δηλαδή με γραπτά σύμβολα και λέξεις των ιδεών, των επιθυμιών, των προβληματισμών, των σκέψεων και των εσωτερικών συναισθημάτων του ανθρώπου, με απότερο πάντα σκοπό την καλλιέργεια και την αισθητοποίηση του ωραίου. Μέσα από το μάθημα αυτό ο μαθητής έρχεται σε επαφή και εξοικειώνεται με τα έργα σπουδαίων εκπροσώπων της νεοελληνικής γραμματείας. Με αυτόν τον τρόπο καλλιεργείται αισθητικά και αναπτύσσεται πνευματικά.

Τα επιλεγμένα, λοιπόν, κείμενα, που συνθέτουν την ύλη του νέου σχολικού βιβλίου στοχεύουν στην εξοικείωση του μαθητή με την τεχνοτροπία, τον τρόπο γραφής, το ιδιαίτερο ύφος, τις πλούσιες ιδέες και τους προβληματισμούς ποιητών και πεζογράφων κάθε περιόδου της νεοελληνικής γραμματείας (από τη δημοτική ποίηση έως τη μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία).

Στόχος του παρόντος βιβλίου, των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Α' Γυμνασίου των Εκδόσεων Βολονάκη, είναι να συμβάλει αποτελεσματικά στην οργάνωση και τη μεθόδευση του δύσκολου έργου της ερμηνείας και της κατανόησης των λογοτεχνικών κειμένων, χωρίς, όμως, να στερεί από τον αναγνώστη τη δυνατότητα αυτενέργειας και πρωτοβουλίας.

Ειδικότερα, η ύλη του συντίθεται από την ενδοκειμενική ερμηνευτική ανάλυση των σχολικών κειμένων (ακολουθώντας τις συμβουλές-υποδείξεις του βιβλίου του εκπαιδευτικού για την Α' Γυμνασίου), τα οποία αποτελούν αντιπροσωπευτικά έργα της κάθε λογοτεχνικής περιόδου, από τη δημοτική ποίηση έως τη νεότερη και τη σύγχρονη μεταπολεμική εποχή. Συγκεκριμένα, στο παρόν βιβλίο για κάθε κείμενο δίνονται στοιχεία για το λογοτέχνη και το έργο του, νοηματική απόδοση, δομή, ερμηνευτική και αισθητική προσέγγιση, απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου και κάποιες συμπληρωματικές - ερμηνευτικές ερωτήσεις.

Στη συγκεκριμένη έκδοση τα μέρη στα οποία διαιρείται κάθε κείμενο είναι τα εξής:

Α. Ο δημιουργός: Πρόκειται για το πρώτο μέρος, στο οποίο παρατίθενται στοιχεία από τη ζωή και το έργο του λογοτέχνη.

Β. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο: Στο δεύτερο αυτό μέρος εκτίθενται κάποια στοιχεία σχετικά με το λογοτεχνικό κείμενο (ο τίτλος της ποιητικής συλλογής ή του πεζογραφήματος στο οποίο ανήκει, η χρονολογία συγγραφής του, κάποια γνωρίσματα τεχνοτροπίας).

Γ. Δομή του έργου: Στο σημείο αυτό το έργο διαιρείται σε θεματικές ενότητες και δίνονται οι αντίστοιχοι πλαγιότιτλοι.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου: Το μέρος αυτό αποτελείται από τρεις υποενότητες. Η πρώτη υποενότητα (Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα) περιλαμβάνει μια περιληπτική απόδοση του περιεχομένου, στη δεύτερη (Νοηματική απόδοση) επιχειρείται μια ανάλυση των κύριων νοημάτων του έργου, ενώ στην τρίτη (χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων) επιχειρείται η σκιαγράφηση του χαρακτήρα των κεντρικών ηρώων του κειμένου.

Ε. Τεχνική - τεχνοτροπία: Στο πέμπτο μέρος της επεξεργασίας του κειμένου το έργο προσεγγίζεται αισθητικά, καθώς εξετάζονται και αναλύονται: η γλώσσα, το ύφος και η μορφή του έργου, γίνεται στιχουργική ανάλυση (όταν πρόκειται για ποίημα) και παρατίθενται τα σχήματα λόγου του κειμένου.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου: Στο μέρος αυτό αναπτύσσονται οι απαντήσεις στις εργασίες του σχολικού εγχειριδίου.

Ζ. Συμπληρωματικές ερωτήσεις: Στο τελευταίο αυτό μέρος παρατίθενται ανά κείμενο κάποιες συμπληρωματικές ερωτήσεις για την καλύτερη ερμηνεία και κατανόηση του έργου.

Οι συγγραφείς

**Ο ανθρωπός και η φύση
πόλη - υπαίθρος**

Θαλασσινά τραγούδια

Γεώργιος Δροσίνης

A. Ο δημιουργός

Ο Γεώργιος Δροσίνης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1859 και πέθανε στην Κηφισιά σε ηλικία 92 ετών. Καταγόταν από το Μεσολόγγι και μάλιστα ο παππούς του σκοτώθηκε στην ηρωική έξοδο της φρουράς του Μεσολογγίου το 1826. Σπουδάσε φιλολογία και μετεκπαιδεύτηκε στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας. Το 1888 επέστρεψε στην Ελλάδα και εργάστηκε σε πολλούς τομείς της δημόσιας και κοινωνικής ζωής της χώρας. Υπηρέτησε ως τμηματάρχης της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως και ως διευθυντής Γραμμάτων και Τεχνών του Υπουργείου Παιδείας. Σε δική του πρωτοβουλία οφείλεται η δημιουργία του Γραφείου Σχολικής Υγιεινής, ο οργάνωση του Μουσείου Κοσμητικών Τεχνών, η καθιέρωση της γιορτής της Σημαίας και η σύνταξη του Ιστορικού Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσης. Επίσης, πολύπλευρη δραστηριότητα επέδειξε και ως γραμματέας και σύμβουλος του Συλλόγου προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων. Ίδρυσε τη Σεβαστοπούλειο Εργατική Σχολή και τον Οίκο των Τυφλών, καθώς και τα περιοδικά *Εθνική αγωγή*, *Μελέτη* και *Ημερολόγιον* της Μεγάλης Ελλάδος. Παράλληλα, υπήρξε διευθυντής του φιλολογικού περιοδικού *Εστία*. Τέλος, το 1926 εξελέγη ακαδημαϊκός. Πηγές έμπνευσης για τον ποιητή, που διακατεχόταν από μια ιδιαίτερη συμπάθεια για τους απλούς ανθρώπους της υπαίθρου, πέρα από τους ίδιους, υπήρξαν η φύση, τα υπέροχα δημοτικά τραγούδια, οι παραδόσεις, οι θρύλοι, και η εθνική Ιστορία. Στα έργα του περιλαμβάνονται τα παρακάτω:

Ποιητικά: *Ιστοί αράχνης* (1880), *Σταλακτίται* (1881), *Ειδύλλια* (1885), *Αμάραντα* (1892), *Γαλήνη* (1902), *Φωτερά συστάδια* (1915), *Κλειστά βλέφαρα* (1918), *Πύρινη ρομφαία* (1921), *Θα βραδιάζει* (1922), *Είπε...* (1932), *Φευγάτα χελιδόνια* (1935), *Σπίθες στη στάχτη* (1940). Πεζά: *Αγροτικά επιστολαί* (1882), *Διηγήματα και Αναμνήσεις* (1886), *Αμαρυλλίς* (1886), *Το βοτάνι της αγάπης* (1901), *Παραμύθια* (1902), *Έρση* (1922), *Η Πεντάμορφη* (1924), και τα απομνημονεύματά του με τίτλο *Σκόρπια φύλλα της ζωής μου*.

Β. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το ποίημα Θαλασσινά τραγούδια ανήκει στην ποιητική συλλογή Ειδύλλια, που εκδόθηκε το 1884. Πρόκειται για μια αξιόλογη ποιητική συλλογή, που άσκησε μεγάλη επίδραση στην ποίηση της εποχής, καθώς υμείς με ποικίλους τρόπους την ομορφιά της ελληνικής φύσης και προβάλλει εικόνες εμπνευσμένες από τον αγροτικό και νησιωτικό χώρο. Το ποίημα, στο οποίο η φύση, η ύπαιθρος και η θάλασσα, αναδεικνύεται σε πηγή ζωής, απόλαυσης και αρμονίας για τον άνθρωπο, χαρακτηρίζεται από απλότητα, αισιοδοξία, τρυφερότητα και γαλάνη. Η ομορφιά του ελληνικού φυσικού τοπίου καταδεικνύεται με ποικίλους εκφραστικούς τρόπους και κυρίως με μια σειρά εικόνων, παρομοιώσεων και μεταφορών, που κυριαρχούν στο ποίημα.

Γ. Δομή του έργου

Το κείμενο χωρίζεται σε τέσσερις ενότητες:

1η ενότητα: «Γλυκά φυσά ο μπάτης... σε κύματ' ασημένια». Οι μορφές των ψαριών που κολυμπούν ανέμελα και παίζουν ερωτευμένα μέσα στα γαλάζια νερά της θάλασσας και κάτω από τον ήλιο.

2η ενότητα: «Στου καραβιού το πλάι... και μας γυρνά την πλάτη». Η μορφή του δελφινιού που κολυμπάει καμαρωτά δίπλα στο πλοίο, το προσπερνάει γρήγορα, τυλίγεται με τους αφρούς της θάλασσας και γυρνάει την πλάτη στους ανθρώπους.

3η ενότητα: «Χιονοπλασμένοι γλάροι... στο πέλαγος βουτούνε». Οι μορφές των γλάρων που ψάχνουν στη θάλασσα να βρουν ψάρια για να τραφούν.

4η ενότητα: «Και γύρω καραβάκια... βοσκό τους τον αέρα». Η εικόνα των καραβιών που αρμενίζουν μέσα στη θάλασσα, συσχετισμός των δύο κόσμων, της θάλασσας και της στεριάς.

Δ. Ανάλυση του περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Σε ολόκληρο το ποίημα αναδεικνύεται η ειδυλλιακή διάσταση και η αρμονική συνύπαρξη όλων των μερών του θαλασσινού τοπίου. Στην πρώτη στροφή του ποιήματος κυριαρχούν οι μορφές των ψαριών που παίζουν ανέμελα και ερωτευμένα μέσα στα γαλάζια νερά και κάτω από τον ήλιο και το γλυκό αεράκι του ειδυλλιακού θαλασσινού τοπίου. Στη δεύτερη στροφή του ποιήματος, την εικόνα του θαλασσινού τοπίου συνθέτει η μορφή ενός δελφινιού που κολυμπάει καμαρωτά δίπλα σ' ένα καράβι. Στη συνέχεια, γλάροι κατάλευκοι σαν το χιόνι πετούν δίπλα στα σκοινιά των πλοίων, που στηρίζουν

τα πανιά, αναζητώντας την τροφή τους. Τέλος, το ποίημα ολοκληρώνεται με την εικόνα των καραβιών, που αρμενίζουν μέσα στη θάλασσα και σχίζουν τα κύματα με τη βοήθεια του αέρα.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στους τέσσερις πρώτους στίχους του ποιήματος, ο δημιουργός μεταφέρει στον αναγνώστη την ειδυλλιακή ατμόσφαιρα του θαλασσινού ελληνικού τοπίου, περιγράφοντας στοιχεία που το συνθέτουν, όπως το γλυκό αεράκι, τα γαλανά νερά της θάλασσας και ο ήλιος που καθρεφτίζεται μέσα σε αυτά. Μέσα στο γαλήνιο και ειδυλλιακό αυτό τοπίο, ο ποιητής τοποθετεί τα «χρυσοφέρωτα» ψαράκια που κολυμπούν και παίζουν ανέμελα και ερωτευμένα κάτω από τα «ασημένια κύματα».

2η ενότητα: Η αναφορά στα έμφυτα στοιχεία της ελληνικής φύσης συνεχίζεται με την περιγραφή του «τρελού γοργόφτερου» δελφινιού, που κολυμπάει δίπλα σε ένα καράβι. Το δελφίνι αυτό, το οποίο παρομοιάζεται με «άτι» της θάλασσας, προσπερνά καμαρωτό το καράβι, τυλίγεται με τους αφρούς της θάλασσας και γυρνάει την πλάτη του στους ανθρώπους. Η παρομοίωση αυτή του δελφινιού με άλογο της θάλασσας, χρησιμοποιείται για να ενώσει δύο κόσμους, τον κόσμο της θάλασσας και τον κόσμο της στεριάς.

3η ενότητα: Στην τρίτη στροφή του ποιήματος γλάροι κατάλευκοι σαν το χιόνι, «χιονοπλασμένοι», ψάχνουν να βρουν ψάρια για να τραφούν. Με τα μάτια τους ορθάνοιχτα πετούν δίπλα στα σκοινιά των πλοιών που στηρίζουν τα πανιά χωρίς να κουράζονται και σφυρίζουν χαρούμενοι βουτώντας στο πέλαγος.

4η ενότητα: Το ποίημα ολοκληρώνεται με την περιγραφή της εικόνας των καραβιών, που «σαν άσπρα προβατάκια» αρμενίζουν μέσα στη θάλασσα και «σχίζουν» τα κύματα με τη βοήθεια του αέρα. Στην τελευταία στροφή του ποιήματος κυριαρχεί η παρομοίωση των καραβιών, που συνθέτουν την εικόνα του θαλασσινού τοπίου, με τα «άσπρα προβατάκια» («σαν άσπρα προβατάκια... βοσκό τους τον αέρα»), που αποτελούν στοιχεία της στεριάς, του ορεινού φυσικού χώρου.

Η παρομοίωση αυτή αποσκοπεί στη σύζευξη των δύο φυσικών χώρων, της θάλασσας και της στεριάς. Άλλωστε, η σύζευξη αυτή διακρίνεται καθαρά στο τέλος της στροφής, όπου ο θαλάσσιος χώρος ταυτίζεται εικαστικά με το χώρο της στεριάς και ειδικότερα, με τη ζωή στα ορεινά και την κτηνοτροφική ζωή («βόσκοντας», «κάμπους», «βοσκή», «βοσκό»).

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του έργου είναι η απλή, ζωντανή, δημοτική εμπλουτισμένη με ποικίλα επίθετα (γαλανά νερά, χρυσοφτέρωτα ψαράκια, ασημένια κύματα, τρελό δελφίνι, χιονοπλασμένοι γλάροι, ατίμητα φτερούγια, ακοίμητα μάτια, άσπρα προβατάκια, χαρωπά πηδήματα).

ii) Ύφος

Το ύφος του έργου είναι γλαφυρό, ζωντανό και παραστατικό.

iii) Στιχουργική ανάλυση

Το ποίημα είναι γραμμένο σε ιαμβικούς επτασύλλαβους και οκτασύλλαβους στίχους και η ομοιοκαταληξία κάθε στροφής ακολουθεί την πλεκτή δομή αβαγδβδ.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «η θάλασσα δροσίζεται», «ο ήλιος καθρεφτίζεται», «πετώντας δίχως έννοια», «ψαράκια χροσοφτέρωτα», «σε κύματ’ ασημένια», «γοργόφτερο πετάει», «χιονοπλασμένοι γλάροι», «ή με χαρά σφυρίζοντας», «κι έχουν βοσκή τα κύματα, / βοσκό τους τον αέρα».

Παρομοιώσεις: «σαν να καμαρώνεται της θάλασσας το άτι», «σαν άσπρα προβατάκια / που βόσκοντας γυρίζουν / με χαρωπά πηδήματα / στους κάμπους όλη μέρα».

Προσωποποιήσεις: «και μας γυρνά την πλάτη», «ή με χαρά σφυρίζοντας».

Εικόνες: Η εικόνα της θάλασσας, που στα γαλανά νερά της καθρεφτίζεται ο ήλιος, η εικόνα των ψαριών που κολυμπούν στα γαλανά νερά της θάλασσας, η εικόνα του καραβιού, η εικόνα του δελφινιού που κολυμπάει δίπλα στο καράβι, η εικόνα των «χιονοπλασμένων» γλάρων που πετούν «ακούραστοι» πάνω από τη θάλασσα, η εικόνα των καραβιών που αρμενίζουν στη θάλασσα, η εικόνα των προβάτων που βόσκουν στον κάμπο.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

- Σε κάθε στροφή κυριαρχεί μια μορφή του θαλασσινού κόσμου. Βρείτε ποια είναι αυτή σε κάθε περίπτωση και περιγράψτε τη συμπεριφορά της.

Στην πρώτη στροφή («γλυκά φυσά ο μπάτης... κύματα ασημένια») οι μορφές των χρυσοφτέρωτων ψαριών είναι εκείνες που κυριαρχούν. Μέσα στα κύματα, κολυμπούν ανέμελα κάτω από τον ήλιο. Μέσα στα νερά της θάλασσας παίζουν ερωτευμένα το ένα με το άλλο.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ

Στη δεύτερη στροφή («στου καραβιού... γυρνά την πλάτη») ένα δελφίνι κολυμπάει δίπλα στο καράβι. Καμαρωτό και γρήγορο προσπερνάει το πλοίο, τυλίγεται με τους αφρούς της θάλασσας και γυρνάει την πλάτη του στους ανθρώπους.

Στην τρίτη στροφή («χιονοπλασμένος γλάρος... στο πέλαγος βουτούνε») κατάλευκοι γλάροι σαν το χιόνι ψάχνουν να βρουν ψάρια για να φάνε με τα μάτια τους ορθάνοιχτα. Πετούν δίπλα στα σκοινιά των πλοίων που στηρίζουν τα πανιά χωρίς να κουράζονται και σφυρίζουν χαρούμενοι βουτώντας στο πέλαγος.

Στην τελευταία στροφή («και γύρω καραβάκια... βοσκό τους τον αέρα») τα καραβάκια αρμενίζουν στη θάλασσα και μοιάζουν σαν άσπρα προβατάκια. Σκίζουν τα κύματα με τη βοήθεια του αέρα.

2. Στην τελευταία στροφή συμπλέκονται δύο διαφορετικοί κόσμοι.

Εντοπίστε τους και περιγράψτε τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής συσχετίζει αυτούς τους δύο κόσμους.

Ο ποιητής χρησιμοποιώντας την παρομοίωση «σαν άσπρα προβατάκια» συσχετίζει δύο κόσμους. Τον κόσμο της θάλασσας και τον κόσμο της στεριάς. Η σύζευξη των δύο κόσμων διακρίνεται καθαρά στην τελευταία στροφή, όπου ο θαλάσσιος χώρος ταυτίζεται εικαστικά με το χώρο της στεριάς, και πιο συγκεκριμένα με την κτηνοτροφική ζωή και τη ζωή στα ορεινά (βόσκοντας, κάμπους, βοσκή).

3. Τα εκφραστικά μέσα που κυριαρχούν στο ποίημα είναι τα επίθετα, τα υποκοριστικά, οι μεταφορές. Βρείτε μερικά από αυτά.

Συζητήστε επίσης τη στιχουργική και την ομοιοκαταληξία του.

- Επίθετα: γαλανά νερά, χρυσοφτέρωτα ψαράκια, ασημένια κύματα, τρελό δελφίνι, χιονοπλασμένοι γλάροι, ατίμητα φτερούγια, ακούμητα μάτια, άσπρα προβατάκια, χαρωπά πηδήματα.
- Υποκοριστικά: ψαράκια, καραβάκια, προβατάκια.
- Μεταφορές: «η θάλασσα δροσίζεται», «ο ήλιος καθρεφτίζεται», «με χαρά σφυρίζοντας» (οι γλάροι), «κι έχουν βοσκή τα κύματα, βοσκό τους τον αέρα».

Το ποίημα είναι γραμμένο σε ιαμβικούς επτασύλλαβους και οκτασύλλαβους στίχους και η ομοιοκαταληξία κάθε οκτάστιχης στροφής ακολουθεί την πλεκτή δομή αβαθγδγδ.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Στο ποίημα κυριαρχούν οι ζωηρές εικόνες. Να τις εντοπίσετε και να τις περιγράψετε.
2. Στο ποίημα διακρίνεται η μεγάλη αγάπη του ποιητή για τη φύση. Τι συναισθήματα προκαλεί σε αυτόν η επαφή του μαζί της;
3. Ποια είναι η βασική ιδέα του ποιήματος;

Τζιτζίκια στήσαν το χορό

Κάτω στης μαργαρίτας το αλωνάκι

Γιάννης Ρίτσος - Οδυσσέας Ελύτης

A. Οι δημιουργοί

Γιάννης Ρίτσος

Ο Γιάννης Ρίτσος γεννήθηκε στη Μονεμβασιά το 1910 και πέθανε στην Αθήνα το 1990. Είναι ένας από τους κορυφαίους Έλληνες ποιητές και έχει διεθνή αναγνώριση. Ο πατέρας του ήταν μεγαλοκτηματίας αλλά έχασε την περιουσία του και η οικογένειά του βρέθηκε σε δυσχερή οικονομική θέση. Αργότερα, η μητέρα και ο μεγαλύτερος αδελφός του πέθαναν, ενώ ο πατέρας και η αδελφή του νοσηλεύτηκαν σε ψυχιατρείο. Ο ποιητής νέος έρχεται στην Αθήνα, όπου προσβάλλεται από φυματίωση και ενώ προσπαθεί να απασχοληθεί σε διάφορες εργασίες, περνάει ένα μεγάλο μέρος της ζωής του σε σανατόρια, αλλά και σε φυλακές και σε τόπους εξορίας λόγω των αριστερών ιδεών του. Θύμα του εμφύλιου σπαραγμού, εξορίζεται στη Μακρόνησο, στον Αϊ Στράτη, στη Γυάρο και τη Λέρο. Από το 1970, όμως, αρχίζει να αναγνωρίζεται το έργο του και να αποκτά διεθνείς διαστάσεις. Το 1977 τιμάται με το βραβείο Λένιν, ενώ έχει κερδίσει και άλλα βραβεία και διακρίσεις τόσο στην Ελλάδα όσο και σε χώρες του εξωτερικού.

Ο Γιάννης Ρίτσος είναι λυρικός ποιητής. Στα ποίηματα που συνέθεσε έως το 1936, χρησιμοποιεί με μεγάλη τέχνη τον παραδοσιακό στίχο, ακολουθώντας τον Κωστή Παλαμά, ενώ ως προς τη διάθεσή του, είναι έκδηλη η επίδραση του καρυωτακισμού. Στη συνέχεια, όμως, διαμορφώνει έναν προσωπικό τρόπο γραφής καθώς ακολουθεί τον ελεύθερο στίχο και η ποίησή του αποκτά κοινωνικό περιεχόμενο και σκοπό. Στα έργα του περιλαμβάνονται τα ποιητικά *Τρακτέρ, Πυραμίδες, Επιτάφιος, Το τραγούδι της αδερφής μου, Το εμβατήριο του ακεανού, Αγρύπνια, Μακρονησιώτικα, Ύμνος και θρήνος για την Κύπρο, Δεκαοκτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας, Τερατώδες αριστούργημα, Εικονοστάσιο ανωνύμων αγίων, Ρωμιοσύνη*. Στο συγγραφικό του έργο περιλαμβάνονται επίσης δοκίμια και θεατρικά έργα, καθώς και μεταφράσεις έργων ξένων λογοτεχνών (Αραγκόν, Έρεμπουργκ, Μαγιακόφσκι, Χικμέτ).

Οδυσσέας Ελύτης

Ο Οδυσσέας Ελύτης (φιλολογικό ψευδώνυμο του Οδυσσέα Αλεπουδέλη), γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1911 και πέθανε στην Αθήνα το 1996. Είναι ένας από τους κορυφαίους ποιητές μας και το 1979 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ λογοτεχνίας. Οι γονείς του, που κατάγονταν από τη Μυτιλήνη, εγκαταστάθηκαν το 1914 στον Πειραιά, όπου ο πατέρας του μετέφερε τα εργοστάσια σαπωνοποιίας και ελαιουργίας που είχε στην Κρήτη. Στον Πειραιά ο Ελύτης ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του και έπειτα φοίτησε στη Νομική Σχολή Αθηνών, αλλά εγκατέλειψε τις πανεπιστημιακές σπουδές του το 1936, για να καταταγεί στο στρατό. Στον πόλεμο του '40 πολέμησε στο αλβανικό μέτωπο. Μετά τον πόλεμο διορίστηκε διευθυντής προγράμματος στο Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας (1945-1946 και 1953) και ταξίδεψε σε διάφορες χώρες. Το 1975 ανακηρύχτηκε επίτιμος διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και το 1979 έγινε διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Σορβόννης. Ασχολήθηκε επίσης σοβαρά με τη ζωγραφική, το σχέδιο και την εικονιστική σύνθεση.

Ο Οδυσσέας Ελύτης εμφανίζεται στην ελληνική ποίηση το 1935 με τη δημοσίευση ποιημάτων του στο περιοδικό *Νέα Γράμματα*, όπου δημοσίευαν έργα τους οι λογοτέχνες της γενιάς του 1930. Ο ποιητής αντλεί την έμπνευσή του από τον ελληνικό ήλιο και τη θάλασσα, τα οποία αποτελούν στοιχεία που πρωταγωνιστούσαν στα παιδικά του χρόνια, καθώς περνούσε τα καλοκαίρια του σε νησιά του Αιγαίου. Έτσι, στην ποίησή του κυριαρχεί ο ελληνικός ήλιος και το αιγαιοπελαγίτικο τοπίο, μέσα σε ατμόσφαιρα λυρισμού.

Ωστόσο, μετά τον πόλεμο του 1940, ο ποιητής αντλεί τα θέματά του από τα πάθη και τους αγώνες του ελληνισμού. Όσον αφορά την τεχνοτροπία, ακολουθεί το κίνημα του υπερρεαλισμού, ενώ τα έργα του διακρίνονται για τις πλούσιες και ζωντανές εικόνες, καθώς και για τις εντυπωσιακές, συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις που χρησιμοποιεί.

Στα έργα του περιλαμβάνονται τα ποιητικά *Προσανατολισμοί*, *Ήλιος* ο πρώτος, *Άσμα ηρωικό και πένθιμο* για το χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας, *Άξιον Εστί*, *Έξι και μία τύψεις* για τον ουρανό, *Ο ήλιος ο ηλιάτορας*, *Τα ρω του έρωτα*, *Μαρία Νεφέλη*. Έγραψε επίσης τα δοκίμια *Ανοιχτά χαρτιά*, *Η μαγεία του Παπαδιαμάντη*, *Αναφορά* στον *Εμπειρίκο*, και μετέφρασε έργα ποιητών όπως ο Ελυάρ, ο Λοτρεαμόν, ο Λόρκα και ο Μαγιακόφσκι. Πολλά ποιήματα του έχουν μελοποιηθεί από συνθέτες όπως ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Μάνος Χατζιδάκης, ο Γιάννης Μαρκόπουλος, ο Νότης Μαυρουδής και ο Λίνος Κόκοτος.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

1ο ποίημα

Το ποίημα *Τζιτζίκια στήσαν το χορό* ανήκει στην ποιητική συλλογή του Γιάννη Ρίτσου *Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού* και εντάσσεται στη δεύτερη συγγραφική περίοδο του ποιητή, κατά την οποία ο δημιουργός διαμορφώνει έναν προσωπικό τρόπο γραφής, ακολουθεί τον ελεύθερο στίχο και προσανατολίζει την ποίησή του στην κοινωνική στράτευση. Το ποίημα υμνεί το φυσικό περιβάλλον και προβάλλει τη σχέση του με την παιδική ηλικία. Η φύση με την ομορφιά της μετατρέπεται σε πηγή αρμονίας και απόλαυσης για τον άνθρωπο, με τα αρώματα και τους χυμούς της γεννά επιθυμίες για τη ζωή και τον έρωτα και με τα χρώματα και τους ήχους της γίνεται τόπος ανεμελίας, χαράς και αισιοδοξίας για τα παιδιά που παίζουν, αλλά και χώρος πίκρας για το «γέρο κόσμο», που μοχθεί και αγωνίζεται. Σε ολόκληρο το ποίημα είναι διάχυτη μια αισιόδοξη, ανέμελη, παιγνιώδης διάθεση.

2ο ποίημα

Το ποίημα *Κάτω στης μαργαρίτας το αλωνάκι* ανήκει στην ποιητική συλλογή *Ηλιος* ο πρώτος του Οδυσσέα Ελύτη και εκδόθηκε το 1943. Ο ποιητής αντλεί την έμπνευσή του από τον ελληνικό ήλιο και τη θάλασσα, γιατί και η ζωή του είναι ποτισμένη με αυτά τα στοιχεία, αφού στα παιδικά του χρόνια περνούσε τα καλοκαίρια σε νησιά του Αιγαίου. Έτσι, στην ποίησή του κυριαρχεί ο ελληνικός ήλιος και το αιγαιοπελαγίτικο τοπίο, μέσα σε μια λυρική ατμόσφαιρα νεανικής αισιοδοξίας. Το συγκεκριμένο έργο ακολουθεί την τεχνοτροπία του υπερρεαλισμού, καθώς προβάλλει εικόνες και γεγονότα χωρίς λογική συνοχή και συνάφεια, αλλά με μεγάλη ζωντάνια, όπως ακριβώς αυτά εμφανίζονται στα ανθρώπινα όνειρα. Η φύση και τα στοιχεία της (ο ελληνικός ήλιος, το αιγαιοπελαγίτικο θαλασσινό τοπίο, ο ελληνικός γαλάζιος ουρανός και η ελληνική ύπαιθρος), συνθέτουν με τα αρώματα, τους χυμούς, τα χρώματα και τους ήχους τους τον τόπο παιχνιδιού και χαράς για τα παιδιά, που γεννά επιθυμίες για τη ζωή και τον έρωτα. Στο ποίημα αποτυπώνεται το εφηβικό ερωτικό ξύπνημα μέσα στην ομορφιά και την αρμονία της ελληνικής φύσης.

Γ. Δομή του έργου

1ο ποίημα

1η ενότητα: «Τζιτζίκια στήσαν το χορό /... και παίζουν παλαμάκια». Το ανέμελο και χαρούμενο παιχνίδι των παιδιών την ώρα του καλοκαιρινού μεσημεριού στη φύση - η σχέση των παιδιών με το φυσικό περιβάλλον).

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ

2η ενότητα: «Μια πεταλούδα διάφανη /... της πίκρας μαντιλάκι». Η φύση ως τόπος πικρός για το «γέρο κόσμο» που μοχθεί και αγωνίζεται να επιβιώσει - συνύπαρξη στον ίδιο τόπο, την ίδια στιγμή δύο αντιθετικών συναισθημάτων, της χαράς και της πίκρας.

2ο ποίημα

1η ενότητα: «Κάτω στης μαργαρίτας το αλωνάκι /... στάχυα ψηλά λυγίζουνε το μελαψό ουρανό». Η ομορφιά και η αρμονία της ελληνικής φύσης.

2η ενότητα: «Πέρα μεσ' στα χρυσά νταριά κοιμούνται αγοροκόριτσα/... απ' τη μασχάλη τους γλυκά στάζει το μοσχοκάρυδο». Η σχέση της φύσης με την παιδική ηλικία. Μέσα στη φύση τα παιδιά χαίρονται τη ζωή, την αγάπη, τη φιλία.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

1ο ποίημα

Στη πρώτη στροφή του ποιήματος *Τζιτζίκια στήσαν το χορό* γίνεται αναφορά στη σχέση που αναπτύσσουν τα παιδιά με το φυσικό περιβάλλον, καθώς στήνουν το παιχνίδι τους μέσα στη φύση του καλοκαιρινού μεσημεριού. Την ώρα του καλοκαιρινού μεσημεριού, μέσα στο φυσικό περιβάλλον, τα παιδιά παίζουν ανέμελα και χαίρονται τη ζωή, την αγάπη και τη φιλία.

Ο ίδιος όμως τόπος της φύσης, που γίνεται πηγή χαράς, για τα παιδιά που παίζουν, αποτελεί συγχρόνως και τόπο πίκρας για το «γέρο κόσμο», που κοπιάζει και αγωνίζεται για την επιβίωσή του.

2ο ποίημα

Στο ποίημα *Κάτω στης μαργαρίτας το αλωνάκι* ο Οδυσσέας Ελύτης περιγράφει τη σχέση που αναπτύσσουν τα νεαρά αγόρια και κορίτσια, που κοιμούνται, χαίρονται τη φιλία τους και νιώθουν τα πρώτα ερωτικά σκιρτήματα, με τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος (τον ήλιο, τα λουλούδια, τα μελισσόπουλα, τη θάλασσα, τον ουρανό). Παράλληλα, στο ποίημα προβάλλεται ιδιαίτερα η σχέση καλοκαιριού και εφήβων, καθώς τα παιδιά νιώθουν πιο έντονα το ερωτικό ξύπνημα, την ανέμελη καλοκαιρινή εποχή.

ii) Νοηματική απόδοση

1ο ποίημα

1η ενότητα: Στην πρώτη στροφή του ποιήματος, η φύση και το καλοκαιρινό μεσημέρι μετατρέπονται σε πηγές ζωής, απόλαυσης, χαράς και ανεμελιάς, για τα παιδιά που παίζουν και χαίρονται τη

ζωή, την αγάπη και τη φιλία. Στους τέσσερις πρώτους στίχους του έργου είναι διάχυτη μια παιγνιώδης και αισιόδοξη διάθεση που προσδίδει στο ποίημα τόσο η εικόνα -οπτική και ακουστική- του χορού των τζιτζικιών, όσο και ο ήχος από τα παλαμάκια των χαρούμενων και ανέμελων παιδιών. Οι εικόνες αυτές, που ενεργοποιούν τις αισθήσεις του αναγνώστη, την όραση και την ακοή, μεταδίδουν το αισιόδοξο και χαρούμενο πνεύμα που διέπει τις σχέσεις της φύσης με την ανέμελη παιδική ηλικία.

2η ενότητα: Στη δεύτερη όμως στροφή του ποιήματος, η ίδια η φύση μετατρέπεται σε τόπο πίκρας για το «γέρο κόσμο» που αγωνίζεται να επιβιώσει. «Μία πεταλούδα διάφανη /... της πίκρας μαντιλάκι» (στ. 5-10). Στο ποίημα διαφαίνεται ο τρόπος με τον οποίο τα συναισθήματα της χαράς και της πίκρας συνυπάρχουν στη ζωή των ανθρώπων. Συνεπώς, στο ποίημα συνυπάρχουν δύο αντιθετικά συναισθήματα. Όμως η συνύπαρξη αυτή μεταφέρεται στο ποίημα από την πραγματική καθημερινή ζωή, καθώς οι στιγμές δυστυχίας μερικών ανθρώπων συμπίπτουν χρονικά με τις στιγμές ευτυχίας κάποιων άλλων.

2ο ποίημα

1η ενότητα: Στην πρώτη ενότητα του ποιήματος (στ. 1-5), ο ποιητής χρησιμοποιεί πλήθος ποιητικών εικόνων, που ενεργοποιούν τις αισθήσεις, εντυπωσιάζουν και φορτίζουν συναισθηματικά τον αναγνώστη, για να αποδώσει λυρικά την ομορφιά και την αρμονία της ελληνικής φύσης. Στο ποίημα κυριαρχεί η παιγνιώδης και αισιόδοξη διάθεση, που προσδίδει στο έργο η εικόνα του τρελού χορού που στήνουν τα μελισσόπουλα.

2η ενότητα: Το φυσικό περιβάλλον (ο ήλιος, τα λουλούδια, τα μελισσόπουλα, ο ουρανός, η θάλασσα), η ομορφιά του οποίου αναδεικνύεται στους πρώτους στίχους του ποιήματος, συνυπάρχει στο έργο με τα νεαρά αγόρια και κορίτσια που κοιμούνται και χαίρονται τη ζωή, την αγάπη και τη φιλία. Στο ποίημα κυριαρχούν τα χρώματα, οι ήχοι, το κέφι, η χαρά, η αισιοδοξία και ο έρωτας, τα οποία εντάσσονται στο πλαίσιο του ελληνικού φυσικού τοπίου την ώρα του ζεστού καλοκαιρινού μεσημεριού.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

1ο ποίημα

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του έργου είναι η απλή, πολυδύναμη δημοτική.

ii) Ύφος

Το ύφος του ποιήματος είναι τρυφερό, έντονα λυρικό και ζωντανό.

iii) Στιχουργική ανάλυση

Χρησιμοποιείται ο ελεύθερος στίχος χωρίς ομοιοκαταληξία και με διαφορετικό αριθμό στίχων στην κάθε στροφή.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «Τζιτζίκια στήσαν το χορό», «στου γέρου κόσμου στάθηκε / στα φρύδια επάνω, αντήλιο / κι έπαιζε και κρυφόγνεφε / της πίκρας μαντηλάκι».

Εικόνες: Η ηχητική και οπτική εικόνα των τζιτζικιών «που στήσαν το χορό», η εικόνα των παιδιών που στέκονται κυκλικά και παίζουν παλαμάκια, η εικόνα της χρωματιστής πεταλούδας.

2ο ποίημα

i) Γλώσσα

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο ποιητής είναι η εκφραστική, δυνατή, ζωντανή, δημοτική.

ii) Ύφος

Το ύφος του έργου είναι απλό, παραστατικό, δραματικό.

iii) Στιχουργική ανάλυση

Ο στίχος είναι ελεύθερος χωρίς ομοιοκαταληξία και χωρίς τον ίδιο αριθμό στίχων στην κάθε στροφή.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «Στήσαν χορό τρελό τα μελισσόπουλα» (στ. 2), «Ιδρώνει ο ήλιος, τρέμει το νερό» (στ. 3), «Φωτιάς σουσάμια σιγοπέφτουνε» (στ. 4), «Στάχυα ψηλά λυγίζουνε το μελαψό ουρανό» (στ. 5), «Ο ύπνος τους μυρίζει πυρκαγιά» (στ. 7), «Στα δόντια τους ο ήλιος σπαρταράει» (στ. 8), «Απ' τη μασχάλη τους γλυκά στάζει το μοσχοκάρυδο» (στ. 9).

Προσωποποιήσεις: «Στήσαν χορό τρελό τα μελισσόπουλα» (στ. 2), «Ιδρώνει ο ήλιος τρέμει το νερό» (στ. 3).

Εικόνες: Η εικόνα του «τρελού» χορού που έστησαν στο αλωνάκι τα μελισσόπουλα (στ. 1-2), οι εικόνες, ηχητικές και οπτικές, από ελληνικό καλοκαιρινό μεσημέρι. («Ιδρώνει ο ήλιος, τρέμει το νερό/ φωτιάς σουσάμια σιγοπέφτουνε/ στάχυα ψηλά λυγίζουνε το μελαψό ουρανό», στ. 3-5). Η εικόνα των νεαρών αγοριών και κοριτσιών που κοιμούνται την ώρα του καλοκαιρινού μεσημεριού (στ. 6-9).

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Πώς συνδέονται στα δύο ποίηματα τα παιδιά και η φύση;

Στο πρώτο ποίημα τα παιδιά στήνουν τα παιχνίδια τους μέσα στη

φύση του καλοκαιρινού μεσημεριού. Η νεολαία είναι δηλαδή μέρος της φύσης. Στο ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη η φύση (ο ήλιος, τα λουλούδια κ.λπ.) συνυπάρχουν με τα νεαρά αγόρια και κορίτσια που κοιμούνται και χαίρονται τη φιλία τους.

2. Ποια κοινά στοιχεία στο περιεχόμενο και στη μορφή έχουν τα ποιήματα του Γ. Ρίτσου και του Οδ. Ελύτη;

Στα δύο ποιήματα έχουν αρκετά κοινά στοιχεία. Και τα δύο αναφέρονται στη φύση με κέντρο τα παιδιά που χαίρονται τη ζωή, την αγάπη, τη φιλία. Ως προς τη μορφή, και στα δύο έργα είναι έντονο το αίσθημα της χαράς που αναδύεται, ενώ προβάλλεται η σχέση ανάμεσα στη φύση και την παιδική ηλικία. Και οι δύο ποιητές χρησιμοποιούν έντονες εικόνες χωρίς ομοιοκαταληξία και χωρίς να έχουν ίδιους στίχους στην κάθε στροφή.

3. Ποιες αισθήσεις μας κινητοποιούνται, προκειμένου να προσλάβουμε και να απολαύσουμε τις ποιητικές εικόνες;

Οι δύο ποιητές χρησιμοποιούν πολλές και έντονες εικόνες για τις οποίες πρέπει να ενεργοποιηθούν οι αισθήσεις των αναγνωστών. Αρχικά η όραση για τα χρώματα και τις εικόνες, η όσφρηση για τις μυρωδιές που αναδύονται, καθώς και η ακοή για το χορό και τα παλαμάκια. Χρησιμοποιώντας τις αισθήσεις μας αυτές προσλαμβάνουμε και απολαμβάνουμε τις ποιητικές εικόνες των δύο δημητορικών.

4. Σε ποια σημεία φαίνεται η αισιόδοξη διάθεση των ποιητών;

Στο πρώτο ποίημα το αισιόδοξο στοιχείο είναι ο χορός των τζιτζικιών και τα παλαμάκια των παιδιών παρά τη ζέστη του καλοκαιρινού μεσημεριού. Τα χαρούμενα παιδιά δίνουν την αισιόδοξη νότα στο ποίημα του Γιάννη Ρίτσου. Όσον αφορά στο ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη, η διάθεση είναι και εδώ αισιόδοξη αφού πάλι στήθηκε ένας χορός, όχι των τζιτζικιών αυτή τη φορά, αλλά από τα μελισσόπουλα. Αυτό δείχνει την ευχάριστη διάθεση που διαπνέει το ποίημα.

5. Πώς συνυπάρχουν μέσα στο ποίημα του Γ. Ρίτσου η χαρούμενη και η πικρή διάσταση της ζωής;

Στη δεύτερη στροφή του ποίηματος του Γιάννη Ρίτσου είναι αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι τα συναισθήματα της χαράς και της πίκρας συνυπάρχουν στη ζωή των ανθρώπων, όπως αποδίδονται μέσα από τις ποιητικές εικόνες («πεταλούδα πορτοκαλιά και μαύρη», «έπαψε και κρυφόγνεφε της πίκρας μαντηλάκι»). Δυστυχώς, κάποιοι άνθρωποι είναι στενοχωρημένοι την ώρα που κάποιοι άλλοι ευτυχούν. Δεν είναι, λοιπόν, περίεργο που δύο αντίθετα συναισθήματα υπάρχουν την ίδια στιγμή, αφού αυτό συμβαίνει και στην πραγματική, στην καθημερινή ζωή.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ

6. Πώς παρουσιάζει ο Οδ. Ελύτης στο ποίημά του την ηλικία της εφηβείας;

Στο ποίημα του Ελύτη παρουσιάζεται η σχέση καλοκαιριού και εφήβων. Τα παιδιά νιώθουν το ερωτικό ξύπνημα, ιδιαίτερα το καλοκαίρι που είναι ανέμελα και ζουν μέσα σε μια πανδαισία χρωμάτων, ήχων, κεφιού, χαράς και έρωτα, με πλούσια την ελληνική φύση στην κάψα του καλοκαιρινού μεσημεριού.

7. Βρείτε τις μεταφορές και τις προσωποποιήσεις που υπάρχουν στα ποίηματα.

Στα δύο ποιήματα υπάρχουν οι εξής μεταφορές: «τα τζιτζίκια στήσαν το χορό», «στήσαν χορό τρελό τα μελισσόπουλα», «ιδρώνει ο ήλιος, τρέμει το νερό», «απ' τη μασχάλη στάζει το μοσχοκάρυδο». Οι προσωποποιήσεις είναι οι εξής: «μια πεταλούδα διάφανη... έπαιζε και κρυφόγυνεφε», «στήσαν χορό τρελό τα μελισσόπουλα», «τρέμει το νερό», «ιδρώνει ο ήλιος».

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Ποια συναισθήματα κυριαρχούν στο ποίημα του Γ. Ρίτσου;
2. Να εντοπίσετε και να περιγράψετε τις εικόνες που συνθέτουν το ποίημα του Ρίτσου. Τι εκφράζει η κάθε εικόνα;
3. Να εντοπίσετε τις μεταφορές της δεύτερης στροφής του ποιήματος του Γ. Ρίτσου.
4. Κύρια εκφραστικά μέσα του ποιήματος του Οδυσσέα Ελύτη είναι οι εικόνες. Να βρείτε τις εικόνες αυτές.
5. Πώς περιγράφεται η σχέση των εφήβων με τη φύση του καλοκαιριού στο δεύτερο ποίημα;
6. Ποια είναι η βασική ιδέα του ποιήματος του Οδυσσέα Ελύτη;

Μανιτάρια στην πόλη

Ίταλο Καλβίνο

A. Ο δημιουργός

Ο Ίταλο Καλβίνο γεννήθηκε το 1923 στην Κούβα. Υπήρξε διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος και δημοσιογράφος και συγκαταλέγεται στους δημοφιλέστερους Ιταλούς πεζογράφους του 20ού αιώνα. Σε νεαρή ηλικία έφυγε από την Κούβα για να εγκατασταθεί στην Ιταλία. Στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου προσχώρησε στην ιταλική Αντίσταση. Μετά τον πόλεμο εγκαταστάθηκε στο Τορίνο, όπου σπούδασε Φιλολογία, ενώ εργαζόταν για το κομμουνιστικό περιοδικό *L'Unità* και για τον εκδοτικό οίκο «Εινάουντι». Το 1959 ξεκίνησε, μαζί με τον Έλιο Βιτορίνι, την έκδοση του περιοδικού *Ilmenabo di letteratura*, μια σειρά τετραδίων κριτικής. Ο Καλβίνο πέθανε το 1985 στη Σιένα της Ιταλίας. Δύο από τα πρώτα πεζογραφήματά του ήταν εμπνευσμένα από την ιταλική Αντίσταση: το νεορεαλιστικό μυθιστόρημα *To monopáti proς tη φωλιά με tις aράχνες* (1947), που εξετάζει την Αντίσταση μέσα από τις εμπειρίες ενός εφήβου, ο οποίος ήταν τόσο ανίσχυρος μέσα στη δύνη των γεγονότων όσο και οι ενήλικοι γύρω του, και τα διηγήματα *Tελευταίο έρχεται tο κοράκι* (1949). Από αυτά και άλλα ρεαλιστικά έργα, ο συγγραφέας στράφηκε προς το φανταστικό στοιχείο και την αλληγορία. Ο Καλβίνο, που κέρδισε πολλές ιταλικές λογοτεχνικές διακρίσεις, έγινε γνωστός διεθνώς με τις τρεις φανταστικές ιστορίες του, οι οποίες ανήκουν στη συλλογή *Oi πρόγονοι μας* (1960). Στα έργα του περιλαμβάνονται *O διχασμένος υποκόμης*, *O βαρόνος στα δέντρα*, *O ανύπαρκτος iππότης*, *Oi aόρατες πόλεις*, *To κάστρο tων διασταυρούμενων πεπρωμένων*, *An μια νύχτα tου χειμώνα* ένας tαξιδιώτης, *Iταλικοί μύθοι*, καθώς και τα διηγήματα *Ta κοσμοκωμικά* και *Ti con zero*.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το λογοτεχνικό απόσπασμα του βιβλίου ανήκει στο φανταστικό μυθιστόρημα *Μαρκοβάλντο* ή *Εποχές στην πόλη*, το οποίο εκδόθηκε το 1963 στο Τορίνο της Ιταλίας. Το μυθιστόρημα διαιρείται

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ

σε είκοσι ιστορίες και η κάθε ιστορία αντιστοιχεί σε μία εποχή. Σε κάθε λοιπόν εποχή αναλογούν πέντε ιστορίες, οι οποίες αναφέρονται στη φύση και υμνούν την αξία της και τη σημασία της στη ζωή ανθρώπου.

Κοινός κεντρικός ήρωας όλων των ιστοριών είναι ο Μαρκοβάλντο, που ταυτίζεται με τον άνθρωπο που αναζητά τη φύση, την ομορφιά, τη γαλήνη και την αρμονία, αλλά δε γνωρίζει πού να τη βρει, καθώς τα στοιχεία που συναντά καθημερινά στην πόλη είναι παραμορφωμένα και άξια περιφρόνησης. Για το λόγο αυτό, από ανάγκη και μόνο, συμβιβάζεται με την τεχνητή ζωή.

Γ. Δομή του έργου

1η ενότητα: «Μια μέρα... της ύπαρξής του»: Ο Μαρκοβάλντο είναι ένας άνθρωπος που αγαπά και επιζητεί τη φύση, αλλά δε γνωρίζει πού να τη βρει. Συμβιβάζεται με την τεχνητή ζωή της πόλης.

2η ενότητα: «Έτσι, ένα πρώι... αν σας ξεφύγει κουβέντα»: Η χαρά και ο ενθουσιασμός του φυσιολάτρη Μαρκοβάλντο για την ανακάλυψη των μανιταριών.

3η ενότητα: «Το άλλο πρωί... πόσο καιρό ήθελαν να μεγαλώσουν». Η ανησυχία του ήρωα μήπως κάποιος κλέψει τα μανιτάρια και η ανακούφισή του, όταν διαπιστώνει ότι κανείς δεν τα έχει πειράξει.

4η ενότητα: «Τη νύχτα έβρεξε... ο ένας τον άλλο». Η χαρά του ήρωα την ημέρα της βροχής, η απογοήτευση του επειδή είναι αναγκασμένος να μοιραστεί τα μανιτάρια και η δυσάρεστη έκπληξη που του επιφυλάσσουν τα δηλητηριασμένα μανιτάρια.

Δ. Ανάλυση του περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Ο κεντρικός ήρωας του μυθιστορηματικού αποσπάσματος *Μανιτάρια στην πόλη* είναι ο Μαρκοβάλντο, ο οποίος διακρίνεται για τη μεγάλη του αγάπη για τη φύση και τις ομορφιές της, τις οποίες αναζητά αλλά δε γνωρίζει πού μπορεί να τις βρει. Ενθουσιάζεται καθώς ένα πρωινό, πηγαίνοντας στη δουλειά του, ανακαλύπτει μανιτάρια μέσα στην πόλη. Με αφορμή την ανακάλυψή του αυτή ο Μαρκοβάλντο αρχίζει να ονειρεύεται την επιστροφή στη φύση, που τόσο πολύ αγαπά. Ανυπομονεί να δει τα μανιτάρια να μεγαλώνουν, ανησυχεί μήπως κάποιος τα κλέψει και νιώθει ανακούφιση κάθε φορά που διαπιστώνει ότι κανείς δεν τα έχει πειράξει. Ιδιαίτερα μεγάλη είναι η χαρά που αισθάνεται τη νύχτα που βρέχει, καθώς συνειδητοποιεί ότι πλησιάζει η ώρα που θα αποκτήσει επιτέλους τα πολυπόθητα μανιτάρια. Όμως, τη χαρά του διαδέχεται η απογο-

ήτευση που ακολουθεί τη δυσάρεστη έκπληξη που τον περιμένει, όταν καταλήγουν όλοι ομαδικά στο νοσοκομείο εξαιτίας των δηλητηριασμένων μανιταριών.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στην πρώτη θεματική ενότητα του αποσπάσματος σκιαγραφείται η προσωπικότητα και η μορφή του κεντρικού μυθιστορηματικού ήρωα. Ο Μαρκοβάλντο ταυτίζεται με έναν άνθρωπο που αναζητά τη φύση, γιατί διακατέχεται από μια έντονη και δυνατή αγάπη γι' αυτή, αλλά αδυνατεί να την ανακαλύψει, καθώς δε γνωρίζει πού να τη βρει. Έτσι, συμβιβάζεται με την τεχνητή ζωή της πόλης, όπου ό,τι συναντά είναι παραμορφωμένο και άξιο περιφρόνησης.

2η ενότητα: Για το λόγο αυτό, καταλαμβάνεται από έντονο ενθουσιασμό, όταν ένα πρωινό πηγαίνοντας στη δουλειά του ανακαλύπτει μανιτάρια μέσα στην πόλη. Το γεγονός αυτό γεμίζει αμέσως την ψυχή του φυσιολάτρη ήρωα με χαρά, ελπίδα, αισιοδοξία και προσδοκίαν («Ο Μαρκοβάλντο ένιωσε λες και ο γκρίζος και άχαρος κόσμος που τον περιέβαλλε είχε μονομιάς γεμίσει κρυμμένους θησαυρούς... του ψωμιού»). Η χαρά του είναι τόσο μεγάλη, που επιστρέφοντας στο σπίτι το βράδυ υπόσχεται ότι σύντομα θα τους φέρει για φαγητό μανιτάρια.

3η ενότητα: Ωστόσο, τον ενθουσιασμό του Μαρκοβάλντο διαδέχεται η ανησυχία του μήπως κάποιος κλέψει τα μανιτάρια, καθώς και η ανακούφισή του, όταν διαπιστώνει ότι κανείς δεν τα έχει πειράξει.

4η ενότητα: Ιδιαίτερα μεγάλη είναι η χαρά που νιώθει ο πρωταγωνιστής τη νύχτα που βρέχει, καθώς συνειδητοποιεί ότι πλησιάζει η στιγμή που θα αποκτήσει το πολυπόθητο εύρημά του. Όμως, απογοητεύεται, όταν αντιλαμβάνεται ότι δεν πρόκειται για μια προσωπική ανακάλυψη και συνειδητοποιεί ότι είναι αναγκασμένος να μοιραστεί τα πολυπόθητα μανιτάρια με άλλους συνανθρώπους του. Η απογοήτευσή του τέλος, γίνεται ακόμη μεγαλύτερη όταν τελικά καταλήγουν όλοι ομαδικά στο νοσοκομείο, εξαιτίας των δηλητηριασμένων μανιταριών.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Μαρκοβάλντο: Ο ήρωας αναζητά μάταια τη φύση μέσα στην πόλη, αλλά του είναι αδύνατο να την ανακαλύψει. Ωστόσο, είναι αναγκασμένος να συμβιβαστεί με την τεχνητή ζωή. Από το απόσπασμα μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η κοινωνική του θέση είναι χαμηλή, καθώς εργάζεται ως αχθοφόρος, προκειμένου να ζήσει την οικογενειά του, και τους υπόσχεται ότι θα τους φέρει μανιτάρια.

E. Τεχνική - τεχνοτροπία

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του έργου είναι η απλή, ζωντανή και παραστατική δημοτική, πλούσια στην έκφραση συναισθημάτων.

ii) Ύφος

Το ύφος είναι λιτό, ζωντανό, φυσικό. Στο έργο προσδίδει ζωντάνια η διαλογική μορφή που διακόπτει την αφήγηση.

iii) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «Το βλέμμα του που γλιστρούσε πάνω τους», «στα πόδια των δέντρων ξεπρόβαλλαν καρούμπαλα», «μες στην καρδιά της πόλης!», «ο γκρίζος και άχαρος κόσμος που τον περιέβαλλε είχε μονομιάς γεμίσει κρυμμένους θησαυρούς», «και δεν έβλεπε την ώρα», «τη λεπτή τους γεύση», «τον τύλιγε μέσα σ' ένα ζηλότυπο και δύσπιστο φόβο», «ξεψάχνιζαν την άσφαλτο του δρόμου, για να βρουν ίχνη της φύσης και να τα σβήσουν με τη σκούπα», «κάτω από τη μύτη», «κοκάλωσε από οργή».

Παρομοιώσεις: «Όπως στην άμμο της ερήμου», «όπως οι αγρότες, που έπειτα από μήνες ξηρασίας ξυπνούν και χορεύουν από χαρά στον ήχο των πρώτων σταγόνων».

Εικόνες: Η εικόνα της πόλης («τα μάτια αυτού του Μαρκοβάλντο... της ερήμου»). Η εικόνα των στοιχείων της φύσης, («κι από την άλλη... της ύπαρξής του»). Η εικόνα των μανιταριών, («στο κομμάτι της άγονης... υπόγεια σώματα», «και να τα μανιτάρια... ακόμα χώμα»). Η εικόνα του «διοπτροφόρου» οδοκαθαριστή, («αυτός ο οδοκαθαριστής... νεαρός»).

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Προσπαθήστε να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητα και την κοινωνική θέση του κεντρικού ήρωα, αντλώντας στοιχεία από το κείμενο.

1. Διαβάζοντας το απόσπασμα συμπεραίνουμε ότι ο Μαρκοβάλντο είναι ένας άνθρωπος, ο οποίος αναζητά τη φύση, αλλά δε γνωρίζει πώς και πού μπορεί να την ανακαλύψει. Αυτά που βρίσκει από τη φύση είναι παραμορφωμένα και άξια περιφρόνησης. Όμως, από ανάγκη συμβιβάζεται με την τεχνητή ζωή. Σχετικά με την κοινωνική θέση του κεντρικού ήρωα, διαπιστώνουμε ότι είναι χαμηλή, αφού εργάζεται ως αχθοφόρος, προκειμένου να ζήσει την οικογένειά του. Πιθανότατα είναι ένας φτωχός μεροκαματιάρης, αφού υπόσχεται στην οικογένειά του ότι μια μέρα θα τους φέρει για φαγητό μανιτάρια («ακούστε τι θα σας πω, είπε... όπως σας βλέπω και με βλέπετε»). Τα παιδιά του είχαν συνηθίσει να τρώνε φτωχικά και γι'

αυτό δε γνώριζαν την ύπαρξη των μανιταριών («Και πού είναι αυτά τα μανιτάρια; Ρώτησαν τα παιδιά. Πες μας πού φυτρώνουν!»).

2. Από ποιες φάσεις περνά η διάθεση του ήρωα, από τη στιγμή που ανακαλύπτει την ύπαρξη των μανιταριών;

Ο κεντρικός ήρωας, όταν ανακαλύπτει τα μανιτάρια ένα πρωί πηγαίνοντας στη δουλειά του, ενθουσιάζεται και αρχίζει να ονειρεύεται την επιστροφή στη φύση, την οποία τόσο πολύ αγαπά. Ανυπομονεί να δει τα μανιτάρια να μεγαλώνουν. Ανησυχεί μήπως κάποιος κλέψει τα μανιτάρια, ανακουφίζεται όμως κάθε φορά που διαπιστώνει ότι κανείς δεν τα είχε πειράξει. Η χαρά που ένιωσε τη νύχτα που έβρεξε, ήταν πολύ μεγάλη, αφού συνειδητοποίησε ότι πλησιάζει η ώρα που θα αποκτήσει τα πολυπόθητα μανιτάρια. Στο τέλος όμως απογοητεύεται, καθώς τον περιμένει μια δυσάρεστη έκπληξη, όταν καταλήγουν όλοι στο νοσοκομείο.

3. Τι είδους προβλήματα αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι που ζουν στην πόλη; Βρείτε τα σχετικά σημεία στο κείμενο.

Είναι γεγονός ότι η ζωή στις μεγαλουπόλεις προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα. Υπάρχουν όμως και μερικά προβλήματα που προκύπτουν από τη διαβίωση στη αστικά κέντρα. Αρχικά, η στέρηση της φυσικής ζωής είναι ιδιαίτερα έντονη περισσότερο σε εκείνους που είναι φυσιολάτρες και συνειδητοποιούν το σημαντικό ρόλο της φύσης στη ζωή του ανθρώπου. Επιπλέον, οι ανθρώπινες σχέσεις σε μια πόλη είναι απρόσωπες και υπάρχει απομόνωση, επιφύλαξη και ανταγωνισμός («Για μια στιγμή σχεδόν κοκάλωσε από οργή, έπειτα - όπως συχνά συμβαίνει - οι προσωπικές εμπάθειες»). Τέλος, η μόλυνση του περιβάλλοντος αναμφισβήτητα βλάπτει την καθημερινή ζωή της πόλης και συχνά οδηγεί αρκετούς ανθρώπους στο νοσοκομείο. Το ίδιο έπιαθε και ο Μαρκοβάλντο και όλοι όσοι έφαγαν τα πιθανώς μολυσμένα μανιτάρια.

Ζ. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Ποια συναισθήματα γεννιούνται στην ψυχή του αναγνώστη, καθώς παρακολουθεί την εξέλιξη της ιστορίας;
2. Πώς διαγράφεται μέσα από το διήγημα η σχέση του ανθρώπου της πόλης με τη φύση;
3. Τι επιδράσεις έχει το περιβάλλον και η ζωή στην πόλη στο χαρακτήρα του ανθρώπου; Τι διακρίνει τις σχέσεις των ανθρώπων της πόλης σύμφωνα με το διήγημα;

Λαογραφικά

Το πιο γλυκό ψωμί

Λαϊκό παραμύθι

A. Ο δημιουργός

Το έργο είναι λαϊκό δημιούργημα.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το λογοτεχνικό απόσπασμα που ακολουθεί, ανήκει στην κατηγορία των λαογραφικών έργων, τα οποία είτε ως απανθίσματα αυθεντικού και γνήσιου λαϊκού λόγου, είτε ως έργα γνωστών συγγραφέων που αποτυπώνουν τη λαϊκή νοοτροπία και συμπεριφορά, επιχειρούν να φωτίσουν τις ποικίλες όψεις της λαϊκής ζωής και του λαϊκού πολιτισμού. Πρόκειται για κείμενα που σκιαγραφούν με αριστουργηματικό τρόπο χαρακτηριστικούς λαϊκούς τύπους και καταγράφουν ποικίλα λαϊκά έθιμα, παραδόσεις, αντιλήψεις και προλήψεις του λαού, που είτε έχουν χαθεί, είτε επιβιώνουν ακόμη και σήμερα.

Το συγκεκριμένο λαϊκό παραμύθι, βασίζεται σε μια παλαιά λαϊκή αφήγηση και αποτελεί κεφαλλονίτικη παραλλαγή. Πρόκειται για ένα διηγηματικό ή κοσμικό παραμύθι, που αφηγείται την περιπέτεια ενός πλούσιου βασιλιά χωρίς την παρεμβολή υπερφυσικών στοιχείων και με διδακτικό, αλληγορικό περιεχόμενο, καθώς η σύνθεσή του έχει στόχο τη διδαχή και τον παραδειγματισμό.

C. Δομή του έργου

1η ενότητα: «Κάποτε ήταν... που λέει ο λόγος»: Το πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο πλούσιος αλλά ανόρεκτος βασιλιάς και οι άκαρπες προσπάθειες των γιατρών να θεραπεύσουν την αρρώστια του.

2η ενότητα: «Όπου κάποια μέρα... Έτσι λοιπόν κι έγινε»: Η χωρίς αποτέλεσμα συμβουλή του φτωχού σοφού γέροντα να ζητήσει από τους υπηκόους του να ζυμώσουν το πιο γλυκό ψωμί.

3η ενότητα: «Θα σε κρεμάσω... να τρώγαμε κι εμείς έτσι!»: Η συμβουλή του σοφού γέροντα προς το βασιλιά. Η σκληρή, κοπιαστική εργασία των δύο ανθρώπων να φτιάξουν «το πιο γλυκό ψωμί» του κόσμου, η θεραπεία της ασθένειας του βασιλιά, το ηθικό δίδαγμα

του παραμυθιού σύμφωνα με το οποίο ο άνθρωπος είναι ευτυχισμένος, όταν απολαμβάνει τους καρπούς του μόχθου του.

Δ. Ανάλυση του περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Το παραμύθι *Το πιο γλυκό ψωμί* αναφέρεται σε έναν πολύ πλούσιο βασιλιά, που παρόλο που είχε τα πάντα και τον θεωρούσαν τον πιο ευτυχισμένο άνθρωπο του κόσμου, αντιμετώπιζε το πρόβλημα της ανορεξίας, καθώς δεν είχε όρεξη να φάει τίποτα και συνεχώς αδυνατίζει. Πολλοί γιατροί τον επισκέπτονταν, όμως κανένας δεν κατάφερνε να γιατρέψει τον άρρωστο βασιλιά, που συνέχιζε να αδυνατίζει ολοένα και περισσότερο. Μια μέρα ένας ασπρομάλλης φτωχός γέρος, που ήταν σοφός και είχε ιατρικές γνώσεις, έφτασε στο παλάτι και συμβούλεψε το βασιλιά να ζητήσει να του φέρουν το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου, λέγοντας πως αν το αποκτήσει, θα θεραπευτεί η αρρώστια του. Έτσι, ο βασιλιάς διέταξε να ζυμώσουν «το πιο γλυκό ψωμί». Κανένα όμως ψωμί από αυτά που έφεραν στο παλάτι δεν κατάφερε να ανοίξει την όρεξή του. Τελικά, ο ανόρεκτος βασιλιάς έπειτα από προτροπή του σοφού γέροντα, τον ακολούθησε στην καλύβα του. Επί τρεις μέρες και οι δύο εργάστηκαν σκληρά, για να φτιάξουν «το πιο γλυκό ψωμί». Στο τέλος, όταν ο βασιλιάς έφαγε το ψωμί, του φάνηκε πράγματι «το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου» και θεραπεύτηκε από το πρόβλημά του. Τότε, ο γέροντας εξήγησε στο βασιλιά ότι το ψωμί αυτό ήταν το πιο γλυκό, επειδή κόπιασε για να το φτιάξει. Ο βασιλιάς δέχτηκε την ερμηνεία αυτή και ακολούθησε τη συμβουλή του σοφού γέρου, καθώς από εκείνη την ημέρα άρχισε να δουλεύει αρκετά. Έτσι, γιατρεύτηκε για πάντα από την ανορεξία και έτρωγε πάντοτε καλά.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Το λαϊκό παραμύθι αναφέρεται στην περιπέτεια ενός πολύ πλούσιου βασιλιά, που αν και έχει τα πάντα και θεωρείται ο πιο ευτυχισμένος άνθρωπος του κόσμου, αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ανορεξίας, καθώς δεν έχει όρεξη να φάει και διαρκώς αδυνατίζει. Πολλοί γιατροί τον επισκέφτηκαν στο παλάτι του, αλλά κανείς δεν μπόρεσε να τον θεραπεύσει.

2η ενότητα: Ένας όμως φτωχός ασπρομάλλης γέρος, που ήταν και σοφός και γνώριζε και από ιατρική, πέρασε κάποια μέρα από το παλάτι και συμβούλεψε το βασιλιά να ζητήσει να του φέρουν «το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου». Αν κατάφερνε να το αποκτήσει αυτό, τότε θα έβρισκε γιατρειά στο πρόβλημά του. Ο βασιλιάς, πράγματι, διέταξε να του ζυμώσουν και να του ψήσουν «το πιο γλυκό ψωμί

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

του κόσμου». Όντως, του το έφεραν στο παλάτι να το δοκιμάσει, έχοντας βάλει πολλή ζάχαρη και ανθόγαλα. Κανένα όμως ψωμί δεν κατάφερε να ανοίξει την όρεξη του βασιλιά.

3η ενότητα: Τελικά, ο βασιλιάς πείστηκε από το γέροντα να τον ακολουθήσει στην καλύβα του, ελπίζοντας ότι θα απαλλαγεί από το πρόβλημά του. Επί τρεις ημέρες δούλευαν και οι δύο πολύ σκληρά για να φτιάξουν ψωμί, μέχρι που στο τέλος, όταν έφαγε το ψωμί ο βασιλιάς, του φάνηκε ότι ήταν «το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου». Με αυτόν τον τρόπο, ο βασιλιάς θεραπεύτηκε από την ασθένειά του, γιατρεύτηκε από την ανορεξία και έτρωγε καλά.

Το λαϊκό αυτό παραμύθι, προκαλεί έντονα συναισθήματα και δυνατή συγκίνηση στους αναγνώστες που παρακολουθούν το βασιλιά να προσπαθεί απεγνωσμένα να λύσει το πρόβλημά του, φτάνοντας ακόμη και στο σημείο, παρά το αξίωμά του να εργάζεται σκληρά επί τρεις ημέρες μαζί με το γέρο σοφό. Επίσης, ιδιαίτερα σημαντικό είναι το διδακτικό περιεχόμενο του παραμυθιού, μέσα από το οποίο ο ακροατής διδάσκεται ότι τα χρήματα και ο πλουσιοπάροχος βίος δεν ταυτίζονται με την απόλυτη ευτυχία στη ζωή του ανθρώπου. Παρ' όλο που ο βασιλιάς είχε τα πάντα και δε χρειαζόταν να κοπιάσει για τίποτα, ωστόσο, ήταν δυστυχισμένος. Η δυστυχία στο παραμύθι εκφράζεται αλληγορικά και συμβολικά, ως ανορεξία. Σύμφωνα με το παραμύθι όμως, η ευτυχία ταυτίζεται με την εργασία, καθώς όποιος δουλεύει σκληρά, απολαμβάνει τους καρπούς του μόχθου του. Τέλος, παράλληλα με το ηθικό δίδαγμα που περιέχει κάθε λαϊκή αφήγηση, το παραμύθι ψυχαγωγεί, τέρπει και διασκεδάζει τον αναγνώστη, καθώς αντιστοιχεί σε μια ευχάριστη ιστορία που προκαλεί γελίο («που μακάρι να τρώγαμε κι εμείς έτσι!»).

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα του έργου

Η γλώσσα του έργου είναι η απλή, λιτή, φυσική δημοτική με αρκετά λαϊκά στοιχεία.

ii) Ύφος

Το ύφος του έργου είναι λιτό, ζωντανό και παραστατικό. Στο παραμύθι, η έμμεση αφήγηση (διήγηση) διακόπτεται από το διάλογο, που προσδίδει αμεσότητα και ζωντάνια.

iii) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «Του πουλιού το γάλα», «και καρφάκι δε μου καίγεται για κανέναν!», «έπεσαν με τα μούτρα στη δουλειά», «το πρόσωπό του έγινε κόκκινο από χαρά».

Παρομοιώσεις: «Σαν πεινασμένος λύκος».

Επαναλήψεις: «Το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου»

Εικόνες: Η εικόνα της αμφίεσης του βασιλιά πριν από την αναχώρησή του για την καλύβα του γέροντα («Φόρεσε κι αυτός... στα χέρια του...»). Η εικόνα της περιγραφής του χώρου όπου βρισκόταν η καλύβα («...κι επήγανε στον κάμπο... χωράφι σπαρμένο»).

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Απαντώντας στις παρακάτω ερωτήσεις, θα έχετε αποδώσει περιληπτικά το περιεχόμενο του παραμυθιού:

α. Ποιο πρόβλημα έχει ο ήρωας;

β. Ποιες λύσεις δοκιμάζει αρχικά;

γ. Ποιος έρχεται ως βοηθός του και τι τον συμβουλεύει;

δ. Ακολουθεί τη συμβουλή-δοκιμασία και πώς;

ε. Ποιο αποτέλεσμα είχε η δοκιμασία για τον ήρωα ως προς το αρχικό του πρόβλημα;

α. Ο πλούσιος βασιλιάς αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ανορεξίας. Αν και τα είχε όλα και τον θεωρούσαν ευτυχισμένο, δεν είχε όρεξη, δεν μπορούσε να βάλει τίποτα στο στόμα του και συνεχώς αδυνάτιζε.

β. Πολλοί γιατροί πήγαιναν να τον δουν για να τον γιατρέψουν, αλλά δεν είχαν κανένα θετικό αποτέλεσμα, αφού ο βασιλιάς συνέχιζε να αδυνατίζει ολοένα και περισσότερο.

γ. Κάποια μέρα πέρασε από το παλάτι ένας ασπρομάλλης φτωχός γέρος, ο οποίος ήταν σοφός και γνώριζε από ιατρική. Τον συμβούλεψε να ζητήσει να του φέρουν «το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου». Αν κατάφερνε να το αποκτήσει, τότε θα έβρισκε γιατρειά στο πρόβλημά του.

δ. Ο βασιλιάς πραγματικά διέταξε να του ζυμώσουν και να του ψήσουν «το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου». Όντως, του το έφεραν στο παλάτι να το δοκιμάσει έχοντας βάλει πολλή ζάχαρη και ανθόγαλα. Κανένα όμως ψωμί δεν κατάφερε να ανοίξει την όρεξη του βασιλιά.

ε. Τελικά πείστηκε από το γέροντα να τον ακολουθήσει στην καλύβα του, περιμένοντας πως έτσι θα μπορούσε να θεραπευτεί από το πρόβλημά του. Επί τρεις ημέρες δούλευαν και οι δύο πολύ σκληρά για να φτιάξουν ψωμί. Όταν στο τέλος έφαγε το ψωμί ο βασιλιάς, του φάνηκε ότι ήταν «το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου».

2. Ένα γνώρισμα της λαϊκής αφήγησης είναι ότι γίνεται μπροστά σε ακροατήριο το οποίο ο λαϊκός αφηγητής φροντίζει να συγκι-

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

νήσει, να διδάξει και να ψυχαγωγήσει. Βρείτε μέσα στο παραμύθι σημεία που να επαληθεύουν αυτή την παρατήρηση.

Το παραμύθι αυτό προκαλεί τη συγκίνηση στους ακροατές, καθώς βλέπουμε το βασιλιά να κάνει απεγνωσμένες προσπάθειες να λύσει το πρόβλημα της ανορεξίας του. Επίσης, συγκινεί το γεγονός ότι ένας βασιλιάς φτάνει στο σημείο να δουλεύει σκληρά επί τρεις ημέρες μαζί με το γέροντα σοφό. Αναμφισβήτητα, διαβάζοντας το παραμύθι διδασκόμαστε ότι τα χρήματα και η πλουσιοπάροχη ζωή δεν είναι το παν στη ζωή μας. Παρόλο που ο βασιλιάς τα είχε όλα και δε χρειαζόταν να μοχθήσει για τίποτα, ήταν δυστυχισμένος. Στο παραμύθι η δυστυχία εκφράζεται αλληγορικά ως ανορεξία. Επίσης, το παραμύθι μάς διδάσκει ότι όποιος εργάζεται σκληρά απολαμβάνει τους καρπούς του κόπου του. Τέλος, μέσα από το παραμύθι ψυχαγωγούμαστε, αφού προκαλεί το γέλιο και μας διασκεδάζει («...να τρώγαμε κι εμείς έτσι!»).

3. Περιγράψτε τους δύο ανθρώπινους χαρακτήρες του παραμυθιού, το βασιλιά και το γέροντα. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζετε;

Ο βασιλιάς με το γέροντα έχουν ομοιότητες και διαφορές. Τα κοινά τους στοιχεία είναι ότι αποτελούν δύο ανθρώπινους τύπους, που παρά τις διαφορές τους, έδειξαν υπομονή όλο το διάστημα των τριών ημερών που δούλευαν μαζί. Ο βασιλιάς υπακούει στις παραινέσεις του γέροντα και εκείνος προσπαθεί να δείξει στο βασιλιά την αξία της εργασίας. Η πρώτη διαφορά τους είναι ότι ο βασιλιάς έχει όλα τα υλικά αγαθά, ενώ ο γέροντας είναι φτωχός, αλλά σοφός. Η δεύτερη διαφορά τους είναι ότι στην αρχή ο βασιλιάς παρουσιάζεται αυταρχικός και απειλητικός, σε αντίθεση με το γέροντα που είναι ήρεμος και απλός.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Το πιο γλυκό ψωμί είναι ένα διδακτικό παραμύθι που έχει στόχο να διδάξει τον αναγνώστη. Ποια είναι η βασική ιδέα και ποιο το ηθικό δίδαγμα του ποιήματος;
2. Ο γέροντας συμβουλεύει το βασιλιά να φάει «το πιο γλυκό ψωμί του κόσμου». Τι εννοεί ο γέροντας, τελικά, με την αινιγματική αυτή φράση;
3. Να χαρακτηρίσετε το βασιλιά του παραμυθιού.

Η πείνα του Καραγκιόζη

Αντώνης Μόλλας

A. Ο δημιουργός

Ο Καραγκιόζης αποτελεί ένα λαϊκό είδος θεάτρου σκιών, εξαιρετικά διαδεδομένο και αγαπητό στην Ελλάδα κατά το παρελθόν. Αρχικά, οι υποθέσεις των παραστάσεων, που επινοούνταν από τους ίδιους τους καραγκιόζοπαίχτες, μεταδίδονταν προφορικά από τον έναν στον άλλον. Άρχισαν να τυπώνονται σε φυλλάδια μόλις από τις αρχές της δεκαετίας του 1920. Πρώτος ο Μάρκος Ξάνθος, ο οποίος ήταν εγγράμματος, αποφάσισε να τυπώσει τις υποθέσεις σε φυλλάδια. Ύστερα τον ακολούθησε ο Αντώνης Μόλλας (1871-1949), ο οποίος υπήρξε ένας από τους πιο γνωστούς καραγκιόζοπαίχτες και δημιούργησε και δικούς του χαρακτήρες, όπως τον «Πεπόνια», τον «Καικαί» και τον «Νώντα».

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Ο Καραγκιόζης είναι ένα εξαιρετικά διαδεδομένο και αγαπητό στην Ελλάδα -κατά το παρελθόν- λαϊκό είδος θεάτρου σκιών. Έχουν διατυπωθεί αρκετές θεωρίες για την καταγωγή του. Ορισμένοι τον συνδέουν με την αρχαιότητα ή το Βυζάντιο, αν και οι αρχαίες και βυζαντινές πηγές δεν αναφέρουν θέατρο σκιών. Άλλοι ανάγουν την καταγωγή του θεάτρου στη μακρινή Ανατολή (Κίνα, Ινδία).

Ο Καραγκιόζης έφτασε στην Ελλάδα με τους Τούρκους, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, διαδόθηκε στο χώρο της Βαλκανικής ήδη στις αρχές του 17^{ου} αιώνα και γρήγορα ενσωματώθηκε στην ντόπια λαϊκή παράδοση και μεταβλήθηκε με το χρόνο σε ελληνικό λαϊκό θέαμα. Στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα και έως το Β' Παγκόσμιο πόλεμο και την Κατοχή, προσείλκυε ένα μαζικό, αφοσιωμένο κοινό. Από τη δεκαετία του 1930 αρχίζει να γίνεται σαφές ότι το νέο μεγάλο λαϊκό μέσο ψυχαγωγίας θα ήταν για αρκετές δεκαετίες ο κινηματογράφος. Μετά τον πόλεμο ο Καραγκιόζης διατηρήθηκε ως μια διασκεδαστική παράσταση, που απευθυνόταν κυρίως σε παιδιά. Αρχικά, οι υποθέσεις των παραστάσεων μεταδίδονταν προφορικά από τον έναν στον άλλον καραγκιόζοπαίχτη. Άρχισαν

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

όμως να τυπώνονται σε φυλλάδιο από τις αρχές της δεκαετίας του 1920. Το απόσπασμα του σχολικού βιβλίου ανήκει στο έργο του Αντώνη Μόλλα *Το χάνι του Μπαρμπαγιώργου* και τυπώθηκε σε φυλλάδιο το 1925. Τα κύρια πρόσωπα του έργου είναι ο Καραγκιόζης, ο Χατζηαβάτης και ο Μπαρμπαγιώργος.

Η μορφή του Καραγκιόζη αντιστοιχεί στον τύπο του μόνιμα φτωχού αλλά ζωηρού σαρκαστή των πάντων, ο οποίος είναι κάτοικος μεγάλης πόλης, άνεργος, έτοιμος να αναλάβει οποιαδήποτε εργασία που θα του επιφέρει κάποιο εύκολο και εφήμερο κέρδος, γιατί είναι πάντα πειναλέος. Κανονικά, δε γνωρίζει καμιά τέχνη και κανένα επάγγελμα και συνεπώς δεν έχει καμιά δυσκολία να ξεγελάσει εκείνον που του αναθέτει την εργασία, με αποτέλεσμα να ξυλοκοπείται άγρια και να επιστρέψει στην καλύβα του εξίσου πεινασμένος όπως πρώτα, κάτι που συμβαίνει και στο συγκεκριμένο απόσπασμα.

Γ. Δομή του έργου

1η ενότητα: Α΄ σκηνή: «Φτώχεια, Χατζατζάρη μου... να σε πιάσει παραμιλητό»: Η συνάντηση του Καραγκιόζη με το Χατζηαβάτη. Η ιδέα του Καραγκιόζη να μετατραπεί το παλαιό χάνι σε εξοχικό κέντρο.

2η ενότητα: Β΄ σκηνή: «(πλησιάζων) εδώ είσαι Μπαρμπαγιώργο;... αλλά συ άμα με ιδείς με αρχινάς στο ξύλο». Η συνάντηση του Χατζηαβάτη με τον Μπαρμπαγιώργο. Ο μεσολαβητικός ρόλος, η επιτυχημένη του προσπάθεια να συμβιβάσει τις δύο πλευρές, ο ερχομός του Καραγκιόζη.

Δ. Ανάλυση του περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Στο κείμενο *Η πείνα του Καραγκιόζη* ο Καραγκιόζης και ο Χατζηαβάτης, που υποφέρουν από τη φτώχεια, πείθουν τον Μπαρμπαγιώργο να προσφέρει τα χρήματά του για να ανακατασκευάσουν το παλιό χάνι και να το μετατρέψουν σε εξοχικό κέντρο. Ο Καραγκιόζης, ο γιος του ο Κολλητήρης και ο Χατζηαβάτης προσφέρονται να βοηθήσουν οι ίδιοι στη λειτουργία του μαγαζιού. Όμως ο Καραγκιόζης, που δε γνωρίζει κανένα επάγγελμα, και ο Κολλητήρης δεν τα καταφέρνουν ως σερβιτόροι. Αντιθέτως, τα κάνουν θάλασσα με αποτέλεσμα όλοι να ξυλοκοπηθούν άγρια από τον Μπαρμπαγιώργο και να επιστρέψουν στην καλύβα τους εξίσου πεινασμένοι όπως και πρώτα.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στην πρώτη σκηνή του έργου, ο Καραγκιόζης συναντά το Χατζηαβάτη και συζητούν για τη φτώχεια και την πείνα που

τους βασανίζει. Στη συνέχεια η συζήτηση στρέφεται γύρω από το πρόσωπο του Μπαρμπαγιώργου, ο οποίος παρουσιάζεται να αντιπαθεί τον Καραγκιόζη και να τον αποπαίρνει κάθε φορά που τον συναντά. Ο Καραγκιόζης, αφού περιγράφει ένα περιστατικό που διαδραματίστηκε μεταξύ του ιδίου και του Μπαρμπαγιώργου, συνεχίζει τη συζήτηση αναφέροντας στο Χατζηαβάτη το λόγο για τον οποίο θέλησε να συναντήσει το θείο του. Εκφράζει την ιδέα να μετατραπεί το χάνι σε εξοχικό κέντρο. Με την ιδέα αυτή συμφωνεί ο Χατζηαβάτης και αποφασίζουν μαζί να επισκεφτούν τον Μπαρμπαγιώργο και να του ανακοινώσουν τις σκέψεις τους.

2η ενότητα: Στη δεύτερη σκηνή του έργου, ο Χατζηαβάτης επισκέπτεται τον Μπαρμπαγιώργο με σκοπό να του προτείνει να μετατρέψει το παλιό χάνι σε εξοχικό κέντρο. Αρχικά, η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από το πρόσωπο του Καραγκιόζη. Ο Μπαρμπαγιώργος μιλά αποδοκιμαστικά για τον ανιψιό του. Στο τέλος, όμως, πείθεται από το Χατζηαβάτη να δεχτεί να συναντήσει τον Καραγκιόζη χωρίς να τον αποπάρει, για να συζητήσουν για σοβαρές δουλειές και υποθέσεις. Άλλωστε, ο Μπαρμπαγιώργος, που εκπροσωπεί το Ρουμελιώτη πρωτόγονο και αφελή Έλληνα, έχει αρκετές αδυναμίες ως άνθρωπος, καθώς παρουσιάζεται τσιγκούνης και προληπτικός, αλλά κατά βάθος έχει καλή ψυχή, αφού κάθε φορά που ο Καραγκιόζης έχει προβλήματα, προσπαθεί με κάθε τρόπο να τον ξεμπλέξει. Τέλος, το πρόσωπο του Χατζηαβάτη είναι εκείνο που προσπαθεί και καταφέρνει να φέρει σε συμβιβασμό τις δύο πλευρές, τον Καραγκιόζη και το θείο του Μπαρμπαγιώργο. Ο Χατζηαβάτης προσπαθεί να ενώσει τις δύο πλευρές, να βοηθήσει τον εαυτό του και τον Καραγκιόζη, ο οποίος συνεχώς καταφέρνει να εξοργίζει το θείο του.

E. Τεχνική - τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του έργου είναι η λιτή, απλή, ζωντανή, φυσική δημοτική με αρκετά λαϊκά στοιχεία και ιδιωματισμούς.

ii) Ύφος

Το ύφος του έργου είναι λιτό, ζωντανό και φυσικό. Ζωντανία, αμεσότητα και φυσικότητα προσδίδει στο έργο η διαλογική μορφή που απαιτεί το λαϊκό θέατρο σκιών. Παράλληλα, διάχυτη είναι στο έργο μια ευχάριστη, ψυχαγωγική, διασκεδαστική διάθεση.

iii) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «να σταυρώσω δεκάρα στην τσέπη μου», «νομίζει πως

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

βλέπει το χάρο του», «στην κοιλιά μου ακούω έναν εσωτερικόν καβγά, ένα κακό...», «ήλθον τα άντερά μου εις έριδας», «είχα αλληθωρίσει από την πείνα», «να κατεβάσω το τροπάριο της ψευτιάς», «τον γκρέμισε ο γάιδαρος», «έφαγα και το ξύλο», «χρυσές δουλειές», «να με παραγουλήσει στο ξύλο», «εμπρός καρδιά Χατζατζάρη μου, αλλά ποδάρια πίσω», «να σε πιάσει παραμιλήτο», «δεν πας κατά καπνού», «όταν σκοντάψει κανείς, του λένε και τύφλα», «κολλάει τσιμπούρι».

Παρομοιώσεις: «σαν μοτοσικλέτα», «όσο τίμνια είν' κι η αλ'πού», «σα σκύλος», «σαν τον γκραβαρίτικο ζητιάνο...».

Εικόνες: Η εικόνα της περιγραφής του χώρου όπου βρίσκεται το παλιό χάνι («Αλήθεια Καραγκιόζη, και το 'χουν παραμελήσει... να ξεραθούν απεριποίητα»).

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ποιο είναι το μόνιμο πρόβλημα του Καραγκιόζη και πώς προσπαθεί να το αντιμετωπίσει;

Ο Καραγκιόζης είναι μια γνωστή και αγαπητή φιγούρα του θεάτρου σκιών. Η συνεχής φτώχεια του δεν τον κάνει να χάσει τη ζωηράδα και το κέφι του. Δε γνωρίζει καμιά τέχνη, είναι όμως πρόθυμος να ανακατευτεί παντού, προκειμένου να καταφέρει να επιβιώσει. Το μόνιμο πρόβλημά του είναι η πείνα που νιώθει καθημερινά και δύσκολα καταφέρνει να την αντιμετωπίσει. Γ' αυτό το λόγο προσπαθεί να ασχοληθεί με οτιδήποτε και να ασκήσει οποιοδήποτε επάγγελμα, προκειμένου να γεμίσει το άδειο του στομάχι. Στο τέλος, όμως, αποτυγχάνει, αποκαλύπτεται και έπειτα από πανηγυρικούς ξυλοδαρμούς καταλήγει στη φτωχική του καλύβα πεινασμένος όπως και πρώτα.

2. Πώς φέρεται στον Καραγκιόζη ο θείος του ο Μπαρμπαγιώργος και γιατί; Προσπαθήστε να περιγράψετε το χαρακτήρα του Μπαρμπαγιώργου.

Ο Μπαρμπαγιώργος, ο θείος του Καραγκιόζη, δεν έχει σχηματίσει την καλύτερη εντύπωση για τον ανιψιό του. Τον θεωρεί λωποδύτη και γρουσουύζη. Για ό,τι παθαίνει ο ίδιος, φταίει ο Καραγκιόζης, με αποτέλεσμα να του ρίχνει πολύ ξύλο. Ο τύπος του Μπαρμπαγιώργου είναι μία από τις κορυφαίες δημιουργίες των Ελλήνων καραγκιόζοπαιχτών. Εκπροσωπεί το Ρουμελιώτη και γενικά τον πρωτόγονο και αφελή Έλληνα. Έχει αρκετές αδυναμίες ως άνθρωπος, οι οποίες δεν κρύβονται. Είναι τσιγκούνης και προληπτικός, αλλά κατά βάθος έχει καλή ψυχή, αφού κάθε φορά που ο Καραγκιόζης έχει προβλήματα, ο θείος του προσπαθεί με κάθε τρόπο να τον βοηθήσει και να τον γλιτώσει.

3. Περιγράψτε το χαρακτήρα του Χατζηαβάτη, έτσι όπως διαγρά- φεται στο συγκεκριμένο κείμενο.

Ο Χατζηαβάτης παρουσιάζεται στο συγκεκριμένο απόσπασμα ως ένας άνθρωπος που προσπαθεί να συμβιβάσει τις δύο πλευρές, δηλαδή τον Καραγκιόζη με το θείο του. Είναι ένας άνθρωπος σοβαροφανής. Γενικά προσπαθεί να βοηθήσει τον εαυτό του, αλλά και τους συνανθρώπους του και ιδιαίτερα το φίλο του, τον Καραγκιόζη, που συνεχώς συμπεριφέρεται με τρόπο που εξοργίζει τον Μπαρμπαγιώργο. Είναι ο μόνος συνδετικός κρίκος ανάμεσα στις δύο πλευρές και καταβάλλει κάθε προσπάθεια για να τους συμβιβάσει.

4. Εντοπίστε σημεία όπου κορυφώνεται το χιούμορ και εξηγήστε πώς επιτυγχάνεται αυτό.

Το θέατρο σκιών βασίζεται στην παρουσίαση λαογραφικών θεμάτων και σκηνών από την καθημερινότητα. Αυτά τα θέματα όμως παρουσιάζονται με τρόπο όχι επιστημονικό αλλά χιουμοριστικό. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα το χιούμορ κορυφώνεται στα εξής σημεία:

- α. Όταν ο Καραγκιόζης παρουσιάζει την εικόνα της κοιλιάς του και των εντέρων του να μαλώνουν για ένα σύκο.
- β. Ο Μπαρμπαγιώργος χτυπά τον Καραγκιόζη.
- γ. Ο Μπαρμπαγιώργος κρίνει τον Καραγκιόζη στο Χατζηαβάτη.
- δ. Ο Καραγκιόζης χαρακτηρίζει τόσο τον Χατζηαβάτη, όσο και τον Μπαρμπαγιώργο με σιγανή φωνή.

Η κορύφωση αυτή επιτυγχάνεται μέσα από τη χρήση γλαφυρής περιγραφής, μέω της αφήγησης των διαφόρων καταστάσεων και θεατρικών τεχνασμάτων, όπως η δυνατή και σιγανή φωνή, καθώς και με τη χρήση επιθέτων και εκφράσεων που προκαλούν το γέλιο. Πάντως, οι ίδιες οι καταστάσεις βοηθούν στη δημιουργία ευχάριστου και χιουμοριστικού περιβάλλοντος.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Να χαρακτηρίσετε το καθένα από τα πρόσωπα του έργου.
2. Να αποδώσετε περιληπτικά το νόημα του κειμένου.
3. Να εντοπίσετε στο κείμενο τα σημεία όπου διαφαίνεται το χιουμοριστικό πνεύμα του Καραγκιόζη.

‘Υπνε μου κι έπαρέ μου το

Δημοτικό τραγούδι

A. Ο δημιουργός

Το νανούρισμα είναι λαϊκό δημιούργημα.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το λογοτεχνικό απόσπασμα που ακολουθεί ανήκει στην κατηγορία των λαογραφικών έργων, τα οποία είτε ως απανθίσματα αυθεντικού και γνήσιου λαϊκού λόγου, είτε ως έργα γνωστών συγγραφέων που αποτυπώνουν τη λαϊκή νοοτροπία και συμπεριφορά, επιχειρούν να φωτίσουν ποικίλες όψεις της λαϊκής ζωής και του λαϊκού πολιτισμού.

Το συγκεκριμένο δημοτικό τραγούδι που ανήκει στα «ναναρίσματα», συντέθηκε στην ακριτική Κάρπαθο και ακολουθεί το έθιμο των «επτά», σύμφωνα με το οποίο επτά ημέρες μετά τη γέννηση του παιδιού οι συγγενείς συγκεντρώνονται, τυλίγουν το βρέφος σε μεταξωτή κουβέρτα, κρατούν τις τέσσερις άκρες της και τραγουδούν νανουρίσματα (μαντινάδες). Το τραγούδι απευθύνεται στον ύπνο ως μία προσωποποιημένη μυθολογική θεότητα, από την οποία ζητά να προσφέρει στο βρέφος όλα τα αγαθά, όταν αυτό παραδοθεί στην αγκαλιά της.

C. Δομή του έργου

Όλο το έργο αποτελεί μία ενότητα.

D. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Το δημοτικό τραγούδι ‘Υπνε μου κι έπαρέ μου το είναι ένα νανούρισμα, που συντέθηκε στην Κάρπαθο. Ο λαός καλεί τον ύπνο ως μια προσωποποιημένη μυθική θεότητα να προσφέρει στο νεογέννητο βρέφος όλα τα αγαθά του κόσμου, όταν κοιμηθεί. Οι συγγενείς ζητούν από τον ύπνο να προσφέρει κάθε ευτυχία στο νεογέννητο

πλάσμα και εκείνοι με τη σειρά τους θα του χαρίσουν την Κάρπαθο, τη Ρόδο και την Κωνσταντινούπολη.

ii) Νοηματική απόδοση

Στο νανούρισμα *Ύπνε μου κι ἐπαρέ μου το*, οι συγγενείς του νεογέννητου ζητούν από τον ύπνο, τον οποίο λατρεύουν σαν θεότητα, να του προσφέρει όλα τα αγαθά του κόσμου (μήλα, κουλούρια, ροδόσταμο), καθώς και ο, τιδήποτε απαιτείται για να είναι ευτυχισμένο. («Κι αν την επάρεις, ύπνε μου, παρ' τη σε περιβόλια / σε κυπαρίσσια, σε δεντριά, σε μήλα, σε κυδώνια», «μικρό μικρό μου τώπαρε μεγάλο φέρε μου το», «κοιμήσου με την Παναγιά και με τον Αϊ-Γιάννη / και τον Αφέντη το Χριστό κι όπου πονεί να γειάνει!», «κοιμήσου που να κοιμηθείς στο μέλι και στο γάλα / και να σε βάλει η μοίρα σου σ' αρχοντικά μεγάλα!»). Κρίνεται αναγκαίο να επισημανθεί ότι μέσα στο δημοτικό τραγούδι κυριαρχούν στοιχεία που σχετίζονται με τις καθημερινές δραστηριότητες και αντιλήψεις των κατοίκων της Καρπάθου. Στο τραγούδι αναφέρονται προϊόντα και αγαθά, όπως τα μήλα, τα κουλούρια, το ροδόσταμο, τα κυδώνια, το μέλι και το γάλα, που προέρχονται από τις βασικές παραγωγικές ασχολίες των κατοίκων της Καρπάθου, τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Επίσης, στο τραγούδι προβάλλονται και οι αντιλήψεις του λαού για τη μοίρα και τη θρησκεία.

Σύμφωνα με λαϊκή πίστη, η μοίρα εξασφαλίζει στη ζωή του ανθρώπου την αφθονία, τον πλούτο και την ευτυχία. Παράλληλα, προβάλλονται και χριστιανικά στοιχεία που κυριαρχούν στην καθημερινή ζωή των Καρπαθιωτών, όπως η πίστη και η προσευχή για την προστασία του νεογέννητου από την Παναγιά, τον Αϊ-Γιάννη και το Χριστό. Ακόμη, ιδιαίτερα σημαντική θεωρείται η αναφορά στη νεογέννητη κόρη. Κάθε γέννηση αποτελεί ένα χαρμόσυνο γεγονός για κάθε οικογένεια. Στην Κάρπαθο, η γέννηση της κόρης ακολουθείται από ιδιαίτερη χαρά, καθώς υπάρχει η αντίληψη ότι το κορίτσι θα συνεχίσει την παράδοση της άξιας μητέρας της («για να σου φέρουν κόρη μου τσεμπέρι με τα χάντρα», «νάνι τη την κορούλα μου, την ακριβή μου κόρη»). Τέλος, ως ανταλλάγματα στα αγαθά που ζητά ο λαός να προσφέρει ο ύπνος στο νεογέννητο βρέφος, παρέχει ο τραγουδιστής «τρεις χώρες και τα τρία χωριά και τρία μοναστήρια/ Την Κάρπαθο με τα νερά, τη Ρόδο με τα πλούτη/ και την Κωνσταντινούπολη με το πολύ λουάρι».

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του τραγουδιού είναι η απλή, εκφραστική και ζωντανή

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

δημοτική με αρκετές ιδιωματικές λέξεις, που δεν εμποδίζουν τον αναγνώστη να κατανοήσει το κείμενο.

ii) Ύφος

Το ύφος του νανουρίσματος είναι απλό, λιτό αλλά συγχρόνως ζωηρό και παραστατικό.

iii) Στιχουργική ανάλυση

Το έργο αποτελείται από ιαμβικούς 15σύλλαβους στίχους. Η ομοιοκαταληξία είναι ζευγαρωτή (ααββ). Σε κάποια σημεία, όμως, είναι ελευθερη («κι αν έχεις και ροδόσταμο, να το ροδοσταμνίσεις / Κι αν μου το πάρεις, ύπνε μου, τρεις χώρες σου χαρίζω / τρεις χώρες και τα τρία χωριά και τρία μοναστήρια!»).

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «η μοίρα σου να υφαίνει / και το καλό σου ριζικό να κουβαλεί να φέρνει», «κοιμήσου που να κοιμηθείς στο μέλι και στο γάλα».

Προσωποποιήσεις: «Υπνε μου κι έπαρέ μου το, ύπνε νανούρισέ το/ να το ροδοσταμνίσεις», «κι η μοίρα σου να υφαίνει/ και το καλό σου ριζικό να κουβαλεί να φέρνει», «και να σε βάλει η μοίρα σου σ' αρχοντικά μεγάλα».

Εικόνες: Η εικόνα της Καρπάθου με τα νερά, της Ρόδου με τα πλούτη και της Κωνσταντινούπολης με τα αμύθητα πλούτη («Την Κάρπαθο με τα νερά, τη Ρόδο με τα πλούτη / και την Κωνσταντινούπολη με το πολύ λουάρι»). Η εικόνα της φύσης, («κι αν την επάρεις, ύπνε μου, παρ' τη σε περιβόλια / σε κυπαρίσσια, σε δεντριά, σε μήλα, σε κυδώνια»).

Στ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Τι ζητά για χάρη του βρέφους από τον ύπνο ο/η τραγουδιστής/-στρια και τι τάζει ο ίδιος να του δώσει ως ανταπόδοση;

Μέσα απ' αυτό το τραγούδι της ακριτικής Καρπάθου διαπιστώνουμε ότι ο ύπνος αποτελεί μια προσωποποιημένη μυθολογική θεότητα. Έτσι, λοιπόν, ο τραγουδιστής ζητάει από τον ύπνο να προσφέρει όλα τα αγαθά στο μωρό όταν αυτό κοιμηθεί («κι αν έχεις μήλα... κουλούρια τάισέτο... κι αν έχεις και ροδόσταμο, να το ροδοσταμνίσεις»). Ζητάει επίσης από τον ύπνο να δώσει στο μωρό οτιδήποτε χρειάζεται για να είναι ευτυχισμένο. Ως αντίδωρο στα δώρα του ύπνου προβάλλονται η Κάρπαθος, η κοντινή Ρόδος και η Κωνσταντινούπολη.

2. Πώς προβάλλεται μέσα στο νανούρισμα η αξία της νεογέννητης κόρης;

Η γέννηση ενός παιδιού είναι το σημαντικότερο γεγονός στη ζωή της ελληνικής οικογένειας. Γι' αυτό σε όλα τα μέρη γίνεται δεκτή με χαρά. Ιδιαίτερα στην Κάρπαθο γιορτάζεται η γέννηση της κόρης, αφού αυτή θα συνεχίσει την παράδοση της άξιας μητέρας της. Αυτά τα στοιχεία φαίνονται στο νανούρισμα, που ζητά από τον ύπνο να προσφέρει κάθε ευτυχία στο νεογέννητο πλάσμα, τάζοντας ως ανταπόδοση την Κάρπαθο, τη Ρόδο και τη Κωνσταντινούπολη.

3. Ποια προϊόντα και τρόφιμα αναφέρονται στο τραγούδι; Σε ποιες παραγωγικές δραστηριότητες των κατοίκων αντιστοιχούν;

Μέσα στο τραγούδι αναφέρονται τα μήλα, τα κουλούρια, το ροδόσταμο, τα κυδώνια, το μέλι και το γάλα. Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι αυτά τα προϊόντα προέρχονται από τη γεωργία και την κτηνοτροφία, τις δύο βασικές παραγωγικές δραστηριότητες της Καρπάθου.

4. Σε ποια σημεία του τραγουδιού συναντάμε θέματα από την αρχαία μυθολογία (π.χ. για τη μοίρα) και σε ποια από τη χριστιανική θρησκεία; Προσπαθήστε να εξηγήσετε πώς συνδυάζονται αυτά τα δύο στοιχεία.

«Κοιμήσου που να κάθεσαι κι η μοίρα σου να υφαίνει και το καλό σου ριζικό να κουβαλεί να φέρνει».

«Κοιμήσου με την Παναγιά και με τον Αϊ-Γιάννη και τον Αφέντη το Χριστό κι όπου πονεί να γειάνει».

Μέσα από τους στίχους αυτούς βλέπουμε τη συμβολή της μοίρας, καθώς και το βασικό ρόλο της θρησκείας στη ζωή των κατοίκων της Καρπάθου.

Σ' αυτό το νανούρισμα υπάρχουν αρκετά από τα τυπικά γνωρίσματα του δημοτικού τραγουδιού, επομένως υπάρχουν στοιχεία που σχετίζονται με τις καθημερινές αντιλήψεις των ανθρώπων. Η μοίρα επιβάλλει την αφθονία των αγαθών και τον πλούτο στη ζωή ενός νεογέννητου. Παράλληλα τονίζεται και η προστασία του βρέφους από την Παναγία, το Χριστό και τον Αϊ-Γιάννη, σύμβολα χριστιανικά που δε λείπουν από την καθημερινότητα των Καρπαθιωτών.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Να αποδώσετε με συντομία το περιεχόμενο του νανουρίσματος.
- 2.. Ποιες αξίες της ελληνικής οικογένειας προβάλλονται μέσα από το νανούρισμα;

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

3. Ποιος είναι, σύμφωνα με τις παραδοσιακές λαϊκές αντιλήψεις που εκφράζονται μέσα από το δημοτικό τραγούδι, ο ρόλος της μοιρας στη ζωή του ανθρώπου;

Τα φαντάσματα

Μαρία Ιορδανίδου

A. Η δημιουργός

Η πεζογράφος Μαρία Ιορδανίδου γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1897. Εμφανίστηκε αργά στη λογοτεχνία, αφού το πρώτο της έργο, τη *Λωξάντρα*, το έγραψε σε ηλικία 65 ετών. Η μητέρα της, Ευφροσύνη Μάγγου, ήταν Πολίτισσα και ο πατέρας της, Νικ. Κριεζής, Υδραίος. Η παιδική της ηλικία μοιράστηκε ανάμεσα στην Κωνσταντινούπολη και στον Πειραιά. Το 1914 επισκέφτηκε συγγενείς στο Βατούμ της Ρωσίας. Όμως, ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος και η Οκτωβριανή Επανάσταση την ανάγκασαν να παραμείνει εκεί μέχρι το 1919. Εργάστηκε επί πολλές δεκαετίες ως ιδιωτική υπάλληλος στην Κωνσταντινούπολη, στην Αλεξάνδρεια και στην Αθήνα. Το 1923 παντρεύτηκε τον Ιορδάνη Ιορδανίδη, ο οποίος όμως σύντομα εξαφανίστηκε υπό άγνωστες συνθήκες, έπειτα από ένα ταξίδι του στη Ρωσία. Από το γάμο της αυτό απέκτησε δύο παιδιά. Το 1978 η συγγραφέας τιμήθηκε από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως με το «Χρυσό Σταυρό» και το «Οφφίκιο της Αρχόντισσας» του Οικουμενικού Θρόνου. Πέθανε το 1990.

Η Μαρία Ιορδανίδου άρχισε να γράφει τα κείμενά της σε ασυνήθιστα μεγάλη ηλικία. Γενικότερα, τα βιώματα της πεζογράφου αποτελούν σχεδόν αποκλειστικά το θεματικό της υλικό, με κάποιες βέβαια στοιχειώδεις τροποποιήσεις και προσθήκες, κυρίως στα παλαιότερα κείμενά της. Τα θέματά της, λοιπόν, αντλούνται από την καθημερινότητα και τις εμπειρίες της στις περιοχές όπου έζησε, ενώ οι χαρακτήρες των έργων της αντιστοιχούν σε υπαρκτά πρόσωπα από το οικείο περιβάλλον της. Τα κείμενα της Μ. Ιορδανίδου γνώρισαν μεγάλη εκδοτική επιτυχία. Έγραψε τα μυθιστορήματα *Λωξάντρα*, *Διακοπές στον Καύκασο*, *Σαν τα τρελά πουλιά*, *Στου κύκλου τα γυρίσματα*, *Η αυλή μας*. Το πρώτο της μυθιστόρημα, η *Λωξάντρα*, αποτελεί το πιο επιτυχημένο και σημαντικό λογοτεχνικό έργο της πεζογράφου, καθώς δεν καταγράφει απλώς τις αναμνήσεις και τα βιώματα της συγγραφέως, αλλά περιέχει και ποικίλα μυθιστορηματικά στοιχεία.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ολόκληρο το έργο διακρίνεται για το χιούμορ, τη νοσταλγική του διάθεση και την αμεσότητα και τη ζωντάνια των διαλόγων του.

Β. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το κείμενο αποτελεί ένα μικρό αυτοτελές απόσπασμα από το έργο της Μαρίας Ιορδανίδου *Η αυλή μας*, που εκδόθηκε το 1981. Το έργο εντάσσεται στο γενικότερο προβληματισμό που απασχολεί την πεζογραφία της εποχής και στρέφεται γύρω από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο άνθρωπος της μεγαλούπολης εξαιτίας της απουσίας της φύσης από τη ζωή του. Παράλληλα, το απόσπασμα έχει λαογραφικό περιεχόμενο, καθώς μέσα σ' αυτό αποτυπώνονται ισχυρές λαϊκές αντιλήψεις, όπως η δεισιδαιμονία, που πηγάζει από το άγνωστο και το ανεξήγητο. Κυρίαρχη ιδέα του έργου αποτελεί η αντίφαση ανάμεσα στο υπερφυσικό και το φυσικό, τον παράλογο φόβο και την έλλογη γνώση που κυριεύει την ανθρώπινη ψυχή και προβληματίζει τον άνθρωπο κατά τη συνάντησή του με τα μυστήρια της φύσης και το υπερφυσικό στοιχείο.

Γ. Δομή του έργου

1η ενότητα: «Όταν σπάσεις... να τα κάνω χάζι»: Η άποψη της ηρωίδας για τις προλήψεις.

2η ενότητα: «Θυμάμαι... Μα μέρος ήταν πάλι αυτό για ύπνο;»: Ένας μυστηριώδης ήχος ταράζει την ηρωίδα και τα παιδιά της κατά τη διάρκεια ενός νυχτερινού περιπάτου στο Άργος.

3η ενότητα: «Τα χρόνια πέρασαν... εγώ απογοητεύτηκα»: Η εξιχνίαση του μυστηρίου αρκετά χρόνια αργότερα και η απογοήτευση της ηρωίδας.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Το απόσπασμα αρχίζει με την παραδοχή της αφηγήτριας ότι πιστεύει στις προλήψεις, σε υπερφυσικές δυνάμεις και στοιχεία, αφού πρώτα γίνεται αναφορά στη γρουσουζιά των επτά χρόνων που προκαλεί το σπάσιμο ενός καθρέπτη, καθώς και στην αντιμετώπιση της ατυχίας αυτής με την ίδρυση ενός νηπιαγωγείου και τη χαρά που προκαλούν οι φωνές και τα παιχνίδια των μικρών παιδιών. Στη συνέχεια, η ηρωίδα και τα παιδιά της μεταφέρονται στην επαρχιακή πόλη του Άργους.

Εκεί ένα βράδυ, καθώς περπατούν έξω από ένα νεκροταφείο, ακούν θορύβους που μοιάζουν με αναπνοές. Τρομάζουν, αλλά κανένας

δε σχολιάζει το γεγονός. Το μυστήριο εξιχνιάζεται μερικά χρόνια αργότερα στην Ύδρα, όπου ανακαλύπτουν ότι ο παράξενος θόρυβος προερχόταν από τις κουκουβάγιες που βρίσκονταν στο χώρο το βράδυ εκείνο και οι οποίες αναπνέουν με τον άγνωστο για την οικογένεια, χαρακτηριστικό ήχο.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Βασική ιδέα της πρώτης ενότητας του λογοτεχνικού κειμένου αποτελούν οι προλήψεις, που επέρχονται ως συνέπεια της άγνοιας και της ανασφάλειας των ανθρώπων. Η αφηγήτρια εκφράζει την άποψή της για τις προλήψεις, τις οποίες αποδέχεται, κάνοντας μια αναφορά στην επτάχρονη γρουσουζιά που προκαλεί το σπάσιμο του καθρέπτη. Ως αντίδοτο στην ατυχία που προκαλεί τόσο το γεγονός αυτό δύσι και ο αριθμός επτά, η ηρωίδα προβάλλει τη χαρά που πηγάζει από τις φωνές και τα παιχνίδια των μικρών παιδιών του νηπιαγωγείου που ιδρύθηκε για το σκοπό αυτό.

2η ενότητα: Στη συνέχεια η αφηγήτρια ανακαλεί στη μνήμη της ένα γεγονός του παρελθόντος, που διαδραματίστηκε στο Άργος. Κατά τη διάρκεια ενός νυχτερινού περιπάτου, η ηρωίδα και τα παιδιά της άκουσαν έξω από ένα νεκροταφείο έναν παράξενο θόρυβο που έμοιαζε με αναπνοή. Το γεγονός αυτό προκάλεσε φόβο στην ψυχή της πρωταγωνίστριας. Δε θέλησε όμως να τρομοκρατήσει τα παιδιά της και για το λόγο αυτό άφησε το συμβάν ασχολίαστο.

3η ενότητα: Η ηρωίδα ταράχτηκε από το ανεξήγητο, κατά τη γνώμη της, φαινόμενο, το οποίο όμως ερμήνευσε λογικά μερικά χρόνια αργότερα, όταν βρέθηκε για διακοπές στην Ύδρα. Εκεί άκουσε τον ίδιο ήχο και ανακάλυψε με τυχαίο τρόπο ότι ο μυστηριώδης θόρυβος που την είχε τρομάξει, δεν ήταν παρά η χαρακτηριστική αναπνοή της κουκουβάγιας. Ο φόβος που προκλήθηκε στην ψυχή της αφηγήτριας και των παιδιών της, ερμηνεύεται από το γεγονός ότι οι άνθρωποι της πόλης δεν έχουν επαφή με τη φύση, επομένως είναι δυνατό να ταραχθούν από ένα απλό φυσικό φαινόμενο.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Αφηγήτρια: Κεντρικό πρόσωπο του κειμένου αποτελεί η ίδια η αφηγήτρια, η οποία μέσα από τον τρόπο που μιλάει για τα παιδιά, προβάλλεται ως ένας άνθρωπος γεμάτος καλοσύνη και ευαισθησία. Επίσης, είναι ευδιάκριτη η αγάπη που τρέφει για τη φύση, αλλά και ο φόβος της για το άγνωστο φυσικό περιβάλλον. Η πρωταγωνίστρια, που διαθέτει λεπτό χιούμορ, καθώς συγκρούεται με τα μυστήρια της φύσης, γοητεύεται από το υπερφυσικό, μαγικό στοιχείο και απογοητεύεται, όταν αυτό εξηγείται λογικά.

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του έργου είναι απλή, ζωντανή, φυσική δημοτική.

ii) Ύφος

Το ύφος του κειμένου χαρακτηρίζεται λιτό, απλό και φυσικό, με λεπτή χιουμοριστική διάθεση.

iii) Αφήγηση

Στο απόσπασμα ο αφηγητής είναι δραματοποιημένος, καθώς βλέποντας από εσωτερική οπτική γωνία, συμμετέχει στα δρώμενα ως βασικό πρόσωπο (αφήγηση με εσωτερική εστίαση) και αφηγείται σε α' πρόσωπο. Παράλληλα με την αφήγηση στο έργο συνυπάρχουν όλα σχεδόν τα είδη του λόγου, η περιγραφή («το φεγγάρι έφεξε πιο δυνατά και παρουσιάστηκε μπροστά μας, πνιγμένο μέσα στα κυπαρίσσια, ένα νεκροταφειάκι. Οι άσπροι του τάφοι φέγγανε, τα κυπαρίσσια κατάμαυρα»), ο διάλογος, ο μονόλογος («Τι διάολο, μήπως έκανα λάθος;... Μα μέρος ήταν πάλι αυτό για ύπνο;») και το σχόλιο του αφηγητή, («αυτοί οι σημαδιακοί αριθμοί δεν είναι τυχαίοι»).

Τα γεγονότα διαδραματίζονται σε τρεις χρονικές στιγμές. Στο παρόν, όταν η αφηγήτρια αναφέρεται στο νηπιαγωγείο που εγκαινίαστηκε στην αυλή της, στην πόλη, ως αντίδοτο στην ατυχία που προκλήθηκε από το σπάσιμο του καθρέπτη, στο μακρινό παρελθόν, όταν περιγράφει τη μυστηριώδη νύχτα στο Άργος, και στο πιο κοντινό παρελθόν κατά το οποίο εκτυλίσσονται τα γεγονότα στην Ύδρα. Αντιστοίχως, στο έργο διακρίνονται τρεις διαφορετικοί δραματικοί χώροι, η αυλή του τωρινού σπιτιού της πρωταγωνίστριας στην πόλη, η επαρχία του Άργους και το νησί της Ύδρας.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «Σηκώνουνται τα πουλάκια μου», «η κάμαρα του ξενοδοχείου έβραζε», «πήραμε τη δημοσιά», «ανάδιναν δροσιά», «πνιγμένο μέσα στα κυπαρίσσια», «οι άσπροι του τάφοι φέγγανε, τα κυπαρίσσια κατάμαυρα», «βαριά ανάσα», «πήραμε το δρόμο του γυρισμού», «τεντώνω τ' αυτιά μου», «το νεκροταφείο στέκουνταν σιωπηλό», «με τυραννούσε η σκέψη», «πολεμούσα να λογικευτώ», «μείναμε με το στόμα ανοιχτό».

Παρομοιώσεις: «Σαν άνθρωποι κάνουν».

Επαναλήψεις: «γιατί εφτά χρόνια; Μα εφτά ήταν τα χρόνια... Εφτά ήταν τα χρόνια της πείνας...».

Αντιθέσεις: «Οι άσπροι του τάφοι φέγγανε, τα κυπαρίσσια κατάμαυρα».

Εικόνες: Η εικόνα του χώρου, όπου η οικογένεια κάνει τον περίπατό

της («Πήραμε τη δημοσιά... και σχεδόν σφυριχτά»). Η ηχητική εικόνα της φωνής των γρύλων, των γαβγισμάτων των σκύλων, του παρέξενου θορύβου («Το μόνο που ακούονταν... και σχεδόν σφυριχτά»). Η εικόνα του σπιτιού στην Ύδρα («Αγριότοπος... και μέρα μεσημέρι»).

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ποιες προλήψεις ή λαϊκές δοξασίες αναφέρονται στο απόσπασμα; Ποια από αυτές απομυθοποιείται (= χάνει τη βαρύτητα, τη σημασία της) στο τέλος και με ποιον τρόπο;

Μέσα από το απόσπασμα αυτό διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν κάποιες προλήψεις και δεισιδαιμονίες που αποτελούν για πολλούς καθημερινές καταστάσεις και γίνονται αιτία να ληφθούν ορισμένες αποφάσεις. Οι προλήψεις που αναφέρονται στο συγκεκριμένο κείμενο είναι οι εξής:

- α. Το σπάσιμο ενός καθρέπτη φέρνει επτά χρόνια γρουσουζιά.
- β. Ο αριθμός επτά έχει υπερφυσικές ιδιότητες.
- γ. Ο φόβος που προκαλεί το νεκροταφείο. Αυτό το στοιχείο όμως απομυθοποιείται, αφού η κυρία Μαρίκα δίνει μια απόλυτα λογική εξήγηση για την ανάσα που είχε ακουστεί στο νεκροταφείο του Άργους.

2. Περιγράψτε σε ένα μικρό κείμενο έναν προληπτικό άνθρωπο που γνωρίζετε προσωπικά ή για τον οποίο σας έχουν μιλήσει άλλοι.

Κάθε άνθρωπος έχει τις ίδιαιτερότητές του. Άλλοι έχουν ιδιοτροπίες, άλλοι παραξενίες και άλλοι είναι προληπτικοί. Ένας πραγματικά προληπτικός άνθρωπος είναι ο θείος μου ο Ανέστης. Είναι τόσο προληπτικός, που όταν ο μήνας έχει 13 και η μέρα είναι Τρίτη, δε βγαίνει από το σπίτι ούτε για να πάει στη δουλειά του. Δε συζητάμε για το ενδεχόμενο να δει μαύρη γάτα στο δρόμο. Το πώς σταυροκοπιέται και προσεύχεται, δε λέγεται! Η γυναίκα του φωνάζει ότι χαλάει τη ζωή του, αλλά εκείνος υποστηρίζει ότι όλα αυτά είναι αλήθειες και πρέπει να τα προσέχουμε για να ζούμε όλοι καλά. Ο θείος Ανέστης είναι πολύ καλός άνθρωπος και αγαπάει τους πάντες. Συχνά γελούμε με τις προλήψεις του, αλλά λέει ότι κάποτε δύοι θα βάλουμε μυαλό και θα δούμε ότι έχει δίκιο.

3. «Το μυστήριο λύθηκε, όμως εγώ απογοητεύτηκα»: Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί η αφηγήτρια νιώθει απογοήτευση, ενώ θα έπρεπε να νιώθει χαρά για τη διαλεύκανση του μυστηρίου;

Η αφηγήτρια απογοητεύεται όταν συνειδητοποιεί την αλήθεια σχετικά με την ανάσα που είχε ακούσει στο νεκροταφείο του Άργους.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Οι προλήψεις και οι λαϊκές δοξασίες είναι στοιχεία που δημιουργούν μυστήριο και συναισθήματα στη ζωή μας και την κάνουν πιο ενδιαφέρουσα. Η απόλυτη λογική θα έκανε τη ζωή άχαρη και χωρίς ενδιαφέρον, αφού όλα θα εξηγούνταν μ' αυτήν. Στην ουσία η αφηγήτρια απογοητεύτηκε, γιατί θα προτιμούσε να ζήσει με την έντονη ανάμνηση παρά με τη λογική εξήγηση. Έτσι, η περιπέτεια στο νεκροταφείο έχασε τη μαγεία της και μετατράπηκε σε μια απλή καλοκαιρινή νύχτα.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Να περιγράψετε τα συναισθήματα που νιώθει η ηρωίδα από την αρχή του μυστηρίου έως τη λύση του. Πού νομίζετε ότι οφείλονται τα συναισθήματα αυτά;
2. Να χωρίσετε το κείμενο σε θεματικές ενότητες και να γράψετε έναν πλαγιότιτλο για την καθεμιά.
3. Να σκιαγραφήσετε το χαρακτήρα της ηρωίδας.

Τα τσερκένια

Κοσμάς Πολίτης

A. Ο δημιουργός

Ο Κοσμάς Πολίτης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1893 και το πραγματικό του όνομα ήταν Πάροις Ταβελούδης. Το φιλολογικό του ψευδώνυμο Κοσμάς Πολίτης προήλθε από τα δύο συνθετικά της λέξης «κοσμοπολίτης». Πολύ νωρίς η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στη Σμύρνη. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, όμως, επέστρεψε ως πρόσφυγας στην Αθήνα και επί 32 χρόνια εργάστηκε ως υπάλληλος στην Ιονική τράπεζα, απ' όπου παραιτήθηκε το 1942, ύστερα από το θάνατο της κόρης του. Ο ίδιος πέθανε το 1974.

Ο Κοσμάς Πολίτης υπήρξε ένας από τους πιο αξιόλογους συγγραφείς της γενιάς του, της γενιάς του 1930. Κι αυτό χάρη στον πλούσιο ψυχικό του κόσμο, την άοκνη μελέτη και τη σχολαστική έρευνά του. Αντλεί τα θέματα των έργων του από τη σύγχρονη ζωή και κυρίως από την αστική τάξη, από την οποία προέρχονται και οι ήρωες του. Ο συγγραφέας κατάφερε να δημιουργήσει μυθιστορηματικούς ήρωες με αυτόνομη υπόσταση, παρόλο που στην ουσία οι πρωταγωνιστές των έργων του αποτελούν προβολή του ίδιου του εαυτού του. Το έργο του χαρακτηρίζεται, επίσης, από πηγαίο λυρισμό, μουσικότητα, ονειρική ατμόσφαιρα, καθώς και από την παράθεση δυνατών εικόνων της ελληνικής φύσης. Στα έργα του περιλαμβάνονται τα πεζογραφήματα *Λεμονοδάσος*, *Εκάτη*, *Ελεονόρα*, *Eroica*, *Στου Χατζηφράγκου*, *Τα σαραντάχρονα μιας χαμένης πολιτείας* και το θεατρικό *Κωνσταντίνος ο Μέγας*. Ο Κοσμάς Πολίτης έχει επίσης πλούσιο μεταφραστικό έργο με μεταφράσεις κυρίως έργων της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το λογοτεχνικό απόσπασμα *Τα τσερκένια* ανήκει στο μυθιστορηματικό έργο *Στου Χατζηφράγκου*, που εκδόθηκε το 1963. Όπως γίνεται φανερό και από τον τίτλο του μυθιστορήματος, τα γεγονότα που περιγράφονται στο έργο διαδραματίζονται σε μια

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

λαϊκή συνοικία της Σμύρνης και σχετίζονται με τις περιπέτειες μιας παρέας παιδιών.

Στο κείμενο, ο αφηγητής Γιακουμής, γέρος πια, πρόσφυγας στην Αθήνα, διηγείται σκηνές από την παιδική του ηλικία. Συγκεκριμένα, ανατρέχει στο παρελθόν και ανακαλεί με νοσταλγία στη μνήμη του σκηνές από ένα χαρούμενο παραδοσιακό έθιμο των αρχών του 20ού αιώνα (1902-1903), το πέταγμα των χαρταετών, που εκείνα τα χρόνια στη Σμύρνη ονομάζονταν «τσερκένια».

Γ. Δομή του έργου

1η ενότητα: «Θα σου μιλήσω για τα τσερκένια... ν' αμολάρεις το τσερκένι σου». Περιγραφή του εθίμου του πετάγματος των χαρταετών, ο χρόνος τέλεσης του εθίμου, η σημασία και σύνδεσή του με τη θρησκευτική ζωή των κατοίκων της Σμύρνης.

2η ενότητα: «Ο Σταυράκης... Σπάνια όμως». Η περιγραφή των παιχνιδιών που έπαιζαν τα παιδιά της γειτονιάς, οι «μυρωδιές» και τα «παρσίματα».

3η ενότητα: «Τα τσερκένια δεν ήτανε σαν τα εδώ... Στο καλό». Περιγραφή του τρόπου κατασκευής των «τσερκενιών».

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Στο κείμενο, ο Γιακουμής, γέρος πια και πρόσφυγας στην Αθήνα, ανακαλεί στη μνήμη του σκηνές από τα παιδικά του χρόνια και περιγράφει μία από τις συνήθειες των κατοίκων μιας λαϊκής συνοικίας και όλων των ανθρώπων της Σμύρνης στα χρόνια 1902-1903, το πέταγμα των χαρταετών. Τα στοιχεία τα οποία κυριαρχούν στη διήγηση του αφηγητή είναι η συμμετοχή στο έθιμο μικρών και μεγάλων από όλες τις συνοικίες της Σμύρνης, η διαδικασία κατασκευής των χαρταετών, που φτιάχνονταν με φαντασία και τέχνη και τα παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά με τα «τσερκένια».

Επίσης, στο απόσπασμα αναφέρεται ότι τα «τσερκένια» της Σμύρνης, διέφεραν σχηματικά από τους χαρταετούς της Αθήνας, καθώς το πάνω μέρος τους είχε τη μορφή τόξου που κατέληγε σε μύτη. Ακόμη, οι χαρταετοί αποκτούσαν και ονόματα, ανάλογα με το κόστος τους, το οποίο ήταν συνδεδεμένο με τον αριθμό των χρωμάτων και των σχεδίων που είχαν. Όσο πιο πολλά χρώματα και σχέδια είχαν, τόσο πιο ακριβοί ήταν. Το έθιμο του πετάγματος των χαρταετών που γέμιζαν ασφυκτικά τον ουρανό από την Καθαρή Δευτέρα μέχρι και την Κυριακή των Βαΐων, τις Κυριακές και τις αργίες ταξίδευε την πολιτεία στον ουρανό.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στην πρώτη ενότητα του λογοτεχνικού αποσπάσματος περιγράφεται το παραδοσιακό έθιμο των λαϊκών ανθρώπων της Σμύρνης, του πετάγματος των χαρταετών, το οποίο λαμβάνει χώρα από την Καθαρή Δευτέρα έως την Κυριακή των Βαΐων, Κυριακές και γιορτές. Συνδέεται άμεσα με τη θρησκευτική ζωή των κατοίκων. Παράλληλα, προβάλλεται η σημασία του εθίμου για τους ανθρώπους των λαϊκών συνοικιών της Σμύρνης. Άλλωστε, το πέταγμα των χαρταετών παρουσιάζεται ως μια συνήθεια που «ταξιδεύει και ανυψώνει» την πολιτεία στον ουρανό.

2η ενότητα: Στη δεύτερη ενότητα, ο αφηγητής περιγράφει τα παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά της γειτονιάς με τα «τσερκένια», τονίζοντας εμφατικά τους δυνατούς δεσμούς που τα συνέδεαν. Δύο από τα παιχνίδια αυτά ήταν οι «μυρωδιές» και τα «παρσίματα».

3η ενότητα: Στην τελευταία ενότητα του αποσπάσματος, γίνεται αναφορά στον τρόπο κατασκευής των «τσερκενιών». Τα «τσερκένια» της Σμύρνης είχαν διαφορετικό σχήμα και κατασκευή από τους χαρταετούς της Αθήνας, καθώς το πάνω μέρος τους ήταν σαν τόξο και κατέληγε σε μύτη. Επίσης, οι χαρταετοί λάμβαναν ονόματα ανάλογα με το κόστος τους. Όσο πιο πολλά χρώματα και σχέδια είχαν, τόσο πιο ακριβοί ήταν.

E. Τεχνική – Τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του έργου είναι η απλή, φυσική δημοτική με πολλούς ιδιωματισμούς, αρκετά στοιχεία της τοπικής ομιλίας, τούρκικες λέξεις και ασυνταξίες.

ii) Ύφος

Το ύφος του κειμένου είναι λιτό, παραστατικό, ζωντανό και περιγραφικό.

iii) Αφήγηση

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η τεχνική αφήγησης του κειμένου. Αφηγητής είναι ο Γιακουμής, ένας γέρος πρόσφυγας από τη Σμύρνη που τώρα ζει στην Αθήνα. Ο αφηγητής ανακαλεί στη μνήμη με νοσταλγία εικόνες από την παιδική του ηλικία. Στις αναμνήσεις των παιδικών του χρόνων εντάσσεται και το έθιμο του πετάγματος των χαρταετών, το οποίο περιγράφει σε ένα πρόσωπο βουβό, ίσως κάποιο συγγραφέα που επιθυμεί να συγκεντρώσει στοιχεία για τη ζωή των ανθρώπων της Σμύρνης. Η αφήγηση λαμβάνει τη μορφή μιας ηθογραφικής περιγραφής, καθώς καταγράφει στοιχεία από τη ζωή των λαϊκών ανθρώπων της Σμύρνης στις αρχές του 20ού

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

αιώνα. Ο χώρος στον οποίο εκτυλίσσονται τα γεγονότα αποτελεί τον κύριο πρωταγωνιστή του έργου και ταυτίζεται με την πόλη της Σμύρνης. Ο δραματικός χρόνος του μυθιστορήματος ταυτίζεται με τις αρχές του 20ού αιώνα (1902-1903), ενώ ο αφηγητής του έργου ζει στην Αθήνα του 1962.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «...πολιτεία να σηκώνεται ψηλά; Δεμένη από χιλιάδες σπάγγοι ν' ανεβαίνει στα ουράνια;», «πήχτρα ο ουρανός. Τόσο που δε βρίσκουν θέση τα πουλιά.», «η πολιτεία ταξίδευε στον ουρανό. Ανέβαινε στα ουράνια», «να μείνει κολλημένη χάμω στη γης, ύστερ' από τόσο τράβηγμα στα ύψη», «τα μάτια μας γεμίζανε ουρανό, ανασαίναμε ουρανό, φαρδαίναμε τα στέρνα μας και κάναμε παρέα με αγγέλοι», «την πολιτεία ν' αρμενίζει στα ουράνια», «κάθε σοκάκι δεμένο με τον ουρανό», «ήτανε μάνα στις μυρωδιές», «και σαν ήπεφτε με το κεφάλι», «Ήτανε μάνα ο Σταυράκης», «βλέπεις ολάκερη την πολιτεία ν' ανεβαίνει στα ουράνια».

Παρομοιώσεις: «ίδιοι άγγελοι κι αρχάγγελοι κορωνίζανε ψηλά», «Και τα τσιγαροχαρτάκια της οριάς γινόντουσαν άσπρα πουλάκια, πεταρίζανε στα ουράνια», «ίδιο κορμί με τσακισμένη ραχοκοκαλιά», «ίδια κοπέλα».

Προσωποποιήσεις: «η πολιτεία ταξίδευε στον ουρανό».

Εικόνες: Η εικόνα των χαρταετών που μοιάζουν με πολιτεία που «ανυψώνεται» στον ουρανό («Είδες ποτέ σου πολιτεία... ν' αμολάρεις το τσερκένι σου»). Η εικόνα της περιγραφής των παιχνιδιών που έπαιζαν τα παιδιά («Και τα τσιγαροχαρτάκια... ραχοκοκαλιά»). Η εικόνα της περιγραφής του τρόπου κατασκευής των χαρταετών («Τα τσερκένια δεν ήτανε σαν τα εδώ... ίδια κοπέλα»). Η εικόνα των χαρταετών που παίρνουν τα χρώματά τους από τις σημαίες των κρατών («Το πιο φτηνό... μια βολά»). Η εικόνα της πολιτείας που «ανεβαίνει στα ουράνια» και η παραβολή με το εικόνισμα της Αναλήψεως του Χριστού («Ήτανε θάμα να βλέπεις... κόκκινη παντιέρα;»).

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ο αφηγητής, που βρίσκεται σε ώριμη ηλικία, περιγράφει σε κάποιο συνομιλητή του σκηνές από την παιδική του ζωή στη Σμύρνη. Ποια συναισθήματά του αποκαλύπτονται; Μπορείτε να εντοπίσετε στο κείμενο σημεία που να επιβεβαιώνουν τις παρατηρήσεις σας;

Ο αφηγητής είναι ένας άνθρωπος σε ώριμη ηλικία που διηγείται σκηνές από την παιδική ηλικία του. Είναι φυσιολογικό να αποκαλύπτονται έντονα συναισθήματα, αφού ανατρέχει στο παρελθόν

και μάλιστα σε ευχάριστα έθιμα. Η νοσταλγία είναι το βασικότερο συναίσθημα του αφηγητή. Αυτό φαίνεται από το συνολικό ύφος του αποσπάσματος. Επίσης, ο ενθουσιασμός και η χαρά του γίνονται φανερά από το γεγονός ότι αναλύει με κάθε λεπτομέρεια τόσο το κάθε είδους τσερκένι όσο και τα παιχνίδια που έπαιζαν με αυτά («Να σου εξηγηθώ... αμόλαρα κι εγώ ένα τέτοιο τσερκένι μια βολά.»). Ακόμα, κυριαρχεί η υπερηφάνεια για τη ζωή στου Χατζηφράγκου, αφού όλοι όσοι έπαιζαν με τα τσερκένια ήταν άνθρωποι με μεράκι, με αγάπη για την πατρίδα και τα έθιμα, με αίσθημα ενότητας («Είδες ποτέ σου πολιτεία... ν' αμολάρεις το τσερκένι σου»). Τέλος, αισθάνεται βαθιά συγκίνηση για το έθιμο αυτό, όπως φαίνεται ξεκάθαρα στην τελευταία παράγραφο («ήτανε θάμα... κάτι τέτοιο ήτανε»).

2. Ποια παιχνίδια έπαιζαν ο αφηγητής και η παρέα του με το πέταγμα των χαρταετών;

Τα παιδιά έχουν επινοήσει διάφορα παιχνίδια ώστε να κάνουν πιο ενδιαφέρον το πέταγμα του χαρταετού. Έτσι λοιπόν, το παιχνίδι που παρουσιάζει πρώτο ο αφηγητής είναι το κόψιμο της ουράς του τσερκενιού που πετούσε δίπλα, με συνέπεια την κατάρριψή του. Το κάθε παιδί επιδίωκε να ρίξει τον χαρταετό του άλλου. Ακόμη, άλλο παιχνίδι ήταν η προσπάθεια όχι να ρίξουν, αλλά να πάρουν το τσερκένι του αντιπάλου, κόβοντας το σπάγκο. Αυτά τα παιχνίδια όμως είχαν και κανόνες που έπρεπε να τηρούνται, αν και σπάνια γίνονταν κάποιες «απατεωνιές». Γενικά, τα παιδιά είχαν μετατρέψει αυτό το έθιμο σε παιχνίδι, δείγμα της ικανότητάς τους να επινοούν παιχνίδια με κάθε αφορμή.

3. Το έθιμο του πετάγματος των χαρταετών διατηρείται και στην εποχή μας. Ποιες διαφορές εντοπίζετε σε σύγκριση με όσα περιγράφει ο αφηγητής;

Το πέταγμα των χαρταετών είναι μια συνήθεια που διατηρείται μέχρι και σήμερα. Όμως υπάρχουν κάποιες σημαντικές διαφορές. Στις μέρες μας συνηθίζουμε να πετάμε χαρταετούς μόνο την Καθαρή Δευτέρα και όχι από την Καθαρή Δευτέρα μέχρι την Κυριακή των Βαΐων ή τις Κυριακές και τις αργίες, όπως αναφέρεται στο απόσπασμα. Επίσης διαφέρει η ονομασία και το είδος των χαρταετών, αφού στις μέρες μας δε χαρακτηρίζονται οι χαρταετοί ως «Τούρκοι» ή ως «Έλληνες» και δεν υπάρχει τέτοια ποικιλία σχεδίων και χρωμάτων.

Τέλος, άλλη σημαντική διαφορά είναι στο σχήμα, που τότε ήταν τοξοειδές και κατέληγε σε σφήνα, ενώ σήμερα είναι τετράγωνο ή πολύγωνο. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι υπήρχαν αρκετές διαφορές σε σχέση με τη σημερινή εποχή.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

4. Ο αφηγητής συνδέει το πέταγμα των «τσερκενιών» με διάφορες θρησκευτικές εικόνες. Βρείτε τα σχετικά χωρία και σχολιάστε τα.

Ο αφηγητής συγχέει την εικόνα του πετάγματος των χαρταετών με θρησκευτικές εικόνες («δίοι αγγελοι και αρχάγγελοι κορωνίζανε ψηλά», «για να καταλάβεις... κόκκινη παντιέρα;»). Είναι λογικό ο αφηγητής να συνδέει το πέταγμα των χαρταετών με θρησκευτικές εικόνες, αφού εκείνη την εποχή το θρησκευτικό συναίσθημα ήταν εντονότατο και όλα είχαν άμεση σχέση με το Θεό. Επίσης, το έθιμο αυτό γινόταν παράλληλα με τη νηστεία και ολοκληρωνόταν με την έναρξη της Μεγάλης Εβδομάδας. Φυσιολογικά, λοιπόν, η ανύψωση των χαρταετών έρχεται να συνδεθεί με την ανάσταση του Χριστού. Τέλος, στα μάτια των παιδιών οι θρησκευτικές εικόνες έχουν κάτι μαγικό, αφού οι άγγελοι και οι αρχάγγελοι συμβολίζουν την ευτυχία. Έτσι, η ευτυχία που προσφέρει το παιχνίδι με τους χαρταετούς ταιριάζει με την ευτυχία των αγγέλων. Η θρησκευτική πίστη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την παιδικότητα και τις αναμνήσεις στη γειτονιά του Χατζηφράγκου.

5. «Εκεί, ούλα ήταν λογαριασμένα με νου και γνώση, το κάθε σοκάκι δεμένο με τον ουρανό»: Αναλύστε τη φράση αυτή. Τι θέλει να δείξει με τη μεταφορά ο αφηγητής;

Ο αφηγητής χρησιμοποιεί αυτή τη μεταφορά για να δείξει ότι στη γειτονιά του όλοι είχαν μια συγκεκριμένη νοοτροπία. Η λογική, η σύνεση, ο νους, είναι στοιχεία που διέπουν κάθε τους ενέργεια και όχι μονάχα το πέταγμα του χαρταετού. Κάθε σοκάκι είναι ψυχικά ενωμένο για να πάνε όλα καλά. Οι κάτοικοι συνεργάζονται, ζουν αρμονικά και συνδέονται με τον ουρανό που συμβολίζει τόσο τη θρησκευτική πίστη, όσο και την ευτυχισμένη και αρμονική ζωή. Είναι η κοινωνικότητα, είναι η αγάπη, είναι η αρμονία που χαρακτηρίζει τη ζωή στου Χατζηφράγκου, μια ζωή που έχει εκλείψει από την Αθήνα και που δημιουργεί μελαγχολία και νοσταλγία στον αφηγητή. Η μεταφορά αυτή δείχνει με γλαφυρότητα και συντομία τη ζωή στη Σμύρνη εκείνη την εποχή.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Περιγράψτε μέσα από το διήγημα το έθιμο του πετάγματος των χαρταετών.
2. Ποια είναι η σημασία της διατήρησης των πατροπαράδοτων εθίμων στη σύγχρονη εποχή;
3. Να χωρίστε το κείμενο σε θεματικές ενότητες και να εντοπίσετε τη βασική ιδέα της καθεμιάς.

Οικογενειακές σχέσεις

Της μάνας μου

Άγγελος Σικελιανός

A. Ο δημιουργός

Ο Άγγελος Σικελιανός γεννήθηκε το 1884 στη Λευκάδα. Καταγόταν από οικογένεια που διακρίθηκε για τη δράση της κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του '21. Οι άνθρωποι του οικογενειακού του περιβάλλοντος ήταν καλλιεργημένοι και ο Άγγελος Σικελιανός από πολύ μικρή ηλικία άρχισε να γράφει στίχους. Σε ηλικία 17 ετών γράφτηκε στη Νομική Σχολή της Αθήνας αλλά δεν ολοκλήρωσε τις σπουδές του. Πέντε χρόνια αργότερα παντρεύτηκε την Εύα Πάλμερ, η οποία θαύμαζε τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και εργάστηκε μαζί με το σύζυγό της για την αναβίωση των Δελφικών Εορτών. Ο Άγγελος Σικελιανός από το 1914 συνδεόταν με στενή φιλία με το λογοτέχνη Νίκο Καζαντζάκη. Ο ποιητής υπήρξε λάτρης του ελληνισμού. Πολέμησε στους Βαλκανικούς πολέμους, συγκλονίστηκε από την τραγική είδηση της Μικρασιατικής καταστροφής και μετείχε ενεργά σε αντιστασιακές επαναστατικές συγκεντρώσεις κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής. Το 1943, στην κηδεία του Κωστή Παλαμά, απήγγειλε ένα ποίημα αφιερωμένο στον ποιητή, με το οποίο ξεσήκωσε το συγκεντρωμένο λαό, που με επικεφαλής τον ίδιο το Σικελιανό άρχισε να τραγουδά τον Εθνικό Ύμνο, κάτω από το συνεχές και άκαμπτο βλέμμα των Γερμανών κατακτητών. Την ημέρα της απελευθέρωσης, το 1944, απήγγειλε τον πανηγυρικό της ημέρας και χόρεψε μαζί με το λαό ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς στην πλατεία Συντάγματος. Ο ποιητής πέθανε το 1951 στην Αθήνα. Ολόκληρο το ποιητικό έργο του Άγγελου Σικελιανού χαρακτηρίζεται από τη μεγάλη του αγάπη για τον άνθρωπο και τη φύση και τη λατρεία του για την αρχαία ελληνική παράδοση. Η ποιητική του δημιουργία διακρίνεται για τον έξοχο λυρισμό της, ενώ τεράστια είναι η ποιητική του προσφορά στη νεοελληνική λογοτεχνία. Εξέδωσε τα ποιητικά έργα *Λυρικός βίος* (1946), *Αντίδωρο* (1943), *Αλαφροίσκιωτος* (1909), *Ραψωδίες του Ιόνιου* (1909) και τις τραγωδίες *Σίβυλλα* (1945), *Ο Χριστός στη Ρώμη* (1946), *Θυμέλη* (1950).

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το ποίημα *Της μάνας μου* ανήκει στη μεγάλη λυρική ποιητική συλλογή του Άγγελου Σικελιανού *Αλαφροίσκιωτος* που εκδόθηκε το 1909. Το ποίημα *Αλαφροίσκιωτος* αποτελεί έναν ύμνο στη φύση και στη λαϊκή παράδοση της ιδιαίτερης πατρίδας του, της Λευκάδας. Ο ποιητής, παράλληλα με το φυσικό τοπίο και την παράδοση, υμνεί τα στοιχεία εκείνα που συνέβαλαν στη διαμόρφωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ποιητικής του προσωπικότητας. Στο συγκεκριμένο ποιητικό απόσπασμα ο ποιητής, αναζητώντας τα στοιχεία εκείνα που διαμόρφωσαν την προσωπικότητά του, επιστρέφει στις ρίζες του, αναπολεί τα παιδικά του χρόνια και υμνεί ένα από τα πρόσωπα της οικογένειάς του που θεωρεί ότι επέδρασε σημαντικά και συνέβαλε αποφασιστικά στη γένεση της ποιητικής του έμπνευσης και δημιουργίας, τη μητέρα του. Συνεπώς, το έργο, που είναι γραμμένο σε α' ενικό πρόσωπο, λαμβάνει τη μορφή ενός λυρικού αυτοβιογραφικού ποιήματος.

C. Δομή του έργου

1η ενότητα: «Ω μάνα μου, εφταπάρθενη... μα από πού μπορεί η καρδιά να φύγει;»: Ύμνος στη μητρική μορφή για την απεραντοσύνη της αγάπης της.

2η ενότητα: «Πάντα θα 'ρθω να χαϊδευτώ... κι είναι η καρδιά μου αστέρι;»: Αναγνώριση της μητρικής προσφορά στη ζωή και την τέχνη του ποιητή, έκφραση ευγνωμοσύνης και ανταπόδοση της αγάπης.

D. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Ο ποιητής υμνεί τη μητρική μορφή, αναγνωρίζει την προσφορά της στη ζωή και το έργο του, ανταποδίδει την αγάπη του και την κρατά στην καρδιά του ως το καταφύγιο, στο οποίο πάντα θα επιζητά και θα βρίσκει τρυφερότητα και στοργή.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Η πρώτη στροφή του ποιήματος αποτελεί έναν ύμνο στη μητέρα του ποιητή. Η μητρική μορφή που αντιμετωπίζεται από τον ποιητή ως μια καθαγιασμένη παρουσία («εφταπάρθενη», «βαθιά αγκαλιά / που ως ουρανός ανοίγει!», «αχνό της ευλογίας το χέρι»), υμνείται και εγκωμιάζεται για την απεραντοσύνη της αγάπης, της τρυφερότητας και της στοργής της.

2η ενότητα: Στη δεύτερη στροφή του ποιήματος το ποιητικό υποκείμενο, που ταυτίζεται με τον ποιητή, ανταποδίδει την αγάπη του

προς τη μητέρα του, την οποία αντιμετωπίζει ως το καταφύγιο, όπου πάντα θα βρίσκει αγάπη, στοργή και τρυφερότητα, και αναγνωρίζει την προσφορά της στη ζωή και την τέχνη του. Ο ποιητής ευγνωμονεί τη μητέρα του για τη συμβολή της στη διαμόρφωση της χαρισματικής του προσωπικότητας και στη γένεση του ποιητικού του ταλέντου. Η μητέρα του με την ανατροφή, τις συμβουλές, τον τρόπο συμπεριφοράς και την αγάπη της, συνέβαλε στη γένεση του ιδιαίτερου χαρίσματος που διακρίνει τον ποιητή και ταυτίζεται με την ικανότητά του να εναρμονίζει την ψυχή του και να βρίσκεται σε απόλυτη ισορροπία με το φυσικό περιβάλλον. Η μητέρα χάρισε στον ποιητή την ποιητική του πνοή, την έμπνευση και τη δημιουργία, καθώς καλλιέργησε τις ευαισθησίες του, του δίδαξε το μεγαλείο της φύσης και έκανε την καρδιά του δυνατή, λαμπερή και όμορφη σαν αστέρι («Μάνα, φωτιά με βύζαξες / κι είναι η καρδιά μου αστέρι;»).

Ε. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του έργου είναι η απλή δημοτική, εμπλουτισμένη με λέξεις δυνατές και συναισθηματικά φορτισμένες.

ii) Ύφος

Το ύφος του έργου είναι γλαφυρό, λυρικό, εγκωμιαστικό.

iii) Στιχουργική ανάλυση

Το ποίημα ακολουθεί το ιαμβικό μέτρο. Η ομοιοκαταληξία είναι κατά κανόνα ελεύθερη.

iv) Σχήματα λόγου

- Μεταφορές:** «βαθιά αγκαλιά», «μα από πού μπορεί η καρδιά να φύγει;», «φωτιά με βύζαξες», «κι είναι η καρδιά μου αστέρι;».
- Παρομοιώσεις:** «που ως ουρανός ανοίγει!».
- Επαναλήψεις:** «ανοίγει!», «Ανοίγει, ανοίγει».
- Εικόνες:** Η εικόνα της «βαθιάς αγκαλιάς» της μάνας που ανοίγει. Η τρυφερή εικόνα της μητέρας που χαιδεύει στα γόνατά της το παιδί «με της ευλογίας το χέρι».

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. **Στη συνείδηση του ποιητή η μητέρα του αποτελεί μια καθαγιασμένη παρουσία. Βρείτε σε ποια σημεία και με ποιες λέξεις ή φράσεις πετυχαίνει να δώσει αυτήν τη διάσταση στη μητρική μορφή.**

Για τον ποιητή, η μητέρα του είναι μια καθαγιασμένη παρουσία. Αυτό φαίνεται από φράσεις και λέξεις όπως «εφταπάρθενη», «βαθιά αγκαλιά που ως ουρανός ανοίγει», «αχνό της ευλογίας το χέρι».

Γενικά, ο ποιητής χρησιμοποιεί το λόγο έντονα για να δείξει ότι η μορφή της μάνας είναι αυτή που διαμορφώνει με την αγνότητα και την ανωτερότητά της την προσωπικότητα του ίδιου.

2. Ποιο ρόλο αναγνωρίζει ο ποιητής, στους δύο τελευταίους στίχους του κειμένου, ότι έχει παίζει η μητέρα του στη διαμόρφωση της ποιητικής προσωπικότητάς του; Ποιο είναι κατά τη γνώμη σας το νόημα της μεταφορικής έκφρασης «Φωτιά με βύζαξες»;

Ο ποιητής θεωρεί ότι η μητέρα του είναι αυτή που συνέβαλε στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του. Η φράση «Φωτιά με βύζαξες» είναι μεταφορική, αφού εννοεί τη διαπαιδαγώγηση, τις συμβουλές και τον τρόπο συμπειριφοράς που πρόβαλλε η μάνα του σ' αυτόν. Είναι η μάνα αυτή που έκανε τον ποιητή και την καρδιά του δυνατή, λαμπερή και όμορφη σαν αστέρι. Σαφώς, λοιπόν, ο ρόλος της μητέρας του ποιητή είναι σημαντικός, γι' αυτό και της αφιερώνει αυτό το απόσπασμα.

3. Μελετήστε την ακόλουθη επιστολή του Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ προς τη μητέρα του και προσπαθήστε να βρείτε τα συναισθήματα που νιώθει ο συγγραφέας για το ρόλο που παίζει η παρουσία της μάνας.

Στην επιστολή του ο Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ δείχνει ξεκάθαρα τα συναισθήματά του προς τη μητέρα του. Η παρουσία του στο στρατό τον κάνει να αναζητά περισσότερο την ασφάλεια της μητέρας του. Τα γράμματα που του στέλνει, είναι γι' αυτόν στοιχεία δροσιάς και αγαλλίασης. Τον συγκινούν και του δίνουν δύναμη να αντέξει ακόμη περισσότερο τις κακουχίες της στρατιωτικής ζωής. Η παρουσία της και η τρυφερότητά της είναι αυτή που τον παρηγορεί, ενώ η σκέψη της διώχνει κάθε του λύπη. Τη θεωρεί στήριγμα σε όλες τις φάσεις της ζωής του. Νιώθει αγάπη γι' αυτήν, νοσταλγία, ακόμα και μετάνοια για τις φορές που την έκανε να κλάψει. Ο ρόλος της μάνας του είναι πολύ σημαντικός. Όπως συνέβη και στην περίπτωση του Άγγελου Σικελιανού, είναι ο άνθρωπος που τον έκανε σίγουρο για τον εαυτό του και ασφαλή, αφού αυτή είναι το καταφύγιό του και κυρίως ο άνθρωπος που ομορφαίνει καθετί στη ζωή του, ακόμη και το τραγούδι των βατράχων.

4. Περιγράψτε σε δύο παραγράφους τη σημασία που έχει και το ρόλο που παίζει στη ζωή σας η δική σας μητέρα, ανεξάρτητα αν ζει κοντά σας ή όχι.

Η μητέρα παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή κάθε ανθρώπου. Είναι αυτή που θα συμβουλέψει, θα «χτίσει» χαρακτήρες, θα παρηγορήσει, θα επιβραβεύσει, θα μαλώσει αν κάτι δε γίνεται σωστά, θα αγκαλιάσει το παιδί της με έναν τρόπο που δε συγκρίνεται με

OIKOGENEIAKES ΣΧΕΣΕΙΣ

κανέναν άλλο. Η μητέρα θα κάνει όλα τα παραπάνω με αγάπη και ανιδιοτέλεια, δε θα ζητήσει ποτέ ανταλλάγματα και κυρίως θα βρίσκεται πάντα κοντά μας όταν τη ζητήσουμε. Δεν είναι τυχαίο ότι έχουν γραφτεί τόσα τραγούδια και λογοτεχνικά έργα για τη μάνα. Σαφώς λοιπόν η μητέρα είναι το πιο σημαντικό πρόσωπο στη ζωή μας και αξίζει το σεβασμό και την αγάπη μας.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Πώς παρουσιάζεται η μητρική μορφή στο ποίημα;
2. Στο ποίημα προβάλλεται η σχέση μητέρας και παιδιού. Περιγράψτε τη σχέση αυτή, όπως παρουσιάζεται μέσα στο ποίημα.
3. Εντοπίστε τα εκφραστικά μέσα του ποιήματος.

Η εορτή του πατρός μου

Εμμανουήλ Ροϊδης

A. Ο δημιουργός

Ο Εμμανουήλ Ροϊδης γεννήθηκε στη Σύρο το 1836 και πέθανε στην Αθήνα το 1904. Οι γονείς του ήταν εύποροι Χιώτες που είχαν καταφύγει στη Σύρο, ύστερα από τις φοβερές σφαγές και την ερήμωση του νησιού τους, το 1822. Μικρός έζησε για λίγα χρόνια στη Γένουα της Ιταλίας, όπου έμαθε ιταλικά και γαλλικά. Στα 13 του χρόνια επέστρεψε στη γενέτειρά του και αργότερα ταξίδεψε στο Βερολίνο και παρακολούθησε μαθήματα Νομικής, Φιλοσοφίας και Φιλολογίας, καθώς και στο Ιάσιο και στην Αίγυπτο, για εμπορικές υποθέσεις. Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα, και μετά το θάνατο του πατέρα του, εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα και επιδόθηκε στη δημοσιογραφία.

Ο Εμμανουήλ Ροϊδης είχε μεγάλη μόρφωση και γνώριζε τέσσερις ευρωπαϊκές γλώσσες. Υπηρέτησε ως διευθυντής της Εθνικής Βιβλιοθήκης και εργάστηκε σκληρά για την οργάνωση, τον εμπλουτισμό και την καλή της λειτουργία. Εμφανίστηκε στη λογοτεχνία στα 1860 με τη μετάφραση του τετράτομου *Οδοιπορικού* του Σατωβριάνδου. Το 1974 εξέδωσε το σατιρικό περιοδικό *Ασμοδαίος* και μέσα από την εφημερίδα του Τρικούπη *Ωρα* αγωνίστηκε για την πολιτική αναγέννηση της Ελλάδας.

Ο Ροϊδης ως δημοσιογράφος, μυθιστοριογράφος, διηγηματογράφος και κριτικός άσκησε μεγάλη επίδραση στην πολιτική, κοινωνική και πνευματική ζωή του τόπου. Ξεχωρίζει για το οξύτατο κριτικό του πνεύμα, το δηκτικό του ύφος, την καυστική του σάτιρα, τη λεπτή ειρωνεία, τη γεμάτη δύναμη αφηγηματικότητά του και τον πρωτότυπο και προσωπικό του τρόπο γραφής. Το έργο του είναι γραμμένο στην καθαρεύουσα, εκτός από το διήγημά του *Μηλιά*, παρόλο που υπήρξε υποστηρικτής της δημοτικής γλώσσας. Εξέδωσε το μυθιστόρημα *Η πάπισσα Ιωάννα* (1866), τα διηγήματα *Ημερολόγιον ομογενούς* (1878), *Ορέστης και Πυλάδης* (1885), *Άγιος Σώστης* (1891), *Η πρώτη του μονομαχία* (1893), *Ιστορία ενός σκύλου* (1893), *Ιστορία μιας γάτας* (1893), *Ιστορία ενός αλόγου* (1894), *Ψυχολογία*

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Συριανού συζύγου (1894), *Το παράπονο του νεκροθάπτου* (1895), *Η μηλιά* (1895), *Η εορτή του πατρός μου* (1895), *Μονόλογος ευαισθήτου* (1896), *Ιστορία ορνιθώνος* (1897), *Το ξεστούπωμα* (1898) και τις μελέτες *Πρόλογος στη μετάφραση του Οδοιπορικού* (1860), *Επιστολαί ενός Αγρινιώτου* (1866), *Πρόλογος στα Πάρεργα* (1885), *Η γλώσσα μας* (1885), *Περί συγχρόνου εν Ελλάδι κριτικής - Περί συγχρόνου ελληνικής ποιήσεως* (1877), *Τα είδωλα* (1893).

Β. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το διήγημα *Η εορτή του πατρός μου* που δημοσιεύτηκε το 1895, αναφέρεται σε μια μεγαλοαστική οικογένεια και περιγράφει με λεπτή ειρωνεία και με καυστική σατιρική διάθεση τις σχέσεις μεταξύ των μελών της. Ο διηγηματογράφος αντλεί το θέμα του έργου του από την πραγματικότητα, καθώς αποτυπώνει οικογενειακές σκηνές και βιώματα από την παιδική και νεανική του ηλικία. Συνεπώς, πρόκειται για ένα αυτοβιογραφικό διήγημα από το οποίο απουσιάζει παντελώς ο συναισθηματισμός, ενώ κυριαρχεί ο ψυχρός αυτοέλεγχος, το ειρωνικό πνεύμα, η σαρκαστική διάθεση και ο χιουμοριστικός τόνος.

Γ. Δομή του έργου

1η ενότητα: «Την ερχόμενην Πέμπτην... ονομάζεται Γιάννης»: Ο αφηγητής δυσανασχετεί με τη διαρκή υπενθύμιση από τη μητέρα του της γιορτής του πατέρα.

2η ενότητα: «Οκτώ ημέρες... την ευχαρίστησιν της εκπλήξεως»: Οι προετοιμασίες για την ημέρα της γιορτής, ο καταναγκασμός του παιδιού να λάβει μέρος σε αυτές.

3η ενότητα: «Τέλος πάντων... εξήντα πέντε ημέρας»: Η εορταστική ημέρα και η κατάληξη της σε κωμική φάρσα, που προκαλεί το γέλιο του αναγνώστη.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Το απόσπασμα αποτυπώνει με ειρωνικό και σατιρικό τόνο την τυπικότητα που διέπει τις σχέσεις των μελών μιας μεγαλοαστικής οικογένειας. Ο αφηγητής υποχρεώνεται από τη μητέρα του να λάβει μέρος σε μια τελετή που καθόλου δεν τον ευχαριστεί, καθώς με αφορμή την ονομαστική εορτή του πατέρα του, αναγκάζεται να συμπεριφερθεί με έναν τρόπο που δεν αρμόζει στην ηλικία του. Η μητέρα επιβάλλει στο μικρό της γιο να συμμετάσχει στην προετοιμασία για τη γιορτή του πατέρα του, πιέζοντάς τον να συντάξει το

ευχετήριο κείμενο και να προσφέρει ως δώρο μια γλάστρα που οι ίδιοι αγόρασαν, προκειμένου να δείξει την ημέρα εκείνη το σεβασμό και την αγάπη του προς το πατρικό πρόσωπο, όπως αρμόζει στην καλή του ανατροφή. Όμως, η αγάπη και ο σεβασμός του παιδιού προς τον πατέρα αποσπώνται εκβιαστικά σαν να ήταν υποχρέωση, αφού οι οικογενειακές σχέσεις διέπονται από τυπικότητα, με συνέπεια να καταλήξουν σε μια κωμική φάρσα. Έτσι, τη μέρα της γιορτής ο αφηγητής, τη στιγμή που σκύβει να φιλήσει τον πατέρα του, αδειάζει, χωρίς να το θέλει, το περιεχόμενο της γλάστρας πάνω του.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Ολόκληρο το διήγημα προβάλλει την τυπικότητα και την υποκρισία, που συχνά διέπουν τις ανθρώπινες σχέσεις. Στην πρώτη ενότητα του κειμένου, ο αφηγητής δυσανασχετεί, καθώς αναφέρεται στη διαρκή υπενθύμιση από τη μητέρα του της ονομαστικής εορτής του πατέρα του.

2η ενότητα: Οι προετοιμασίες ξεκινούν οκτώ ημέρες πριν από τη γιορτή και συμπεριλαμβάνουν τη σύνταξη γραπτού ευχετήριου κειμένου και την αγορά δώρου από τη μητέρα και το παιδί. Σε ολόκληρη την ενότητα διαφαίνεται ο καταναγκασμός που υφίσταται το παιδί καθώς συμμετέχει στις διαδικασίες αυτές, ο οποίος πηγάζει από την προσποίηση, την υποκρισία και την τυπικότητα που χαρακτηρίζουν τις οικογενειακές τους σχέσεις.

3η ενότητα: Στην τελευταία ενότητα του αποσπάσματος ο αφηγητής περιγράφει με χιουμοριστική διάθεση την ημέρα της γιορτής, που μετατρέπεται τελικά σε μια γελοία φάρσα. Παρόλες τις προετοιμασίες το παιδί, καθώς σκύβει να φιλήσει τον εορτάζοντα, ρίχνει το περιεχόμενο της γλάστρας που κρατούσε πάνω στα σεντόνια και το πουκάμισο του πατέρα του. Τέλος, το παιδί τιμωρείται με μια μούντζα από τον πατέρα και ένα χαστούκι από την εκνευρισμένη μητέρα.

Στο διήγημα κυριαρχεί η ειρωνική διάθεση και ο αυτοσαρκαστικός τόνος, που χρησιμοποιείται από το συγγραφέα, για να σατιρίσει την τυπικότητα και την υποκρισία των ανθρώπινων και των οικογενειακών σχέσεων. Το χιουμοριστικό πνεύμα του κειμένου δημιουργείται τόσο από τις λέξεις και τις εκφράσεις που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας όσο και από τις ίδιες τις καταστάσεις. Άλλωστε, σαρκαστικό τόνο προσδίδει στο έργο και η χρήση της αρχαίουσας.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Ο αφηγητής του κειμένου σκιαγραφεί τα πρόσωπα της ιστορίας, χωρίς όμως να εμβαθύνει στο συναισθηματικό τους κόσμο.

Μητέρα: Η μητέρα του αφηγητή είναι επιβλητική, καταπιεστική και αυταρχική. Εκβιάζει την έκφραση αγάπης και σεβασμού του γιου προς τον πατέρα, γιατί έτσι επιβάλλει η καλή του ανατροφή, και του διδάσκει την υποκρισία και την προσποίηση με την οποία και η ίδια μεγάλωσε.

Πατέρας: Είναι σοβαρός, απόμακρος, αυστηρός, αξιοσέβαστος και ολιγόλογος. Χαρακτηρίζεται από την ίδια τυπική και υποκριτική συμπεριφορά που διακρίνει και τη μητέρα. Είναι οξύθυμος, όπως συμπεριένουμε από τον τρόπο που αντιδρά στο λάθος του παιδιού.

Αφηγητής: Ο γιος της οικογένειας, και αφηγητής του διηγήματος, παρουσιάζεται ειρωνικός και σαρκαστικός.

Ε. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα του έργου

Η γλώσσα του έργου είναι η απλή καθαρεύουσα με κάποιες αρχαίζουσες λέξεις που προσθέτουν ειρωνεία και χιούμορ στο κείμενο («Πάνσεπτε και Αγαπητέ μου Πάτερ... ίνα υποβάλω υμίν»).

ii) Ύφος

Το ύφος του έργου είναι σαρκαστικό, ειρωνικό, χιουμοριστικό και προσωπικό.

iii) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «κάπως άνοστον», «έλειπεν από αυτήν η απαιτούμενη δόσις συγκινήσεως», «απελέκητες ελληνικούρες», «εκάμαμεν τα δύο ανθοπωλεία άνω-κάτω», «έσταζεν η μύτη μου και μ' εβασάνιζαν οι χιονίστραι», «να με φιλοδωρήσει έναν τελευταίον μπάτσον».

Παρομοιώσεις: «ως μέγα κατόρθωμά του», «καθώς εις το θέατρον», «ως να ήσαν ψάρια».

Εικόνες: Η εικόνα του πατέρα («Τον πατέρα μου ευρήκαμεν εις το κρεβάτι... των επισήμων ημερών»). Η εικόνα της μητρικής μορφής, (...η μητέρα μου με το μεταξωτόν της φόρεμα...»).

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Πώς αντιμετωπίζει ο αφηγητής όλη την τελετή της γιορτής του πατέρα του;

Ο αφηγητής είναι υποχρεωμένος να λάβει μέρος σε μια τελετή που καθόλου δεν τον ευχαριστεί. Είναι γι' αυτόν μια τελετή που χαρακτηρίζεται από ανία, άγχος, υποκρισία και ψευδείς εκδηλώσεις αγάπης. Φυσικά δεν του αρέσει αυτή η κατάσταση, αφού πρέπει να φερθεί με έναν τρόπο που δεν ταιριάζει σ' ένα παιδί. Γνωρίζει ότι όλα είναι υποκριτικά, ακόμα και η έκπληξη στον πατέρα του. Αυτό

έχει συνέπεια να αντιμετωπίζει την τελετή σαν ένα βασανιστήριο που πρέπει να το υποστεί.

2. Ποια σχέση φαίνεται να υπάρχει ανάμεσα στον αφηγητή και τους γονείς του; Απαντήστε με αναφορές στο κείμενο.

Η σχέση του αφηγητή με τους γονείς του, όπως φαίνεται από το κείμενο, είναι εντελώς τυπική και υποκριτική. Ο γιος της οικογένειας εξαναγκάζεται να ευχηθεί στον πατέρα του για την ονομαστική του εορτή με έναν τρόπο βασανιστικό. Ακόμα και η προσφώνησή του είναι μακριά από την παιδικότητα και την αγγότητά του. Η γλώσσα είναι ψυχρή και συνδυάζεται με τα αισθήματα που βιώνει τη συγκεκριμένη στιγμή. Αυτό δείχνει την τυπική και απόμακρη σχέση που διατηρεί με τον πατέρα του. Από την άλλη, η σχέση με τη μητέρα του φαίνεται ακόμη χειρότερη. Εδώ δεν υπάρχει μόνο η τυπικότητα, αλλά και ο ψυχαναγκασμός του παιδιού να κάνει αυτό που επιθυμεί η ίδια. Τον μαλώνει, τον χτυπά, τον «προπονεί» να συμπεριφέρεται «σωστά» προς τον πατέρα του και απέχει πολύ από τη μητρική συμπεριφορά που έχουμε συνηθίσει. Γενικά, η σχέση τους είναι τυπική, υποκριτική και προσποιητή.

3. Υπάρχει στο δίγημα ειρωνεία και αυτοσαρκασμός; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.

Μέσα στο κείμενο υπάρχει ειρωνεία και αυτοσαρκασμός. Ο αφηγητής δεν έχει άλλο τρόπο να αντιμετωπίσει τη δραματική του κατάσταση και παρουσιάζει τα γεγονότα με χλευασμό («Δεν υπάρχει κίνδυνος... λέγεται Ιωάννης», «Διά να γίνουν τα πράγματα... εις το θέατρον», «Η αλήθεια είναι... τον πατέρα μου»). Επιλέγει τον τρόπο αυτό ως τον πλέον κατάλληλο για να τα παρουσιάσει.

4. Υπάρχουν σημεία μέσα στο κείμενο που σας έκαναν να γελάσετε; Ποια είναι αυτά; Πώς πέτυχε ο συγγραφέας να δώσει αστείο τόνο στην αφήγηση;

Το κείμενο, μέσα από το ειρωνικό και σαρκαστικό ύφος του, δημιουργεί στον αναγνώστη τη διάθεση να γελάσει. Η αρχαίζουσα γλώσσα της προσφώνησης, όταν ακούγεται από ένα παιδί προκαλεί εξ αρχής γέλιο. Επίσης, η σκηνή στο ανθοπαλείο προκαλεί γέλιο, αφού η καθώς πρέπει μητέρα εμφανίζεται υπερβολική ακόμα και στα πιο απλά πράγματα, ενώ η αντίθεσή της με τον ανθοπώλη είναι εμφανέστατη. Βέβαιο το αστείο κορυφώνεται όταν κατά την κρισιμότερη στιγμή τα πάντα χαλάνε από την αδεξιότητα(;) του αφηγητή. Μέσα στο χειμώνα τα υγρά σεντόνια και ρούχα δε θα ήταν ό,τι καλύτερο για τον πατέρα του! Η τελευταία όμως πρόταση έρχεται να δημιουργήσει στον αναγνώστη ένα πικρό χαμόγελο. Ο αφηγητής δίνει τόνο αστείο στην αφήγησή του, τόσο μέσα από

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

τη γλαφυρότητα και τη ζωντάνια των σκηνών, όσο κυρίως με τη γλώσσα. Η χρήση της καθαρεύουσας, οι στομφώδεις εκφράσεις, το περιστασιακό χιούμορ, η περιγραφή του πατέρα και η σχέση του με τη μητέρα του, είναι εργαλείο στα χέρια του για να δημιουργήσει σατιρική ατμόσφαιρα στο κείμενό του.

5. Όπως φαίνεται στο διήγημα, η τυπικότητα και η υποχρέωση χαρακτήριζαν σε παλαιότερες εποχές τη σχέση παιδιών - γονέων.

Σχολιάστε τες, συγκρίνοντάς τες με τη σημερινή πραγματικότητα.

Πράγματι, οι σχέσεις παιδιών - γονιών τα παλαιότερα χρόνια χαρακτηρίζονταν από τυπικότητα και προσποίηση. Τα παιδιά έπρεπε να φέρονται στους μεγαλύτερους με έναν τρόπο υποχρεωτικά καθώς πρέπει. Έτσι, ο σεβασμός και η αγάπη έπρεπε να εκδηλώνονται με βάση τους κανόνες καλής συμπεριφοράς και ανατροφής και όχι με γνώμονα την αγνότητα, την αθωότητα και την ειλικρίνεια που χαρακτηρίζουν τα παιδιά. Ο σεβασμός και η υπακοή ήταν στοιχεία που στην κυριολεξία επιβάλλονταν και κατά συνέπεια ήταν ψεύτικα. Αντίθετα, σήμερα οι σχέσεις ανάμεσα στα παιδιά και τους γονείς είναι πολύ πιο ειλικρινείς. Ο σεβασμός και η αγάπη είναι στοιχεία που κερδίζονται μέσα από την καθημερινότητα και οι σχέσεις οικοδομούνται σε πιο στέρεες και αληθινές βάσεις. Βέβαια, ορισμένοι μπορούν να ισχυριστούν ότι τα σημερινά παιδιά είναι αυθάδη, ή ότι δε φέρονται σωστά στους γονείς τους. Αυτό συμβαίνει πράγματι, όμως κανείς δε θα διαφωνήσει ότι είναι προτιμότερο να υπάρχει αληθινή σχέση ανάμεσα στους δύο, έστω και άσχημη, παρά να είναι προσποιητή και υποκριτική και να παρουσιάζεται προς τα έξω ιδανική και στην πραγματικότητα να είναι κατακριτέα ακόμα και από το ίδιο το παιδί.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Να αποδώσετε με συντομία το νόημα του κειμένου και να καταγράψετε τη βασική ιδέα του διηγήματος.
2. Να σκιαγραφήσετε το χαρακτήρα των προσώπων του κειμένου.
3. Να εντοπίσετε στο κείμενο τα σημεία στα οποία διαφαίνεται η τυπικότητα των σχέσεων του αφηγητή με τους γονείς του.

Το στερνό παραμύθι

Λάμπρος Πορφύρας

A. Ο δημιουργός

Ο Λάμπρος Πορφύρας γεννήθηκε στη Χίο το 1879 και πέθανε στον Πειραιά το 1932. Το πραγματικό του όνομα ήταν Δημήτριος Σύψωμος. Σπούδασε Νομικά, χωρίς να πάρει ωστόσο πτυχίο. Έζησε στον Πειραιά, κοντά στους ανθρώπους της θάλασσας, των οποίων τους καημούς και τις μικροχαρές αποτύπωσε στα έργα του. Το 1920 τιμήθηκε με το Αριστείο Γραμμάτων και μετά το θάνατό του στήθηκε η προτομή του στη Φρεατίδα από το Δήμο Πειραιώς.

Πρόκειται για μια γνήσια ποιητική φλέβα, που κληροδότησε στις επόμενες γενιές ένα έργο μικρό σε όγκο, αλλά ποιοτικά σπουδαίο. Ανήκει στην ομάδα των ποιητών της γενιάς του 1880, που ακολούθησε την τεχνοτροπία του συμβολισμού και συνέθεσε έργα με έντονο λυρισμό, που διακρίνονται για το ρυθμό, την ευαισθησία, τη νοσταλγία και τη μουσικότητά τους. Εξέδωσε τα ποιητικά έργα *Η Θλίψη του μαρμάρου* (1894) και *Σκιές* (1920). Το 1934, μετά το θάνατό του, εκδόθηκε η συλλογή *Μουσικές φωνές*, στην οποία περιέχονται ανέκδοτα ποιήματά του.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το ποίημα *Το στερνό παραμύθι* ανήκει στην ποιητική συλλογή *Σκιές*, που εκδόθηκε το 1920. Πρόκειται για ένα λυρικό ποίημα με ρυθμό, ευαισθησία και μουσικότητα, που ακολουθεί την τεχνοτροπία του συμβολισμού, καθώς ο λογοτέχνης δεν αντλεί τα θέματά του από την εξωτερική πραγματικότητα, αλλά από την υποκειμενική ζωή και τον εσωτερικό του κόσμο, τα συναισθήματα, τις ιδέες και τις μεταφυσικές του ανησυχίες. Όπως υποδηλώνει και ο τίτλος του έργου, το ποίημα σχετίζεται με το θάνατο («το στερνό») ενός αγαπημένου προσώπου της οικογένειας, που συνδέεται με τα παραμύθια της γιαγιάς («παραμύθι»). Το πιο γλυκό και αγαπημένο πρόσωπο της ελληνικής οικογένειας, η γιαγιά, μέσα από ένα ποίημα – παραμύθι που διηγείται το εγγόνι της, συναντά τον Αρχάγγελο και τον ακολουθεί στους ουρανούς.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ Γ. Δομή του έργου

1η ενότητα: «Πήραν στρατί στρατί το μονοπάτι... και καβαλάρηδες απάνω στ' άτι»: Αναφορά στα παραμυθικά στοιχεία που έρχονται από μακρινούς τόπους, για να τιμήσουν τη γιαγιά.

2η ενότητα: «Και γύρω στης γιαγιάς μου το κρεβάτι... της τραγουδούσαν -ποιος το ξέρει- κάτι»: Η παρέλαση των ηρώων των παραμυθιών μπροστά από το νεκρικό κρεβάτι και το τραγούδι τους προς τη γιαγιά.

3η ενότητα: «Κανείς για της γιαγιάς μου την αγάπη... και να της φέρει αθάνατο νερό»: Το μεγάλο παράπονο του ποιητή.

4η ενότητα: «Η μάνα μου είχε γονατίσει κάτου... ο Αρχάγγελος χτυπούσε τα φτερά του»: Η εικόνα της θλιμμένης μητέρας. Το παραμύθι τελειώνει με τον Αρχάγγελο που ετοιμάζεται να οδηγήσει τη γιαγιά στους ουρανούς.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Στο ποίημα ο λογοτέχνης συνδυάζει το θλιβερό γεγονός του θανάτου της γιαγιάς του με παραμυθικά στοιχεία. Όλες οι αγαπημένες μορφές των παραμυθιών στέκονται γύρω από το κρεβάτι της γιαγιάς, που πλησιάζει στο τέλος της ζωής της, για να απαλύνουν τον πόνο των συγγενών της και της γονατισμένης μητέρας. Μέσα στο κλίμα αυτό, η γιαγιά συναντά τον Αρχάγγελο και τον ακολουθεί στους ουρανούς.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στην πρώτη στροφή της ποιητικής σύνθεσης, όλοι οι ήρωες των παραμυθιών (βασιλοπούλες, καλοκυράδες, βασιλιάδες από ξένες χώρες και καβαλάρηδες πάνω στα άλογά τους), ξεπροβάλλουν από τις διηγήσεις της γιαγιάς, για να αποτίσουν φόρο τιμής στο αγαπημένο πρόσωπο, που πλησιάζει στο τέλος της ζωής του.

2η ενότητα: Μέσα σε ατμόσφαιρα θλίψης («ανάμεσα από δύο χλωμές λαμπάδες»), οι μορφές των παραμυθιών περνούν από το νεκρικό κρεβάτι και τραγουδούν στο αγαπημένο πρόσωπο. Με την «παρέλαση» των παραμυθικών στοιχείων ο ποιητής επιδιώκει και επιτυγχάνει να απαλύνει την πένθιμη ατμόσφαιρα, να ελαφρύνει τη βαρύτητα του θλιβερού γεγονότος.

3η ενότητα: Στην τρίτη στροφή του ποιήματος το ποιητικό υποκείμενο εκφράζει το μεγάλο του παράπονο, επειδή κανένας από τους μυθικούς ήρωες των παραμυθιών της γιαγιάς δεν της προσφέρει το «αθάνατο νερό». Η εικόνα της γιαγιάς συνδέεται άμεσα στην ψυχή και το μυαλό του παιδιού με τα παραμύθια, στα οποία πάντα υπήρχε

ένας ήρωας που νικούσε κάποιο δυνατό («δε σκότωσε το Δράκο ή τον Αράπη») και κέρδιζε αθάνατο νερό για χάρη της αγαπημένης του («και να της φέρει αθάνατο νερό»). Όμως τώρα, η δυνατότητα αθανασίας απουσιάζει για το αγαπημένο του πρόσωπο.

4η ενότητα: Στην τέταρτη στροφή κυριαρχεί η μορφή της θλιψμένης μητέρας του ποιητή που στέκεται γονατιστή δίπλα στο νεκρικό κρεβάτι. Η εικόνα αυτή προκαλεί και μεταδίδει στους αναγνώστες έντονα συναισθήματα θλίψης, στενοχώριας και απελπισίας. Το ποίημα ολοκληρώνεται με τον Αρχάγγελο που ετοιμάζεται να πάρει μαζί του στους ουρανούς, το αγαπημένο πρόσωπο, μέσα στον απόηχο των παραμυθιών. Η γιαγιά φεύγει από τη ζωή, αλλά ζει πάντοτε στην καρδιά και στη σκέψη των ανθρώπων που την αγάπησαν.

Ε. Τεχνική – Τεχνοτροπία

i) Γλώσσα του έργου

Η γλώσσα του ποιήματος είναι η απλή, λιτή δημοτική.

ii) Ύφος

Το ύφος του ποιήματος είναι λυρικό, υποβλητικό, μελαγχολικό.

iii) Στιχουργική ανάλυση

Το ποίημα είναι λυρικό και ανήκει στο είδος του σονέτου. Πρόκειται για ένα μικρό ποίημα-παραμύθι που αποτελείται από δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές. Οι στίχοι είναι ιαμβικοί 11σύλλαβοι και η ομοιοκαταληξία σταυρωτή στις δύο πρώτες στροφές (αββα), ενώ στις τρίστιχες στροφές ακολουθεί τις μορφές ααβ και αβα.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «Πήραν στρατί στρατί το μονοπάτι», «χλωμές λαμπάδες», «να της φέρει αθάνατο νερό».

Παρομοιώσεις: «σαν τραγουδιστάδες».

Εικόνες: Η εικόνα των ηρώων των παραμυθιών. Η εικόνα της γιαγιάς στο κρεβάτι που περιτριγυρίζεται από τις μορφές των παραμυθιών. Η φανταστική εικόνα των ηρώων που μάχονται με το Δράκο ή τον Αράπη. Η εικόνα της θλιψμένης γονατιστής μητέρας δίπλα στο κρεβάτι της γιαγιάς. Η μορφή του Αρχάγγελου που «χτυπούσε τα φτερά του».

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ο ποιητής παρουσιάζει το θάνατο της γιαγιάς μέσα σε ατμόσφαιρα λυπητερού παραμυθιού. Με ποιους τρόπους επιτυγχάνεται η ατμόσφαιρα αυτή;

Ο ποιητής συνδυάζει την περιγραφή του θανάτου της γιαγιάς του

με παραμυθικά στοιχεία. Δημιουργείται έτσι μια λυπητερή ατμόσφαιρα, αφού όλοι οι ήρωες έρχονται να αποτίσουν φόρο τιμής στη γιαγιά, που κείτεται ετοιμοθάνατη ανάμεσα σε δύο χλωμές λαμπάδες. Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα δημιουργεί στον αναγνώστη αισθήματα θλίψης, μολονότι ο ποιητής δεν κάνει καμιά αναφορά στη λέξη «θάνατος». Η μητέρα του είναι γονατιστή, δείγμα της στενοχώριας και της απελπισίας της, εικόνα που προκαλεί αντίστοιχα αισθήματα στους αναγνώστες. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο ποιητής επιτυγχάνει να δημιουργήσει το συγκεκριμένο κλίμα.

2. Ποιο παράπονο εκφράζει ο ποιητής στην τρίτη στροφή;

Ο ποιητής αφιερώνει την τρίτη στροφή στην έκφραση του παραπόνου του. Η γιαγιά του συνδέεται με τα παραμύθια που του έλεγε και σ' αυτά πάντα υπήρχε ένας ήρωας που νικούσε κάποιο δυνατό και κέρδιζε το αθάνατο νερό για χάρη της αγαπημένης του. Όμως για τη γιαγιά του, δεν υπάρχει αθάνατο νερό τώρα που το χρειάζεται. Όλοι οι ήρωες που τόσο όμορφα περιέγραφε, έχουν χαθεί και κανείς πια δεν μπορεί να τη βοηθήσει. Το παράπονο του ποιητή είναι η απουσία της δυνατότητας να γίνει αθάνατο ένα άτομο που τόσο αγαπά.

3. Στο ποίημα συνυπάρχουν εικόνες από την πραγματική ζωή, την εξωπραγματική (παραμυθική) ατμόσφαιρα και τη θρησκευτική πίστη. Εντοπίστε τους σχετικούς στίχους.

Το ποίημα κινείται ανάμεσα στην πραγματικότητα και στη φαντασία. Η πρώτη στροφή έχει ατμόσφαιρα παραμυθιού, η δεύτερη παρουσιάζει τη γιαγιά στο νεκρικό κρεβάτι, η τρίτη αναφέρεται σε ήρωες των παραμυθιών και η τέταρτη αποτελεί συνδυασμό όλων των παραπάνω με στοιχεία θρησκευτικής πίστης. Τα παραπάνω στοιχεία εντοπίζονται στους εξής στίχους:

- α. Πραγματική ζωή: στ. 5, 6, 12.
- β. Παραμυθική ατμόσφαιρα: στ. 1-4, 7-11, 13.
- γ. Θρησκευτική πίστη: στ. 14.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Τι επιδιώκει ο ποιητής με το να συνδέει το θάνατο του αγαπημένου του προσώπου με τον κόσμο των παραμυθιών;
2. Περιγράψτε τα αισθήματα του ποιητή απέναντι στη γιαγιά του, όπως διαφαίνονται μέσα από το έργο.
3. Πώς παρουσιάζεται στο ποίημα ο ρόλος της γιαγιάς στην οικογένεια; Περιγράψτε το ρόλο που έχει η γιαγιά στη σύγχρονη οικογένεια.

Ο παππούς και το εγγονάκι

Λέων Τολστόι

A. Ο δημιουργός

Ο Ρώσος συγγραφέας κόμης Λέων Νικολάγιεβιτς Τολστόι γεννήθηκε το 1828 στη Γιάσναγια Πολυάνα, ένα χωριό στα νότια της Μόσχας, και πέθανε το 1910 στο Αστράποβο, στην επαρχία του Ριαζάν. Οι γονείς του πέθαναν όταν ήταν ακόμη παιδί και ανατράφηκε από συγγενείς οι οποίοι ανέθεσαν τη μόρφωσή του σε οικοδιδασκάλους. Σε ηλικία 16 ετών άρχισε να φοιτά στο Πανεπιστήμιο του Καζάν. Γρήγορα όμως εγκατέλειψε τις σπουδές του και το 1847 επέστρεψε στη Γιάσναγια Πολυάνα, για να ασχοληθεί με τη διαχείριση των κτημάτων του και να συνεχίσει μόνος του τη μελέτη. Το 1852 κατετάγη στον στρατό και επέδειξε μεγάλη ανδρεία στις πολεμικές επιχειρήσεις στον Καύκασο. Το 1854 μετατέθηκε στο μέτωπο του Δούναβη και κατά τον Κριμαϊκό πόλεμο έλαβε μέρος στην πολιορκία της Σεβαστούπολης. Το 1856 εγκατέλειψε το στρατό και παρέμεινε για ένα μικρό χρονικό διάστημα στην Πετρούπολη. Τον επόμενο χρόνο ταξίδεψε στο εξωτερικό και επισκέφτηκε τη Γαλλία, την Ελβετία και τη Γερμανία. Το 1862 ο Τολστόι νυμφεύτηκε τη Σόνια Αντρέγιεβνα Μπερς, εγκατέλειψε τις εκπαιδευτικές του δραστηριότητες και αφοσιώθηκε στην οικογένειά του. Αναζητώντας το νόημα της ζωής, ο Τολστόι στράφηκε προς τη χριστιανική διδασκαλία. Άσκησε όμως κριτική στην επίσημη Εκκλησία, η οποία τον αφόρισε το 1901. Το 1910 ο συγγραφέας εγκατέλειψε κρυφά την κατοικία και την οικογένειά του, για να αναζητήσει ένα καταφύγιο όπου, όπως ήλπιζε, θα μπορούσε να ζήσει ήσυχα, ασκητικά και πιο κοντά στο Θεό. Όμως, λίγες μέρες αργότερα, στις 20 Νοεμβρίου του 1910, πέθανε από πνευμονία στον απομακρυσμένο σιδηροδρομικό σταθμό του Αστράποβο της επαρχίας Ριαζάν.

Ο Λέων Τολστόι σε όλη του τη ζωή υπήρξε υπέρμαχος της κοινωνικής δικαιοσύνης απέναντι στους φτωχούς χωρικούς. Ως υπέρμαχος της κοινωνικής αναμόρφωσης και ως ηθικός στοχαστής, προέβαλλε μέσα από το συγγραφικό του έργο τις ιδέες του για την κατάργηση της βίας και της ανισότητας. Ο Ρώσος συγγραφέας ασχολήθηκε

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

με όλα τα είδη του γραπτού λόγου. Συνέγραψε άρθρα σε εφημερίδες και περιοδικά, μυθιστορήματα, διηγήματα, νουβέλες, θεατρικά κείμενα, δοκίμια, απομνημονεύματα, ημερολόγια, ασχολήθηκε με το λαϊκό παραμύθι, ενώ στα μέσα της ζωής του ως χριστιανός μεταρρυθμιστής συνέθεσε έργα με σκοπό να διαδώσει την πίστη του σε μια ζωή αγάπης, σύμφωνη με τη χριστιανική διδασκαλία. Συνέγραψε τα μυθιστορήματα *Από τη ζωή μου, Κοζάκοι, Πόλεμος και ειρήνη* (1865), *Άννα Καρένινα* (1877), *Ανάσταση* (1899), τις νουβέλες *Παιδικά χρόνια* (1852), *Εφηβικά χρόνια, Νεανικά χρόνια, Ο θάνατος του Ιβάν Ιλίτς* (1887), *Οικογενειακή ευτυχία*, τα διηγήματα *Αφηγήσεις από τη Σεβαστούπολη* (1855-1856), *Χατζή-Μουράτ* (1904), *Αφέντης και δούλος, Η σονάτα του Κρόντσερ*, τα θεατρικά έργα *Οι καρποί της παιδείας, Το κράτος του ζόφου, Το ζωντανό πτώμα* και τα δοκίμια *Τι είναι η τέχνη* (1897), *Τι είναι η πίστη μου*. Επίσης, έγραψε ένα σχολικό εγχειρίδιο, το *Αλφαριθμητάρι*, και ένα έργο με τα αποφθέγματα διαφόρων ηθικολόγων και φιλοσόφων, τον *Κύκλο ανάγνωσης*.

Β. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το απόσπασμα *Ο παππούς και το εγγονάκι ανήκει σε μια ελληνική έκδοση διηγημάτων και παραμυθιών του Τολστού με τίτλο Διηγήματα, μύθοι και παραμύθια*, που εκδόθηκε το 1996. Το διήγημα, που διακρίνεται για τη συντομία και τη λιτότητά του, αποτελεί ένα παραμύθι με διδακτικό περιεχόμενο, το οποίο αναφέρεται στο θέμα της συνύπαρξης του ηλικιωμένου παππού με την οικογένεια του παιδιού και διδάσκει την έκφραση αγάπης, κατανόησης και σεβασμού προς τους ανθρώπους της τρίτης ηλικίας.

Γ. Δομή του έργου

1η ενότητα: «Ο παππούς είχε γεράσει πολύ... δεν είπε τίποτα»: Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο παππούς εξαιτίας της μεγάλης του ηλικίας και η άσχημη συμπεριφορά των παιδιών του.

2η ενότητα: «Μια μέρα ο άντρας... και τον πρόσεχαν όπως πρέπει»: Ο καταλυτικός ρόλος του εγγονού στην αλλαγή της στάσης των γονιών.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Στο κείμενο, που αναφέρεται στο θέμα της συμβίωσης του γέροντα γονιού με την οικογένεια του παιδιού του, ο συγγραφέας περιγράφει την αδυναμία του ηλικιωμένου και ανήμπορου παππού να εκτελέσει

με επιτυχία εργασίες και λειτουργίες της καθημερινής του ζωής. Ο ανήμπορος εξαιτίας των γηρατειών παππούς, αδυνατεί να φάει χωρίς να χύσει το φαγητό του. Το γεγονός αυτό ενοχλεί τα παιδιά του, το γιο του και τη νύφη του, οι οποίοι μαλώνουν, απομονώνουν τον παππού και του δίνουν να τρώει σε μια ξύλινη γαβάθα. Όταν όμως αντικρίζουν το γιο τους να κατασκευάζει μια ξύλινη γαβάθα για τους ίδιους, για τα γεράματά τους, μιμούμενος το δικό τους παράδειγμα, συνειδητοποιούν το λάθος τους και μεταβάλλουν τη συμπεριφορά τους.

iii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στην πρώτη ενότητα του διηγήματος ο συγγραφέας σκιαγραφεί την ηλικιωμένη μορφή του παππού, ο οποίος εξαιτίας των γηρατειών είναι ανήμπορος, δυσκολεύεται να περπατήσει, να δει, να ακούσει και να φάει χωρίς να χύσει το φαγητό του. Ο παππούς κάνει διάφορες ζημιές, με συνέπεια τα παιδιά του να θυμώνουν, να τον απομονώνουν και να του προσφέρουν το φαγητό του μέσα σε μια ξύλινη γαβάθα.

2η ενότητα: Στη δεύτερη ενότητα του διηγήματος η υπόθεση κορυφώνεται, καθώς οι γονείς παρατηρούν το παιδί τους να κατασκευάζει μια ξύλινη γαβάθα, για να την προσφέρει μελλοντικά στους ηλικιωμένους γονείς του. Το παιδί μιμείται τη συμπεριφορά των γονιών του. Το γεγονός αυτό προβληματίζει και στενοχωρεί τον άντρα και τη γυναίκα, που συνειδητοποιούν το λάθος τους και διορθώνουν την άσχημη συμπεριφορά τους. Στο τέλος του διηγήματος διακρίνεται το διδακτικό μήνυμα του κειμένου, σύμφωνα με το οποίο τα παιδιά οφείλουν να αντιμετωπίζουν με αγάπη, κατανόηση και σεβασμό τους ανθρώπους της τρίτης ηλικίας.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα του έργου

Η γλώσσα του διηγήματος είναι η απλή δημοτική. Το έργο αποτελείται από σύντομες, αλλά περιεκτικές σε νοήματα φράσεις.

ii) Ύφος

Το ύφος του διηγήματος του Τολστόι χαρακτηρίζεται από λιτότητα και απλότητα.

iii) Αφήγηση

Πρόκειται για διήγηση, στην οποία ο πεζογράφος αφηγείται σε γ' πρόσωπο, χωρίς να μετέχει στα γεγονότα. Τη διήγηση διακόπτει ένας σύντομος διάλογος. Το έργο προκαλεί στον αναγνώστη έντονα συναισθήματα, όπως συμπάθεια για τον ηλικιωμένο παππού, αντι-

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

πάθεια για τα παιδιά του, που συμπεριφέρονται με σκληρό τρόπο, και ανακούφιση για την έκβαση της ιστορίας.

iv) Σχήματα λόγου

Το έργο είναι λιτό σε εκφραστικά μέσα.

Μεταφορές: «Τα πόδια του δεν τον πήγαιναν».

Εικόνες: Η εικόνα του ηλικιωμένου παππού («ο παππούς έχει γεράσει πολύ... δεν είπε τίποτα»). Η εικόνα του παιδιού που μαστορεύει («μια μέρα ο άντρας... ένα μικρό κούτσουρο»).

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Πώς φέρονται οι γονείς του Μίσα στο γέρο παππού του και πώς αντιδρά εκείνος;

Οι γονείς του Μίσα φέρονται πραγματικά άσχημα στο γέρο παππού του. Μπορεί να μην ασκούν σωματική βία, αλλά η αντιμετώπιση τους απέναντι σ' έναν ανήμπορο ηλικιωμένο που κάνει μόνο ζημιές είναι ακόμα χειρότερη για τον ίδιο.

Η ψυχολογική βοήθεια που χρειάζεται κάποιος όταν γερνάει δε φαίνεται να υπάρχει πουθενά· αντιθέτως, τον κάνουν να αισθάνεται πολύ άσχημα. Ο παππούς αποδέχεται αυτό τον τρόπο με αναστεναγμούς και χωρίς να αντιδρά καθόλου. Νιώθει άσχημα για την ανικανότητά του, για τα γεράματά του, για τη συμπεριφορά του γιου του και της νύφης του. Δεν μπορεί να κάνει πλέον τίποτα και ανέχεται στωικά το απάνθρωπο φέρσιμό τους.

2. Ποιο γεγονός έκανε τους γονείς του Μίσα να αλλάξουν τη στάση τους απέναντι στον παππού και πώς εξηγείτε αυτή την αλλαγή;

Ο μικρός Μίσα, βλέποντας τη στάση των γονιών του, αντιδρά με έναν πραγματικά παιδικό τρόπο. Ξεκινά να φτιάχνει μια ξύλινη γαβάθα και όταν τον ρωτούν οι γονείς του τι ακριβώς κάνει, εκείνος απαντά αυθόρμητα ότι προετοιμάζει τη γαβάθα για να τους ταΐζει όταν γεράσουν. Αυτό το γεγονός έκανε τους γονείς του να αλλάξουν αμέσως τη στάση τους απέναντι στον παππού. Σκέφτηκαν ότι κάποια μέρα θα φτάσουν και οι ίδιοι στην ηλικία του και πιθανόν να μην μπορούν και αυτοί να κάνουν τις πιο απλές κινήσεις. Έτσι λοιπόν, αποφάσισαν να του φερθούν όπως πρέπει, προκειμένου και ο ίδιος να ζει με περισσότερη αξιοπρέπεια και εκείνοι να έχουν κάνει το θηικό χρέος τους απέναντί του. Τελικά, η απλή πράξη του Μίσα άλλαξε τη ζωή του παππού του αλλά και το χαρακτήρα των γονιών του.

3. Στο διήγημα παρουσιάζεται ο κύκλος της ανθρώπινης ζωής μέσα από τις τρεις ηλικιακές φάσεις της. Ποια χαρακτηριστικά κάθε φάσης διακρίνετε;

Τα χαρακτηριστικά των τριών ηλικιακών φάσεων είναι τα εξής:
α. Παιδική φάση (παιδί): Ο άνθρωπος αντιδρά με αθωότητα και αγνότητα. Αισθάνεται την αδικία αλλά δεν μπορεί να αντιδράσει δυναμικά. Ο απλός, ανεπιτήδευτος λόγος έχει άμεσα αποτελέσματα στους ανθρώπους που αντιπροσωπεύουν τη μέση ηλικία.

β. Μέση φάση (γονείς): Σ' αυτή τη φάση, ο άνθρωπος βρίσκεται στο ανώτατο όριο της δύναμής του. Επιβάλλει την άποψή του, δημιουργεί, αισθάνεται παντοδύναμος, αλλά ταυτόχρονα δε σκέφτεται την αδυναμία των γεροντότερων. Έτσι, συχνά φέρεται άσχημα προς τους ηλικιωμένους, αφού δε συνειδητοποιεί ότι είναι ανήμποροι.

γ. Τρίτη φάση (παππούς): Ο άνθρωπος δεν έχει πια δυνάμεις να αντιδράσει και αποδέχεται καρτερικά τις όποιες συμπεριφορές των νεοτέρων. Εξαρτάται πλήρως απ' αυτούς και περιμένει τυχαία περιστατικά που θα βελτιώσουν ίσως τη ζωή του.

4. «Ο παππούς και το εγγονάκι» έχει ορισμένα χαρακτηριστικά λαϊκού παραμυθιού. Μπορείτε να τα επισημάνετε;

Το κείμενο περιέχει αρκετά στοιχεία παραμυθιού. Κατ' αρχάς, δε δηλώνεται ο τόπος και ο χρόνος, ενώ τα ονόματα μπορεί να μην αντιστοιχούν σε πραγματικούς χαρακτήρες. Επίσης, άλλο στοιχείο παραμυθιού είναι ότι η δράση είναι γοργή και κυριαρχούν οι μικρές, κοφτές προτάσεις. Τέλος, το γεγονός ότι καταλήγει σε ένα διδακτικό μήνυμα, είναι δείγμα παραμυθιού. Σε γενικές γραμμές, το κείμενο μπορεί εύκολα να χαρακτηριστεί παραμύθι, αφού έχει στοιχεία που επιτρέπουν αυτόν το χαρακτηρισμό, ακόμα κι αν βασίζεται σε πραγματικές καταστάσεις.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Πώς κρίνετε τη συμπεριφορά των παιδιών απέναντι στον ηλικιωμένο πατέρα τους;
2. Τι συναισθήματα για το καθένα από τα πρόσωπα γεννά στον αναγνώστη το διήγημα;
3. Ποιο διδακτικό μήνυμα περιέχεται στο τέλος του διηγήματος;

Νινέτ

Ζωρζ Σαρρή

A. Ο δημιουργός

Η Ζωρζ Σαρρή γεννήθηκε στην Αθήνα το 1925. Ο πατέρας της ήταν Έλληνας και η μητέρα της Γαλλίδα. Το 1941, αφού τελείωσε το Γυμνάσιο, άρχισε να φοιτά στη δραματική σχολή του Δημήτρη Ροντήρη. Το 1947 ταξίδεψε στο Παρίσι, όπου ασχολήθηκε με το θέατρο. Εκεί, παντρεύτηκε και απόκτησε δύο παιδιά. Εγκατέλειψε το Παρίσι το 1962 και επέστρεψε στην Αθήνα, όπου συνέχισε να ασχολείται με το θέατρο ως ηθοποιός. Το 1968 η Ζωρζ Σαρρή άρχισε τη συγγραφική της δραστηριότητα. Το 1994 πήρε το Κρατικό Βραβείο Παιδικού Λογοτεχνικού Βιβλίου για το μυθιστόρημα *Νινέτ*. Η Ζωρζ Σαρρή αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές μορφές της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας. Η συγγραφέας, που ασχολήθηκε με το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό και παιδικό μυθιστόρημα, αντλεί τα θέματά της από την καθημερινότητα, τα βιώματα και τους προβληματισμούς των παιδιών και των εφήβων της σύγχρονης εποχής. Στο έργο της αποτυπώνονται με αριστουργηματικό τρόπο οι οικογενειακές σχέσεις, η παιδική φιλία και ο νεανικός έρωτας. Στα έργα της περιλαμβάνονται τα μυθιστορήματα *Ο θησαυρός της Βάγιας* (1969), *Το ψέμα* (1970), *Όταν ο ήλιος* (1971), *Κόκκινη κλωστή δεμένη...* (1974), *Τα γενέθλια* (1977), *Τα στενά παπούτσια* (1979), *Οι νικητές* (1983), *Τα Χέγια* (1987), *Νινέτ* (1993), *Zουμ* (1994), *Ο χορός της ζωής* (1998), η νουβέλα *Η αντιπαροχή* (1989), το θεατρικό *Το τρακ* (1988), καθώς και τα παιδικά βιβλία *Το γαϊτανάκι* (1973), *Η σοφή μας η δασκάλα* (1982), *Η κυρία Κλοκλό* (1986-1987), *Ο Τοτός και η Τοτίνα* (1988-1990).

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Στο απόσπασμα αυτό παρουσιάζεται μια ξεπερασμένη στις μέρες μας μορφή ζωής, σύμφωνα με την οποία τα παιδιά των μεγαλοαστικών οικογενειών φοιτούσαν οικότροφα σε κολέγια του εξωτερικού. Κύριο θέμα του κειμένου είναι οι οικογενειακές σχέσεις και ειδικά η σχέση μεταξύ μητέρας και κόρης, οι αγωνίες που προκύπτουν

αμφίδρομα για τους δύο αυτούς ρόλους και η ανασφάλεια των παιδιών. Πρόκειται για τη σχέση αγάπης που υπάρχει μεταξύ ενός παιδιού και της μητέρας του, η οποία είναι μεν αυτονόητη, αλλά συχνά η επιβεβαίωσή της, είτε με λόγια είτε με πράξεις, λειτουργεί λυτρωτικά για τις σχέσεις των ανθρώπων.

Γ. Δομή του έργου

Το κείμενο χωρίζεται σε τρεις ενότητες:

1η ενότητα: «Ξημέρωνε... θα ξυπνήσεις τη μικρή»: Το ταξίδι προς το Παρίσι και τα συναισθήματα της Έμα για την κόρη της.

2η ενότητα: «Η μικρή δεν κοιμόταν... σα μεγαλώσουν»: Όσα κρυφά-κουσε η Νινέτ και τα συμπεράσματα που έβγαλε.

3η ενότητα: «Η Νινέτ όμως... Καλημέρα μανούλα»: Το περιστατικό που είχε οδηγήσει τη Νινέτ σε λανθασμένη πεποίθηση για την καταγωγή της.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Στο απόσπασμα αυτό από το αυτοβιογραφικό (όπως έχει δηλώσει η ίδια η συγγραφέας) μυθιστόρημα, παρουσιάζεται μια παρωχημένη στις μέρες μας μορφή ζωής, κατά την οποία τα παιδιά των μεγαλοαστικών οικογενειών φοιτούσαν οικότροφα σε κολέγια του εξωτερικού. Το κυρίως θέμα, ωστόσο, είναι η αποκάλυψη ενός βασανιστικού μυστικού που ταλάνιζε χρόνια τη Νινέτ, ότι δηλαδή ήταν υιοθετημένη από τους γονείς της. Το κείμενο επεκτείνεται και στο θέμα της κρίσης ταυτότητας, ως γνωρίσματος της εφηβικής ηλικίας, αλλά και στις οικογενειακές σχέσεις, τις αγωνίες και τις ανασφάλειες των παιδιών. Τέλος, πρέπει τα επισημανθεί το θέμα του κοσμοπολιτισμού, όπως το συναντάμε την εποχή στην οποία τοποθετείται το κείμενο.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Τα γεγονότα εκτυλίσσονται στο βαγόνι ενός τρένου που ταξιδεύει από την Αθήνα με προορισμό το Παρίσι. Εκεί πηγαίνουν η Έμα, ο αδελφός της, Προσπέρ, και η κόρη της, Νινέτ, για να εισαχθεί η τελευταία, ως οικότροφος, σε Λύκειο καλογριών. Ακολουθεί διάλογος μεταξύ της Έμα και του αδελφού της, όπου η Έμα εκφράζει τις ενοχές της για την απόφασή της να στείλει την αγαπημένη της κόρη τόσο μακριά και αποκαλύπτει επίσης την κρυφή αδυναμία που τρέφει προς τη Νινέτ σε σύγκριση με τα άλλα δύο παιδιά της. Τα δύο αδέλφια νομίζουν ότι η μικρή κοιμάται και δεν ακούει τη στιχομυθία.

2η ενόπτητα: Όμως η Νινέτ κρυφακούει τη συνομιλία, το περιεχόμενο της οποίας την πλημμύρισε χαρά, κάνοντάς την να ξεχάσει το άσχημο όνειρο που την είχε ξυπνήσει απότομα. Το σκηνικό του εφιάλτη της είναι ένα ναυάγιο, από το οποίο έχει σωθεί πολύς κόσμος, μεταξύ αυτών και η Νινέτ, η οποία ψάχνει διαρκώς τη μητέρα της αλλά αυτή έχει πνιγεί. Προσπάθησε να φωνάξει για βοήθεια στον ύπνο της αλλά το στόμα της ήταν γεμάτο νερό. Η ταραχή της μεταφέρεται για δευτερόλεπτα και στον ξύπνιο της, έως ότου συνειδητοποιήσει πού βρίσκεται και αντικρίσει ανακουφισμένη τελικά τη μητέρα της. Την εικόνα της μητέρας της περιγράφει με μια γλαφυρή μεταφορική εικόνα («Η μαμά ξεπρόβαλε... στο γκριζωπό πρωινό»). Στη συνέχεια ο αφηγητής αποδίδει τη συναισθηματική εικόνα της Έμα, μέσα από τα μάτια της Νινέτ αυτή τη φορά. Παρουσιάζεται στενοχωρημένη και παραδέχεται ότι «διώχνει το παιδί της». Κατόπιν, σε μορφή αναπόληστης (αναδρομική αφήγηση), περιγράφεται η εποχή της γέννησης της Νινέτ, στην Κωνσταντινούπολη, επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά το κοσμοπολίτικο κλίμα που διαπνέει το κείμενο και τους πρωταγωνιστές του.

3η ενόπτητα: Στην τελευταία αυτή ενότητα, η Νινέτ αναπαράγει στο μυαλό της τα λόγια που άκουσε να ξεστομίζει η μητέρα της λίγο νωρίτερα. Τα λόγια αυτά τα χαρακτηρίζει «μαγικά», καθώς αυτά ήταν η αιτία να «σκιστεί» το πέπλο του θυμού και της πίκρας» με το οποίο είχε «σκεπαστεί» η ψυχή του μικρού κοριτσιού, λόγω της λαθασμένης της εντύπωσης ότι είναι υιοθετημένη και άρα η μητέρα της δεν την αγαπά σαν πραγματικό της παιδί. Η Νινέτ μέχρι τώρα πίστευε ότι είναι υιοθετημένη, καθώς έτσι της είχε πει, πάνω στο θυμό του, ο Κόλιας, επειδή του είχε σκίσει το βιβλίο του πιάνου κι εκείνος θέλησε να την εκδικηθεί μ' αυτόν τον τρόπο.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Νινέτ: Είναι μια έφηβη που έχει τη λανθασμένη εντύπωση ότι είναι υιοθετημένη από τους γονείς της. Αυτό της έχει δημιουργήσει κρίση ταυτότητας που την έχει απομακρύνει από τους γονείς της, εφόσον ένα παιδί που είναι υιοθετημένο αμφισβητεί τα συναισθήματα αγάπης των γονιών του. Η πεποίθηση της υιοθεσίας της της έχει δημιουργήσει άγχος και την έχει κάνει να βλέπει εφιάλτες. Είναι πονηρή, καθώς τη βλέπουμε να προσποιείται ότι κοιμάται για να κρυφακούσει τη συζήτηση μεταξύ της μητέρας της και του θείου της. Όταν οι υποψίες της διαλύονται, η μικρή ηρωίδα λυτρώνεται από το άγχος της. Γενικά η εφηβική ηλικία είναι η περίοδος κατά την οποία οι νέοι περνούν κρίση ταυτότητας (ποιος είμαι, ποιοι είναι οι γονείς μου, ποιοι οι στόχοι μου, τι μου αρέσει), που στην περίπτωση της Νινέτ ενισχύεται, εφόσον νομίζει ότι είναι υιοθετη-

μένη και θεωρεί ότι όλα όσα γνώριζε για την καταγωγή της έχουν ανατραπεί.

Έμα: Ο αφηγητής δεν επιτρέπει στιγμή στον αναγνώστη να αμφιβάλει για τη μητρική αγάπη της Έμα απέναντι στη Νινέτ. Από την αρχή κιόλας του αποσπάσματος, στο διάλογο μεταξύ της Έμα και του Προσπέρ, η Έμα ζητάει από τον αδελφό της να κάνει ησυχία για να μην ξυπνήσει η μικρή. Απαντώντας μάς πληροφορεί ότι εκείνη δεν κοιμήθηκε καλά, καθότι την ταλαιπωρούσαν οι ενοχές εξαιτίας της απόφασής της να στείλει τη μικρή της κόρη εσώκλειστη σε κολέγιο καλογριών. Επίσης, στην προσπάθεια του αδελφού της να καθησυχάσει την ανησυχία της, εκείνη είναι ανένδοτη και κατηγορεί τον εαυτό της λέγοντας ότι η απόφασή της αυτή δεν ήταν τόσο απαραίτητη, εφόσον η Νινέτ μπορούσε κάλλιστα να φοιτήσει σε λύκειο της Αθήνας. Παραδέχεται ότι είναι σαν να διώχνει το ίδιο της το παιδί και αυτό δεν μπορεί να το αντέξει, της δημιουργεί απελπισία. Θυμάται τη στιγμή της γέννησης της Νινέτ και τη χαρακτηρίζει ευλογημένη και την ευτυχέστερη στιγμή της ζωής της. Παραδέχεται επίσης ότι η Νινέτ είναι η αδυναμία της και ότι την αγαπά όσο κανέναν άλλον στον κόσμο. Μεσολαβούν οι σκέψεις της Νινέτ και το απόσπασμα τελειώνει με τη μητέρα να προσφωνεί τη Νινέτ «κόρη της».

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Καλοδουλεμένη δημοτική με πλούσιο λεξιλόγιο, εμπλουτισμένο με ελάχιστους ιδιωματισμούς (άκρια, φασκιώσει, ξεφασκιώσουν, μεσοφούστανο, φτερουγάει, καμώματα).

ii) Ύφος

Το ύφος του κειμένου είναι γλαφυρό, με έντονο λυρισμό που οφείλεται στο γλωσσικό πλούτο και στα πολλά σχήματα λόγου.

iii) Αφήγηση

Αξίζει να σημειωθούν οι αφηγηματικοί τρόποι που χρησιμοποιεί η συγγραφέας. Ξεκινά με την περιγραφή της πόλης, μεσολαβεί διάλογος προσώπων και ακολουθεί αφήγηση. Ο αφηγητής δεν ταυτίζεται με το συγγραφέα αλλά είναι ένα πρόσωπο πλαστό που βλέπει μέσα από όλα τα πρόσωπα (παντογνώστης αφηγητής) και λειτουργεί ως μεσολαβητής μεταξύ του συγγραφέα και του αναγνώστη. Η αφήγηση είναι χρονολογική (τα γεγονότα παρουσιάζονται με τη σειρά με την οποία διαδραματίστηκαν) με μία παρέκβαση που αφορά στο όνειρο της Νινέτ, και με μια αναδρομή που δίνει το περιστατικό που οδήγησε τη Νινέτ στην ψευδαίσθηση ότι είναι υιοθετημένη. Το

α' ενικό πρόσωπο που συναντάμε συχνά δίνει εξομολογητικό τόνο στην αφήγηση, ενώ οι διάλογοι που μεσολαβούν δίνουν ζωντάνια στο λόγο. Γενικά το κείμενο διαβάζεται με μεγάλο ενδιαφέρον.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: τα περιχώρα διαγράφονταν, ασθενικοί κήποι, βαραίνει την καρδιά μου, υψώνεις τη φωνή, ευτυχία που με πλημμύρισε, το κλάμα της ήταν τραγούδι, ανοίξω την καρδιά μου, οι απαλοί ώμοι να φέγγουν στο πρωινό, χαραμάδες των κλειστών ματιών, η καρδιά της να φτερουγάει, οι λέξεις ελαφριές που πουλένεις... καμώματα, μαγικές λέξεις.

Κοσμητικά επίθετα: κεραμιδένιες, δίριχτες, ψηλόλιγνοι, ασθενικοί, ακίνητοι, αγουροξυπνημένοι, απαλούς, γυμνούς, γκριζωπό, αστραφτερά, χαρούμενα, λυπητερά, καινούργιους, όμορφου, μαγικές.

Ασύνδετο σχήμα: «Σπίτια... ζωή τους».

Παρομοιώσεις: «εικόνες μιας γρήγορης βουβής ταινίας», «το κλάμα της ήταν τραγούδι», «σαν να περίμενε...», «σαν καρφιά», «νιώθει να γεννιέται».

Προσωποποίησεις: «Ο ψηλόλιγνος καπνός τους να σμίγει με την πρωινή ομίχλη», «δάκρυα έτρεξαν», «οι λέξεις στροβιλίζονται».

Επαναλήψεις: Στην τελευταία παράγραφο του κειμένου έχουμε την τριπλή επανάληψη του ονόματος «Νινέτ».

Εικόνες: Στην πρώτη παράγραφο έχουμε την εικόνα της περιγραφής του τοπίου. Ακολουθεί η εικόνα της Έμα όταν ο Προστέρ οπαίνει στο βαγόνι, η εικόνα της γέννησης της Νινέτ στην Κωνσταντινούπολη, η εικόνα που μας περιγράφει η Νινέτ στην αφήγηση του ονείρου, η εικόνα του περιστατικού με τον Κόλια.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ποιος εφιάλτης βασάνιζε τη Νινέτ από τα παιδικά της χρόνια και από ποιο περιστατικό ξεκίνησε;

Η μικρή ηρωίδα του κειμένου παρουσιάζεται να ταλαιπωρείται χρόνια από μια λανθασμένη, όπως αποδείχτηκε εκ των υστέρων, πεποίθηση, ότι δηλαδή οι γονείς της την είχαν υιοθετήσει. Η βασανιστική αυτή υποψία προήλθε από ένα παλαιότερο περιστατικό. Κατά τη διάρκεια ενός παιχνιδιού, η Νινέτ σκίζει το βιβλίο πιάνου του Κόλια, γεγονός που τον θυμώνει πολύ. Εκείνος πάνω στο θυμό του, και μη γνωρίζοντας πώς να την εκδικηθεί κι εκείνος με τη σειρά του, ώστε να της προκαλέσει ίδιο πόνο ψυχής με αυτόν που του προκάλεσε εκείνη, της λέει ότι ήταν υιοθετημένη. Ο ίδιος ασφαλώς δεν μπορούσε να φανταστεί τις ψυχολογικές συνέπειες που θα είχε η κουβέντα του αυτή στη Νινέτ. Η Νινέτ, αδυνατώντας να

αμφισβητήσει τον Κόλια αλλά και να ρωτήσει τους γονείς της αν αλήθευε κάτι τέτοιο, συνεχίζει, κουβαλώντας για όλο το υπόλοιπο διάστημα αυτή την υποψία ως βαρύ φορτίο στην ψυχή της. Το πόσο βαρύ ήταν αυτό το φορτίο για την αθώα ψυχή της Νινέτ φαίνεται από το κακό όνειρο που είδε στο τρένο και το οποίο εξέφραζε την ανασφάλεια της μικρής για την αγάπη της μητέρας της.

2. Με ποιο τέχνασμα η συγγραφέας απαλλάσσει οριστικά την ηρωίδα από τη λαθεμένη πεποίθηση που είχε για την καταγωγή της; Με το τέχνασμα της συζήτησης που κρυφακούει η μικρή ηρωίδα, ενώ οι συνομιλητές νομίζουν ότι κοιμάται, διαλύονται οι υποψίες και η Νινέτ λυτρώνεται από το άγχος που της προκαλούσε η εντύπωση ότι ήταν υιοθετημένη.

3. Με ποιες λέξεις, εικόνες και εκφραστικά μέσα περιγράφεται η χαρά της Νινέτ την ώρα που ακούει το διάλογο της μητέρας με το θείο της;

Ο «παντογνώστης» αφηγητής περιγράφει τη χαρά της Νινέτ, αφού έχει ακούσει το διάλογο της μητέρας της με τον θείο της, σε μία ξεχωριστή παράγραφο. Στην παράγραφο αυτή χρησιμοποιούνται ποικίλα εκφραστικά μέσα. Η συγγραφέας χρησιμοποιεί μεταφορές όπως: «λέξεις ελαφριές», «πουπουλένιες» «στροβιλίζονται», «οι λέξεις χαιδεύουν τα μάγουλα της Νινέτ», «οι λέξεις τρυπώνουν βαθιά στο μυαλό της». Προσωποποιεί τις λέξεις, που τις κάνει να στροβιλίζονται, να χαιδεύουν τα μάγουλα του κοριτσιού και να τρυπώνουν στις σπηλιές του μυαλού της. Τέλος, η παράγραφος αυτή είναι πλούσια σε κοσμητικά επίθετα (ελαφριές, πουπουλένιες, χαρούμενα, λυπητερά κ.λπ.). Γενικά η όλη αίσθηση που δημιουργεί στον αναγνώστη η συγκεκριμένη παράγραφος είναι μια εικόνα παραμυθένια· οι λέξεις που ξεστομίζει η Έμα μοιάζουν με αιθέρια όντα (άγγελοι ή πνεύματα) ελαφριά σαν πούπουλα, που στροβιλίζονται, χαιδεύουν και εισβάλλουν στο μυαλό της Νινέτ (σπηλιές) και εδρεύουν εκεί, σβήνοντας κάθε αρνητική πεποίθηση που υπήρχε έως τότε.

4. Σε ποια σημεία του αποσπάσματος φαίνεται η αγάπη της μητέρας για τη Νινέτ;

Βλ. Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων.

5. Στο απόσπασμα υπάρχει ατμόσφαιρα κοσμοπολιτισμού, που συνδέεται με τις διάφορες χώρες και πόλεις, τα ξένα ονόματα, τα κολέγια, τα τρένα κ.λ.π. Βρείτε τα σχετικά χωρία στο κείμενο και συζητήστε στην τάξη σας αυτήν την παλαιά μορφή ζωής που αναδύεται μέσα από την αφήγηση.

Ένα από τα θεματικά κέντρα του κειμένου είναι και το πνεύμα του

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

κοσμοπολιτισμού που επικρατεί σε όλο το απόσπασμα, γεγονός που καταδεικνύεται απ' όλες τις επιλογές της οικογένειας των πρωταγωνιστών (ταξίδια, κολέγια, εσωτερική φοίτηση). Ο κοσμοπολιτισμός είναι μια θεωρία που αναπτύχθηκε στα μέσα του 19ου αιώνα στην Ευρώπη και αφορά σε έναν τρόπο ζωής που χαρακτηρίζεται από υπέρβαση των εθνικών παραδόσεων, ταξίδια σε διάφορες χώρες του κόσμου, απόκτηση εμπειριών και αφομοίωση των επιρροών από πολλές και διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμούς. Στο απόσπασμα ο κοσμοπολιτισμός φαίνεται από το ταξίδι με τρένο από την Αθήνα στο Παρίσι με σκοπό την εγγραφή της μικρής ηρωΐδας σε κολέγιο καλογριών, όπου θα ήταν εσώκλειστη καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής της. Επίσης στο κείμενο αναφέρεται η πληροφορία ότι όλα τα παιδιά των αποίκων συνήθιζαν να φοιτούν σε σχολεία της Γαλλίας. Τα ονόματα των πρωταγωνιστών είναι ξενικά. Επιπλέον, η Έμα αναφέρει ότι γέννησε τη Νινέτ στην Κωνσταντινούπολη πάνω σε ένα μεγάλο κρεβάτι με αστραφτερά πόμολα. Αργότερα το περιστατικό με τον Κόλια εκτυλίσσεται στη Μοτοβίλοφσκα. Όλα αυτά δηλώνουν ότι η οικογένεια της Νινέτ είναι μεγαλοαστική και κοσμοπολίτισσα.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Σκιαγραφήστε την προσωπικότητα της Έμα, όπως αυτή εμφανίζεται στο απόσπασμα.
2. Γιατί η Νινέτ βλέπει κακά όνειρα;

Τα πράγματα στρώνουν περισσότερο

Τούλα Τίγκα

A. Ο δημιουργός

Η Τούλα Τίγκα γεννήθηκε στα Τρίκαλα το 1944. Σπούδασε Αγγλική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης και ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία, δημοσιεύοντας τα κείμενά της σε περιοδικά και εκδίδοντας διηγήματα και μυθιστορήματα. Το πεζογραφικό της έργο απευθύνεται σε κοινό ενηλίκων [*Ιστορία για μελάνι και πένα* (1986), *Η άλλη όχθη του καλοκαιριού* (1989), *Η τριπλή νύχτα* (1991)], αλλά και σε εφήβους: *Οδός Γραβιάς* (1984), *Η εποχή των υακίνθων* (1993), *Η βοή των υδάτων* (1996), *Τα χρόνια τρέχοντας* (1999). Η συγγραφέας αντλεί τα θέματά της από τη σύγχρονη πραγματικότητα και τα προβλήματά της. Η γραφή της χαρακτηρίζεται από εκφραστική λιτότητα και ικανότητα διαγραφής των χαρακτήρων. Για τα εφηβικά της μυθιστορήματα έχει τιμηθεί με διάφορα βραβεία και διακρίσεις.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Στο πολυδιαβασμένο μυθιστόρημα της Τούλας Τίγκα, κεντρική ηρωίδα είναι η Ελένη, μια δεκαεξάχρονη έφηβη που ζει σε μια πόλη της επαρχίας. Η εξωτερική της εμφάνιση την προβληματίζει, γιατί φοράει σιδεράκια στα δόντια και έχει κάποια παραπανίσια κιλά. Όνειρό της είναι να γίνει συγγραφέας, γεγονός που εξηγεί και την τήρηση ημερολογίου, όπου καταγράφει τις σημαντικότερες φάσεις της ζωής της, μέσα από τα δικά της μάτια, σε καθεμία από τις οποίες δίνει και το όνομα ενός λουλουδιού. Η εποχή των υακίνθων είναι η περίοδος διαζυγίου των γονιών της. Τα προβλήματά της φαίνεται αρχικά να οξύνονται, όταν η μητέρα της ξαναπαντρεύεται και η ίδια αποκτά νέα οικογένεια· πατριός της είναι ο Λάμπρος και νέα της αδελφή η Αγγελική.

C. Δομή του έργου

Το απόσπασμα αποτελείται από τρεις ενότητες:

1η ενότητα: «Η μαμά και ο Λάμπρος... και την Αγγελική»: Η πρώτη επαφή των δύο κοριτσιών και η αγωνία των δύο συζύγων για την αντίδρασή τους.

2η ενότητα: «Σιγά σιγά... και την καταλάβαινα καλύτερα»: Τα πλεονεκτήματα του χαρακτήρα της Αγγελικής και πώς αυτά επιδρούν στην προσωπικότητα της Ελένης.

3η ενότητα: «Στον μπαμπά... και τα σιδεράκια»: Η σχέση της Ελένης με τον πατέρα της βελτιώνεται.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Κεντρικό θέμα του κειμένου είναι το ζήτημα του διαζυγίου και οι επιπτώσεις του στα παιδιά. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, η μητέρα της ηρωίδας ξαναπαντρεύεται και η ίδια αποκτά νέα οικογένεια. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται συνήθως προβλήματα στις νέες σχέσεις που δημιουργούνται. Ωστόσο, το κείμενο αυτό διαπνέεται από αισιοδοξία και μας δείχνει πώς από μια νέα κατάσταση που εκ πρώτης όψεως μοιάζει προβληματική μπορούν να αναδειχθούν θετικά στοιχεία και πώς οι άνθρωποι μπορούν τελικά να ευεργετηθούν από κάτι τέτοιο. Το κείμενο επεκτείνεται νοηματικά και στα αδέλφια από διαζευγμένους γονείς, τις σχέσεις τους και τα προβλήματα που ενδεχομένως να υπάρχουν σ' αυτές. Επίσης κάνει λόγο για την κρίση του θεσμού της οικογένειας και την επίπτωσή της στη ζωή των εφήβων. Τέλος, τίθεται το θέμα της τήρησης ημερολογίου από τους νέους στην εφηβική ηλικία.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Κεντρική ηρωίδα του αποσπάσματος είναι η Ελένη, η οποία εισέρχεται σε μια νέα φάση της ζωής της όταν οι γονείς της χωρίζουν και η μητέρα της αποφασίζει να ξαναπαντρευτεί, διαμορφώνοντας έτσι μία νέα οικογένεια, με νέα μέλη: τον πατριό της Ελένης, το Λάμπρο, και την κόρη του την Αγγελική. Ο Λάμπρος και η Αγγελική φέρνουν μαζί τους και το σκύλο τους, το Μάρκο. Το απόσπασμα ξεκινά με την περιγραφή της πρώτης επαφής των δύο εφήβων κοριτσιών που θα ζουν τώρα κάτω από την ίδια στέγη, σαν αδέλφια. Είναι ευδιάκριτη η αγωνία, ιδιαίτερα της μητέρας της Ελένης, για το αν θα ταιριάξουν. Το ίδιο αλλά σε μικρότερο βαθμό αισθάνεται και ο Λάμπρος, ίσως επειδή είχε την κόρη του μαζί του, κι αυτό γιατί, σε περίπτωση διαζυγίου, συνήθως τα παιδιά δίδονται στην επιμέλεια της μητέρας. Η μητέρα της Ελένης είναι περισσότερο ανήσυχη γιατί δεν έχει εμπιστοσύνη στη συμπεριφορά της κόρης της. Νομίζει ότι η όλη κατάσταση θα της προξενήσει το συναίσθημα της ζήλιας, πιθανότητα που θα περιέπλεκε περισσότερο την κατά-

σταση. Ο αφηγητής επίσης αναφέρει τη σχέση μεταξύ Λάμπρου και μητέρας της Ελένης, χαρακτηρίζοντάς την τρυφερή, παραθέτοντας κιόλας ένα στιγμιότυπο αποδεικτικό αυτού του χαρακτηρισμού.

2η ενότητα: Στην πορεία όμως οι φόβοι της αποδεικνύονται εξωπραγματικοί, αφού η Αγγελική βοηθάει την Ελένη να γίνει πιο θετική απέναντι στα πράγματα και να μην είναι τόσο αντιδραστική. Η Αγγελική είναι αυτή που γεμίζει πλέον τις ημέρες και τις ώρες της Ελένης. Η Αγγελική είναι αυτή που μαθαίνει στην Ελένη να διασκεδάζει και να βρίσκει νόημα σε πράγματα που μέχρι τώρα δεν είχε σκεφτεί. Η Αγγελική είναι αυτή που γνωρίζει για πρώτη φορά στην Ελένη το συναισθηματικό πλούτο της επαφής με ένα κατοικίδιο, το Μάρκο. Η Αγγελική παρασύρει την Ελένη σε θετικά πράγματα και σκέψεις: σχέδια για το μέλλον, αλληλογραφία με παιδιά του εξωτερικού, σωστή διατροφή και απώλεια βάρους, αγορά ηλεκτρονικού υπολογιστή. Όταν η Ελένη μερικές φορές πισωγύριζε λόγω ανίας, τότε η Αγγελική ήταν εκεί, για να την επαναφέρει στη δράση. Η πιο σημαντική συνδρομή της Αγγελικής ήταν ότι έμαθε την Ελένη να βλέπει διαφορετικά τα πράγματα γενικά: να μην τα αντιμετωπίζει πλέον μέσα από το προσωπικό της πρίσμα, αλλά γενικά σε σχέση με τους άλλους και το ρεύμα της εποχής, ώστε να μη βαλτώνει σε προσωπικά προβλήματα και να κοιτά πάντα με αισιοδοξία το μέλλον.

3η ενότητα: Με τον τρόπο αυτό τα κορίτσια καταλήγουν να γίνουν οι καλύτερες φίλες. Το νέο αυτό καθεστώς διδάσκει την Ελένη και αποτελεί την αφετηρία για μια καλύτερη επικοινωνία με τους ανθρώπους του περιβάλλοντός της, όπως για παράδειγμα με τον πατέρα της. Το αποτέλεσμα ήταν τα πράγματα να στρώσουν περισσότερο για την Ελένη και την οικογένειά της: καθησύχασε το συγγενικό περιβάλλον που κατέκρινε το δεύτερο γάμο της μητέρας, η Ελένη έμαθε να φροντίζει περισσότερο την εμφάνισή της και άρχισε να βλέπει τα πάντα διαφορετικά, περισσότερο αισιόδοξα και λιγότερο μοιρολατρικά: «όλα μου φαίνονταν... Θα τον κάνω να με προσέξει».

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Ελένη: Η ηρωίδα είναι έφηβη και παιδί χωρισμένων γονιών, στοιχεία που μαρτυρούνται και από την εμφάνισή της και από τη συμπεριφορά της. Ως προς την εξωτερική της εμφάνιση, έχει κάποια περιττά κιλά και φοράει σιδεράκια. Παρουσιάζεται γκρινιάρα, ιδιότροπη, αντιδραστική, βαριεστημένη, εσωστρεφής, αποτραβηγμένη από τα πράγματα και τους ανθρώπους, εγκλωβισμένη σε μια κατάσταση αδράνειας, αναφέροντας πράγματα που θέλει να κάνει αλλά για κάποιο λόγο δεν τα πραγματοποιεί. Γενικά σκιαγραφείται η συμπε-

ριφορά μιας εφήβου βαθιά προβληματισμένης. Οι προβληματισμοί της οφείλονται σε δύο βασικούς λόγους: ο πρώτος είναι η κρίσιμη ηλικιακή περίοδος που διανύει και ο δεύτερος ο χωρισμός των γονιών της, ο οποίος μοιάζει να την έχει πληγώσει συναισθηματικά και να την έχει οδηγήσει σε απαισιόδοξη στάση απέναντι στα πράγματα και στους ανθρώπους. Τους προβληματισμούς της τους εκφράζει γραπτά στο ημερολόγιό της, συνήθεια εφηβική κατά το πλείστον, που μαρτυρά ρομαντική διάθεση και άρα έναν ευαίσθητο συναισθηματικό κόσμο.

Αγγελική: Είναι και αυτή έφηβη και παιδί χωρισμένων γονιών, όπως και η Ελένη, αλλά τα δύο αυτά στοιχεία δεν έχουν επηρεάσει αρνητικά ούτε την εμφάνιση, ούτε το χαρακτήρα της, ο οποίος παρουσιάζεται ιδιαίτερα θετικός στο απόσπασμα. Η συμπεριφορά της παρουσιάζεται γεμάτη πλεονεκτήματα: ευθυμία, ζωντάνια, πνευματική ανησυχία, δημιουργικότητα, ενεργητικότητα, ευρηματικότητα, οργανωτικότητα, φαντασία, αγάπη για τη μουσική, αγάπη για τα ζώα, κοινωνικότητα, προσαρμοστικότητα, αισιοδοξία, εξυπνάδα. Τα χαρακτηριστικά αυτά γοητεύουν την Ελένη και τη βοηθούν να «ανοιχτεί» και να αποκτήσει και αυτή μια πιο αισιόδοξη άποψη για τη ζωή.

Τα υπόλοιπα πρόσωπα που εμφανίζονται στο κείμενο είναι η **μητέρα της Ελένης**, ο πατριός της, ο **Λάμπρος**, και ο **πατέρας της Ελένης**. Τα πρόσωπα αυτά δεν είναι πρωταγωνιστές, μολονότι αποτελούν τους κύριους υπαίτιους για τη νέα κατάσταση που αντιμετωπίζουν και η Ελένη και η Αγγελική. Η αναφορά σε αυτούς βοηθάει να κατανοήσουμε καλύτερα τα δύο κορίτσια. Ειδικά η μητέρα και ο πατριός της Ελένης και πατέρας της Αγγελικής είναι απλοί παρατηρητές της νέας σχέσης που θα αναπτυχθεί μεταξύ των δύο κοριτσιών, γεμάτοι αγωνία για το αποτέλεσμα. Και είναι απλοί παρατηρητές γιατί στην πραγματικότητα δεν μπορούν να παρέμβουν και να ρυθμίσουν τη σχέση μεταξύ των δύο κοριτσιών, που καλούνται ξαφνικά να αποκτήσουν αδελφική σχέση. Το αν η σχέση θα είναι αρμονική ή όχι δεν εξαρτάται από αυτούς, αλλά από τη «χημεία» μεταξύ των δύο κοριτσιών. Άλλα πρόσωπα που αναφέρονται είναι η κυρία Μερόπη, ο θείος Απόστολος, ο Άλκης και ο περιπτεράς, που βοηθούν στη σκιαγράφηση των κύριων προσώπων του κειμένου.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα είναι δημοτική με λαϊκά στοιχεία. Ο λόγος του αφηγητή έχει περισσότερα στοιχεία προφορικού παρά γραπτού λόγου.

ii) Ύφος

Ο μικροπερίοδος και παρατακτικός λόγος, καθώς και η χρήση κα-

θημερινών και πολύχρονων λέξεων, αποδίδουν στο ύφος ένα λιτό χαρακτήρα, απόλυτα ταιριαστό σε εφηβικό ημερολόγιο. Ταυτόχρονα η χρήση αρκετών εκφραστικών μέσων δίνει γλαφυρότητα στο λόγο. Οι σκέψεις διατυπώνονται με σαφήνεια. Επίσης διακρίνουμε μια εξομολογητική διάθεση της συγγραφέως. Σε αρκετά σημεία το ύφος είναι περισσότερο ψυχογραφικό παρά λογοτεχνικό.

iii) Αφήγηση

Η αφήγηση είναι δραματοποιημένη, δηλαδή η ίδια η ηρωίδα είναι αυτή που μετέχει στα δρώμενα και μας τα αφηγείται. Τα γεγονότα παρουσιάζονται με ομαλή χρονολογική σειρά χωρίς παρεκβάσεις ή αναδρομές σε γεγονότα του παρελθόντος.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: δυνατή τρυφερότητα, γέμισε το σπίτι μας... την κιθάρα της, να δεθεί κανείς με ένα ζώο, του έκανε πόλεμο νεύρων, ξεσήκωναν τη γειτονιά, θα μ' έστρωνε στη δίαιτα για τα καλά, μου ήρθανε τα πάνω κάτω, είχε κι εκείνη τα ίδια μυαλά, έτοιμη να απογειωθώ, είχε αποκτήσει η φωνή του περισσότερο χρώμα.

Παρομοιώσεις: σαν άνθρωπος του σπιτιού.

Υπερβολές: ψόφησε από την πολλή αγάπη που της είχε, ήμουν σίγουρη... στον κόσμο ολόκληρο, να της μαθαίνει χίλια δυο.

Επανάληψη: Αγγελική, ήσυχη, έβλεπα.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Με ποιο κοινωνικό φαινόμενο της εποχής μας ασχολείται το κείμενο; Αποτελεί κατά τη γνώμη σας ιδιαίτερη περίπτωση ή είναι συνηθισμένο στις μέρες μας;

Το κείμενο πραγματεύεται το σύγχρονο κοινωνικό πρόβλημα του διαζυγίου και των παιδιών από διαζευγμένους γονείς που καλούνται να αναπτύξουν αδελφική σχέση στο πλαίσιο μιας νέας οικογένειας. Το φαινόμενο αυτό πλέον δεν αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση αλλά γίνεται ολοένα και πιο συνηθισμένο, σε τέτοιο βαθμό, ώστε μπορούμε να πούμε ότι ο θεσμός της οικογένειας περνά κρίση.

2. Προσπαθήστε, στηριζόμενοι στα στοιχεία που προσφέρει το κείμενο, να περιγράψετε την εμφάνιση και το χαρακτήρα των δύο κοριτσιών.

Βλ. Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

3. Ποια άλλα πρόσωπα εμφανίζονται στο κείμενο και τι ρόλο παίζουν;

Στο κείμενο αυτό εμφανίζονται επίσης η μητέρα της Ελένης, ο

πατριός της, ο Λάμπρος, και ο πατέρας της Ελένης. Τα πρόσωπα αυτά δεν είναι πρωταγωνιστές, μολονότι αποτελούν τους κύριους υπαίτιους για τη νέα κατάσταση που αντιμετωπίζουν η Ελένη και η Αγγελική. Η παρουσία τους και η αναφορά σ' αυτούς βοηθάει να κατανοήσουμε καλύτερα τη συμπεριφορά των δύο κοριτσιών. Ειδικά η μητέρα και ο πατριός της Ελένης και πατέρας της Αγγελικής είναι απλοί παρατηρητές της νέας σχέσης που θα αναπτυχθεί μεταξύ των δύο κοριτσιών. Είναι ωστόσο γεμάτοι αγωνία για το αποτέλεσμα. Παραμένουν όμως απλοί παρατηρητές γιατί στην πραγματικότητα δεν μπορούν να παρέμβουν και να ρυθμίσουν τη σχέση τους. Στο κείμενο αναφέρονται επίσης η κυρία Μερόπη, ο θείος Απόστολος, ο Άλκης και ο περιπτεράς, η παρουσία των οποίων συμβάλλει στη σκιαγράφηση του χαρακτήρα των κύριων προσώπων.

4. Τι φοβάται στην αρχή η μητέρα της Ελένης;

Η μητέρα της Ελένης παρουσιάζεται γεμάτη αγωνία για το πώς η Ελένη θα δεχτεί τη νέα της αδελφή. Ήξερε ότι κάτι τέτοιο είναι έτσι κι αλλιώς δύσκολο, κυρίως επειδή γνώριζε ότι η ηλικία και των δύο κοριτσιών είναι δύσκολη και χαρακτηρίζεται από αντίδραση και αρνητισμό σε κάθε αλλαγή. Επιπλέον γνώριζε το χαρακτήρα της κόρης της -η οποία ήταν γκρινιάρα και ιδιότροπη- και αμφέβαλλε για το αν θα συμπεριφερθεί σωστά στη συγκεκριμένη περίσταση. Πολλά ήταν τα ερωτήματα που τη βασάνιζαν: Μήπως ζηλεύει η Ελένη; Μήπως νιώθει ξένη η Αγγελική; Μήπως κακοκαρδίσει το Λάμπρο;

5. Ποιες αλλαγές σημειώνονται στον τρόπο με τον οποίο βλέπει τα πράγματα η Ελένη ύστερα από την εγκατάσταση της Αγγελικής στο σπίτι;

Η γνωριμία με την Αγγελική βοήθησε την Ελένη να δει τα πράγματα και τη ζωή από μια διαφορετική οπτική γωνία. Τη βοήθησε να «ανοιχτεί» και να γίνει περισσότερο αισιόδοξη. Η Ελένη ήταν εγκλωβισμένη στις δυσκολίες της εφηβείας και στη συναισθηματική πληγή που της είχε αφήσει το διαζύγιο των γονιών της. Μετά τη γνωριμία της με την Αγγελική, παραδέχεται ότι έπαψε να βλέπει τα πράγματα εγωιστικά και αποκλειστικά συναισθηματικά και το κυριότερο, ότι έπαψε να είναι παγιδευμένη στο παρελθόν και άρχισε να βλέπει και να προγραμματίζει το μέλλον. Την έμαθε να προσπερνά τα δυσάρεστα και μη αναστρέψιμα γεγονότα και να προσπαθεί να προχωρήσει μπροστά, επιδιώκοντας και αναζητώντας καινούργια και καταπληκτικά πράγματα. Την έκανε να βλέπει μόνο τις θετικές πλευρές μιας κατάστασης και να σκέφτεται πώς θα μπορούσε να τις αξιοποιήσει περισσότερο δημιουργικά για κείνη και τους γύρω της.

6. Υποθέστε ότι κρατάτε κι εσείς ημερολόγιο, όπως η ηρωίδα του αποσπάσματος. Καταγράψτε στο τετράδιό σας μια ημέρα σας (π.χ. τη σημερινή).

Η απάντηση στην ερώτηση αυτή συνδέεται από τα ιδιαίτερα βιώματα του κάθε μαθητή.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Τι θέλει να υποδηλώσει για το χαρακτήρα της Ελένης ο τίτλος του μυθιστορήματος, απ' όπου είναι παραμένο το απόσπασμα: «Η εποχή των υακίνθων»;
2. Προσπαθήστε, στηριζόμενοι σε χωρία του κειμένου, να περιγράψετε τον τρόπο που αισθάνονται η μητέρα της Ελένης και ο Λάμπρος.

Θρησκευτική ζωή

Στην Παναγία τη Σαλονικιά

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

A. Ο δημιουργός

Στο νησάκι των Σποράδων Σκιάθο, γεννήθηκε το 1851 ο πατριάρχης της ελληνικής πεζογραφίας. Στο ίδιο νησί, εξήντα χρόνια αργότερα, το 1911, άφηνε την τελευταία του πνοή αυτός ο «άγιος» των ελληνικών γραμμάτων. Γιος παπά, παιδί μιας βαθιά θρησκευόμενης οικογένειας, γιος ενός πολυφαμελίτη φτωχού παπά, με χήλιες στερήσεις έμαθε τα πρώτα γράμματα σε σχολείο της Σκοπέλου. Γυμνασιακές σπουδές παρακολούθησε στη Χαλκίδα και τον Πειραιά. Όταν με χήλιες στερήσεις τελείωσε το Γυμνάσιο, μεγάλος πια, γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Γρήγορα αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τις σπουδές του για να εργαστεί και να ζήσει. Μόνος έμαθε τρεις ξένες γλώσσες. Μετέφραζε και συνέγραφε σε διάφορες εφημερίδες της εποχής για ένα πιάτο φαγητό. Περισσότερο χρόνο συνεργάστηκε με την εφημερίδα *Ακρόπολις*. Εξαιτίας του μεταφραστικού του έργου, μετέφερε στη γλώσσα μας πολλά αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Μόνιμα πεινασμένος και κουρελής, κατοικούσε σε φτωχόσπιτα και σύχναζε στην περιοχή της Δεξαμενής, που τα χρόνια εκείνα ήταν πνευματικό στέκι, σαν το γαλλικό Καρτιέ Λατέν. Οι συντροφιές του ήταν λιγοστές και ο ίδιος μοναχικός, κάτι σαν ένας καλόγερος των πόλεων. Γ' αυτό και τον αποκαλούσαν «κοσμοκαλόγερο». Νέος, μαζί με το συντοπίτη του λογοτέχνη, Αλέξανδρο Μωραϊτίδη, πέρασε λίγους νεανικούς του μήνες στο Άγιον Όρος. Πολλά χρόνια έψαλλε στην εκκλησία του Αγίου Ελισσαίου, κοντά στο Μοναστηράκι. Διάβαζε Έλληνες και ξένους, αλλά περισσότερο θρησκευτικά βιβλία. Επηρεάστηκε από τη γλώσσα των εκκλησιαστικών κειμένων, γ' αυτό και έγραψε στην καθαρεύουσα· σε μια, όμως, ιδιότυπη καθαρεύουσα, που τη στολίζει με ιδιωματισμούς της τοπικής νησιωτικής διαλέκτου. Αν και γραμμένα στην καθαρεύουσα, τα έργα του διατηρούν τη μαγεία του λόγου, που μόνο ένας μεγάλος λογοτέχνης μπορεί να αποδώσει.

Νέος είχε ασχοληθεί και με τη ζωγραφική. Ζωγράφιζε αγίους. Αρ-

γότερα το χρωστήρα αντικατέστησε η γραφίδα και «ζωγράφιζε» μέσα στο έργο του, περιγραφικότατα, την ελληνική φύση. Υπήρξε ιδιότυπος και ιδιόρρυθμος, απλός και μεγάλος, έντιμος έως την τελευταία του πνοή και πριν απ' όλα υπερήφανος.

Το έργο του, καθαρά ηθογραφικό, ψυχογραφεί ανθρώπινους χαρακτήρες, αποδίδει σωστά την αγνή λαϊκή ψυχή και καταγράφει σαν μοναδικός λαογράφος τα ήθη και τα έθιμα του καιρού του. Δεν αντιγράφει καταστάσεις αλλά χαρακτήρες τους ψυχαναλύει. Δίκαια μερικοί είπαν ότι ο Παπαδιαμάντης είναι ο Ντοστογιέφσκι της Ελλάδας.

Ο Παπαδιαμάντης, αυτός ο γίγαντας των ελληνικών γραμμάτων, δεν ακολούθησε κανένα λογοτεχνικό ρεύμα, δε μιμήθηκε καμία λογοτεχνική Σχολή. Επίσης, δε δημιούργησε καμία Σχολή, ακριβώς γιατί ήταν ανεπανάληπτος. Έγραψε πολύ. Το έργο του αποτελούν πάνω από διακόσια διηγήματα και πολλά μυθιστορήματα. Έγραψε και ποιήματα, χωρίς όμως ιδιαίτερες λογοτεχνικές αξιώσεις. Όσο ζούσε ελάχιστη λογοτεχνική χαρά κέρδισε από την αναγνώριση του έργου του. Μόλις στα 1908 γιορτάστηκε στο φιλολογικό σύλλογο «Παρνασσός» η λογοτεχνική του εικοσιπενταετηρίδα. Δεν αξιώθηκε να δει εκδομένο το έργο του.

Έργα του: Μυθιστορήματα: *Η Μετανάστις, Οι έμποροι των εθνών, Η Γυφτοπούλα*. Διηγήματα: *Η χολεριασμένη, Ο πεντάρφανος, Η φόνισσα, Οι Μάγισσες, Η νοσταλγός, Τα χριστουγεννιάτικα διηγήματα, Τα πρωτοχρονιάτικα διηγήματα, Τα ρόδινα ακρογιάλια, Ολόγυρα στη λίμνη, Το αστεράκι, Μαυρομαντηλού, Σταχομαζώχτρα, Σπιτάκι στο λιβάδι, Στο Χριστό στο κάστρο, Υπηρέτρα* κ.ά.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το ποίημα ανήκει σε μία σειρά «θεομητορικών» ποιημάτων, δηλαδή ποιημάτων που αφορούν στο πρόσωπο της Θεομήτορος, της Παναγίας. Τα ποιήματα αυτά έγραψε ο Παπαδιαμάντης στα τελευταία χρόνια της ζωής του (1909-1910) στη Σκιάθο, «για να εξυμνήσει τ' αγαπημένα του προσκυνήματα, που η παρουσία κι η χάρη τους του χάρισε τη μόνη ψυχική άνεση στη ζωή του». Ήδη από τους τίτλους είναι φανερό ότι τα περισσότερα εξυμνούν ναούς και εκκλησάκια της Σκιάθου, αφιερωμένα στη Θεομήτορα Παναγία, χωρίς όμως να λείπουν και αναφορές σε άλλους αγίους ή στο Χριστό. Σύμφωνα με τους μελετητές του παπαδιαμαντικού έργου, η εκκλησία της Παναγίας της Σαλονικιάς ταυτίζεται με τη σωζόμενη σήμερα εκκλησία Παναγία η Λημνιά (ή Λιμνιά) της Σκιάθου, που τη συναντάμε τόσο σε διηγήματα του Αλ. Παπαδιαμάντη όσο και σε διηγήματα του επίσης Σκιαθίτη εξαδέλφου του Αλέξανδρου Μωραϊτίδη.

Γ. Δομή του έργου

Το ποίημα χωρίζεται σε τρεις ενότητες:

1η ενότητα: οι πέντε πρώτες στροφές: περιγραφή της εκκλησίας της Παναγίας της Σαλονικιάς.

2η ενότητα: η έκτη και έβδομη στροφή: η σχέση των ντόπιων ναυτικών με το ναό.

3η ενότητα: η τελευταία στροφή: επίκληση στην Παναγία και ευχή για προστασία όλων των ανθρώπων.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Στο ποίημα αυτό περιγράφεται ο ομώνυμος ναός της Σκιάθου. Αρχικά μας δίνεται η κεντρική του θέση στην πόλη, η εσωτερική αρχιτεκτονική του ναού με ωραίο τέμπλο και εικόνες, η ασημένια εικόνα της τιμώμενης Παναγίας, γεμάτη με αφιερώματα των ναυτικών, όπως συνηθίζεται στα νησιά, με σκοπό οι ναυτικοί να έχουν καλά ταξίδια. Το ποίημα κλείνει με μια προσωπική επίκληση του ποιητή προς την Παναγία για προστασία όλων των ταλαιπωρημένων από τη ζωή ανθρώπων. Άλλα θεματικά κέντρα πάνω στα οποία δομείται το ποίημα είναι η ονοματοθεσία των εκκλησιών, η εκκλησιαστική διακόσμηση και οι μορφές της νεοελληνικής λαϊκής θρησκευτικής παράδοσης (θαύματα, δωρεές, τάματα, εύρεση εικόνων, εικόνες). Σημαντική είναι η σχέση που επισημαίνεται μεταξύ της θρησκευτικής ζωής και του ναυτικού κόσμου, ειδικά σε παλαιότερες εποχές.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Η πορεία που ακολουθεί ο ποιητής στην περιγραφή του ναού είναι από τα έξω προς τα μέσα και από τη γενική άποψη της εκκλησίας σε μια πιο ειδική, φτάνοντας ακόμη και σε λεπτομέρειες. Συγκεκριμένα ξεκινάει με την περιγραφή της θέσης του ναού στην πόλη, ακολουθεί η εσωτερική αρχιτεκτονική του ναού και η διακόσμησή του, η εικόνα της τιμώμενης Παναγίας κατόπιν και τέλος τα αφιερώματα των ναυτικών.

2η ενότητα: Ένα από τα κύρια θέματα που πραγματεύεται το ποίημα είναι και η σύνδεση της θρησκευτικής ζωής και του ναυτικού κόσμου, ιδιαίτερα σε παλαιότερες εποχές της ελληνικής ιστορίας και παράδοσης και ειδικά στη νησιωτική Ελλάδα. Τότε, οι περισσότεροι κάτοικοι των νησιών ήταν ναυτικοί. Το επάγγελμα αυτό ήταν επικίνδυνο και τα ναυτικά ατυχήματα ήταν περισσότερα συγκριτικά με σήμερα, που η τεχνολογία έχει αναβαθμίσει τη ναυσιπλοΐα. Οι δωρεές, τα τάματα και τα αφιερώματα των πιστών στην εκκλησία έχουν σκοπό να παρακαλέσουν την Παναγία να βοηθήσει και να

προστατέψει τους ναυτικούς από τους κινδύνους της θάλασσας.

3η ενότητα: Όλοι οι παραπάνω λόγοι οδηγούν την ποιητική φωνή σε μια επίκληση στην Παναγία να σταθεί βοηθός και σωτήρας. Όχι μόνο στους ναυτικούς αλλά γενικά σε όλους όσοι ταλαιπωρούνται από τα βάσανα της ζωής. Στο σημείο αυτό, ενδεχομένως, παρουσιάζεται και η θρησκευτική πίστη του ποιητή, που παραπέμπει στην ιδιότητά του ως ιερέα, που ενδιαφέρεται για το καλό όλων των ανθρώπων και ειδικά του ποιμνίου του.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Στο ποίημα δεν υπάρχει δράση προσώπων.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί στο ποίημα αυτό αλλά και γενικά σε όλα τα έργα του ο Παπαδιαμάντη αποτελεί ιδιαίτερο είδος. Είναι ένα μείγμα δημοτικής και καθαρεύουσας, εμπλουτισμένο με ιδιωματισμούς (νορίτσσες, γολετίτσες, μπάρκα, χειμαζομένους) της τοπικής διαλέκτου της ιδιαίτερης πατρίδας του, της Σκιάθου. Το λεξιλόγιο είναι απλό, καθημερινό, με παρουσία εκκλησιαστικών και ναυτικών όρων.

ii) Ύφος

Το καθημερινό λεξιλόγιο, η απουσία ομοιοκαταληξίας, το ασύνδετο σχήμα και ο τόνος του ποιήματος που τείνει προς τον πεζό λόγο, καθιστούν το ύφος του λιτό και απλό. Τα αρκετά σχήματα λόγου δίνουν γλαφυρότητα στο ποίημα και τονίζουν το θρησκευτικό συναίσθημα του ποιητή.

iii) Είδος του ποίηματος

Το ποίημα αυτό θα μπορούσε να καταταγεί στη νεότερη ποίηση, εφόσον έχουμε ελεύθερο στίχο (απουσία ομοιοκαταληξίας), πεζολογική ποιητική μορφή και ο κάθε στίχος δεν έχει προκαθορισμένο αριθμό συλλαβών ούτε και όλες οι στροφές έχουν τον ίδιο αριθμό στίχων.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορά: που είν' ένα στολίδι του λιμένος και της προσόψεως, στέκει ο ναός της Παναγίας, τους δίνει καλά ταξίδια.

Επανάληψη: ωραίο, στολισμένος, όλη, άμποτε να 'σαι βοηθός, καθένας, γύρω γύρω, Παναγία.

Υπερβολή: η εικόνα σου η μεγάλη η θεόρατη.

Προσωποποίηση: στέκει ο ναός της Παναγίας.

Εικόνα: Το ποίημα είναι γεμάτο εικόνες που περιγράφουν το χωριό, το ναό, τις εικόνες.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Περιγράψτε την πορεία που ακολουθεί η περιγραφή της εκκλησίας στις πέντε πρώτες στροφές.

Η πορεία που ακολουθεί ο ποιητής στην περιγραφή του ναού είναι από τα έξω προς τα μέσα· από τη γενική άποψη της εκκλησίας περνά σε μία πιο ειδική, φτάνοντας ακόμη και σε λεπτομέρειες. Συγκεκριμένα ξεκινάει με την περιγραφή της θέσης του ναού στην πόλη, ακολουθεί η εσωτερική αρχιτεκτονική του και η διακόσμησή του, η εικόνα της τιμώμενης Παναγίας κατόπιν και τέλος τα αφιερώματα των ναυτικών.

2. Πώς συνδέεται η ζωή των ναυτικών με το ναό και τα αφιερώματά του;

Ένα από τα κύρια θέματα που πραγματεύεται το ποίημα είναι και η σύνδεση της θρησκευτικής ζωής και του ναυτικού κόσμου, ιδιαίτερα σε παλαιότερες εποχές της ελληνικής ιστορίας και παράδοσης και ειδικά στη νησιωτική Ελλάδα. Τα παλαιότερα χρόνια οι περισσότεροι κάτοικοι των νησιών ήταν ναυτικοί. Το επάγγελμα αυτό ήταν επικίνδυνο και τα ναυτικά ατυχήματα ήταν περισσότερα συγκριτικά με σήμερα, που η τεχνολογία έχει αναβαθμίσει τη ναυσιπλοΐα. Οι δωρεές, τα τάματα και τα αφιερώματα των πιστών στην εκκλησία έχουν σκοπό να παρακαλέσουν την Παναγία να βοηθήσει και να προστατέψει τους ναυτικούς από τους κινδύνους της θάλασσας.

3. Προσπαθήστε να εξηγήσετε το νόημα της έκτης στροφής.

Στη θέση της εκκλησίας της Παναγίας τις Σαλονικιάς αρχικά ήταν χτισμένο ένα εκκλησάκι αφιερωμένο στον Άγιο Χαράλαμπο. Το 1838 το εκκλησάκι αυτό ανακαίνιστηκε και μετατράπηκε σε μεγαλύτερο ναό αφιερωμένο στην Παναγία. Η ανακαίνιση του ναού έγινε με έξοδα των πλούσιων ναυτικών, όπως αναφέρει και σχετική επιγραφή στο υπέρθυρο του νάρθηκα. Οι πλούσιοι αυτοί ναυτικοί είχαν τα ιδιαίτερα καθίσματά τους (στασίδια) κοντά στο ψαλτήρι και το παγκάρι, αφού μάλιστα μερικοί από αυτούς ήταν και ψάλτες και επίτροποι στις εκκλησίας. Αυτές τις πληροφορίες έχει υπόψη του ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης γράφοντας την έκτη στροφή.

4. Διαβάστε το ποίημα «Δέησις» του Κ. Π. Καβάφη (σ. 56) και βρείτε ομοιότητες ανάμεσα στα δύο ποιήματα όσον αφορά τη στάση των πιστών απέναντι στην Παναγία.

Διαβάζοντας παράλληλα τα δύο ποιήματα, καταλήγουμε σε ορισμένα κοινά σημεία ως προς τη στάση των πιστών απέναντι στην

Παναγία. Και στα δύο ποιήματα οι πιστοί απευθύνονται στην Παναγία -στο ποίημα του Παπαδιαμάντη με τάματα και στο ποίημα του Καβάφη με άναμμα λαμπάδας - και ζητούν τη βοήθειά της για την προστασία των ναυτικών από τους κινδύνους που παραμονεύουν στη θάλασσα. Και στα δύο ποιήματα η θάλασσα αντιμετωπίζεται ως εχθρός, απέναντι στον οποίο οι άνθρωποι αισθάνονται αδύναμοι και ζητούν τη συνδρομή κάποιας ανώτερης θεϊκής δύναμης, ώστε τα αγαπημένα τους πρόσωπα να επιστρέψουν σώα και αβλαβή.

5. Ποια εξήγηση δίνετε στο γεγονός ότι μια εκκλησία στη Σκιάθο είναι αφιερωμένη στην «Παναγία τη Σαλονικιά»; Γνωρίζετε άλλα επίθετα της Παναγίας, που να δηλώνουν τόπο ή κάτι άλλο;

Η εικόνα αυτή της Παναγίας της Σαλονικιάς ή Λιμνιάς βρέθηκε από τουρκικό καράβι με χριστιανό λοστόρομο, στο πέλαγος της Κασσάνδρας, θαλάσσιας περιοχής που βρέχει το Νομό Θεσσαλονίκης. Το γεγονός αυτό εξηγεί το όνομα Παναγία η Σαλονικιά. Άλλα επίθετα της Παναγίας είναι: Παναγία η Κεχριά, Παναγία η Κουνίστρα, Παναγία η Βρεφοκρατούσα, Παναγία του Ντομάν, Παναγία Γρηγορούσα, Παναγία η Ευαγγελίστρια, Παναγία η Ελεούσα, Παναγία Ζωοδόχος Πηγή, Παναγία Μυρτιδιώτισσα, Παναγία Οδηγήτρια, Παναγία Γιάτρισσα, Παναγία Άξιον Εστί κ.λπ.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Βρείτε τους στίχους όπου γίνεται αναφορά στη νεοελληνική λαϊκή θρησκευτική παράδοση.
2. Ποιες ιδιαιτερότητες παρουσιάζει η γλώσσα του ποιήματος;

Δέησις

Κ. Π. Καβάφης

A. Ο δημιουργός

Ο Κωνσταντίνος Π. Καβάφης (1863-1933) είναι ένας από τους σημαντικότερους Νεοελλήνες ποιητές, με παγκόσμια ακτινοβολία και αναγνώριση (το έργο του έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες). Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου υπήρχε ακμαία ελληνική παροικία. Ο πατέρας του ήταν πλούσιος έμπορος και ο μικρός Κωνσταντίνος, ένατο και τελευταίο παιδί της οικογένειας, έζησε τα πρώτα παιδικά του χρόνια μέσα σε συνθήκες μεγάλης ευημερίας. Όμως σε ηλικία επτά ετών έχασε τον πατέρα του και η οικογένειά του, από το 1872 ως το 1885 έμεινε διαδοχικά έξι χρόνια στην Αγγλία, στην Αλεξάνδρεια, στην Κωνσταντινούπολη (πόλη καταγωγής των γονέων του) και πάλι στην Αλεξάνδρεια, οριστικά, ενώ στο μεταξύ είχε χαθεί η μεγάλη περιουσία της. Ο Καβάφης δεν έκανε πανεπιστημιακές σπουδές αλλά μελετούσε μόνος του πάρα πολύ και είχε βαθιά μόρφωση και πλατιά ενημέρωση, κυρίως πάνω σε θέματα της γαλλικής και αγγλικής λογοτεχνίας (ήξερε απταίστως αγγλικά, γαλλικά και ιταλικά), αλλά και τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Εργαζόταν ως δημόσιος υπάλληλος στην Εταιρεία Αρδεύσεων της Αιγύπτου (1892-1922). Πέθανε στις 24 Απριλίου 1933, ημέρα των γενεθλίων του.

Το έργο του Καβάφη άργησε να γίνει αποδεκτό στην Ελλάδα. Αρχικά μάλιστα είχε και αρνητική απήχηση και υπήρξαν πολλοί που άσκησαν σκληρή κριτική σ' αυτό -όπως ο Ψυχάρης και ο Παλαμάς- επειδή η ποίησή του ερχόταν σε αντίθεση με την ποίηση που καλλιεργούσαν στην Αθήνα, με κύριο εκπρόσωπο τον Παλαμά και με το ρεύμα του δημιοτικισμού. Στον ελλαδικό χώρο ο Καβάφης προβλήθηκε και έγινε ευρύτερα γνωστός αργά, το 1903, από τον Γρηγόριο Ξενόπουλο, που τον παρουσίασε υμνητικά με ένα άρθρο του στο περιοδικό *Παναθήναια*. Σήμερα, οι σύγχρονοι Έλληνες ποιητές έχουν επηρεαστεί από τον Καβάφη και τον θεωρούν «δάσκαλό» τους.

Ο Καβάφης αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση στην ελληνική λογοτεχνία, καθώς δεν ακολουθεί κανένα λογοτεχνικό είδος, αλλά η

ποίησή του είναι έντονα προσωπική, έχοντας τα δικά της αποκλειστικά γνωρίσματα ως προς το στίχο, τη γλώσσα, το ύφος και τη θεματολογία των ποιημάτων του.

Ασχολείται αποκλειστικά σχεδόν με την ποίηση. Τα κείμενά του τα δουλεύει συνέχεια. «Γράφει πολλά, κρατάει λίγα, δημοσιεύει ελάχιστα», όπως αναφέρει ο Δημαράς. Έργα του: *Κεριά, Τείχη, Περιμένοντας τους βαρβάρους, Ένας γέρος, Τα παράθυρα, Απόλειπενο Θεός Αντώνιον, Αλεξανδρινοί βασιλείς, Ιθάκη κ.ά.*

Β. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το ποίημα Δέησις γράφτηκε το 1896 και δημοσιεύτηκε το 1898, είναι δηλαδή από τα πρώτα ποιήματα που περιλαμβάνονται στο σύνολο των 154 «αναγνωρισμένων» (ποιήματα που ο ίδιος ο Καβάφης είχε αποδεχθεί και θεωρούσε ότι τον ικανοποιούν) ποιημάτων του που δημοσιεύτηκαν σε συλλογή με τίτλο *Ποιήματα Α'*.

Γ. Δομή του έργου

Το ποίημα χωρίζεται σε τρεις νοηματικές ενότητες:

1η ενότητα: ο πρώτος στίχος: Η τύχη του ναύτη.

2η ενότητα: στίχοι 2-5: Η προσευχή της μάνας.

3η ενότητα: στίχοι 6-8: Η εικόνα της Παναγίας.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Η μάνα ενός ναυτικού προσεύχεται στην Παναγία να προστατεύει το γιο της από τις φουρτούνες της θάλασσας. Αυτός όμως είναι ήδη νεκρός. Στο ποίημα συναντάμε τα εξής κύρια νοήματα: αρχικά έχουμε το μητρικό και παρηγορητικό ρόλο της Παναγίας. Επίσης το ποίημα αφήνει σαφή υπόνοια για τις δυσκολίες και τους κινδύνους της ναυτικής ζωής και τέλος κάνει λόγο για την τραγική άγνοια σε ορισμένες περιστάσεις της ζωής.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Ο πρώτος στίχος αποτελεί μία νοηματική ενότητα. Αναφέρεται στο παρελθόν, γι' αυτό και ο χρόνος του ρήματος είναι ο ιστορικός αόριστος. Μας πληροφορεί για ένα γεγονός τετελεσμένο και μη αναστρέψιμο, όπως είναι ο θάνατος ενός ναύτη, γι' αυτό και καταλήγει η περίοδος με τελεία και παύλα. Στο σημείο αυτό ο αναγνώστης έχει αγωνία για τη συνέχειας του ποιήματος.

2η ενότητα: Στη δεύτερη ενότητα έχουμε αλλαγή σκηνής και ένα νέο πρόσωπο: τη μάνα του ναύτη που πνίγηκε. Αρχικά η μάνα, αγνοώντας την τύχη του γιου της, πάει στην εκκλησία για να ανάψει λαμπάδα και να προσευχηθεί ώστε η θάλασσα να είναι καλοτάξιδη

και να επιστρέψει το παιδί της. Στη συνέχεια στήνει το αυτί της να ακούσει τον άνεμο, από φόρτο μήπως εκείνος δυναμώσει και φουρτουνιάσει τη θάλασσα.

3η ενότητα: Στην τρίτη ενότητα και σε δεύτερο επίπεδο ανάλυσης πρέπει να επισημανθεί η τραγική ειρωνεία που υπάρχει στην εικόνα της Παναγίας που ακούει «σοβαρή και λυπημένη» τη δέηση της μάνας, χωρίς όμως να μπορεί να κάνει τίποτα, καθώς το παιδί της είναι ήδη νεκρό. Το θέμα αυτό της τραγικής άγνοιας των ηρώων είναι από τα κεντρικά γνωρίσματα της καβαφικής ποίησης (βλ. Απιστία και Η αρρώστια του Κλείτου). Για το ζήτημα αυτό ο Γ. Σεφέρης, σχολιάζοντας το συγκεκριμένο ποίημα γράφει τα εξής: «...το θέμα του εμπαιγμού, της απάτης, του φενακισμού θεών και ανθρώπων, διατρέχει όλη την ποίηση του Καβάφη». Ένα από τα κατεξοχήν χαρακτηριστικά της καβαφικής ποίησης είναι η ιδιόμορφη γλώσσα. Η γλώσσα του ποιήματος είναι η ομιλούμενη ελληνική από την ελληνική παροικία της Αλεξάνδρειας. Αυτό σημαίνει ότι είναι μεν δημοτική αλλά εμπλουτισμένη με λόγια στοιχεία (βάθη, υψηλό, δέεται, εικών, υιός) αλλά και ιδιωματισμούς της πολίτικης διαλέκτου (πηαίνει, ανάφτει, να' ν', ξεύροντας). Επιπλέον υπάρχουν λέξεις που χρησιμοποιούμε στον καθημερινό μας λόγο, οι λεγόμενες «αντιποιητικές» (στήνει τ' αυτί, να' ν' καλοί καιροί).

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Μάνα: Η μάνα του ποιήματος αγωνιά και ανησυχεί για την τύχη του παιδιού της που κάνει ένα επικίνδυνο επάγγελμα όπως είναι αυτό του ναυτικού. Η καθυστέρηση της επιστροφής του, εντείνει την αγωνία της. Είναι απελπισμένη και μη μπορώντας να κάνει κάτι άλλο, καταφεύγει στα θεία. Τη θρησκευτική πίστη αποδεικνύει πηγαίνοντας στην εκκλησία και ανάβοντας ένα κερί στην Παναγία, προσευχόμενη για την ταχεία επιστροφή του γιου της. Πρόκειται για μια τραγική φιγούρα, επειδή την ώρα που προσεύχεται το παιδί της είναι ήδη νεκρό.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Ένα από τα κατεξοχήν χαρακτηριστικά της καβαφικής ποίησης είναι η ιδιόμορφη γλώσσα που χρησιμοποιεί. Η γλώσσα του ποιήματος είναι η ομιλούμενη ελληνική από την ελληνική παροικία της Αλεξάνδρειας. Αυτό σημαίνει ότι είναι μεν δημοτική αλλά εμπλουτισμένη με λόγια στοιχεία (βάθη, υψηλό, δέεται, εικών, υιός) αλλά και ιδιωματισμούς της πολίτικης διαλέκτου (πηαίνει, ανάφτει, να 'ν, ξεύροντας). Επιπλέον υπάρχουν λέξεις που χρησιμοποιούμε στον καθημερινό μας λόγο, οι λεγόμενες «αντιποιητικές» (στήνει τ' αυτί, να 'ν' καλοί καιροί).

iii) Ύφος

Το ύφος των ποιημάτων του γενικότερα, αλλά και του συγκεκριμένου, χαρακτηρίζεται από τη διαύγειας της σκέψης, τη σαφήνεια και την ακριβολογίας, το ρεαλισμό και την έλλειψη «διακοσμητικών» στοιχείων (κοσμητικών επιθέτων) ή σχημάτων λόγου. Η ποίηση του Καβάφη είναι σχεδόν πεζολογική.

iv) Είδος του ποιήματος

Το ποίημα είναι ρεαλιστικό, δηλαδή η πραγματικότητα αναπαρίσταται πιστά και αντικειμενικά, χωρίς πολλά εκφραστικά στολίδια.

iv) Σχήματα λόγου

Η καβαφική ποίηση δε χαρακτηρίζεται από λυρικές εκφράσεις. Ωστόσο στο συγκεκριμένο ποίημα συναντάμε:

Προσωποποίηση: στίχος 1: «η θάλασσα παίρνει στα βάθη της ένα ναύτη», στίχος 7: «η εικών ακούει».

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου**1. Περιγράψτε τις φάσεις από τις οποίες διέρχεται η αγωνία της μάνας για την τύχη του γιου της.**

Αρχικά η μάνα, που δε γνωρίζει ποια είναι η πραγματική τύχη του γιου της, πάει στην εκκλησία για να ανάψει λαμπάδα και να προσευχηθεί για την επιστροφή του παιδιού της. Προσεύχεται να είναι καλοτάξιδη η θάλασσα. Στη συνέχεια στήνει το αυτί της να ακούσει τον άνεμο, φοβούμενη μήπως εκείνος δυναμώσει προκαλέσει φουρτούνα.

2. Τι παρατηρείται ως προς τη γλώσσα του ποιήματος; Εντοπίστε σ' αυτό λέξεις που αποκλίνουν από την κοινή νεοελληνική και προσπαθήστε με τη βοήθεια του καθηγητή σας, να καταλήξετε σε κάποια συμπεράσματα για την ιδιοτυπία της γλώσσας των καβαφικών ποιημάτων.

Ένα από τα κατεξοχήν χαρακτηριστικά της καβαφικής ποίησης είναι η ιδιόμορφη γλώσσα που χρησιμοποιεί. Όπως αναλύσαμε και παραπάνω στα αισθητικά σχόλια, η γλώσσα του ποιήματος είναι η ελληνική που μιλούσε η ελληνική παροικία της Αλεξάνδρειας.

Ζ. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Επισημάνετε τις δυσκολίες της ναυτικής ζωής, μέσα από το ποίημα αλλά και απ' όσα εσείς γνωρίζετε επιπλέον.
2. Γιατί η μάνα του ποιήματος είναι τραγικό πρόσωπο;

Η λιτανεία

Στράτης Μυριβήλης

A. Ο δημιουργός

Ο Στράτης Μυριβήλης (ψευδώνυμο του Ευστράτιου Σταματόπουλου) γεννήθηκε στη Λέσβο το 1892 και πέθανε στην Αθήνα το 1969. Ήταν πεζογράφος, δημοσιογράφος, από τους βασικούς λογοτέχνες της Γενιάς του '30 και από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της ευρωπαϊκής αντιπολεμικής λογοτεχνίας. Το 1911 πήγε στην Αθήνα, όπου άρχισε να φοιτά στη Φιλοσοφική Σχολή και παράλληλα να εργάζεται, αλλά το 1912 διέκοψε τις σπουδές του και κατατάχτηκε εθελοντικά στον ελληνικό στρατό, για να πάρει μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους. Αποστρατεύτηκε μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, το 1922, πικραμένος από τα τραγικά γεγονότα. Από το 1930 έζησε στην Αθήνα, όπου εργάστηκε ως δημοσιογράφος σε πολλές εφημερίδες και περιοδικά και υπήρξε πολυγραφότατος.

Ο Μυριβήλης είναι πεζογράφος με ισχυρό ταλέντο και ο πρώτος εκπρόσωπος της ελληνικής αντιπολεμικής λογοτεχνίας. Στο έργο του, γραμμένο σε πλούσια και φροντισμένη δημοτική, εκφράζει κυρίως το κλίμα της ταραγμένης περιόδου των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα και τα οξύτατα κοινωνικά προβλήματα που δημιούργησαν στην Ελλάδα οι πόλεμοι εκείνης της εποχής. Μάλιστα ο Μυριβήλης βρήκε παγκόσμια απήχηση και υπάρχουν μεταφράσεις έργων του σε περισσότερες από δεκαπέντε γλώσσες.

Στα έργα του περιλαμβάνονται τα μυθιστορήματα *Η ζωή εν τάφῳ*, *Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια*, *Ο Βασίλης ο Αρβανίτης*, *Η Παναγιά η Γοργόνα*, καθώς και οι συλλογές διηγημάτων *Κόκκινες Ιστορίες*, *Διηγήματα*, *Το πράσινο βιβλίο*, *Το γαλάζιο βιβλίο*, *Το κόκκινο βιβλίο*, *Το βυσσινί βιβλίο* κ.ά.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από το 44ο κεφάλαιο του μυθιστορήματος *Η Παναγιά η Γοργόνα*, που εκδόθηκε το 1949. Ο αρχικός τίτλος του μυθιστορήματος ήταν *Η Παναγιά η Ψαροπούλα* και είχε δημοσιευτεί σε συνέχειες στην εφημερίδα *Ανεξάρτητος* στη

διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά. Στόχος του συγγραφέα είναι να προβάλει την ομαδική ζωή των κατοίκων μιας παραδοσιακής ελληνικής νησιωτικής κοινωνίας, τις έγνοιες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αγρότες αυτής της περιοχής. Μέσα από τη συμπεριφορά τους αναδεικνύονται λαϊκές παραδόσεις και νοοτροπίες που επιβίωσαν στο χρόνο.

Γ. Δομή του έργου

Το απόσπασμα μπορεί να χωριστεί σε τρεις ενότητες:

1η ενότητα: «Έτσι οι άνθρωποι του ελιώνα... κι ανέβηκαν»: Η απόφαση για τη διεξαγωγή λιτανείας και το κάλεσμα σε αυτήν.

2η ενότητα: «Από την εκκλησία της Αγιας-Φωτεινής...οι γυναίκες κι έκλαιγαν»: Η λιτανεία.

3η ενότητα: «Του Κυρίου δεηθώμεν... έναν ουρανό πυρωμένο και παστρικό»: Η δέηση για βροχή.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα παρουσιάζεται μια ομαδική παράκληση των πιστών στο Θεό για να βρέξει. Μέσα απ' αυτό όμως βλέπουμε παράλληλα και μυστήρια ενός παγανιστικού παρελθόντος που έχουν επιβιώσει και έχουν ενσωματωθεί στις εκκλησιαστικές τελετουργίες. Τέλος, πρέπει να επισημάνουμε ότι όταν ο άνθρωπος βρίσκεται σε δύσκολες καταστάσεις, τις οποίες δεν μπορεί να αντιμετωπίσει από μόνος του, καταλήγει να επικαλείται το θείο. Θεματικά το κείμενο επεκτείνεται και στις εκκλησιαστικές λειτουργίες και τα μυστήρια, όπως είναι οι λιτανείες, αλλά και στα λατρευτικά σκεύη, τα σύμβολα και τα ιερά αντικείμενα.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στην πρώτη αυτή ενότητα έχουμε την απόφαση των κατοίκων ενός χωριού να πραγματοποιήσουν λιτανεία, μια ομαδική δηλαδή παράκληση των πιστών στο Θεό για να βρέξει, καθώς υπέφεραν και οι ίδιοι αλλά κυρίως οι καλλιέργειές τους από τη λειψυδρία, δηλαδή την απουσία βροχής επί μεγάλο χρονικό διάστημα. Η ανομβρία προβάλλεται ως τιμωρία του Θεού προς τους αμαρτωλούς ανθρώπους.

2η ενότητα: Ακολουθούν ένα λαμπρό τελετουργικό, όπου θα ζητήσουν συγχώρεση για τις αμαρτίες τους. Το κείμενο περιγράφει αναλυτικά τα στάδια της λιτανείας, τα εκκλησιαστικά σκεύη που χρησιμοποιούνται για το σκοπό αυτό, αλλά κυρίως τον πάνδημο χαρακτήρα της εκδήλωσης.

3η ενότητα: Το απόσπασμα καταλήγει με τη δέηση για βροχή και τα λόγια της παράκλησης. Ο παπάς έλεγε τα λόγια και εν συνεχεία επαναλάμβαναν οι πιστοί. Εκτός από λόγια οι πιστοί πραγματοποιούν και γονυκλισίες, ενώ το κείμενο προς το τέλος της ενότητας χρησιμοποιεί και τον όρο «θρησκευτικό υστερισμό»..

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Πρωταγωνιστές του αποσπάσματος είναι οι άνθρωποι του χωριού. Είναι φτωχοί και η επιβίωσή τους εξαρτάται από τη γη. Η ζωή τους εξαρτάται από το κλίμα και τις μεταβολές του καιρού. Οι θεομηνίες καταστρέφουν τις καλλιέργειες, ενώ στο συγκεκριμένο κείμενο η λειψυδρία απειλεί την παραγωγή τους. Η λαϊκή θρησκευτική παράδοση συνδέει τις κλιματολογικές συνθήκες με το Θεό. Γι' αυτό και τη δυσκολία της λειψυδρίας προσπαθούν να την αντιμετωπίσουν με εκκλησιαστική δέηση και λιτανεία.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Δημοτική εμπλούτισμένη με πολλά στοιχεία της ντοπιολαλιάς (τοπικό ιδίωμα) της Λέσβου, καθώς και με πολλές λέξεις της εκκλησιαστικής γλώσσας.

ii) Ύφος

Το ύφος είναι γλαφυρό, σχεδόν χαριτωμένο, εμπλούτισμένο με σχήματα λόγου και πλούσιο λεξιλόγιο.

iii) Αφήγηση

Η αφήγηση γίνεται σε τρίτο πρόσωπο από έναν «παντογνώστη» αφηγητή, που δε μετέχει στα γεγονότα αλλά παρατηρεί και καταγράφει τα πάντα. Στο τέλος η αφήγηση διακόπτεται και δίνονται αυτολεξεί τα λόγια της παράκλησης.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορά: «Ο θεός κρατούσε μακριά τη βροχή από τα χώματα των αμαρτωλών, χτύπησαν οι καμπάνες της Αγια-Φωτεινής, οι ψαράδες ν' ανέβουν στη λιτανεία, οι τέσσερις Ευαγγελιστάδες... ρουμπίνια, τα νερά τρέχουν, σωσμό δεν είχε, κρέμασε τη γη πάνω στα νερά, να στείλει στα δέντρα τα πνέματα της βροχής, σταμάτησε το κεφάλι της λιτανείας, κολλημένα πλευρά, η ευκή σηκωνόταν μονότονη, γαλάζια μάτια τ' ουρανού, χρυσές φούντες».

Προσωποποίηση: «στην πάνω πάνω γούρνα είναι η Παναγία με τα χέρια σηκωμένα για παρακάλεση».

Εικόνες: Η ηχητική εικόνα των καμπάνων που χτυπούν καλώντας τους πιστούς να προσέλθουν στη λιτανεία, η εικόνα των ιερέων και

των σκευών κατά την έναρξη της λιτανείας, η εικόνα που παρομοιάζει την κοσμοσυρροή της λιτανείας με ατελείωτο μαύρο φίδι, η εικόνα του ιερέα που ραντίζει με αγιασμό τα χωράφια, η ηχητική εικόνα των θυμιατών και των κουδουνιών των ζώων που ακούγονταν ανάμεσα στα δέντρα την ώρα της πορείας, η εικόνα των πιστών γονατισμένων να παρακαλούν το Θεό όταν τελικά σταμάτησε η λιτανεία.

Επανάληψη: χτύπησε, βάλαν.

Παρομοίωση: «σα να παρακαλούσαν...», «σα ροδοπαπούδες», «σαν ένα ατέλειωτο μαύρο φίδι».

Υπερβολή: «Παρακαλούσαν μαζί με τους ζωντανούς, χιλιάδες παλιοί ζευγάδες, ο μπουχός σηκωνότανε σύννεφο ξανθό, πρόσωπα κόκκινα από το περπάτημα».

Κοσμητικά επίθετα: μαλλένιες, γιορτερά, εφτάκρουνη, μαρμαροπελεκτές, χρυσά και αργυρά, ροδί, θαλασσί, πορτοκαλί, βυσσινί, κολλημένα, διψασμένα, λυπητερά, μονότονη, παρακαλεστική, κλαψιάρικη.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Πού απέδιδαν οι εκκλησιαστικοί άρχοντες το φαινόμενο της λειψυδρίας;

Στο τέλος της πρώτης παραγράφου του κειμένου ο αφηγητής αναφέρει: «...παράκλησες για τη βροχή, που την κρατούσε ο Θεός μακριά από τα χώματα των αμαρτωλών». Σύμφωνα λοιπόν με το απόσπασμα, κύριοι υπεύθυνοι για την ανομβρία ήταν οι κάτοικοι του χωριού που ήταν αμαρτωλοί και με αυτόν τον τρόπο ο Θεός τους τιμωρούσε. Γι' αυτό και επέλεξαν να κάνουν λιτανεία προκειμένου να ζητήσουν συγχώρεση για τις αμαρτίες τους αυτές και να σωθούν έτσι οι ελαιώνες τους, που ήταν και το κύριο έσοδο των κατοίκων.

2. Ποια παγανιστικά στοιχεία εμφανίζονται στην τελετουργία της λιτανείας; Εντοπίστε τα σχετικά χωρία του κειμένου.

Η τελετουργία της λιτανείας περιέχει πολλά παγανιστικά στοιχεία, τα οποία έχουν διασωθεί από τη λαϊκή παράδοση και έχουν ενσωματωθεί αρμονικά στην εκκλησιαστική πρακτική. Συγκεκριμένα στην έβδομη παράγραφο ο αφηγητής αναφέρει: «... Να παρακαλέσουν τον Κύριο, που κρέμασε τη γη πάνω στα νερά, να στείλει στα δέντρα τα πνέματα της βροχής». Εν συνεχείᾳ, στη δέκατη παράγραφο αναφέρεται: «Τότες έκανε ο παπάς τον αγιασμό... σταυρωτά». Στην ενδέκατη παράγραφο υπάρχει η φράση «Ανέβαινε πυκνό το μοσκολίβανο... ανάμεσα στα δέντρα» και στην προτελευταία «Οι γριές χτυπούσαν... γλυκά».

3. Ποιο τελετουργικό τηρήθηκε από την ώρα που ξεκίνησε η πομπή

των πιστών από την Αγία Φωτεινή μέχρι που έφτασε στην περιοχή Ομαλά;

Το τελετουργικό έχει ως εξής: η συνοδεία ξεκινά από την εκκλησία μετά την πρωινή λειτουργία του όρθρου. Προπορεύονται οι δύο ιερείς, ο ένας κρατώντας το χρυσό Ευαγγέλιο και ο άλλος το ασημένιο. Ακολουθούν δύο νέοι άνδρες που κρατούν στα χέρια τους μεγάλες εικόνες. Κατόπιν από το ναό βγαίνουν τα λάβαρα ντυμένα με μαύρο ύφασμα και ακολουθούν αγόρια, ντυμένα στα άσπρα, που κουβαλούν φανάρια και εξαπτέρυγα. Πίσω από τους ανθρώπους της εκκλησίας και τα εκκλησιαστικά σκεύη ακολουθεί ο λαός, άνδρες γυναίκες, παιδιά, γέροι. Κανείς δε μιλάει. Ο μόνος ήχος που ακούγεται είναι αυτός των παπουτσιών στο λιθόστρωτο δρομάκι. Στα Ομαλά, όπου βρίσκεται και το μοναδικό ίσιωμα της διαδρομής, η πομπή σταμάτησε. Εκεί ο παπάς ράντισε με αγιασμό σε τέσσερα σημεία του ελαιώνα σταυρωτά. Μετά οι παπάδες είπαν την παράκληση για τη βροχή και μετά από κάθε φράση οι πιστοί επαναλάμβαναν τη λέξη «Αμήν». Ο κόσμος γονάτισε στο χώμα, έκανε το σταυρό του και κοίταζε παρακαλώντας προς τον ουρανό. Κάποιες γυναίκες σιγόκλαιγαν κιόλας. Οι ηλικιωμένες χτυπούσαν την αγκαλιά τους και έκαιγαν μέσα σε μικρά πήλινα σκεύη θυμίαμα.

4. Μια ομάδα μαθητών να αναλάβει να παρουσιάσει ολόκληρο το μυθιστόρημα του Στράτη Μυριβήλη, και ειδικότερα την εξέλιξη του 44ου κεφαλαίου.

Στο μυθιστόρημα *Η Παναγιά η Γοργόνα*, ο Μυριβήλης μάς δίνει μια εκτεταμένη λογοτεχνική σύνθεση που έχει όλα τα γνωρίσματά του: υφιλογική δύναμη, χιούμορ, αρχιτεκτονική αρτιότητα. Ύστερα από μια δραματική περιγραφή του ξεριζώματος του μικρασιατικού ελληνισμού, που φτάνει στα ακρογιάλια της ελεύθερης Ελλάδας, για να ρίξει τις νέες ρίζες στα πατρογονικά χώματα, μας μεταφέρει στο ψαροχώρι που δημιουργούν οι νέοι πρόσφυγες. Ανάμεσα στο βασανισμένο αυτό κόσμο των ψαράδων ξεφυτρώνει ένα εξωτικό πλάσμα, ένα κορίτσι παράξενο, με εκθαμβωτική ομορφιά, που γίνεται το ερωτικό επίκεντρο και η συνεχής αγωνία του ανδρικού και του γυναικείου πληθυσμού.

44ο κεφάλαιο: Βρισκόμαστε στις αρχές του φθινοπώρου, μετά τη γιορτή του Αγίου Δημητρίου, σε ένα χωριό της Λέσβου, τη Σκάλα. Είναι η εποχή που το νησί, ως κατεξοχήν ελαιοπαραγωγικό, ετοιμάζεται να ασχοληθεί με τη συγκομιδή της ελιάς. Το πρόβλημα των κατοίκων του χωριού είναι η λειψυδρία που υπάρχει για μεγάλο χρονικό διάστημα, γεγονός που έχει μαραζώσει τα δέντρα και τα ζώα. Απελπισμένοι καταφεύγουν στη θρησκευτική πίστη και αποφασίζουν να κάνουν δέηση προκειμένου να βρέξει και να σωθούν.

Ακολουθεί η σκηνή της λιτανείας, όπου συμμετέχει όλο το χωριό, ακολουθώντας όλο το παραδοσιακό τελετουργικό. Χαρακτηριστική είναι η παρουσία του Φορτή, ενός Ελληνοαμερικανού που αφηγείται στους χωριανούς του τον αμερικανικό τρόπο πρόκλησης βροχής: βοιμβαρδίζουν τα σύννεφα με ηλεκτρικό φορτίο. Επί τρεις ακόμη μέρες το νησί υπέφερε από αφόρητη ζέστη. Την τρίτη μέρα, όμως, κι ενώ οι κάτοικοι πλέον βρίσκονταν σε απόγνωση, ο ουρανός συννέφιασε. Οι νησιώτες καρδιοχτυπούσαν από χαρά και έτρεμαν μήπως αυτό το μπλάβο σύννεφο του ορίζοντα απομακρυνθεί τελικά και μαζί του πάρει και την πολυαναμενόμενη βροχή. Τελικά οι ουρανοί άνοιξαν και ένα καταπέτασμα βροχής πότισε την περιοχή. Η νίκη και η σωτηρία έκανε τους ανθρώπους να βγουν και να πανηγυρίζουν ξυπόλυτοι στους δρόμους, ενώ οι καμπάνες χτυπούσαν χαρμόσυνα. Κάποιοι επαναλάμβαναν τις φράσεις από την παράκληση: «Μέθυσον Κύριε, τους αύλακας ύδατος καθαρού!». Κάθε φορά που ακουγόταν μια καινούργια βροντή, την επαναλάμβαναν με τη φωνή τους τα παιδιά. Η γη είχε πλέον ξεδιψάσει και οι κάτοικοι είχαν σωθεί.

Ζ. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Συγκρίνετε ως προς το περιεχόμενο το κείμενο του Μυριβήλη με το ακόλουθο απόσπασμα από το ποίημα *Ρωμιοσύνη* του Γιάννη Ρίτσου:

*Ετούτο το τοπίο είναι σκληρό σαν τη σιωπή,
Σφίγγει στον κόρφο του τα πυρωμένα του λιθάρια,
Σφίγγει στο φως τις ορφανές ελιές του και τ' αμπέλια του,
Σφίγγει τα δόντια. Δεν υπάρχει νερό. Μονάχα φως.*

Ο δρόμος χάνεται στο φως κι ο ίσκιος της άντρας είναι σίδερο.

Μαρμάρωσαν τα δέντρα, τα ποτάμια κι οι φωνές μες στον ασβέστη του ήλιου.

*Η ρίζα σκοντάφτει στο μάρμαρο. Τα σκονισμένα σκίνα.
Το μουλάρι και ο βράχος. Λαχανιάζουν. Δεν υπάρχει νερό.
Όλοι διψάνε. Χρόνια τώρα. Όλοι μασάνε μια μπουκιά ουρανό
Πάνου απ' την πίκρα τους.*

2. Σχολιάστε τη φράση: «Ο Θεός κρατούσε μακριά τη βροχή από τα χώματα των αμαρτωλών».

Παραμονή Χριστουγέννων

Κάρολος Ντίκενς

A. Ο δημιουργός

Ο Ντίκενς, ένας από τους μεγαλύτερους Άγγλους συγγραφείς, γεννήθηκε το 1812 και πέθανε το 1870. Λόγω πτώχευσης του πατέρα του αναγκάζοταν να εργάζεται από μικρό παιδί, κυρίως στον τομέα της δημοσιογραφίας. Έγραψε μυθιστορήματα και διηγήματα με θεματολογία εμπνευσμένη από τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της εποχής του και της χώρας του (οικονομική ανισότητα, εκμετάλλευση της παιδικής εργασίας κ.λπ.) και οραματίζεται ένα δικαιότερο κόσμο. Πολλοί από τους χαρακτήρες που δημιούργησε έγιναν διάσημοι και μεταφέρθηκαν και στη μεγάλη οθόνη: ο κύριος Πίκουικ, ο Ντέιβιντ Κόπερφιλντ, ο Όλιβερ Τουίστ, ο Σκρουτζ. Κυριότερα έργα του: *Όλιβερ Τουίστ, Νίκολας Νίκλμπι, Ντέιβιντ Κόπερφιλντ, Μεγάλες Προσδοκίες, Χριστουγεννιάτικη Ιστορία.*

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Η *Χριστουγεννιάτικη Ιστορία* του Κ. Ντίκενς, έργο από το οποίο προέρχεται το συγκεκριμένο απόσπασμα, εισάγει για πρώτη φορά στην παγκόσμια λογοτεχνία το είδος της εορταστικής λογοτεχνίας, δηλαδή της λογοτεχνίας που γράφεται και δημοσιεύεται σε εφημερίδες και περιοδικά, αυτοτελώς ή τμηματικά, με αφορμή θρησκευτικές εορτές (Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Πάσχα). Αντίστοιχη σχολή στην Ελλάδα δημιούργησε ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (*Το Χριστόψωμο, Στο Χριστό στο Κάστρο, Στην Αγι-Αναστασά* κ.ά.).

C. Δομή του έργου

Το κείμενο χωρίζεται σε τρεις ενότητες:

- 1η ενότητα: «Μια φορά κι έναν καιρό... σκαρφιζόταν κάτι τρομερό»: Η μυστηριακή ατμόσφαιρα της παραμονής των Χριστουγέννων.
- 2η ενότητα: «Η πόρτα στο λογιστήριο... δεν τα κατάφερε»: Το λογιστήριο του Σκρουτζ.
- 3η ενότητα: «Καλά Χριστούγεννα θείε!... ας είναι ευλογημένα»: Ο διάλογος μεταξύ του Σκρουτζ και του ανιψιού του.

Δ. Ανάλυση του περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Ο συγγραφέας παίρνει αφορμή από την αρνητική στάση του Σκρουτζ για να εξυμνήσει μέσα από τα λόγια του ανιψιού το βαθύτερο νόημα του εορτασμού της γέννησης του Χριστού, που είναι η προσέγγιση του πλησίον και η αγάπη προς το συνάνθρωπο χωρίς διακρίσεις. Άλλα θεματικά κέντρα του κειμένου είναι: α. η γιορτή των Χριστουγέννων και οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα που συνδέονται με αυτή, β. η φιλαργυρία, γ. το νόημα και η σημασία των θρησκευτικών εορτών για τον άνθρωπο.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στην πρώτη ενότητα του αποσπάσματος παρατίθεται η μυστηριακή ατμόσφαιρα της Παραμονής Χριστουγέννων στο Λονδίνο την εποχή που εκτυλίσσεται το διήγημα. Κάνει κρύο και το σκηνικό του διηγήματος περιγράφεται ως σκοτεινό, παρόλο που είναι τρεις η ώρα το μεσημέρι. Η ατμόσφαιρα είναι βαρά και η ομίχλη είναι τόσο πυκνή, που τα σπίτια μόλις και αχνοφαίνονται. Η μυστηριακή ατμόσφαιρα φτάνει στο αποκορύφωμά της στην τελευταία περίοδο της ενότητας, όπου ο αφηγητής προετοιμάζει τον αναγνώστη για κάτι τρομερό που πρόκειται να συμβεί, εντείνοντας έτσι την αγωνία του.

2η ενότητα: Στη δεύτερη αυτή ενότητα έχουμε την περιγραφή του λογιστηρίου του Σκρουτζ. Υπάρχει το γραφείο του Σκρουτζ, που μέσω μια πόρτας επικοινωνεί με το «θλιβερό καμαράκι» του υπαλλήλου του. Στο σημείο αυτό, και μέσα από την περιγραφή του χώρου, αφήνονται σαφή υπονοούμενα για το φιλάργυρο χαρακτήρα του Σκρουτζ και τη δυστροπία του. Ο Σκρουτζ είναι τόσο τσιγκούνης, που μια τόσο κρύα νύχτα αφήνει τον υπάλληλό του να δουλεύει χωρίς θέρμανση.

3η ενότητα: Στην ενότητα αυτή, που είναι και η πιο μακροσκελής του αποσπάσματος, έχουμε το διάλογο μεταξύ του Σκρουτζ και του ανιψιού του. Στην ενότητα αυτή σκιαγραφείται καλύτερα ο χαρακτήρας του δύστροπου και φιλάργυρου Σκρουτζ, όπως φαίνεται κυρίως από τη στάση του και τα συναισθήματά του απέναντι στη γιορτή των Χριστουγέννων. Μέσα από το διάλογο μεταξύ του Σκρουτζ και του ανιψιού του, ο οποίος τον επισκέφτηκε για να του ευχηθεί, διαφαίνεται η διαφορετική άποψη που έχουν οι δύο τους απέναντι στη θρησκευτική αυτή γιορτή. Ο ανιψιός, όπως και οι περισσότεροι άνθρωποι, βλέπουν τα Χριστουγέννα ως μια γιορτή αγάπης, συναδέλφωσης και χαράς, πράγματα που για το Σκρουτζ θεωρούνται «σαχλαμάρες».

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Σκρουτζ: Από τη δεύτερη κιόλας παράγραφο του αποσπάσματος ξεκινά η σκιαγράφηση του χαρακτήρα του κεντρικού ήρωα του

έργου. «Η πόρτα στο λογιστήριο του Σκρουτζ έμενε ανοιχτή για να ‘χει το νου του στον υπάλληλό του»: ο Σκρουτζ παρουσιάζεται ως ένας αυστηρός εργοδότης που θέλει να ελέγχει απόλυτα τον υπάλληλό του και δεν του αφήνει καμία πρωτοβουλία ή ελευθερία. «Μα η φωτιά του υπαλλήλου ήταν τόσο μικροσκοπική, που ‘λεγες πως ήταν ένα μόνο κάρβουνο. Όμως δεν μπορούσε να τη δυναμώσει κι άλλο, γιατί ο Σκρουτζ κρατούσε το κασόνι με τα κάρβουνα στη δική του κάμαρη»: εδώ διαφαίνεται η φιλαργυρία του Σκρουτζ, που ενώ κάνει πολύ κρύο, τσιγκουνεύεται τη θέρμανση και για τον εαυτό του αλλά κυρίως για τον υπάλληλό του, ο οποίος προσπαθεί να ζεσταθεί από ένα μόνο αναμμένο κάρβουνο. Μέχρι εδώ βλέπουμε τη τσιγκουνιά του Σκρουτζ όσον αφορά στα υλικά αγαθά. Από το διάλογο όμως που ακολουθεί μεταξύ αυτού και του ανιψιού του διαφαίνεται και η τσιγκουνιά του Σκρουτζ όσον αφορά στα συναισθήματα. Ο ανιψιός τον επισκέπτεται για να του ευχηθεί, καθότι τα Χριστούγεννα είναι η κατεξοχήν γιορτή αγάπης, κυρίως μεταξύ των μελών μιας οικογένειας. Ο Σκρουτζ, όμως, θεωρεί όλα αυτά περί αισθημάτων «σαχλαμάρες», εφόσον αντιμετωπίζει την εποχή των Χριστουγέννων ως μια εποχή φουσκωμένων λογαριασμών και ισολογισμών που ζημιώνουν. Ο Σκρουτζ αναφωτιέται λοιπόν, εφόσον τα έξοδα είναι περισσότερα, πώς είναι δυνατόν να αισθάνεται κανείς χαρούμενος και ευτυχισμένος.

Ανιψιός του Σκρουτζ: Αντίθετα με το θείο του, βιώνει εντονότερα αυτό που ονομάζουμε πνεύμα των Χριστουγέννων, σύμφωνα με το οποίο οι άνθρωποι διακατέχονται από συναισθήματα αγάπης για τους συνανθρώπους τους και ειδικά για τα πρόσωπα του συγγενικού περιβάλλοντος. Έτσι λοιπόν, μέρες που είναι, αποφασίζει να επισκεφτεί το θείο του για να τους ευχηθεί. Η παρουσία του στο απόσπασμα είναι διδακτική και προτρέπει το θείο του να αναθεωρήσει την αρνητική του στάση απέναντι στις γιορτές. Είναι θρησκευόμενος, εφόσον ακολουθεί πιστά τα έθιμα και τις συνήθειες που συνδέονται με τις εορτές των Χριστουγέννων. Είναι ανοιχτόκαρδος και αντίθετα με το θείο του δεν είναι φειδωλός στα αισθήματα, εφόσον αισθάνεται καλοσύνη, συμπόνια, φιλευσπλαχνία και χαρά.

Ε. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του κειμένου είναι η δημοτική.

ii) Ύφος

Το απόσπασμα είναι γραμμένο σε απλό, απέριττο ύφος, αλλά με τη συνδρομή όλης της πρώτης παραγράφου και των σχημάτων λόγου που περιέχει, γίνεται γλαφυρό.

iii) Αφήγηση

Υπάρχει αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο από έναν «παντογνώστη» αφηγητή, δηλαδή ένα πρόσωπο που δεν μετέχει μεν στην ιστορία αλλά γνωρίζει τα πάντα, ακόμη και τις σκέψεις των πρωταγωνιστών. Με τη μεσολάβηση του διαλόγου, η αφήγηση αποκτά ζωντάνια.

iv) Σχήματαλόγου

Μεταφορές: «τα μάτια του σπίθιζαν», «μια εποχή όλο καλοσύνη», «ανοίγουν λεύτερα τις καρδιές τους», «συνταξιδιώτες προς τον τάφο», «κομματάκι χρυσό ή ασήμι στην τσέπη μου».

Προσωποποιήσεις: «η ομίχλη ξεχυνόταν και τρύπωνε», «η φύση ανάσαινε και σκαρφιζόταν κάτι τρομερό».

Παρομοιώσεις: «θα' λεγε κανείς πως η φύση ανάσαινε», «που' λεγες πως ήταν ένα μόνο κάρβουνο».

Κοσμητικά επίθετα: καφετιά, βαριά, θλιβερό, χαρούμενη, ροδοκόκκινο και όμορφο, καλή, ευχάριστη.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Σκιαγραφήστε το χαρακτήρα του Σκρουτζ, όπως παρουσιάζεται μέσα στο κείμενο.

Βλ. Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων.

2. Τι σημαίνουν για το Σκρουτζ τα Χριστούγεννα και τι για τον ανιψιό του;

Σε ένα σημείο του διαλόγου του Σκρουτζ με τον ανιψιό του ξεδιπλώνονται οι σκέψεις του κεντρικού ήρωα για τη γιορτή των Χριστουγέννων. Γι' αυτόν είναι μια εποχή κατά την οποία πρέπει να πληρώνεις λογαριασμούς χωρίς να έχεις χρήματα, μια εποχή που σε βρίσκει ένα χρόνο μεγαλύτερο και όχι πλουσιότερο, μια εποχή όπου οι ισολογισμοί καταλήγουν με ζημία. Βλέπουμε λοιπόν το Σκρουτζ να έχει συνδυάσει το συναίσθημα της αγάπης με το κέρδος. Αν δεν υπάρχει κέρδος, δεν μπορεί να αισθανθεί αγάπη για τον πλησίον του, όπως ορίζουν τα Χριστούγεννα. Αντίθετα, στην τελευταία παράγραφο ξεδιπλώνονται οι σκέψεις και τα συναισθήματα του ανιψιού του για τη θρησκευτική αυτή εορτή. Αναφέρει ότι στη γιορτή αυτή αρμόζει σεβασμός μόνο και μόνο για το ιερό της όνομα και την προέλευσή της. Επιπλέον πρέπει να είναι μια εποχή όλο καλοσύνη και συμπόνια, φιλευσπλαχνία και χαρά. Την εποχή αυτή άντρες και γυναίκες, σαν μια ψυχή ανοίγουν τις καρδιές τους και βλέπουν όλους τους άλλους ανθρώπους ως πλάσματα με ομοιότητες και όχι με διαφορές. Όλοι πορευόμαστε προς το θάνατο και αυτός ο προορισμός πρέπει να ενώνει όλους τους ανθρώπους. Και μόνο γι' αυτό τα Χριστούγεννα είναι μια ευλογημένη γιορτή.

3. Ποια στάση κρατά απέναντι στο Σκρουτζ ο υπάλληλός του και γιατί;

Η στάση του υπαλλήλου απέναντι στον εργοδότη Σκρουτζ είναι όσο το δυνατόν περισσότερο απόμακρη. Βλέπουμε να δουλεύουν σε διαφορετικό χώρο. Ο υπάλληλος ξέρει καλά το χαρακτήρα του Σκρουτζ και δεν προσπαθεί να αντιπαρατεθεί μαζί του, γιατί φοβάται ότι θα χάσει τη δουλειά του. Κάποια στιγμή όμως το κρύο τον καταβάλλει και επιχειρεί να πάρει το φαράσι και να πάει στο δωμάτιο του Σκρουτζ για να πάρει κάρβουνα. Δε λέει και δεν ζητάει τίποτα ελπίζοντας ότι ο Σκρουτζ να καταλάβει από μόνος του το λόγο για τον οποίο πηγαίνει στο γραφείο του. Για το Σκρουτζ όμως κάτι τέτοιο είναι αδιανόητο, γι' αυτό και θεωρεί ότι η κίνηση αυτή του υπαλλήλου δηλώνει ότι είναι ώρα να φύγουν. Από αυτό και μόνο καταλαβαίνουμε ότι οι δυο τους συναντιόνταν μόνο στην άφιξη και στην αναχώρηση από το λογιστήριο. Ο Σκρουτζ δεν επέτρεπε καμία άλλη επαφή και ο υπάλληλος προσαρμόζονταν από ανάγκη, φοβούμενος μήπως χάσει τη δουλειά του.

4. Διαβάστε ολόκληρη τη *Χριστουγεννιάτικη Ιστορία* και συζητήστε την εξέλιξη του κεντρικού χαρακτήρα του Σκρουτζ.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της προσωπικότητας του Σκρουτζ είναι η φιλαργυρία του, που τον είχε κάνει απόκοσμο και ιδιότροπο. Στο βιβλίο τον βλέπουμε να μένει πιστός στις απόψεις του, έως ότου συμβαίνει ένα περίεργο περιστατικό: μετά το τέλος της ημέρας -μέρος της οποίας παρακολουθούμε και στο απόσπασμα του βιβλίου. Επιστρέφοντας στο σπίτι του και αφού είχε απολαύσει τη σούπα του, ο Σκρουτζ πάει για ύπνο. Ξαφνικά όμως εμφανίζεται το φάντασμα του εδώ και επτά χρόνια πεθαμένου συνεταίρου του, Μάρλεϊ. Η άυλη μορφή του Μάρλεϊ, ο οποίος ήταν ομοίως φιλάργυρος και τσιγκούνης, όπως ο Σκρουτζ, είναι ζωσμένη με όλα τα πλούτη και τα υλικά αγαθά που είχε αποκτήσει όσο ήταν εν ζωή. Τα αγαθά αυτά όμως μοιάζουν να βαραίνουν το Μάρλεϊ. Το φάντασμα προειδοποιεί το Σκρουτζ ότι θα έρθουν να τον επισκεφτούν τρία πνεύματα και μόνο άμα τα ακούσει προσεκτικά θα μπορέσει να σωθεί και δε θα κατέληγε σαν αυτόν. Έτσι κι έγινε.

Το πρώτο πνεύμα (με μια απροσδιόριστη μορφή παιδιού και γέρου μαζί) ήταν το πνεύμα των παρελθόντων Χριστουγέννων. Θα πάρει λοιπόν μαζί του το Σκρουτζ σε ένα ταξίδι στο παρελθόν, δείχνοντάς του τις αλλαγές που επήλθαν στο χαρακτήρα του μέσα από τις διαδοχικές εορτές των Χριστουγέννων. Έτσι λοιπόν, από ανέμελο παιδί και κατόπιν πολλά υποσχόμενο έφηβο, τον βλέπουμε να οδηγείται σταδιακά στην απομόνωση και στο μόνο σκοπό της ζωής του, τον πλουτισμό. Μέσα από αυτήν την περιήγηση στο χρόνο

και βλέποντας αγαπημένα πρόσωπα του παρελθόντος, ο Σκρουτζ αρχίζει να κλονίζεται.

Το δεύτερο πνεύμα, γιγαντόσωμο και ευδιάθετο, είναι το πνεύμα των φετινών Χριστουγέννων. Αυτό το πνεύμα ταξιδεύει το Σκρουτζ στον τρόπο που γιορτάζουν οι άνθρωποι τα Χριστούγεννα, ανεξαρτήτως οικονομικής κατάστασης. Πιο συγκεκριμένα όμως, στέκεται στο σπίτι του υπαλλήλου του, Μπομπ Κράτσιτ. Παρά την απάνθρωπη στάση του Σκρουτζ απέναντί του, όπως είδαμε και στο απόσπασμα, ο Μπομπ, δεν του κρατά κακία και είναι από τους πρώτους που μνημονεύει στο γιορτινό τραπέζι. Ο Σκρουτζ εντυπωσιάζεται από το γεγονός ότι μια πολυμελής οικογένεια περνά τόσο καλά την ημέρα των Χριστουγέννων, με τόσο λίγα χρήματα. Θα σταθεί δε ιδιαίτερα σε έναν από τους μικρούς γιους τους Μπομπ, τον Τιμ, ο οποίος είναι ανάπτηρος. Το πνεύμα τον πληροφορεί ότι αν δεν αλλάξει σύντομα η οικονομική κατάσταση της οικογένειας του Μπομπ, το μικρό παιδί δε θα περάσει πολλά Χριστούγεννα ακόμη. Επόμενη στάση του ταξιδιού τους είναι το σπίτι του ανιψιού του Σκρουτζ, όπου βρίσκονται μαζεμένοι όλοι οι συγγενείς του και φίλοι. Και ο ανιψιός του μνημονεύει το θείο του και λέει ότι σκοπεύει να τον καλεί κάθε Χριστούγεννα, αν και αυτός δεν έρχεται ποτέ.

Ο Σκρουτζ μετά απ' όλα όσα είδε, αρχίζει να μπαίνει σε σκέψεις. Συνειδητοποιεί ότι όλοι αυτοί, παρόλο που δεν είναι πλούσιοι, όπως αυτός, νιώθουν οίκτο για το Σκρουτζ. Παρακολουθώντας τον τρόπο διασκέδασης στο σπίτι του ανιψιού του, μετανιώνει που εκείνος απουσιάζει από αυτή την τόσο όμορφη βραδιά.

Το τρίτο πνεύμα είναι το πιο τρομακτικό. Φορά ένα μανδύα και κουκούλα, χωρίς να δείχνει το πρόσωπό του και είναι το πνεύμα των μελλοντικών Χριστουγέννων. Αρχικά τον οδηγεί στην πόλη, σε κάποια Χριστούγεννα που θα έρθουν, όπου όλοι μιλούν για το θάνατο κάποιου τσιγκούνη και παράξενου ανθρώπου. Κανείς δε δείχνει να στενοχωριέται. Μάλιστα κάποιοι από το προσωπικό του προσπαθούν να αποκομίσουν κέρδος μετά το θάνατό του, εκποιώντας αντικείμενα του σπιτιού του. Το πνεύμα οδηγεί το Σκρουτζ σε ένα σκοτεινό δωμάτιο, όπου βρίσκεται το πτώμα του ανθρώπου αυτού, αλλά ο Σκρουτζ δεν έχει το ψυχικό σθένος να τραβήξει το σεντόνι και να δει ποιος είναι. Έτσι τον οδηγεί στο νεκροταφείο, όπου του δείχνει την ταφόπλaka που γράφει το όνομα του Σκρουτζ.

Στη συνέχεια ξαναπάει στο σπίτι του υπαλλήλου του. Τώρα, τα Χριστούγεννα δεν είναι ίδια όπως τα προηγούμενα που είχε δει, καθώς ο μικρός Τιμ έχει πεθάνει. Συγκλονισμένος ο Σκρουτζ, παρακαλεί το πνεύμα να τον γυρίσει πίσω, λέγοντας ότι έμαθε το μάθημά του και ρωτάει με αγωνία αν προλαβαίνει να αλλάξει αυτήν την κατάσταση. Το πνεύμα εξαφανίζεται χωρίς να του δώσει απάντηση. Ο Σκρουτζ

πετάγεται από το κρεβάτι του λέγοντας την εξής φράση: «Θα ζω στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον. Ω, Τζέικομπ Μάρλεϊ! Ας είναι ευλογημένοι οι ουρανοί και τα Χριστούγεννα για το καλό που μου ‘κανες!».

Νιώθοντας χαρούμενος που είναι ακόμη ζωντανός, ανοίγει το παράθυρο και ρωτάει ένα παιδί τι μέρα είναι. Το παιδί τού απαντά ότι είναι ανήμερα Χριστούγεννα. Άρα όλα αυτά τα είχε ζήσει μέσα σε μια νύχτα και δεν είχε χάσει τίποτα από τη ζωή του. Το πρώτο πράγμα που κάνει είναι να στείλει τη μεγαλύτερη γαλοπούλα της πόλης στον υπάλληλό του. Αμέσως μετά φοράει τα καλά του και πάει τρέχοντας στο σπίτι του ανιψιού του, όπου όλοι τον υποδέχονται με έκπληξη και χαρά. Την επόμενη μέρα πάει πρωί πρωί στο γραφείο του, πριν από τον υπάλληλό του. Αυτός καθυστερεί είκοσι λεπτά να έρθει στη δουλειά του και ο Σκρουτζ αντί να τον επιπλήξει του κάνει αύξηση.

Ο Σκρουτζ κράτησε και με το παραπάνω το λόγο που είχε δώσει στα πνεύματα. Όλα όσα υποσχέθηκε τα τήρησε κι έκανε ακόμα περισσότερα. Κι όσο για το μικρούλη Τιμ, που δεν πέθανε, του στάθηκε σαν δεύτερος πατέρας. Έγινε ο πιο καλός φίλος, ο πιο καλός άνθρωπος, το πιο καλό αφεντικό που είχε δει ποτέ αυτή η πόλη. Κάποιοι γέλασαν κοροϊδευτικά βλέποντας την αλλαγή του, αλλά εκείνος τους άφησε να γελούν και δεν έδινε καμία σημασία. Γιατί ήταν αρκετά σοφός πια για να ξέρει πως σ' αυτόν τον κόσμο τίποτα καλό δε γίνεται χωρίς να βρεθούν κάποιοι να το περιγελάσουν.

5. Διαβάστε στο Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο το εδάφιο β', 8-14, όπου αναγγέλλεται η χαρμόσυνη είδηση της Γέννησης και συζητήστε σχετικά μέσα στην τάξη.

Στο συγκεκριμένο εδάφιο του Κατά Λουκάν Ευαγγελίου διαβάζουμε ότι στην πόλη της Βηθλεέμ εμφανίστηκε άγγελος Κυρίου σε ποιμένες, μεταφέροντας τη χαρμόσυνη είδηση της γέννησης του σωτήρα Χριστού και τους έδειξε το σημείο όπου γεννήθηκε, δηλαδή τη φάτνη όπου το μωρό βρισκόταν σπαργανωμένο. Αμέσως μετά το πλήθος των βοσκών άρχισε να δοξολογεί το Θεό.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Υπάρχουν σημεία στα οποία συμφωνείτε με τις απόψεις ή τη στάση του Σκρουτζ και γιατί;
2. Στην πρώτη παράγραφο του αποσπάσματος διαμορφώνεται μια μυστηριακή και αγωνιώδης ατμόσφαιρα. Πώς επιτυγχάνεται αυτό;

Πασχαλινή ιστορία

Παντελής Καλιότσος

A. Ο δημιουργός

Ο Παντελής Καλιότσος ασχολείται με την πεζογραφία. Τα βιβλία του τόσο για τους μικρούς όσο και για τους μεγάλους, έχουν κυρίως θέμα την ειρήνη και τον πόλεμο, την ανάγκη για συναδέλφωση των λαών, τις ανθρώπινες σχέσεις, την παιδική ηλικία. Συχνά η πεζογραφία του αναφέρεται σε θέματα και έννοιες μεταφυσικές και υπαρξιακές, όπως είναι ο Θεός, ο θάνατος, ο έρωτας κ.λπ. Ωστόσο η προσέγγιση αυτών των θεμάτων εδράζεται σταθερά στην καθημερινή πραγματικότητα του απλού ανθρώπου. Η γραφή του χαρακτηρίζεται από ρεαλισμό και ποιητικότητα. Μερικά από τα έργα του είναι: *To ίζεντάρε και τ' αηδόνι, Ο μεσαίος τοίχος, Τον αιώνα που ξύπνησε ο πηλός, Ένα σακί μαλλιά, Η μύγα* (συλλογή διηγημάτων).

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Στα διηγήματα της συλλογής *Η μύγα* είναι φανερή η κοσμοθεωρία του συγγραφέα, που πηγάζει από την ειλικρινή και άμεση σπουδή της ανθρώπινης ιδιοσυγκρασίας. Η *Πασχαλινή ιστορία* είναι διήγημα με όλα τα χαρακτηριστικά του είδους: ενότητα τόπου και χρόνου (ελληνικό Πάσχα σε αστική περιοχή), ανέλιξη της πλοκής μέχρι την κορύφωσή της στο «γεγονός», λεπτομερής διαγραφή του κεντρικού χαρακτήρα.

Γ. Δομή του έργου

Το κείμενο χωρίζεται σε πέντε ενότητες:

1η ενότητα: «Ακριβώς ένα μήνα... χτύπημα στην πλάτη, δυνατό»: Ο Διονυσάκης κερδίζει σε κλήρωση ένα αρνί.

2η ενότητα: «Ετσι έγινε με τ' αρνί... μερικά το είχανε καταλάβει»: Η υπόσχεση του κουρέα.

3η ενότητα: «Ο κουρέας όμως δεν ήρθε... τι θα τρώει το σκυλί σου;»: Η αθέτηση της υπόσχεσης και η επίσκεψη του Διονυσάκη στο σπίτι του κουρέα.

4η ενότητα: «Έτσι δύσκολα... και με συγχωρείς»: Η ύστατη προσπάθεια αποφυγής της σφαγής.

5η ενότητα: «Τότε ο κυρ Διονυσάκης... εκεί την πήρανε τα γέλια»: Η άγονη απόπειρα του Διονυσάκη να σφάξει το αρνί.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Ο συγγραφέας πραγματεύεται με προσοχή το ευαίσθητο θέμα της σφαγής των αρνιών για το πασχαλινό τραπέζι. Η προσέγγισή του κυριαρχείται από τα φιλοζωικά του συναισθήματα. Ωστόσο η αφήγηση δεν οδηγείται στην απόρριψη του ισχυρού στην Ελλάδα εθίμου του πασχαλινού αμνού, αλλά θέτει για προβληματισμό μια αντίθεση: τα ανυπεράσπιστα αρνάκια οδηγούνται στη σφαγή με αφορμή μια γιορτή που επαγγέλλεται το μήνυμα της αγάπης. Θεματικά το κείμενο επεκτείνεται και σε άλλα έθιμα και θρησκευτικές εκδηλώσεις που σχετίζονται με τον εορτασμό του Πάσχα: ακολουθίες, επιτάφιος, πασχαλινά φαγητά κ.λπ.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Ο Διονυσάκης, ύστερα από παρότρυνση του φίλου του κουρέα, συμμετέχει σε μια κλήρωση, όπου κερδίζει ένα αρνάκι, το οποίο σκοπεύει να σφάξει τη Μεγάλη Παρασκευή και να το φάνε το Πάσχα μαζί με την οικογένειά του.

2η ενότητα: Ο ίδιος όμως δεν είναι σε θέση να σφάξει ζωντανό, γι' αυτό και βάζει τον κουρέα να του υποσχεθεί ότι εκείνος θα αναλάβει τη δύσκολη -κατά το Διονυσάκη- αποστολή της σφαγής.

3η ενότητα: Ο κουρέας όμως δεν εμφανίζεται τη συμφωνημένη μέρα της σφαγής και έτσι ο Διονυσάκης αποφασίζει να πάρει το τρένο και να πάει σπίτι του να τον βρει. Βρίσκει το σπίτι κλειστό και επιστρέφει άπραγος.

4η ενότητα: Απελπισμένος και υπό την πίεση της γυναικας του να βρεθεί λύση στο πρόβλημα ανήμερα Μεγάλου Σαββάτου, παρακαλεί ένα γείτονα να αναλάβει να σφάξει το αρνί. Εκείνος δηλώνει εξίσου ανήμπορος να προβεί σε ένα τέτοιο έργο.

5η ενότητα: Ο Διονυσάκης απογοητευμένος που δεν μπόρεσε να βρει λύση στο πρόβλημά του και νιώθοντας εκτεθειμένος απέναντι στη γυναίκα του, αποφασίζει επιτέλους να σφάξει ο ίδιος το αρνάκι. Όμως τα «θέλω» του υπερισχύουν των «πρέπει» και αποφασίζει την τελευταία στιγμή να μην το σφάξει. Στην τελική αυτή απόφαση συμβάλλουν και τα κλάματα των παιδιών του, που μέχρι τώρα έπαιζαν με το αρνάκι.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Διονυσάκης: Οι σκέψεις που κάνει, ενώ προετοιμάζεται να σφάξει ο ίδιος το ζώο, φανερώνουν έναν άνθρωπο βαθιά συναισθηματικό, ευαισθητό, καλοκάγαθο, φιλειρηνικό και φιλόζωο, που αγαπάει τα παιδιά του και είναι καλός οικογενειάρχης. Θέλει να εξασφαλίσει το καλύτερο για την οικογένειά του τις ημέρες του Πάσχα, ωστόσο δεν μπορεί να παραβεί και τις αρχές του, που του υπαγορεύουν σεβασμό και αγάπη για όλα τα πλάσματα του κόσμου. Είναι πιο ήπιος χαρακτήρας συγκριτικά με τη γυναίκα του και αυτό συχνά στο κείμενο τον κάνει να αισθάνεται ενοχή, που είναι τόσο αδύναμος σε πράγματα που για άλλους θεωρούνται αυτονόητα.

Γυναίκα του Διονυσάκη: Αντίθετη με του Διονυσάκη και των παιδιών της είναι η στάση της συζύγου του, της Μαρίας, που δε βλέπει τίποτα κακό στην όλη πράξη της σφαγής. Είναι περισσότερο δυναμική και αποφασιστική από το σύζυγό της. Φαίνεται ότι οι δυσκολίες της ζωής και των οικιακών εργασιών δεν της έχουν αφήσει περιθώρια για συναισθηματισμούς τέτοιου τύπου. Την πράξη της σφαγής τη θεωρεί συνηθισμένη και καθιερωμένη σύμφωνα με το έθιμο. Φορτισμένη με τις ευθύνες της προετοιμασίας του σπιτιού για τον εορτασμό του Πάσχα, βάζει τις φωνές στον άντρα της επειδή έχει φτάσει Μεγάλη Παρασκευή και το αρνί δεν έχει σφαγιαστεί ακόμη. Επιπλέον, της φαίνεται γελοίο που ο άντρας της δεν έχει το σθένος να σφάξει το ζώο.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του κειμένου είναι απλή δημοτική, καθημερινή, καθόλου επιτηδευμένη.

ii) Ύφος

Το ύφος είναι λιτό. Τα πλούσια σχήματα λόγου, και ειδικά οι πολλές εικόνες, κάνουν το ύφος του κειμένου γλαφυρό. Η κυριαρχία του διαλόγου συμβάλλει στη ζωντανή και θεατρική απόδοση του θέματος. Ιδιαίτερα στο τελευταίο τμήμα της αφήγησης, όπου αναφέρεται η άγονη προσπάθεια του Διονυσάκη να σφάξει το αρνί, υπάρχει έντονο το στοιχείο του χιούμορ, που αποφορτίζει την ατμόσφαιρα και θέτει τέλος στην αγωνία για την τύχη του ζώου.

iii) Αφήγηση

Η αφήγηση γίνεται σε τρίτο πρόσωπο από έναν «παντογνώστη» αφηγητή, που δε μετέχει μεν στα γεγονότα αλλά γνωρίζει τα πρόσωπα και τις καταστάσεις, ακόμη και τις σκέψεις των ηρώων του κειμένου.

iv) Σχήματα λόγου

Εικόνες: Το κείμενο είναι πλούσιο σε εικόνες: η εικόνα της κλήρωσης του αρνιού, η εικόνα της μεταφοράς του αρνιού στο σπίτι του Διονυσάκη, η εικόνα του σπιτιού του Διονυσάκη, η εικόνα της θέας που έχει κανείς όταν περνά με τρένο από την περιοχή όπου μένει ο Διονυσάκης με την οικογένειά του, η εικόνα της περιγραφής του φυσικού τοπίου την εποχή του Πάσχα, η ηχητική εικόνα των καμπανών που χτυπούν τις ημέρες του Πάσχα, η εικόνα του σπιτιού του κουρέα, οι εικόνες της περιγραφής του Μεγάλου Σαββάτου στο σπίτι του Διονυσάκη, η εικόνα του ήρωα που κοιτάζει το γείτονα, η εικόνα του όταν πλέον είχε πάρει την μεγάλη απόφαση κ.ά.

Μεταφορές: «παράθυρα γεμάτα εικόνες εξοχής», «όλα όμως κρατούσαν μια παράξενη σιωπή», «καθότανε αρκετά μακριά από το σταθμό», «οι καμπάνες γεμίζαν τον αέρα», «το βράδυ ήρθε ήσυχο», «Κι ο ουρανός... τα σγουρόμαλλα κοπάδια του», «ένιωσε τα μάτια της γυναικάς του να του βαραίνουν την πλάτη», «τον πήρανε τέτοια γέλια», «το μυαλό του δεν ήταν εδώ», «νιώθει τα γόνατα να λυγίζουν», «τα αυτιά του γεμίζουν απ' τις φωνές της λιακάδας».

Παρομοιώσεις: «νομίζει πως η πόλη ορμά», «έχει την εντύπωση πολιορκίας».

Προσωποποίησεις: «οι λεύκες αντιστέκονται στους τοίχους», «η άνοιξη ερχόταν εδώ πολύ όμορφη», «και οι πασχαλιές...μαραίνονται», «το βράδυ ήρθε ήσυχο», την πήρανε τα γέλια».

Επανάληψη: ποτέ, πότε, εγώ ποτέ στη ζωή μου δεν έχω σηκώσει μαχαίρι σε ζωντανό.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Εντοπίστε τα χωρία του κειμένου όπου φαίνονται τα φιλοζωικά αισθήματα του κυρ Διονυσάκη.

Η πρώτη δήλωση των φιλοζωικών αισθημάτων του πρωταγωνιστή γίνεται στην πρώτη κιόλας ενότητα στη φράση «Πρέπει να ξέρεις ότι εγώ ποτέ στη ζωή μου δεν έχω σηκώσει μαχαίρι σε ζωντανό», η οποία λειτουργεί ως επαναλαμβανόμενο μοτίβο, δηλαδή κλιμακώνει τη δράση και περιγράφει την ψυχική κατάσταση των ηρώων. Τα φιλοζωικά αισθήματα του κυρ Διονυσάκη φαίνονται επίσης στις παρακάτω φράσεις:

- «Ο κυρ Διονυσάκης... κι ανησυχούσε».
- «Μερικά το είχανε καταλάβει».
- «Νευρίασε...»
- «Φυσικά ποτέ...Γιατί τα σφάζουνε τ' αρνάκια;»
- «Ναι, δεν είμαι καθόλου καλά».
- «Όσο καιρό θα απουσιάζεις...το σκυλί σου;»

- «Ο κυρ Διονυσάκης προσπαθεί να βρει μια σοβαρή δουλειά εκεί γύρω, πάει κι έρχεται...»
- «Έχω ένα προβατάκι... δε βαστώ».
- «Ήταν φανερό... το μυαλό του δεν ήταν εδώ».
- «Πάρε μέσα τα παιδιά».
- «Νιώθει τα γόνατά του να λυγίζουν».
- «Τα περιστέρια γουργουρίζουν... εξαιρετικά απασχολημένο».

2. Ποια έθιμα που σχετίζονται με τον εορτασμό του Πάσχα εντοπίζετε στο διήγημα;

Τα έθιμα που σχετίζονται με τον εορτασμό του Πάσχα και που αναφέρονται στο κείμενο είναι τα εξής:

- Το σούβλισμα του αρνιού την Κυριακή του Πάσχα.
- Το μεγάλο οικογενειακό τραπέζι την ημέρα της γιορτής.
- Η νηστεία καθ' όλη τη διάρκεια της Μεγάλης Εβδομάδας.
- Μετά τον εκκλησιασμό το βράδυ της Ανάστασης, οι πιστοί επιστρέφουν σπίτια τους κρατώντας άσπρα κεράκια και τρώνε το ίδιο βράδυ μαγειρίτσα και γαρδούμπες σταματώντας τη νηστεία.
- Τη Μεγάλη Παρασκευή οι καμπάνες χτυπούν όλη την ημέρα πένθιμα.

3. Γιατί ειδικά τη Μεγάλη Παρασκευή ο κυρ Διονυσάκης δεν μπορεί να «σηκώσει μαχαίρι σε ζωντανό»;

Όλη η Μεγάλη Εβδομάδα γιορτάζεται με δέος και ευλάβεια, αλλά ειδικά η Μεγάλη Παρασκευή είναι ξεχωριστή μέρα. Συμβολίζει την ταφή του Ιησού Χριστού και είναι η πιο πένθιμη ημέρα της εβδομάδας, γι' αυτό και οι καμπάνες των εκκλησιών ηχούν πένθιμα καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας. Η χριστιανική παράδοση ορίζει μάλιστα την ημέρα αυτή να εντείνεται και η νηστεία και οι πιστοί δεν τρώνε σχεδόν τίποτα. Άρα, λοιπόν, ο Διονυσάκης θεωρεί αμαρτία να διαλέξει αυτήν την ημέρα για να σφάξει το αρνί. Θα αμαρτήσει ακόμα και με το να αντικρίσει αίμα, καθώς αυτό, κατά τη χριστιανική παράδοση, παραπέμπει στο αίμα του Χριστού.

4. Ποια είναι αντίδραση των άλλων μελών της οικογένειας του κυρ Διονυσάκη στην απόπειρά του να σφάξει το αρνί;

Οι αντιδράσεις των περισσότερων μελών της οικογένειας μοιάζουν με αυτή του Διονυσάκη, εκτός από της γυναίκας του. Συγκεκριμένα το ένα από τα παιδιά του, που είχε καταλάβει την πρόθεση του πατέρα του να σφάξει το αρνάκι με το οποίο ζούσαν μαζί εδώ κι ένα μήνα, άρχισε να κλαίει. Στη συνέχεια, όταν τελικά ο Διονυσάκης, έχοντας αποφασίσει να μην προβεί στην αποτρόπαια πράξη, μπαίνει στο σπίτι, τα παιδιά του τον κοιτούν τρομαγμένα σαν να μπήκε ένας φονιάς. Η απόφασή του αυτή χαροποιεί τα παιδιά του που

ορμούν χαρούμενα πάνω του. Αντίθετη με του Διονυσάκη και των παιδιών είναι η στάση της συζύγου του, της Μαρίας, που δε βλέπει τίποτα κακό στην όλη πράξη της σφαγής. Τη θεωρεί συνηθισμένη και καθιερωμένη σύμφωνα με το έθιμο. Φορτισμένη με τις ευθύνες της προετοιμασίας του σπιτιού για τον εορτασμό του Πάσχα, βάζει τις φωνές στον άντρα της που έχει φτάσει Μεγάλη Παρασκευή και δεν έχει σφάξει ακόμη το αρνί. Επιπλέον της φαίνεται γελοίο που ο άντρας της δεν έχει το σθένος να σφάξει το ζώο.

5. Ποιες σκέψεις ανάγκασαν τον ήρωα να εγκαταλείψει την προσπάθεια να σφάξει ο ίδιος το αρνί και τι χαρακτήρα φανερώνουν αυτές οι σκέψεις;

Στην τελευταία ενότητα βλέπουμε ότι ο Διονυσάκης προετοιμάζεται να σφάξει ο ίδιος το αρνί, μην έχοντας άλλη λύση. Κατά τη διάρκεια αυτής της προετοιμασίας παρακολουθούμε και τις σκέψεις που κάνει ταυτόχρονα. Κρατώντας το μαχαίρι, στο μυαλό του έρχεται η σκέψη του Ούννου κατακτητή Αττίλα, που διακρίθηκε για τις βάρβαρες μεθόδους κατάκτησης άλλων λαών. Κατόπιν ο Διονυσάκης δεν μπορεί να μείνει ασυγκίνητος στο κλάμα του παιδιού που ακούγεται μέσα από το σπίτι. Εν συνεχείᾳ στο μυαλό του έρχονται εικόνες της φύσης και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ζωή είναι πολύ ωραία, όταν ο άνθρωπος δεν επεμβαίνει και δεν κάνει κακό διαταράσσοντας την ισορροπία της φύσης. Όλες αυτές οι σκέψεις φανερώνουν έναν άνθρωπο βαθιά συναισθηματικό, ευαίσθητο, καλοκάγαθο, φιλειρηνικό και φιλόζωο, που αγαπάει τα παιδιά του και είναι καλός οικογενειάρχης. Θέλει να εξασφαλίσει το καλύτερο για την οικογένειά του τις ημέρες του Πάσχα, ωστόσο δεν μπορεί να παραβεί και τις αρχές του, που του υπαγορεύουν σεβασμό και αγάπη για όλα τα πλάσματα του κόσμου.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Σχολιάστε τη φράση του κειμένου: «Τι ωραία που είναι η ζωή!»
2. Πώς κρίνετε την αδυναμία του Διονυσάκη να προβεί στη σφαγή του ζώου;

Εθνική ζωή

Ένας αϊτός περήφανος

Κλέφτικο τραγούδι

A. Ο δημιουργός

Τα κλέφτικα τραγούδια αποτελούν τη νεότερη και πιο πλούσια κατηγορία δημοτικών τραγουδιών. Ας δούμε όμως την προέλευση του ονόματός τους.

Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, η δυστυχία ορεινών κυρίως πληθυσμών έκανε πολλούς από τους κατοίκους να καταφεύγουν στα βουνά και να γίνονται «κλέφτες», να προβαίνουν δηλαδή σε πράξεις ληστείας. Για να εμπεδώσει την τάξη στην ύπαιθρο, η οθωμανική εξουσία δημιούργησε το θεσμό των αρματολών. Οργάνωσε δηλαδή στρατιωτικά σώματα από ντόπιους ελληνικούς πληθυσμούς, αποστολή των οποίων ήταν να επιτηρούν τις ορεινές διαβάσεις και να προστατεύουν τους κατοίκους από τις επιδρομές των κλεφτών. Γύρω στα τέλη του 17ου αιώνα μια σημαντική αλλαγή παρατηρείται στο θεσμό των αρματολών με τον εξισλαμισμό των ως τότε χριστιανών Αλβανών, που η οθωμανική διοίκηση τους χρησιμοποιεί τώρα για τη φύλαξη των δερβενιών (= στενή διάβαση ανάμεσα σε βουνά, κλεισούρα). Οι παλιοί Έλληνες αρματολοί χάνουν πια το μονοπάλιο του αξιώματος και έρχονται σε σύγκρουση με τους νεοδιορισμένους Αρβανίτες δερβεναγάδες. Οι διαμάχες αυτές δημιουργούν στους Έλληνες αρματολούς μια ισχυρή εθνική συνείδηση και παράλληλα τη συνείδηση πως αυτοί ήταν οι φυσικοί πολεμικοί ηγέτες των Ελλήνων. Συχνά ο αρματολός, όταν του έπαιρναν τα προνόμια, περνούσε στην επίθεση και γινόταν κλέφτης. Έτσι σιγά σιγά η σημασία της λέξης απλώθηκε και περιέλαβε και τους αρματολούς. Από τα μέσα του 18ου αιώνα τις δύο αυτές λέξεις τις θεωρούσαν ταυτόσημες. Τα κλέφτικα τραγούδια δημιουργήθηκαν για να υμνήσουν όχι τους παλιούς ληστές, αλλά τους αρματολούς που γίνονταν κλέφτες και πολεμούσαν με τους Αρβανίτες που δυνάστευαν τους κατοίκους. Το κλέφτικο τραγούδι απλώθηκε ακριβώς στις περιοχές όπου έδρασαν αρματολοί: τη Στερεά Ελλάδα, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο και τη δυτική Μακεδονία.

Το κλέφτικο τραγούδι είναι διαφορετικό από το ακριτικό. Δεν είναι

διηγηματικό, ανήκει στην κατηγορία των «κυρίως ασμάτων». Δεν εκθέτει διηγηματικά τα περιστατικά, ούτε οι κλέφτες επιτελούν σ' αυτά πράξεις υπερφυσικές και απίστευτες. Αν τους Ακρίτες διέκρινε η σωματική ρώμη, οι κλέφτες ξεχωρίζουν για την ψυχική τους ένταση. Το κλέφτικο τραγούδι, στη γνησιότερη μορφή του, είναι κατεξοχήν λυρικό. Συχνό μέσο είναι ο διάλογος ανάμεσα στους πρωταγωνιστές ή σε άλλα πρόσωπα, το μοτίβο των άστοχων ερωτημάτων, τα βουνά ή τα σύννεφα ή τα πουλιά που μιλούν και συμμετέχουν στο συναισθηματικό κλίμα. Ανάλογη είναι η μουσική των κλέφτικων τραγουδιών, σε στροφές λυρικές με εντελώς ελεύθερο ρυθμό. Γ' αυτό και τραγουδιούνται καθιστά (είναι τραγούδια της τάβλας) και ποτέ δε χορεύονται.

Σε γενικές γραμμές τα κλέφτικα τραγούδια χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: σ' εκείνα που αναφέρονται σε ένα πρόσωπο ή σε ένα περιστατικό και σ' εκείνα που μιλούν γενικά για τη ζωή των κλεφτών, τις δυσκολίες της ή τα πλεονεκτήματά της.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Η περηφάνια ενός αϊτού δεν του επιτρέπει να φύγει από το βουνό και να κατέβει σε πεδινό μέρος, ώστε να μην ταλαιπωρείται από τη βαρυχειμωνιά. Αντίθετα παραμένει εκεί και τσακώνεται με τον ήλιο που δε ρίχνει τις ακτίνες του να ζεσταθεί ο τόπος και να μπορέσουν έτσι να έρθουν και άλλοι αϊτοί.

Γ. Δομή του έργου

Το τραγούδι αποτελείται από τρεις ενότητες:

- 1η ενότητα: στίχοι 1-4: Ο περήφανος αϊτός παραμένει στο βουνό.
- 2η ενότητα: στίχοι 5-6: Η βαρυχειμωνιά στο βουνό.
- 3η ενότητα: στίχοι 7-13: Το παράπονο του αϊτού στον ήλιο.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Στο συγκεκριμένο τραγούδι, ο περήφανος και λεβέντης αϊτός ταυτίζεται με το γενναίο κλέφτη της περιόδου της Τουρκοκρατίας, που επιμένει να συνεχίζει τον αγώνα του στις αντίξεις συνθήκες του βουνού και της βαρυχειμωνιάς. Μέσω της αλληγορικής περιγραφής της στάσης αυτής του κλέφτη, που από περηφάνια και αξιοπρέπεια δεν εγκαταλείπει τον αγώνα, παρουσιάζεται η αντίληψη για τον ηρωισμό και την αυτοθυσία των κλεφτών, όπως αυτή πέρασε στην συνείδηση του λαού και έγινε αντικείμενο θαυμασμού. Θεματικά, το κείμενο επεκτείνεται στη ζωή των κλεφτών και των αρματολών, αλλά και στο ρόλο της φύσης που συμπαραστέκεται στον αγώνα τους.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στο τραγούδι παρακολουθούμε έναν προσωποποιημένο αϊτό. Η περηφάνια του και η λεβεντιά του δεν του επιτρέπουν να εγκαταλείψει το πόστο του πάνω στα βουνά και να κατέβει στα πεδινά για να ξεχειμωνιάσει.

2η ενότητα: Η παραμονή του στα βουνά, το κρύο και το χιόνι πάγωσαν τα νύχια του και κατέστρεψαν τα φτερά του.

3η ενότητα: Απελπισμένος απευθύνεται στον ήλιο και τον καλεί να βγει και να λιώσει τα χιόνια, να γιατρέψει έτσι τα νύχια του και τα φτερά του και να δημιουργήσει καλές συνθήκες ώστε να επανέλθουν και οι άλλοι του σύντροφοι-αετοί. Ο αϊτός συμβολίζει το γενναίο κλέφτη της περιόδου της Τουρκοκρατίας που επιμένει να συνεχίζει τον αγώνα του, ακόμα και μέσα στις αντίξοες καιρικές συνθήκες του χειμώνα.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Αϊτός: Όπως αναφέραμε στην παραπάνω ανάλυση, ο αϊτός συμβολίζει τον κλέφτη, ο οποίος, κατά τη διάρκεια της δύσκολης εποχής της Τουρκοκρατίας, έδινε συνεχείς και αδιάκοπους αγώνες για την ελευθερία και την προσωπική αξιοπρέπεια όχι μόνο τη δική του αλλά και των συμπατριωτών του. Είναι τόσο περήφανος, γενναίος και αξιοπρεπής, που θυσιάζεται, δε λογαριάζει τις δύσκολες συνθήκες της βαρυχειμωνιάς στο βουνό και δεν αφήνει το πόστο του για να ξεχειμωνιάσει σε ομαλότερα πεδινά μέρη. Δεν εγκαταλείπει τον αγώνα, ακόμη και με κίνδυνο της ζωής του. Μαλώνει μάλιστα τον ήλιο που δεν αποφασίζει να ρίξει τις ακτίνες του και να λιώσουν τα χιόνια, για να γίνει το μέρος περισσότερο βατό και για τους άλλους συντρόφους, ώστε ο αγώνας της αντίστασης να ενδυναμωθεί.

E. Τεχνική - τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα είναι δημοτική με λεξιλόγιο βατό και με μερικούς ιδιωματισμούς: κατώμερα, καλοξεχειμάσει, κορφοβούνια, εμάργωσαν, αγνάντιο, αποσκιούρα.

ii) Ύφος

Το ύφος όλων των δημοτικών τραγουδιών είναι λιτό. Όπως σε όλα τα δημοτικά τραγούδια, έτσι κι εδώ κυριαρχούν τα ρήματα και τα ουσιαστικά, χωρίς πολλά επίθετα, εφόσον ο λόγος στοχεύει στην ουσία. Με τα ασύνδετα σχήματα το ύφος γίνεται γοργό, ενώ με τις εικόνες αποκτά παραστατικότητα. Με τον ευθύ λόγο το ύφος αποκτά ζωντάνια και δραματικότητα.

iii) Είδος ποιήματος

Για το είδος αυτό κάναμε λόγο στα εισαγωγικά σχόλια.

iv) Αφήγηση

Το τραγούδι έχει αφηγηματικό χαρακτήρα αρχικά (έως τον στίχο 8): Κατόπιν ο λόγος γίνεται ευθύς στα σημεία όπου ο αϊτός προσωποποιημένος απευθύνεται στον ήλιο.

v) Σχήματα λόγου

Ασύνδετο σχήμα: στίχοι: 1, 3-4, 10, 11, 12.

Προσωποποιήσεις: Σε όλο το τραγούδι παρακολουθούμε τα συναισθήματα και τη δράση ενός προσωποποιημένου αϊτού («περήφανος», «λεβέντης», «με τον ήλιο μάλωνε και με τον ήλιο λέει»). Επίσης, στους τελευταίους στίχους του τραγουδιού υπάρχει ένα συνηθισμένο μοτίβο των δημοτικών τραγουδιών, που είναι η προσωποποίηση της φύσης.

Επαναλήψεις: αϊτός, βουνά, ήλιο, να γίνει, νύχια, φτερά, να λιώσουνε, τ' άλλα.

Μεταφορές: «κρούσταλλα στους κάμπους», «έπεσαν τα φτερά του», «με τον ήλιο μάλωνε», «ζεσταθούν τα νύχια μου».

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Με τη βοήθεια των πληροφοριών που δίνονται στο εισαγωγικό σημείωμα και των στοιχείων που περιέχονται στο τραγούδι, προσπαθήστε να αποδώσετε το χαρακτήρα του κλέφτη, ο οποίος ταυτίζεται με αϊτό.

Ο αϊτός συμβολίζει τον κλέφτη, ο οποίος, κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, έδινε συνεχείς και αδιάκοπους αγώνες για την ελευθερία και την προσωπική αξιοπρέπεια. Είναι γενναίος, περήφανος και αξιοπρεπής, καθώς δεν υπολογίζει τις δυσκολίες που δημιουργεί η βαρυχειμωνιά στο βουνό και δεν εγκαταλείπει το πόστο του για να περάσει το χειμώνα στον κάμπο, όπου οι καιρικές συνθήκες είναι ηπιότερες. Με κίνδυνο τη ζωή του αποφασίζει να μην εγκαταλείψει τον αγώνα. Μαλώνει μάλιστα τον ήλιο που δε ρίχνει τις ακτίνες του για να λιώσουν τα χιόνια, προκειμένου το μέρος να γίνει περισσότερο βατό και για τους άλλους συντρόφους, ώστε ο αγώνας της αντίστασης να ενδυναμωθεί.

2. Περιγράψτε το ρόλο που παίζει η φύση στη ζωή και τη δράση του αϊτού-κλέφτη.

Στο συγκεκριμένο τραγούδι βλέπουμε τον αϊτό-κλέφτη να συνομιλεί -και μάλιστα να μαλώνει- με τον ήλιο, γιατί δε βοηθά με τη θέρμη του να επανέλθει ο ίδιος και οι σύντροφοί του στην ενεργό δράση.

Η ίδια αλληγορική χρήση του αϊτού, που εμφανίζεται στο δημοτικό τραγούδι ως αφηγητής των ηρωικών πράξεων των κλεφτών, δείχνει την εξοικείωση των ίδιων με τη φύση και τα πλάσματά της. Στις δύσβατες ορεινές περιοχές, όπου ήταν αναγκασμένοι να κρύβονται και να πολεμούν, μόνη συντροφιά και σταθερή παρουσία γι' αυτούς ήταν η φύση. Με αυτήν τριγύρω και στην αγκαλιά της ξύπναγαν, κοιμούνταν και πολεμούσαν και σ' αυτήν ήταν προετοιμασμένοι να παραδώσουν τη ζωή τους. Σ' αυτήν ο κλέφτης προβάλλει τα συναισθήματά του και αυτή ταυτίζεται με τους πόθους και τους αγώνες του.

3. Τι έχετε να παρατηρήσετε ως προς τη γλώσσα του δημοτικού τραγουδιού; Ποια μέρη του λόγου κυριαρχούν και ποια λείπουν; Τι νομίζετε ότι επιτυγχάνεται με αυτό;

Αξίζει να προσεχθεί η γλωσσική λιτότητα, χαρακτηριστικό γνώρισμα των δημοτικών τραγουδιών. Κυριαρχούν τα ρήματα και τα ουσιαστικά, ενώ τα επίθετα έχουν περιορισμένη παρουσία. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η επικέντρωση του λόγου στην ουσία και στο καίριο των νοημάτων.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Συγκεντρώστε πληροφορίες σχετικά με τη ζωή των κλεφτών και το ρόλο που διαδραμάτισαν κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.
2. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, η λαϊκή μούσα επιλέγει να ταυτίσει τον κλέφτη με αϊτό;

Η Έξοδο

Γιάννης Βλαχογιάννης

A. Ο δημιουργός

Ο Γιάννης Βλαχογιάννης γεννήθηκε στη Ναύπακτο το 1867 και πέθανε στην Αθήνα το 1945. Σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, αλλά δεν μπόρεσε να πάρει το πτυχίο του, γιατί αφοσιώθηκε στη λογοτεχνία και γιατί παράλληλα με τις σπουδές του εργαζόταν σε διάφορες εφημερίδες ως δημοσιογράφος ή παρέδιδε ιδιαίτερα μαθήματα σε μαθητές για να εξοικονομήσει τα προς το ζην. Όμως, οι συμπληγάδες της βιοπάλης δεν κατόρθωσαν να συντρίψουν το μεγάλο του όνειρο να ερευνήσει, να ανακαλύψει, να συλλέξει και να μελετήσει κάθε έγγραφο που είχε κάποια σχέση με το '21. Ήταν έδειξε έμπρακτα τη μεγάλη του αγάπη προς τους ανθρώπους και την Ιστορία της Επανάστασης και τον πόθο του προς την ιστορική έρευνα. Και ακριβώς στο έργο αυτό αφιέρωσε ολόκληρη τη ζωή του. Ίδρυσε το Ιστορικό Αρχείο του Κράτους και επί 22 έτη χρημάτισε διευθυντής του. Ως ιστοριογράφος έγραψε πολλά άρθρα, μελέτες, καθώς και τα βιβλία *Οι κλέφτες του Μοριά* και *Ιστορικά ραπίσματα*. Στο Βλαχογιάννη οφείλεται η εύρεση και η έκδοση των απομνημονευμάτων του στρατηγού Μακρυγιάννη και του Κασομούλη. Στον ίδιο οφείλεται η διάσωση και η έκδοση του αθηναϊκού και του χιακού αρχείου. Εξέδωσε ακόμη την *Ιστορική Ανθολογία*, *Τα ανέκδοτα του Καραϊσκάκη* και *Τα ανέκδοτα του Κολοκοτρώνη*. Στα 1904 εξέδωσε το δικό του ιστορικοφιλολογικό περιοδικό, τα *Προπύλαια*. Ανεκτίμητη είναι λοιπόν η προσφορά του στην Ιστορία, αλλά και στη λογοτεχνία μας, γιατί τα έργα αυτά, μολονότι ιστορικά, αναγνωρίζονται και ως λογοτεχνικά μνημεία πολύτιμα και ανεπανάληπτα. Δυστυχώς πέθανε πριν προλάβει να τελειώσει τη μονογραφία του για τον Καραϊσκάκη, για την οποία είχε συγκεντρώσει πολύ υλικό.

Στη λογοτεχνία παρουσιάστηκε ως συνεργάτης σε περιοδικά και με το Ψευδώνυμο Γιάννης Επαχτίτης. Έγραψε σε γνήσια δημοτική γλώσσα λίγα ποιήματα, που εκδόθηκαν μετά το θάνατό του, καθώς και πολλά διηγήματα εμπνευσμένα από το ηρωικό Εικοσιένα, κυρίως από τους επικούς αγώνες του Σουλίου και του Μεσολογγίου. Έργα

του είναι τα εξής: *Ιστορίες, Γύροι της ανέμης, Έρμος κόσμος, Λόγοι και αντίλογοι, Τα μεγάλα χρόνια, Τα παλικάρια τα παλιά, Ο πετεινός, Η πεταλούδα, Του χάρου ο χαλασμός.*

Ο Βλαχογιάννης χάρισε στη λογοτεχνία μας υπέροχα διηγήματα και ποιήματα γραμμένα σε γλώσσα αδρή, ζεστή, αγνή, σχεδόν λαική και κατόρθωσε να μας φέρει κοντά στους ανθρώπους της Επανάστασης και να ζωντανέψει τους μεγάλους αγώνες τους για την ελευθερία. Έτσι βλέπουμε ότι το έργο του Βλαχογιάννη, τόσο το ιστορικό όσο και το λογοτεχνικό, συγκλίνει προς τον ίδιο σκοπό: τη συνέπεια των ολοκληρωμένων ανθρώπων στα πιστεύω τους.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Βρισκόμαστε στα 1822, όταν δηλαδή η ελληνική επανάσταση εναντίον της οθωμανικής κυριαρχίας έχει εδραιωθεί και γνωρίζει μεγάλες επιτυχίες. Μία από τις προσπάθειες των Τούρκων να την καταπνίξουν ήταν και η πολιορκία του Μεσολογγίου, που συνέβη σε τρεις φάσεις. Η πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου γίνεται το χειμώνα του 1822 και είναι αποτυχημένη. Η δεύτερη πολιορκία, το 1825, διαρκεί ένα χρόνο, χωρίς αποτέλεσμα για τον Κιουταχή, που αναγκάζεται τελικά να αποσυρθεί και να περιοριστεί σε άμυνα. Ο Ιμπραήμ θεωρώντας πως ο Κιουταχής καθυστερεί αδικαιολόγητα στο Μεσολόγγι, πέρασε στη Ρούμελη για να τον βοηθήσει.

Το Δεκέμβρη του 1825 η πολιορκία, με τη συνδρομή του Ιμπραήμ, έγινε στενότερη. Η κατάσταση όμως για τους πολιορκημένους είχε αρχίσει να γίνεται χειρότερη. Τα τρόφιμα είχαν τελειώσει. Οι αρρώστιες θέριζαν τον πληθυσμό και αποδυνάμωναν τους υπερασπιστές. Ενώ όμως οι υπερασπιστές του Μεσολογγίου σαν ένας άνθρωπος αντιστέκονταν καρτερικά, περιμένοντας βοήθεια από την κυβέρνηση, εκείνη δεν κατόρθωσε να τους ανακουφίσει. Ο στόλος είχε παραμεληθεί και ο Μιαούλης μάταια επιχείρησε με λίγα καράβια να σπάσει τον αποκλεισμό. Το Μεσολόγγι δεν είχε να περιμένει πλέον βοήθεια από πουθενά.

Τότε οι πολιορκημένοι πήραν την ηρωική απόφαση να επιχειρήσουν έξοδο, περνώντας μέσα από τα εχθρικά στρατεύματα, για να μην πέσουν στα χέρια των Τούρκων. Το σχέδιο της εξόδου προέβλεπε να χωριστούν σε τρία σώματα και να βγουν συγχρόνως. Οι άρρωστοι, οι γέροι και οι βαριά πληγωμένοι θα έμεναν στην πόλη και θα αντιστέκονταν μέχρι τέλους.

Ξημέρωνε Κυριακή των Βαΐων, 11 Απριλίου 1826. Από τη νύχτα είχε αρχίσει η έξοδος. Ο αιφνιδιασμός όμως, στον οποίο υπολόγιζαν οι Μεσολογγίτες δεν πέτυχε, γιατί το σχέδιό τους είχε διαρρεύσει και ο εχθρός τους περίμενε. Τα δύο πρώτα σώματα κατόρθωσαν να

περάσουν πολεμώντας μέσα από τα εχθρικά στρατεύματα. Το τρίτο όμως, που περιλάμβανε και τα γυναικόπαιδα, οπισθοχώρησε προς την πόλη, όπου στο μεταξύ είχαν εισβάλει και οι Τούρκοι. Πολλοί ήταν συγκεντρωμένοι στην μπαρουσταποθήκη και όταν μπήκαν μέσα οι Τούρκοι, ο πρόκριτος Χρίστος Καψάλης έβαλε φωτιά και τινάχτηκαν όλοι στον αέρα. Οι Τούρκοι τελικά κατέλαβαν το Μεσολόγγι και το μετέτρεψαν σε ένα σωρό από ερείπια.

Γ. Δομή του έργου

Το κείμενο χωρίζεται σε δύο ενότητες:

- 1η ενότητα:** «Το Μεσολόγγι... Πιάσου...»: Η προετοιμασία της μάνας και της κόρης για τη μάχη.
2η ενότητα: «Και κινήσανε.... Πάει και το Μεσολόγγι»: Η μάχη και η έκβασή της για τις δύο ηρωΐδες.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου του έργου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Δύο είναι τα θεματικά κέντρα του κειμένου. Πρώτα προβάλλεται η μητρική αγάπη και ο τρόπος με τον οποίο το μητρικό φίλτρο μπορεί να οδηγήσει μια γυναίκα στην αυτοθυσία προκειμένου να σώσει το παιδί της. Προβάλλεται επίσης η αγάπη για την πατρίδα. Η ηρωίδα μάνα, υποτασσόμενη στην κοινή μοίρα των υπερασπιστών του Μεσολογγίου, προτιμά έναν έντιμο θάνατο από μια δουλική ζωή. Επίσης το κείμενο κάνει λόγο για τις θυσίες που μπορεί να υποστεί ο άνθρωπος προκειμένου να υπερασπιστεί την ελευθερία και την αξιοπρέπειά του. Ύψιστο δείγμα αυτού του ηρωισμού είναι η περίπτωση των αγωνιστών του Μεσολογγίου.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Το δίηγμα παρουσιάζει την τραγική περίπτωση μιας χήρας μάνας που προσπαθεί πολεμώντας η ίδια να σώσει την άρρωστη κόρη της, αλλά και τον εαυτό της κατά τη διάρκεια της Εξόδου του Μεσολογγίου. Από την αρχή βλέπουμε τη Μάνθα, την ηρωίδα του κειμένου, να αναγκάζεται να φορέσει την πολεμική στολή του συζύγου της για να πολεμήσει και η ίδια με στόχο να σώσει την κόρη της και να σωθεί. Δεν μπορεί να κάνει διαφορετικά, εφόσον ο τόπος της βρίσκεται σε κατάσταση πολιορκίας και με κάποιον τρόπο πρέπει όλοι να αγωνιστούν για τη ζωή τους. Επιπλέον το κείμενο μας δίνει την πληροφορία ότι ο άντρας της Μάνθας και πατέρας της Ανθής είναι και αυτός ήρωας πολέμου, εφόσον δεν πέθανε από φυσικά αίτια, αλλά σκοτώθηκε από τουρκική βόμβα, υπερασπιζόμενος και αυτός με τη ζωή του την πατρίδα του και την οικογένειά του. Την ίδια μοίρα έχουν και όλες οι άλλες Μεσολογγίτισσες «είτε ανύπαντρες, νιες και

γριές, αντροντυμένες, έτοιμες να βγουν απόψε...». Και τέλος, βλέπουμε την κόρη, την Ανθή, να χάνει τη ζωή της στην πολεμική αυτή αναμέτρηση, στην ομαδική αυτή θυσία στο όνομα της ελευθερίας και της πατρίδας. Στο κείμενο παρακολουθούμε την κλιμάκωση δραματικών σημείων: «Τοιμάζεται κι η χήρα Μάνθα, η Μεσολογγίτισσα να βγει κι αυτή», «Η χήρα στα τυφλά... μακαρίτη ανδρός της», «Έρημη η χήρα.... σαν άλλου κόσμου πλάσμα», «Η χήρα ντυμένη... τ' αντρός της», «Τη σέρνει από το χέρι... δεν μπορεί», «Δε θα 'χω όλο το νου μου πάνω σου», «Κι άμα βρέθηκε... η Ανθή της», «Η Ανθίτσα πάει πια! Πάει και το Μεσολόγγι!».

2η ενότητα: Στη δεύτερη ενότητα περιγράφεται το σκηνικό της μάχης που εκτυλίσσεται εν μέσω νεροποντής. Η μάνα μάχεται σαν άντρας, αλλά ουδέποτε ξεχνά την κόρη της που έχει ξοπίσω της. Για μία μόνο στιγμή, μέσα στη δίνητ της μάχης, χάνει την κόρη της από τα μάτια της. Μαζί με το Μεσολόγγι χάθηκε και η κόρη της. Όλο το κείμενο αποτελεί τρανή απόδειξη ότι η ζωή των ανθρώπων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Μάνθα: Η ηρωίδα βρίσκεται σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση, σε μια συνεχή σύγκρουση με τον εαυτό της και τη φύση της. Παρόλο που είναι χήρα, δηλαδή απροστάτευτη, καλείται αυτή να παίξει το ρόλο του άντρα-προστάτη για χάρη της κόρης της, που είναι και μικρή σε ηλικία και ασθενής. Ενώ το ότι είναι γυναίκα την κατατάσσει στον άμαχο πληθυσμό, εκείνη, εξαιτίας των συνθηκών, πρέπει να πολεμήσει σαν άντρας. Καλείται επίσης να παραβεί τη γλυκιά και ήμερη γυναικεία της όψη και το βλέμμα της να γίνει τρομαχτικό για να φοβίσει τον εχθρό. Τέλος, τη βλέπουμε να προστάζει, σχεδόν να φοβερίζει το ίδιο της το παιδί να σηκωθεί από το στρώμα, μολονότι είναι ανήμπορο να κάνει κάτι τέτοιο. Μια μάνα ποτέ δεν θα ανάγκαζε την άρρωστη κόρη της να σηκωθεί από το στρώμα και να την ακολουθήσει στη μάχη. Όλες αυτές οι ψυχικές συγκρούσεις και αντιθέσεις την καθιστούν ιδιαιτέρως τραγική φιγούρα, όμοια με αυτές που συναντάμε συνήθως στις αρχαίες τραγωδίες.

E. Τεχνική – Τεχνοτροπία του έργου

i) Γλώσσα

Το απόσπασμα είναι γραμμένο σε δημοτική γλώσσα, με χρήση καθημερινού λεξιλογίου της εποχής, με κάποιους ιδιωματισμούς (τοιμάζεται, α' νικήθηκε, ηύρε, νιες, ζηγώνει, βραχνερά, ορμηνέψει).

ii) Ύφος

Το ύφος του κειμένου είναι υψηλό, εφόσον πραγματεύεται υψηλές

έννοιες, όπως αυτές της μητρικής αγάπης, του ηρωισμού, της αυτοθυσίας, της αγάπης για την πατρίδα, της προτίμησης του θανάτου από την υποταγή. Επίσης είναι παραστατικό και γλαφυρό, με έντονη την παρουσία σχημάτων λόγου.

iii) Αφήγηση

Η αφήγηση είναι τριτοπρόσωπη, από έναν παντογνώστη αφηγητή που δε μετέχει αλλά γνωρίζει τα γεγονότα και τα πρόσωπα. Ο ευθύς λόγος και οι σύντομοι διάλογοι που παρεμβάλλονται, δίνουν παραστατικότητα και ζωντάνια στην αφήγηση.

iv) Σχήματα λόγου

Προσωποποιήσεις: «Το Μεσολόγγι τοιμάζεται να βγει», «το βόλι... γύρω της», «ζυγάνει η ώρα», «η βοή ακολουθεί».

Μεταφορές: «της πείνας το θεριό είναι ανίκητο», «η χήρα στα τυφλά», «η μπόμπα η τούρκικη τον έκοψε στα δυο», «έρημη η χήρα», «στα βάσανα μπασμένη», «και πρέπει... από μπροστά της», «θα 'χω όλο το νου μου απάνου σου», «βαστάξου εσύ με την καρδιά σου».

Παρομοιώσεις: «σαν άλλου κόσμου πλάσμα», «σαν άγιο λείψανο», «σαν προσταγή», «σα φοβέρισμα».

Εικόνες: Η εικόνα του θανάτου του άντρα της, η εικόνα της χήρας που ετοιμάζεται για τη μάχη, η εικόνα της περιγραφής της Ανθής κ.ά.

Κοσμητικά επίθετα: ζωντανό, ήμερο, ιλαρό, αντροντυμένες, σύσμιχτη κ.ά.

Αντιθέσεις: φάντασμα ζωντανό, λεβέντικη και ματόβαφη, άχαρη και τόσο κωμική. Γενικά όλο το κείμενο στηρίζεται σε έντονες αντιθέσεις: ζωή - θάνατος, αποκλεισμός - ελευθερία, παιδική ηλικία - θάνατος, αδυναμία ηρωίδων - ισχύς αντιπάλων.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Η ζωή των ανθρώπων εξαρτάται άμεσα από τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα. Σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται αυτό;

Όλο το κείμενο αποτελεί τρανή απόδειξη ότι η ζωή των ανθρώπων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία. Από την αρχή βλέπουμε τη Μάνθα, την ηρωίδα του κειμένου, να αναγκάζεται να ντυθεί την πολεμική στολή του συζύγου της με σκοπό να πολεμήσει και η ίδια για να σώσει την κόρη της και να σωθεί. Δεν μπορεί να κάνει διαφορετικά, εφόσον ο τόπος της βρίσκεται σε πολιορκία και πρέπει να αγωνιστούν με κάθε τρόπο για τη ζωή τους. Επιπλέον το κείμενο μας δίνει την πληροφορία ότι ο άντρας της Μάνθας και πατέρας της Ανθής είναι και αυτός ήρωας πολέμου, καθώς σκοτώθηκε από τουρκική βόμβα, υπερασπιζόμενος και αυτός με τη ζωή του την

πατρίδα του και την οικογένειά του. Την ίδια μοίρα έχουν και όλες οι άλλες Μεσολογγίτισσες. Τέλος, βλέπουμε την κόρη της ηρωίδας, την Ανθή, να χάνει τη ζωή της στην Έξοδο, στην ομαδική αυτή αυτοθυσία στο όνομα της ελευθερίας και της πατρίδας.

2. Τι νόημα έχει η φράση: «της πείνας το θεριό είν' ανίκητο»;

Στην παρομοίωση αυτή αποδίδεται το νόημα της σημασίας που έχει η ανθρώπινη επιβίωση. Παρομοιάζοντας την πείνα με άγριο θηρίο, ο συγγραφέας με εύγλωττο τρόπο επισημαίνει ότι η βιολογική ανάγκη του ανθρώπου για τροφή μπορεί να τον ωθήσει άλλοτε σε θαυμαστές και άλλοτε σε φρικαλέες πράξεις. Στην περίπτωση του Μεσολογγίου, η πείνα οδήγησε τους πολιορκημένους σε μια ύψιστη πράξη ηρωισμού, όπως είναι η αυτοθυσία. Οι Μεσολογγίτες αντιμετώπιζαν έντονο το πρόβλημα της έλλειψης τροφής και αυτή είναι η κύρια αιτία της Εξόδου. Ασφαλώς όλοι διακατέχονταν και από το αίσθημα της αγάπης για την πατρίδα, αλλά η πείνα ήταν αυτή που κυρίως τους οδήγησε στην απελπισμένη κίνηση της Εξόδου, αν και γνώριζαν ήδη ότι οι ελπίδες επιτυχίας του σχεδίου ήταν μηδαμινές.

3. Περιγράψτε σε μία παράγραφο την ψυχολογική κατάσταση της μάνας, καθώς ετοιμάζεται για να ριχτεί στη μάχη.

Η Μάνθα βρίσκεται σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση. Βρίσκεται σε μια συνεχή σύγκρουση με τον εαυτό της και τη φύση της. Παρόλο που είναι χήρα, δηλαδή απροστάτευτη, καλείται αυτή να παίξει το ρόλο του άντρα προστάτη για χάρη της κόρης της. Ενώ το ότι είναι γυναίκα την κατατάσσει στον άμαχο πληθυσμό, εκείνη, εξαιτίας των συνθηκών, πρέπει να πολεμήσει σαν άντρας. Καλείται επίσης να παραβεί τη γυναικεία της όψη και να κάνει το βλέμμα της τρομαχτικό, για να φοβίσει τον εχθρό. Τέλος, τη βλέπουμε να προστάζει, σχεδόν να φοβερίζει το ίδιο της το παιδί να σηκωθεί από το στρώμα, μολονότι είναι ανήμπορο. Μία μάνα ποτέ δεν θα ανάγκαζε την άρρωστη κόρη της να σηκωθεί από το στρώμα και να την ακολουθήσει στη μάχη. Όλες αυτές οι ψυχικές συγκρούσεις και οι αντιθέσεις την καθιστούν ιδιαίτερα τραγική φιγούρα, όμοια με αυτές που συναντάμε συνήθως στις αρχαίες τραγωδίες.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Να βρεθούν τα δραματικά σημεία του κειμένου και να δειχτεί η κλιμάκωσή τους μέχρι τη λύση.
2. Να εντοπίσετε με ποιες λέξεις ή φράσεις ο Γ. Βλαχογιάννης φορτίζει συναισθηματικά το λόγο του.

Ο Κρητικός – Η Πολιτεία

Παντελής Πρεβελάκης

A. Ο δημιουργός

Ο Παντελής Πρεβελάκης γεννήθηκε το 1909 στο Ρέθυμνο της Κρήτης. Ύστερα από το Γυμνάσιο, πήγε στο Παρίσι για ανώτερες σπουδές. Γυρίζοντας στην Ελλάδα ανακηρύχτηκε διδάκτωρ της Φιλοσοφίας από το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης και από το 1939 μέχρι το 1941 υπήρξε διευθυντής Καλών Τεχνών του Υπουργείου Παιδείας. Το εκτεταμένο συγγραφικό του έργο είναι επιστημονικό, αναφερόμενο σε μελέτες γύρω από την Τέχνη, και καθαρά λογοτεχνικό. Έγραψε κριτικές μελέτες, ποιήματα, θεατρικά έργα και μυθιστορήματα.

Εξέδωσε τα βιβλία: *Στρατιώτες, Η γυμνή ποίηση, Η πιο γυμνή ποίηση. Ποιητικές συλλογές: Δομίνικος Θεοτοκόπουλος, Δοκίμιο Γενικής Εισαγωγής στην Ιστορία της Τέχνης, Ο θάνατος του Μέδικου, Ο Γκρέκο στη Ρώμη, Η ιταλική αναγέννηση, Καζαντζάκης* (βραβευμένο από την ομάδα των Δώδεκα). Μυθιστορήματα: *Το χρονικό μιας πολιτείας, Παντέρμη Κρήτη, Κρητικός*, σε τρεις τόμους με τους τίτλους: *Η πρώτη Λευτεριά, Η Πολιτεία, Ήλιος του θανάτου*. Έγραψε επίσης τα θεατρικά: *Το ιερό σφάγιο, Λάζαρος, Τα χέρια του ζωντανού θεού, Ηφαίστειο*. Τύπωσε ακόμη τετρακόσια γράμματα του Καζαντζάκη από την αλληλογραφία που διατηρούσαν.

Το έργο του Πρεβελάκη είναι αξιόλογο. Οι ζωντανές περιγραφές, η πλούσια γλώσσα, η ευαισθησία, η ψυχογραφική δύναμη και η αγάπη προς την Κρήτη το χαρακτηρίζουν.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το μικρό αυτό απόσπασμα προέρχεται από το τρίτο βιβλίο της μυθιστορηματικής τριλογίας του Παντελή Πρεβελάκη *Ο Κρητικός*, με τίτλο *Η Πολιτεία*. Μας μεταφέρει στα κρίσιμα ιστορικά χρόνια του αγώνα των Κρητών και του ηγέτη τους Ελευθέριου Βενιζέλου για την απελευθέρωση της νήσου. Μετά την επιτυχημένη επανάσταση στο Γουδί και τις συμβουλές του έμπειρου Βενιζέλου στους συντελεστές της, κρίθηκε απαραίτητη η κλήση του από την Κρήτη στην

Αθήνα. Ο Κρητικός πολιτικός παρουσιάζεται στο κείμενο ακριβώς μετά τη λήψη της απόφασης να αποδεχτεί την πρόσκληση, στο κρίσιμο εκείνο σημείο της αναχώρησης από την Κρήτη και της μετάβασής του στην Αθήνα.

Γ. Δομή του έργου

Το κείμενο χωρίζεται σε δύο ενότητες:

1η ενότητα: «Στην υγειά σου... σκουπίζοντας τα μάτια τους»: Ο αποχαιρετιστήριος λόγος του Βενιζέλου στους συμπατριώτες του.

2η ενότητα: «Ο Βενιζέλος... το κατευόδιο»: Το κατευόδιο του λαού στο Βενιζέλο.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Θεματικό κέντρο του αποσπάσματος είναι ο Ελευθέριος Βενιζέλος ως πολιτική προσωπικότητα. Σκοπός του είναι να παρουσιάσει τις αρχές και τα οράματα του συγκεκριμένου πολιτικού. Το κείμενο κάνει λόγο για τη σημασία της πολιτικής σκέψης και του δημοκρατικού τρόπου διακυβέρνησης.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Ο Βενιζέλος έχει αποδεχτεί την πρόσκληση να πάει στην Αθήνα και εκφωνεί τον αποχαιρετιστήριο λόγο του προς τους συμπατριώτες του. Στο συναισθηματικά φορτισμένο λόγο του εκθέτει τους φιλελεύθερους οραματισμούς του για τον ελληνικό λαό, καθώς και τα χαρακτηριστικά ενός συνετού ηγέτη. Επίσης παραθέτει τις προϋποθέσεις διοίκησης μιας ευνομούμενης πολιτείας: πρώτο μέλημα πρέπει να είναι το δημόσιο συμφέρον και κατόπιν η ελευθερία του λόγου, η σωστή διαχείριση της εξουσίας, η κοινωνική δικαιοσύνη και γενικά ο σεβασμός των δικαιωμάτων του λαού. Σύμφωνα με το Βενιζέλο ο σωστός πολιτικός, κατ' αρχήν και πάνω απ' όλα, πρέπει να λειτουργεί ανεξάρτητα και πάντα με γνώμονα το δημόσιο και όχι το προσωπικό ή το κομματικό συμφέρον. Επίσης, πρέπει να είναι σε θέση να λέει άφοβα τη γνώμη του, έστω κι αν αυτή έρχεται σε αντίθεση είτε με τους πολιτικούς του συμμάχους είτε με τη γνώμη του λαού που τον υποστηρίζει. Επιπρόσθετα, ο σωστός πολιτικός πρέπει να βλέπει την εξουσία όχι ως σκοπό αλλά ως το μέσο, με το οποίο θα πετύχει τους υψηλότερους πολιτικούς στόχους και σκοπούς του. Τέλος, ένας πολιτικός πρέπει να είναι σε θέση να μπορεί να αποχωριστεί την εξουσία, όταν καταλάβει ότι αυτή έρχεται σε αντίθεση και δεν εξυπηρετεί πλέον τα συμφέροντα του λαού.

2η ενότητα: Στην δεύτερη αυτή ενότητα παρουσιάζεται το κατευδίο του λαού στο Βενιζέλο. Ο πολιτικός αποχαιρετά το λαό του, που είχε συγκεντρωθεί για να τον αποχαιρετίσει. Η αγάπη του κόσμου προς το πρόσωπό του είναι εμφανής: ανοίγουν δρόμο για να περάσει, τον επευφημούν κουνώντας μαντίλια, ενώ όλοι θα ήθελαν να τον αγκαλιάσουν για να του δείξουν πόσο πολύ τον εκτιμούν.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Ο Βενιζέλος είναι ένας άνθρωπος λαϊκός· δείχνει να μην τον έχει συνεπάρει η εξουσία και η αγάπη του κόσμου, εφόσον καταδέχεται να παρευρεθεί σε λαϊκή συγκέντρωση σε καφενείο και να χαιρετίσει ο ίδιος τους συμπατριώτες του. Διακατέχεται από συναισθήματα έντονου πατριωτισμού και ανιδιοτέλειας, καθώς σε όλο τον πολιτικό του λόγο προβάλλει το δημόσιο συμφέρον και δεσμεύεται ότι θα υπηρετήσει μόνον αυτό. Παρουσιάζεται επίσης ρεαλιστής, μετριοπαθής αλλά και θαρραλέος, εφόσον παραδέχεται ότι το έργο που πρόκειται να αναλάβει είναι «δύσκολο και πολύμορφο», αλλά δηλώνει έτοιμος να το αναλάβει. Γι' αυτό άλλωστε ζητά την ευχή του λαού που θα του δώσει δύναμη να συνεχίσει το έργο που ανέλαβε. Επιπλέον δείχνει σεβασμό στην ελληνική παράδοση και ιστορία και νιώθει βαρύ το χρέος του απέναντι στις θυσίες και τους αγώνες των Ελλήνων: «Ο τελικός σκοπός μας είναι να κάμουμε εκείνην την Ελλάδα που οι πατεράδες μας ονειρεύτηκαν μέσα στη νύχτα της σκλαβιάς». Τέλος είναι οραματιστής και φιλόδοξος, αφού ονειρεύεται την αναμόρφωση της πολιτείας και το «συναγερμό του λαού», στόχους διόλου προστούς, αν λάβουμε υπόψη μας το πρόσφατο ιστορικό παρελθόν της εποχής στην οποία μας μεταφέρει το απόσπασμα.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα είναι δημοτική με πολλούς κρητικούς ιδιωματισμούς (υποτάζει, συμφέρο, τηνε, τονε, στενεμένος, ψευτίσει, ευαγγελίζουνται, αφόντας, παντοτεινεύουνε).

ii) Ύφος

Το ύφος είναι λιτό, ενώ η χρήση πολλών μεταφορών κάνει τον πολιτικό λόγο του Βενιζέλου περισσότερο γλαφυρό.

iii) Αφήγηση

Ως προς τον αφηγηματικό τρόπο, έχουμε κυρίως μίμηση, δηλαδή αφηγείται ένα από τα πρόσωπα του έργου (Βενιζέλος) σε α' πρόσωπο. Στο μεγαλύτερο, δηλαδή, μέρος του έργου έχουμε άμεση αφήγηση. Μόνο στη δεύτερη ενότητα η αφήγηση μετατρέπεται σε τριτοπρόσωπη και γίνεται διήγηση.

iv) Σχήματα λόγου

Το κείμενο έχει αρκετές μεταφορές, ώστε ο πολιτικός λόγος του Βενιζέλου να βρει αντίκρισμα στο λαό και να γίνει κατανοητός.

Μεταφορές: «οι καινούργιοι άντρες... δύσκολο και πολύμορφο», «σ' αυτό υποτάζει το κομματικό και το προσωπικό του συμφέρο», «να μην τηνε νοθεύει για να γίνει αρεστός», «ο πολιτικός... σκέπη της πολιτείας», «για να ευτυχήσει η πολιτεία», «άνοιγε πέρασμα ανάμεσα στα δέντρα», «με το χαμόγελο στα χείλη», «τρίζει το λιανοχάλικο...»

Παρομοιώσεις: «σαν μέσο», «σαν σκοπό», «που 'χε τρέξει μελίσσι».

Προσωποποιήσεις: «ο πολιτικός πρέπει να 'χει το δημόσιο συμφέρο κριτή», «οι πολιτείες παραστρατούνε», «ο λαός πεινά για λευτεριά», «όταν τις χορτάσει η ψυχή του», «θα δει να ζωντανεύουν τα πιο απότολμα όνειρά του».

Εικόνες: «Ο Βενιζέλος... μουστάκια τους», «Ο Βενιζέλος σηκώθηκε από το τραπέζι... για να του πουν το κατευόδιο».

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Περιγράψτε σε δέκα περίπου σειρές την προσωπικότητα και την ψυχοσύνθεση του Ελευθέριου Βενιζέλου, αντλώντας υλικό μόνο μέσα από το κείμενο.

Αρχικά ο Βενιζέλος είναι ένας άνθρωπος λαϊκός. Δείχνει να μην τον έχει συνεπάρει η εξουσία και η αγάπη του κόσμου και καταδέχεται να παρευρεθεί σε λαϊκή συγκέντρωση σε καφενείο και να χαιρετίσει ο ίδιος τους συμπατριώτες του. Διακατέχεται από συναισθήματα έντονου πατριωτισμού και ανιδιοτέλειας. Για το λόγο αυτό, σε όλο το λόγο του προβάλλει το δημόσιο συμφέρον και δεσμεύεται ότι θα υπηρετήσει μόνο αυτό. Παρουσιάζεται επίσης ρεαλιστής και μετριοπαθής, εφόσον παραδέχεται ότι το έργο που πρόκειται να αναλάβει είναι δύσκολο και πολύμορφο. Συγχρόνως όμως είναι θαρραλέος και δηλώνει ότι, παρά τις δυσκολίες, είναι έτοιμος να το αναλάβει. Για το λόγο αυτό ζητά την ευχή του λαού που θα του δώσει δύναμη να συνεχίσει. Επιπλέον δείχνει σεβασμό στην ελληνική παράδοση και ιστορία και νιώθει ότι το χρέος του απέναντι στις θυσίες και τους αγώνες των Ελλήνων είναι βαρύ. «Ο τελικός σκοπός μας είναι να κάμουμε εκείνην την Ελλάδα που οι πατεράδες μας ονειρεύτηκαν μέσα στη νύχτα της σκλαβιάς». Τέλος είναι οραματιστής και φιλόδοξος, αφού ονειρεύεται την αναμόρφωση της πολιτείας και το «συναγερμό του λαού», στόχους που δεν ήταν καθόλου προσιτοί εκείνη την περίοδο.

2. Ποια είναι τα γνωρίσματα που πρέπει να έχει ένας σωστός πολιτικός, σύμφωνα με τις αρχές του Βενιζέλου;

Σύμφωνα με το Βενιζέλο ο σωστός πολιτικός πάνω απ' όλα πρέπει να λειτουργεί ανεξάρτητα και με γνώμονα το δημόσιο και όχι το προσωπικό ή το κομματικό συμφέρον. Επίσης, πρέπει να είναι σε θέση να λέει άφοβα τη γνώμη του, έστω κι αν αυτή έρχεται σε αντίθεση είτε με τους πολιτικούς του συμμάχους είτε με τη γνώμη του λαού που τον υποστηρίζει. Επιπρόσθετα, ο σωστός πολιτικός πρέπει να βλέπει την εξουσία όχι ως σκοπό αλλά ως το μέσο, με το οποίο θα πετύχει τους υψηλότερους πολιτικούς στόχους και σκοπούς του. Τέλος, ένας πολιτικός πρέπει να είναι σε θέση να μπορεί να αποχωριστεί την εξουσία, όταν καταλάβει ότι αυτή έρχεται σε αντίθεση με τα συμφέροντα του λαού και δεν τα εξυπηρετεί πλέον.

3. «Άμα ο λαός πιστέψει στον εαυτό του κι οδηγηθεί από άξιο κυβερνήτη, τότε θα δει να ζωντανεύουν τα πιο απότολμα όνειρά του»: Ποια είναι η γνώμη σας για την άποψη αυτή που διατυπώνει ο Ελ. Βενιζέλος; Αιτιολογήστε την απάντησή σας και με παραδείγματα.

Ο άνθρωπος δεν πλάστηκε για να ζήσει μόνος. Από την αυγή της ιστορίας του τον βρίσκουμε ενταγμένο μέσα σε μια λίγο ή πολύ οργανωμένη ομάδα, με της οποίας τα μέλη είναι συνυπεύθυνο και αλληλέγγυο. Όταν δεν υπάρχει αλληλεγγύη και ο καθένας σκέφτεται εγωιστικά το ατομικό του συμφέρον, τότε η κοινωνία διαλύεται. Όσο πιο αρμονικά δεμένος είναι με την ομάδα, όσο πιο ειρηνικά ζει με τους ομοίους του, τόσο αισθάνεται πιο σύγουρος, τόσο μεγαλύτερη εμπιστοσύνη έχει στον εαυτό του και στη ζωή γενικότερα. Στη συνέχεια, όπως το κοπάδι των ζώων έχει ανάγκη από το βοσκό, έτσι και η ανθρώπινη αγέλη έχει ανάγκη από έναν πολιτικό για να τη φροντίζει. Με τη σημαντική, όμως, διαφορά ότι ο βοσκός ποιμαίνει τα πρόβατα για το δικό του συμφέρον, ενώ ο άξιος πολιτικός -αυτός για τον οποίο μας κάνει λόγο ο Βενιζέλος- δεν έχει προσωπικό συμφέρον και βλέψεις, αλλά αγωνίζεται για το κοινό συμφέρον. Άρα, γι' αυτό χρειάζεται ο άξιος πολιτικός: αυτός είναι που θα πάρει στα χέρια του τις διαφορετικές επιθυμίες και τα συμφέροντα πολλών ανθρώπων μαζί (λαός) και θα τις επεξεργαστεί, έτσι ώστε να βρει τη χρυσή τομή, δηλαδή τη λύση που θα εξυπηρετεί και θα συμφέρει -αν όχι όλους- την πλειονότητα των πολιτών. Με αυτές τις προϋποθέσεις η πολιτεία οδηγείται σε σύγουρη πρόοδο και ευημερία, όπως άλλωστε μας αποδεικνύει και η ιστορία. Τρανό παράδειγμα δημοκρατικής κοινωνίας που κυβερνήθηκε από άξιο πολιτικό είναι αυτό της Αθήνας του Περικλή (460-429 π.Χ.), ο οποίος εφαρμόζοντας πολλές μεταρρυθμίσεις πέτυχε την πνευματική και ηθική εξύψωση των πολιτών, οι οποίοι ενωμένοι στηρίχτηκαν πάνω του και πίστεψαν στο όραμά του. Άλλο παράδειγμα είναι η περίπτωση του Ιωάννη

Καποδίστρια, που διατέλεσε κυβερνήτης του πρώτου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους (23 Ιανουαρίου 1827). Παρά τα τεράστια προβλήματα που αντιμετώπιζε η Ελλάδα, με τη συνετή διακυβέρνησή του η χώρα γνώρισε ανάπτυξη σε πολλούς τομείς, όπως στην πολιτική, στην παιδεία, στην οικονομία, στα στρατιωτικά.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Ποια συναισθήματα τρέφουν οι Κρητικοί για τον Ελευθέριο Βενιζέλο και πώς τα εκδηλώνουν; Απαντήστε κάνοντας αναφορά σε συγκεκριμένα χωρία του κειμένου.
2. Τι εννοεί ο Βενιζέλος όταν λέει ότι η μνήμη του Έλληνα πρέπει να «γεμίσει με ένα καινούργιο Εικοσιένα»;
3. Επιλέξτε τρία επίθετα που κατά τη γνώμη σας αποδίδουν καίρια το χαρακτήρα του πολιτικού Βενιζέλου.

Ανήμερα της 28ης Οκτωβρίου 1940

Γιώργος Θεοτοκάς

A. Ο δημιουργός

Ο Γιώργιος Θεοτοκάς γεννήθηκε από Χιώτες γονείς στην Κωνσταντινούπολη το 1905 και πέθανε στην Αθήνα το 1966. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας τη νομική επιστήμη κι έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο Παρίσι και στο Λονδίνο. Νεότατος, στην ηλικία των 23 μόλις ετών, πρωτοπαρουσιάστηκε στα γράμματα με το δοκίμιο *Ελεύθερο πνεύμα*, που το δημοσίευσε με το ψευδώνυμο Ορέστης Διγενής. Αργότερα καλλιέργησε το λογοτεχνικό δοκίμιο και αναδείχτηκε αριστοτέχνης στο είδος αυτό. Εκτός από δοκίμια, έγραψε και μυθιστορήματα, διηγήματα και θεατρικά έργα. Διατέλεσε διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου.

Εξέδωσε τα βιβλία: *Αργώ*, *Το δαιμόνιο*, *Λεωνής*, *Ιερά οδός*, *Ασθενείς* και *οδοιπόροι*. Μυθιστορήματα: *Ωρες Αργίας*, *Ευριπίδης Πεντοζάλης* και άλλες ιστορίες. Διηγήματα: *Το γεφύρι της Άρτας*, *Το παιχνίδι της τρέλας και της φρονιμάδας*, *Ο Κατσαντώνης*, *Συναπάντημα στην Πεντέλη*, *Αλκιβιάδης*. Θεατρικά έργα: *Εμπρός στο κοινωνικό πρόβλημα*, *Στο κατώφλι των νέων καιρών*. Δοκίμια: *Δοκίμιο για την Αμερική*, *Προβλήματα του καιρού μας*. Επίσης τύπωσε και δύο ποιητικές συλλογές. Πολλά από τα έργα του Θεοτοκά έχουν μεταφραστεί στη γαλλική και τη σουηδική γλώσσα.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από το προσωπικό ημερολόγιο του Θεοτοκά (*Τετράδια Ημερολογίου 1939-1953*). Πρόκειται για αυθεντική μαρτυρία, γραμμένη εν θερμώ, την ίδια μέρα που ξέσπασε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος. Καταγράφονται τα προσωπικά του συναισθήματα αλλά και οι αντιδράσεις των Αθηναίων μόλις μαθαίνουν το νέο.

Γ. Δομή του έργου

Το απόσπασμα χωρίζεται σε τρεις θεματικές ενότητες:

1η ενότητα: «Ξυπνώ με τις καμπάνες... να μας βομβαρδίσουν»: Ο συγγραφέας ενημερώνεται για την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου.

2η ενότητα: «Ξεκινώ για την Αθήνα... προς τα έξω για να μην την δουν»: Η διαδρομή με το λεωφορείο από την Κηφισιά στην Αθήνα και οι αντιδράσεις των επιβατών.

3η ενότητα: «Φτάνω στο γραφείο... να βασιλεύει στον τόπο»: Οι ποικίλες αντιδράσεις του αθηγαϊκού λαού στην είδηση του πολέμου.

Δ. Ανάλυση του περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Δύο είναι τα θεματικά κέντρα του κειμένου: οι διαφορετικές αντιδράσεις των ανθρώπων απέναντι στο γεγονός του πολέμου και κατόπιν η εθνική ομοψυχία και ομόνοια ως ελληνική πρακτική στην αντιμετώπιση κρίσεων.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Ο συγγραφέας, αυτόπτης μάρτυρας και πρόσωπο που δρα, καταγράφει τα προσωπικά του συναισθήματα και τις σκέψεις που του γεννήθηκαν από την ώρα που ενημερώνεται για την έναρξη του πολέμου από τις καμπάνες των εκκλησιών που σημαίνουν την κήρυξη του πολέμου και τον πρώτο συναγερμό.

2η ενότητα: Στην ενότητα αυτή παρατίθενται και οι πρώτες αντιδράσεις του κόσμου που συναντά στο λεωφορείο πηγαίνοντας από την Κηφισιά στην Αθήνα. Τα δικά του συναισθήματα ξεκινούν από την απλή απάθεια και φτάνουν μέχρι την έξαψη και τον ενθουσιασμό. Ανάλογα αντικρουόμενες είναι και οι αντιδράσεις του κόσμου: άλλοι αγωνιούν, άλλοι πανικοβάλλονται, αλλά οι περισσότεροι ζητωκραυγάζουν.

3η ενότητα: Η πανηγυρική υποδοχή της κήρυξης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου για την Ελλάδα διαφαίνεται καλύτερα στην τρίτη ενότητα του κειμένου, όπου περιγράφονται σκηνές από το κέντρο της Αθήνας. Δεν υπάρχει φόβος, καθώς οι Έλληνες επιθυμούσαν από καιρό να λάβουν μέρος στον πόλεμο, ενώ επικρατεί γενικά ευθυμία και όλοι αντιμετωπίζουν την κατάσταση με γενναιότητα. Η ατμόσφαιρα θυμίζει εθνική εορτή, ενώ δε λείπουν και οι διαδηλώσεις και οι βανδαλισμοί. Η πανηγυρική αυτή ατμόσφαιρα επηρεάζει και τον αφηγητή, που ενώ ήταν απαθής, αρχίζει να γελά και να φωνάζει.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Ήρωας του κειμένου είναι ο ίδιος ο αφηγητής. Τα συναισθήματα του αφηγητή είναι κλιμακούμενα και ασφαλώς επηρεαζόμενα από τις αντιδράσεις των υπόλοιπων ανθρώπων γύρω του. Η πρώτη του αντίδραση είναι αυτή της απάθειας: συνεχίζει να πράττει και να

σκέφτεται όπως κάθε μέρα, σαν να μην έχει αλλάξει τίποτα: «Στο λεωφορείο διαβάζω την εφημερίδα μου και ξεχνιούμαι. Απάθειά μου». Αργότερα, και για μια στιγμή, η απάθεια αυτή χάνεται και τον βλέπουμε να ταράζεται επηρεασμένος από τις αντιδράσεις των δύο γυναικών στο λεωφορείο, που η μία κλαίει με λυγμούς και η άλλη κρυφά. Κατόπιν, η απάθειά του επανέρχεται, συνοδευόμενη και από το αίσθημα της περηφάνιας: «Ξαναβρίσκω όλη την απάθειά μου... μου δίνει κάποια περηφάνια». Αφού κατεβαίνει από το λεωφορείο και έρχεται σε αμεσότερη επαφή με τους Αθηναίους που ζητωκραυγάζουν, αισθάνεται και αυτός ενθουσιασμένος («φωνάζω κι εγώ και γελώ»). Ο ενθουσιασμός γίνεται πάθος, φανατισμός, λεβεντιά («αισθάνεται κανείς ένα πάθος στον αέρα») και τελικά αισθάνεται την ομόνοια που επικρατεί στον αθηναϊκό λαό («αισθάνομαι τέτοιαν ομόνοια να βασιλεύει στον τόπο»).

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Το κείμενο είναι γραμμένο σε απλή δημοτική γλώσσα, με χρήση καθημερινού λεξιλογίου και κάποιων ιδιωματισμών (γίνουνται, αισθάνουμαι, ξεχνιούμαι, σπάζουν).

ii) Ύφος

Το ύφος είναι λιτό, σχεδόν κοφτό, λόγω της συχνής χρήσης του ασύνδετου σχήματος και την παρατακτική σύνδεση των προτάσεων. Επίσης το ύφος είναι ζωντανό και παραστατικό, με πολλές εικόνες, όπως αρμόζει σε ύφος ημερολογίου.

iii) Αφήγηση

Χρησιμοποιείται ο αφηγηματικός τρόπος της μίμησης, όπου ένα από τα πρόσωπα του ημερολογίου, συγκεκριμένα ο συγγραφέας που μετέχει στα γεγονότα, μας αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο.

iv) Σχήματα λόγου

Εικόνες: Το απόσπασμα είναι από την αρχή μέχρι το τέλος γεμάτο εικόνες. Αρχικά έχουμε την ηχητική εικόνα από τις καμπάνες που χτυπούν και ξυπνούν τον ήρωα και στη συνέχεια την εικόνα του λεωφορείου και των επιβατών. Κατόπιν έχουμε την πολεμική εικόνα που συναντά ο συγγραφέας μετά τους Αμπελόκηπους. Ακολουθεί η εικόνα της οδού Βουκουρεστίου, η εικόνα της διαδήλωσης των νέων και τέλος η εικόνα του γενικότερου ενθουσιασμού που επικρατεί σε όλη την Αθήνα.

Μεταφορές: «Ξυπνώ με τις καμπάνες», «να πάρω το λεωφορείο», «τι γίνουνται τα παιδιά της», «ξαναβρίσκω την απάθειά μου», «μου δίνει

κάποια περηφάνια», «έχουν χυθεί στους κεντρικούς δρόμους», «ένα πάθος μες τον αέρα», «ξύπνησε το ελληνικό φιλότιμο», «τέτοιαν ομόνοια να βασιλεύει».

Παρομοιώσεις: «σαν παιδιά που ξεκινούν».

Επαναλήψεις: Ο συγγραφέας επαναλαμβάνει διαρκώς το ρήμα «αισθάνομαι», θέλοντας να δείξει ότι εστιάζει στα συναισθήματα του ίδιου και των υπολοίπων.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Περιγράψτε τα συναισθήματα που νιώθει ο αφηγητής καθώς κατεβαίνει με το λεωφορείο από την Κηφισιά και όταν περπατά στο κέντρο της Αθήνας. Απαντήστε επισημαίνοντας συγκεκριμένα χωρία μέσα στο κείμενο.

Τα συναισθήματα του αφηγητή είναι κλιμακούμενα και ασφαλώς επηρεάζονται από τις αντιδράσεις των υπόλοιπων ανθρώπων γύρω του. Στην αρχή αντιδρά με απάθεια και συνεχίζει να πράττει και να σκέφτεται όπως κάθε μέρα, σαν να μην έχει αλλάξει τίποτα: «Στο λεωφορείο διαβάζω την εφημερίδα μου και ξεχνιούμαι. Απάθειά μου». Στη συνέχεια η απάθεια αυτή χάνεται για λίγο και ο συγγραφέας ταράζεται επηρεασμένος από τις αντιδράσεις των δύο γυναικών που κλαίνε στο λεωφορείο, η μία με λυγμούς και η άλλη κρυψά. Κατόπιν, η απάθειά του επανέρχεται, συνοδευόμενη όμως από περηφάνια («Ξαναβρίσκω όλη την απάθειά μου... μου δίνει κάποια περηφάνια»). Όταν κατεβαίνει από το λεωφορείο και έρχεται σε αμεσότερη επαφή με τους Αθηναίους που ζητωκραυγάζουν, αισθάνεται και ο ίδιος ενθουσιασμένος («φωνάζω κι εγώ και γελώ»). Ο ενθουσιασμός γίνεται πάθος, φανατισμός, λεβεντιά («αισθάνεται κανείς ένα πάθος στον αέρα») και τελικά αισθάνεται την ομόνοια που επικρατεί στον αθηναϊκό λαό («αισθάνομαι τέτοιαν ομόνοια να βασιλεύει στον τόπο»).

2. Ποιες είναι οι διαφορετικές αντιδράσεις των ανθρώπων στο άκουσμα του πολέμου; Αιτιολογήστε τες.

Η πρώτη αντίδραση που περιγράφεται είναι η αντίδραση που έχει η γοιά πρόσφυγας, η οποία επιβαίνει μαζί με το συγγραφέα στο λεωφορείο. Η γυναίκα έχει πανικοβληθεί και τρέχει στον Πειραιά να δει τα παιδιά της. Ο πανικός της μάνας, που έχει ζήσει ήδη τη Μικρασιατική καταστροφή και έχει δει από κοντά το πρόσωπο του πολέμου, είναι απόλυτα δικαιολογημένος. Το πρώτο που σκέφτεται είναι τα παιδιά της, ειδικά στην περίπτωση που έχει γιους που στρατεύονται σε συνθήκες πολέμου.

Κάποιοι άλλοι επιβάτες του λεωφορείου μιλούν για τον πόλεμο με ψυχραιμία και κάποτε με ευθυμία, ίσως γιατί η είδηση είναι ακόμη

νωπή και δεν έχουν προλάβει να συνειδητοποιήσουν τη σημασία της. Ίσως πάλι η στιγμή ή ο χώρος δεν τους επιτρέπει να πανικο-βληθούν και ίσως η ψυχραιμία να είναι ο τρόπος άμυνάς τους για να αντιμετωπίσουν τη δύσκολη κατάσταση. Άλλοτε πάλι η ψυχραιμία είναι τρόπος αντίδρασης των ανθρώπων που έχουν σαστίσει και δεν ξέρουν πώς να αντιδράσουν σε μια άγνωστη γι' αυτούς κατά-σταση, όπως είναι ο πόλεμος.

Μετά έχουμε την εικόνα των πρώτων στρατιωτών που αντιμετω-πίζουν την κατάσταση σαν μια ευχάριστη εκδρομή: τραγουδούν, γελούν και παίζουν φάπες. Ο νεανικός τους αυθορμητισμός και η πολεμική τους απειρία τούς οδηγεί στον κίνδυνο χωρίς να σκέ-φτονται το αύριο. Πάνε για να υπερασπιστούν την πατρίδα και να γίνουν ήρωες, όπως οι πρόγονοί τους.

Μια άλλη αντίδραση είναι αυτή των δύο γυναικών στο λεωφορείο, που η μία αρχίζει ξαφνικά να κλαίει με λυγμούς και η άλλη κλαίει κρυφά. Οι γυναίκες είναι από τη φύση τους πιο προσγειωμένες στην πραγματικότητα και υπολογίζουν τις απώλειες, που, ανεξαρτήτως αποτελέσματος, έχει ένας πόλεμος. Πολλές θα είναι οι μάνες και οι γυναίκες που θα θρηνήσουν γιους και συζύγους.

Ως προς τη διαδήλωση του νεανικού πλήθους που σπάει πόρτες, φωνάζει και γελά, αυτά δηλώνουν την εθνική ομοψυχία και ομόνοια που χαρακτηρίζει τους Έλληνες μπροστά σε κρίσιμες εθνικές υπο-θέσεις. Η εθνική εορτή που μοιάζει να γιορτάζει η Αθήνα δηλώνει τον έντονο πατριωτισμό που αισθάνονται οι Έλληνες, ως συνέπεια ενός ένδιξου ιστορικού παρελθόντος.

3. Ποια γνωρίσματα του ελληνικού λαού, που προβάλλουν μέσα από τις αντιδράσεις του πλήθους, δημιουργούν αίσθημα χαράς και υπερηφάνειας στον αφηγητή;

Τα γνωρίσματα του ελληνικού λαού -κοινός τόπος σε όλες τις φάσεις της ιστορίας του- που συναντάμε στο κείμενο είναι η γεν-ναιότητα, η ευθυμία, η αυτοπειθαρχία, ο αυθορμητισμός, ο ενθου-σιασμός, το φιλότιμο, η λεβεντιά, το πάθος, η εθνική ενότητα και ομοψυχία σε κρίσιμες εθνικές υποθέσεις.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Διαβάστε με προσοχή το κείμενο του Γ. Θεοτοκά και εξηγήστε τη φράση: «Επιτέλους, είμαστε μέσα!».
2. Εξηγήστε την επανάληψη του ρήματος «αισθάνομαι» στο κείμενο.
3. Πείτε με σειρά τις εικόνες που αντικρίζει ο αφηγητής από την ώρα που ξυπνά μέχρι τη στιγμή που φτάνει στο κέντρο της Αθήνας.

Οι πιτσιρίκοι

Δημήτρης Ψαθάς

A. Ο δημιουργός

Ο Δημήτριος Ψαθάς γεννήθηκε το 1907 στην Τραπεζούντα του Πόντου. Ύστερα από το ξερίζωμα του ελληνικού στοιχείου από την περιοχή εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Επιδόθηκε στη δημοσιογραφία και στη συγγραφή θεατρικών έργων. Επί σειρά ετών συνεργάστηκε με εφημερίδες και περιοδικά ως ευθυμογράφος. Στα έργα του περιλαμβάνονται τα βιβλία *Η Θέμις* έχει κέφια, *Η Θέμις* έχει νεύρα, *Μαντάμ Σουσού*, *Το στραβόξυλο*, *Ο εαυτούλης μου*, *Οι ελαφρόμυαλοι*, *Ζητείται ψεύτης*, *Μικροί Φαρισαίοι*, *Φαύλος κύκλος*, *Ένας βλάκας και μισός*, *Στη χώρα των μυλόρδων* (εντυπώσεις του από ένα ταξίδι του στην Αγγλία) κ.ά.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Οι πιτσιρίκοι είναι αυτοτελές τμήμα του μεγαλύτερου ομότιτλου αφηγηματικού έργου του Ψαθά, που αναφέρεται στην Εθνική Αντίσταση και ιδιαίτερα στη συνδρομή των παιδιών σε αυτή. Το διήγημα εκτυλίσσεται την εποχή του δύσκολου χειμώνα του 1942 στην Αθήνα, όπου, παρά το κρύο και την πείνα, ο λαός συνεχίζει την αντίστασή του κατά των Γερμανών και Ιταλών κατακτητών. Ακόμη και τα παιδιά ένωσαν τις δικές τους δυνάμεις στην υπόθεση της ελευθερίας, προκαλώντας με όποιον τρόπο μπορούσαν φθορές στην πολεμική μηχανή των κατακτητών.

C. Δομή του έργου

Το κείμενο μπορεί να χωριστεί σε τρεις νοηματικές ενότητες:

1η ενότητα: «Γενάρης του '42... το αστείο η ζωή του»: Ο Γενάρης του '42 στην Αθήνα. Ένας πιτσιρίκος χλευάζει τους κατακτητές.

2η ενότητα: «Βραδάκι... τρέμει όλος ο κόσμος»: Η δράση των σαλταδόρων και η άμυνα των Γερμανών.

3η ενότητα: «Παίρνει τα μέτρα του... έγιναν άφαντοι»: Το σαμποτάζ των πιτσιρίκων και η έκβασή του.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Κεντρικό θέμα του κειμένου είναι η αγριότητα των Γερμανών κατακτητών αλλά και η αφέλειά τους, καθώς και το θάρρος και η ευρηματικότητα των μικρών αγωνιστών της ελευθερίας, που, ενώ κανονικά μοναδικό τους μέλημα έπρεπε να ήταν το παιχνίδι, εκείνα αναμειγνύονται -με επιτυχία μάλιστα- στην αντίσταση και γενικά στον πόλεμο. Δεν πρέπει να αγνοήσουμε τις σημαντικές πληροφορίες που προσφέρει το κείμενο όσον αφορά στη γερμανική κατοχή και την ελληνική Αντίσταση.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Το κείμενο τοποθετείται χρονικά στο χειμώνα του 1942, εν μέσω δηλαδή της Κατοχής και της μεγάλης πείνας στην Αθήνα. Παρά το κρύο και την πείνα, ο λαός συνεχίζει ακλόνητος την αντίστασή του κατά των κατακτητών.

2η ενότητα: Στην Αντίσταση συμμετέχουν και τα παιδιά, άλλοτε λειτουργώντας ως σαλταδόροι, δηλαδή νέοι που πηδούσαν πάνω στα γερμανικά αυτοκίνητα και άρπαζαν τρόφιμα ή άλλα χρήσιμα αντικείμενα, και άλλοτε κάνοντας σαμποτάζ.

3η ενότητα: Στο συγκεκριμένο απόσπασμα παρακολουθούμε μια ομάδα παιδιών να επιχειρεί σαμποτάζ και τελικά να το πετυχαίνει: ένα γερμανικό αυτοκίνητο είναι σταματημένο στο Ζάππειο με αναμμένα τα φώτα. Ένα αγοράκι πλησιάζει το φρουρό, που είναι ήδη επιφυλακτικός και γνωρίζει για την αντιστασιακή δράση των Ελληνόπουλων και τις ζημιές που έχουν πάθει από αυτά συνάδελφοί του στο παρελθόν. Το παιδί προσποιείται ότι θέλει να ανάψει ένα τσιγάρο από τα φώτα του αυτοκινήτου, γεγονός που διασκεδάζει το φρουρό και του αποσπά εν μέρει την προσοχή. Την ίδια στιγμή τα άλλα μέλη της ομάδας προκαλούν δολιοφθορές στο υπόλοιπο μέρος του αυτοκινήτου, καθιστώντας έτσι αδύνατη τη μετακίνησή του.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Πιτσιρίκος: Παρά τη μικρή του ηλικία, αυτός και οι σύντροφοί του, διακατέχονται στο σαμποτάζ από ιδέες, που συνήθως συναντά κανείς σε ενήλικους και έμπειρους ανθρώπους. Είναι πατριώτες και για να βοηθήσουν την πατρίδα τους θέτουν την ίδια τους τη ζωή σε κίνδυνο. Είναι αντιδραστικοί, εφόσον δε δέχονται τη γερμανική κατοχή και κάνουν ό,τι περνά από το χέρι τους για να την ανατρέψουν. Ένας πατριώτης ασφαλώς είναι γενναίος και θαρραλέος και δε διστάζει να κινδυνέψει για χάρη ενός ανώτερου σκοπού.

Γερμανοί: Οι Γερμανοί περιγράφονται γλαφυρά και παραστατικά

στο κείμενο. Αρχικά παρουσιάζονται υπερόπτες, γεγονός που φαίνεται εκ πρώτης από τον τρόπο που περπατούν και τον οποίο κοροϊδεύουν οι πιτσιρίκοι. Επίσης παρουσιάζονται οργανωτικοί («Ο Γερμανός σκοπός είχε οργανώσει την άμυνά του για την περίπτωση επιδρομής των σαλταδόρων», «Παίρνει τα μέτρα του ο Πολύφημος... γύρω γύρω από το φορτηγό»). Τους βλέπουμε να συμπεριφέρονται ανελέητα και απάνθρωπα, ασκώντας βία ακόμα και σε μικρά παιδιά («Στις αρχές που πρωτομπήκαν... ως και τα μωρά»). Ωστόσο στο κείμενο, ο Γερμανός σκοπός παρουσιάζεται αφελής, εφόσον διασκεδάζει με την υπεροχή που φαίνεται να έχει έναντι ενός μικρού παιδιού. Τέλος, οι Γερμανοί παρουσιάζονται ως ένας λαός που δύσκολα δέχεται να κάνει λάθος και να ξεγελαστεί, γεγονός που αποδεικνύεται από την αντίδραση του σκοπού όταν συνειδητοποιεί την κοροϊδία που υπέστη από τον πιτσιρίκο.

Ε. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του αποσπάσματος είναι απλή δημοτική, με καθημερινό λεξιλόγιο της εποχής και χρήση γερμανικών λέξεων και εκφράσεων προσαρμοσμένων στα ελληνικά δεδομένα (μάπας, χιτλερία, νιξ, καρπαζά).

ii) Ύφος

Κύρια χαρακτηριστικά του ύφους είναι η ρεαλιστική απεικόνιση της κοινωνικής και ιστορικής πραγματικότητας, η γοργότητα της αφήγησης, που οφείλεται στην εκτεταμένη χρήση του διαλόγου, καθώς και ο χιουμοριστικός τόνος που αναδεικνύεται από τους διαλόγους και από τις γερμανικές λέξεις και εκφράσεις της καθημερινότητας των παιδιών της εποχής.

iii) Αφήγηση

Το κείμενο ξεκινά με τριτοπρόσωπη αφήγηση από έναν «παντογνώστη» αφηγητή. Στην τρίτη ενότητα εμφανίζεται ο διάλογος που δίνει γοργότητα, ζωντάνια και θεατρικότητα στην αφήγηση. Δε λείπουν τα σχόλια του αφηγητή που ειρωνεύεται την υπεροπτική γερμανική ιδεολογία της υπεροχής.

iv) Σχήματα λόγου

Παρομοιώσεις: «σκελετωμένοι άνθρωποι», «Όχι δα... και τρέμει όλος ο κόσμος», «Παίρνει τα μέτρα του... ο Κύκλωπας απορεί».

Μεταφορές: «Νομίζεις... και να υπάρχει», «το αστείο η ζωή του», «μια αδιάκοπη απειλή είναι το τραγούδι τους», «η ανθρωπιά είναι πολυτέλεια», «λυσσασμένος, κι από τότε το μυαλουδάκι....τρέμει όλος ο κόσμος»,

«φέρνει βόλτες γύρω γύρω το φορτηγό», «ξεκαρδίζεται ο Κύκλωπας, «δίνει φωτιά στον πιτσιρίκο», «να καβαλήσει όλους τους λαούς», «με το χαμόγελο στο κρύο του πρόσωπο», «λυσσά», «γαβγίζει».

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Με ποιες μυθικές μορφές παρομοιάζονται τα πρόσωπα του διηγήματος και γιατί;

Τα πρόσωπα του διηγήματος παρομοιάζονται εύστοχα με τους μυθικούς ήρωες της Οδύσσειας του Ομήρου. Οι Γερμανοί ταυτίζονται με τον κύκλωπα Πολύφημο, ο οποίος, παρότι γίγαντας και ημίθεος (γιος του Ποσειδώνα), έχει μυαλό μικρού και αφελούς παιδιού. Ξεγελέται από τον Οδυσσέα, ο οποίος τελικά τον νικά. Έτσι και οι Γερμανοί, που αναμφίβολα διαθέτουν υπεροπλία και διατείνονται ότι είναι περιούσιοι και διαλεχτοί, νικιούνται επανειλημμένως στις αναμετρήσεις τους με τους πιτσιρίκους, όπως και ο Οδυσσέας, που ήταν πολυμήχανος και σκαρφίζόταν τεχνάσματα για να επιβιώσει.

2. Πώς παρουσιάζονται οι Γερμανοί στο διήγημα; Απαντήστε με αναφορά σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.

Βλ. Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων.

3. «Ένας ακήρυχτος πόλεμος υπάρχει ανάμεσα στα θηρία και τα πεινασμένα αλητάκια της Αθήνας»: Σχολιάστε αυτή τη φράση. Ποιες νοηματικές αντιθέσεις διακρίνετε;

Δύο είναι οι νοηματικές αντιθέσεις που εντοπίζονται σε αυτή τη φράση: η πρώτη αφορά τον ακήρυχτο πόλεμο, δηλαδή τον ανεπίσημο, αυτόν που δε διεξάγεται στα πεδία των μαχών και βρίσκεται έξω από τις γνωστές πολεμικές τακτικές. Η δεύτερη αντίθεση έχει σχέση με το ερώτημα πώς μπορεί να υφίσταται πόλεμος μεταξύ θηρίων και πεινασμένων παιδιών. Κανονικά ένας πόλεμος μεταξύ θηρίων και παιδιών εκ πρώτης όψεως μοιάζει άνισος και με προδιαγεγραμμένο αποτέλεσμα. Οι πιτσιρίκοι όμως έχουν ως όπλο τους την πονηρία και τη λαχτάρα για λευτεριά, που τους κάνει να σκαρφίζονται όλα τα δυνατά τεχνάσματα για να ξεγελάσουν τους Γερμανούς. Αντίθετα ο πόλεμος αυτός όχι μόνο δεν είναι άνισος, αλλά πολλές φορές τα παιδιά νικούν τα θηρία, όπως είδαμε στο κείμενο. Τα «θηρία», δηλαδή οι Γερμανοί, είναι αυτοί που ήρθαν για να κατακτήσουν. Έχουν μεν στρατιωτική υπεροχή και υπεροπλία, αλλά δεν έχουν το ψυχικό σθένος που διαθέτουν τα μικρά αυτά παιδιά, που υπερασπίζονται την επιβίωσή τους, τα αγαπημένα τους πρόσωπα και την πατρίδα τους. Κανένα όπλο, όσο ισχυρό και αν είναι, δεν μπορεί να αντιταχθεί στην ψυχική δύναμη που πηγάζει από την αδικία της υποδούλωσης και ιδιαίτερα τη δύναμη της αθά-

νατης ελληνικής ψυχής, όπως αυτή έχει διακριθεί σε πολλά πεδία μαχών στη μακραίωνη ιστορική της πορεία.

4. Ένα χαρακτηριστικό του συγγραφέα Δημήτρη Ψαθά είναι το χιούμορ του. Βρείτε χωρία στο κείμενο που να επαληθεύουν αυτήν την παρατήρηση.

Το χιούμορ του Δημήτρη Ψαθά διαφαίνεται στα σημεία του κειμένου όπου υπάρχει διάλογος.

5. «Ήταν ολόκληρη η παρέα που μοίρασε τη δουλειά του σαμποτάζ»: Αφηγηθείτε με δικά σας λόγια πώς φαντάζεστε ότι πραγματοποίησαν οι πιτσιρίκοι το σαμποτάζ.

Το σαμποτάζ αποτελούσε χωρίς αμφιβολία έργο μιας ολόκληρης παρέας. Ο πιτσιρίκος που συνομιλεί με το Γερμανό σκοπό, αποσκοπεί στο να του αποσπάσει την προσοχή και να τον κρατήσει απασχολημένο στο μπροστινό μέρος του αυτοκινήτου, ώστε τα άλλα μέλη της ομάδας να βρουν την ευκαιρία, ταυτόχρονα, να πραγματοποιήσουν δολιοφθορά στο όχημα. Η περιορισμένη ορατότητα της νύχτας βοηθούσε άλλωστε στην πραγματοποίηση του σχεδίου. Τα άλλα μέλη της ομάδας θα περίμεναν κρυμμένοι σε μέρος όπου δεν γίνονταν αντιληπτοί και την ώρα που θα έβλεπαν το φρουρό απασχολημένο θα επενέβαιναν. Ίσως να είχαν θέσει και συνθηματικό, όπως για παράδειγμα το άναμμα του αναπτήρα.

Τα παιδιά γνώριζαν από πριν ότι μια τέτοια «χαζομάρα», όπως το να θέλει κανείς να ανάψει το τσιγάρο από το φανάρι του αυτοκινήτου, όχι μόνο θα προκαλούσε το γέλιο στο Γερμανό, αλλά θα ενεργοποιούσε και το μηχανισμό κομπορρημοσύνης του. Ήξεραν ότι ο Γερμανός θα έμπαινε στη διαδικασία να αποδείξει την υπεροχή του και να υπερηφανευτεί γι' αυτήν, ακόμη και σε ένα μικρό παιδί. Κάτι τέτοιο έδωσε το περιθώριο χρόνου στα άλλα μέλη να προβούν στο σαμποτάζ που σχεδίαζαν.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Σε ποια σημεία του διηγήματος ο αφηγητής ειρωνεύεται τους Γερμανούς κατακτητές;
2. Ποιος από τους πιτσιρίκους θέτει τον εαυτό του σε μεγαλύτερο κίνδυνο; Αυτός που συνομιλεί και προσπαθεί να παραπλανήσει το Γερμανό σκοπό ή αυτοί που παραφυλάνε και προκαλούν δολιοφθορές στα οχήματα; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.
3. Στην παραπάνω ανάλυση του κειμένου χρησιμοποιήσαμε τη φράση «ακήρυχτος πόλεμος». Τι σημαίνει και ποιους αφορά στο συγκεκριμένο διήγημα;

17 του Νοέμβρη 1973 (Χαράματα)

Κύπρος Χρυσάνθης

A. Ο δημιουργός

Κύπριος συγγραφέας που γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1915 και πέθανε το 1998. Σπούδασε στην Ιατρική Σχολή Αθηνών και εργάστηκε ως παιδίατρος στη Λευκωσία, ενώ παράλληλα δίδασκε το μάθημα της Υγιεινής στην Παιδαγωγική Ακαδημία και στο Παγκύπριο Γυμνάσιο. Υπήρξε ιδρυτής και διευθυντής πολλών ιατρικών και λογοτεχνικών περιοδικών, με γνωστότερο το περιοδικό *Πνευματική Κύπρος* (1960-1998), που τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών. Ασχολήθηκε με την ποίηση, την πεζογραφία, το θέατρο, τα φιλολογικά δοκίμια και τη μετάφραση Ισπανών ποιητών. Ποιήματα: *Λυρικός λόγος, Αροδαφνούσα*. Πεζογραφήματα: *Πεζός λόγος της γλυκιάς χώρας Κύπρου, Πεζός λόγος II: Από το ημερολόγιο ενός γιατρού, Πεζός λόγος III: Ιστορίες από την Κύπρο, Το «φυλάκιο Χ» γραμμή θανάτου*.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το ποίημα είναι γραμμένο με αφορμή την εξέγερση των φοιτητών στο Πολυτεχνείο και την καταστολή της από τις δυνάμεις των συνταγματαρχών της δικτατορίας Παπαδόπουλου (1967-1974). Το ποίημα του Κύπριου λογοτέχνη Χρυσάνθη αναφέρεται στην «επόμενη μέρα», δηλαδή την ημέρα που ακολουθεί ύστερα από την εισβολή των τανκ και τη δολοφονία πολλών φοιτητών.

Γ. Δομή του ποιήματος

Το ποίημα χωρίζεται σε δύο θεματικές ενότητες:

1η ενότητα: Τρεις πρώτες στροφές του ποιήματος: Τα δυσάρεστα συναισθήματα που προκάλεσε η νύχτα της 17ης Νοέμβρη 1973.

2η ενότητα: Τελευταία στροφή του ποιήματος: Η ευχή για απελευθέρωση της χώρας από τη δικτατορία των συνταγματαρχών.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Θεματικά κέντρα του ποιήματος είναι η δικτατορία και η καταπάτη-

ση των ανθρώπινων δικαιωμάτων, καθώς και η απότιση φόρου τιμής σε ανθρώπους και γεγονότα που σημάδεψαν την ιστορία. Επίσης, το ποίημα αναφέρεται στη νεολαία της εκάστοτε εποχής και στους αγώνες που αυτή καταβάλλει για την ελευθερία.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Η πρώτη αυτή ενότητα, που αποτελεί και το μεγαλύτερο μέρος του ποιήματος, περιγράφει την εικόνα που εμφανίζουν οι γύρω από το Πολυτεχνείο δρόμοι και γενικότερα η Αθήνα μετά τις συμπλοκές μεταξύ φοιτητών και στρατού. Επίσης την καταστολή της φοιτητικής εξέγερσης, την 17η Νοεμβρίου 1973. Μέσα από αυτήν την επιγραφή (τίτλος) και με εμφανείς κάποιους συμβολισμούς, ο ποιητής αφήνει να διαφανούν η διάθεση και τα συναισθήματα των πολιτών και του ιδίου τις πρώτες αυτές ώρες.

2η ενότητα: Στη δεύτερη ενότητα το κλίμα αλλάζει, εφόσον η ποιητική φωνή παραθέτει την ευχή να μην πάει χαμένη η θυσία των παιδιών, αλλά να γίνει αφετηρία για την απελευθέρωση της Αθήνας αλλά και όλης της Ελλάδας από τη δικτατορία.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Στο συγκεκριμένο ποίημα δε γίνεται αναφορά σε πρόσωπα.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η απλή δημοτική είναι η γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο το ποίημα.

ii) Ύφος

Το ύφος του ποιήματος είναι υψηλό και σκοτεινό, εφόσον το περιεχόμενο διακρίνεται για τις υψηλές έννοιες που διαπραγματεύεται, για την επιβλητικότητά του καθώς και για τα συναισθήματα που δημιουργεί στην ψυχή του αναγνώστη. Τα συναισθήματα αυτά ωστόσο δίνονται με γλαφυρό τρόπο, καθώς είναι έντονη η παρουσία σχημάτων λόγου.

iii) Στιχουργική ανάλυση του ποιήματος

Το ποίημα χρησιμοποιεί την τεχνική του συμβολισμού. Ο ποιητής βλέπει τον εξωτερικό κόσμο ως σύμβολο της ατομικής του ζωής, συσχετίζοντας τις ψυχικές του καταστάσεις με τα πράγματα, που γίνονται σύμβολα κυρίως των συναισθημάτων του. Η λέξη ενδιαφέρει όχι ως νόημα αλλά για το πώς μας κάνει να αισθανόμαστε. Τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του συμβολισμού είναι: ο σύντομος στίχος, οι ασύνδετες εικόνες, η χρήση πολλών μεταφορών και παρομοιώσεων, καθώς και το γεγονός ότι οι λέξεις συμβολίζουν ψυχικές καταστάσεις.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «γυμνά δέντρα», «τυραγνοπατημένη πόλη», «απλώνονται τα γράμματα», «αιμάτινα γράμματα», «θαμπωτικά γράμματα», «στους τοίχους πληθαίνουν οι σκιές», «χρυσό φως ολούθε ν' απλωθεί».

Εικόνες: Η εικόνα της λεωφόρου που έχει τώρα αδειάσει, η ηχητική εικόνα της βουερής πόλης που τώρα ησυχάζει, η ηχητική εικόνα των σκύλων που γαβγίζουν, η εικόνα των σκιών στους τοίχους των σπιτιών, η εικόνα των γραμμάτων (συνθημάτων) στους τοίχους, η εικόνα του ουρανού που θα αστράψει και του χρυσού φωτός που θα ξεχυθεί στην πόλη.

Παρομοιώσεις: «ποτάμι ξέφρενο η πνοή».

Επαναλήψεις: «πέρα απ' τη λεωφόρο με τα γυμνά δέντρα», «τα φυλλώματα, τυραγνοπατημένη πόλη», «κάμε».

Αντίθεση: «πεθαίνει η νύχτα η φονική».

Προσωποποιήσεις: «γυμνά δέντρα», «ξέπνοοι οι ήχοι», «η πόλη ησυχάζει», «βαριανασαίνουν οι καρδιές», «απλώνονται τα γράμματα», «οι καρδιές ανασηκώνουν τη μεγάλη μέρα».

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Εντοπίστε στην περιγραφή του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος τα σημεία εκείνα που δείχνουν έμμεσα τα αισθήματα του αφηγητή.

Η γύμνια του τοπίου και η τρομακτική ησυχία («ξέπνοοι οι λογής ήχοι, αραιοί», «με τα γυμνά δέντρα, τα φυλλώματα, προβάλλουν τώρα, οι χώροι αδειανοί») αντικατοπτρίζουν τη στενάχωρη διάθεση και την αγωνία του ποιητή αλλά και όλου του αθηναϊκού λαού. Η υγρασία και το τσουχτερό κρύο («στάζει τ' αγιάζι μέσα μας») επιτείνουν το αίσθημα του φόβου. Το ίδιο και ο ήχος από τα άγρια γαβγίσματα των σκύλων («αλυχτούνε οι θεριεμένοι σκύλοι»).

2. Ποια ευχή εκφράζεται στην τελευταία στροφή; Πώς σχετίζεται αυτή με τη θυσία των φοιτητών;

Στην τελευταία στροφή το κλίμα αλλάζει και βλέπουμε την ποιητική φωνή να επικαλείται το Θεό και να ζητάει «ν' αστράψουν οι ουρανοί, χρυσό φως ολούθε ν' απλωθεί, κάμε Μεγαλοδύναμε να ξεχυθεί ποτάμι ξέφρενο η πνοή», Παρακαλεί, δηλαδή, να πραγματοποιηθεί η λαϊκή εξέγερση και να απελευθερωθεί η Αθήνα και ολόκληρη η Ελλάδα από τη δικτατορία, ώστε να μην πάει χαμένη η θυσία των παιδιών.

3. Ερμηνεύστε τους χαρακτηρισμούς «η νύχτα η φονική» και «μεγάλη μέρα».

Η «νύχτα η φονική» παραπέμπει στη νύχτα της 17ης Νοέμβρη του

1973. Οι φοιτητές έχουν καταλάβει το κτίριο του Πολυτεχνείου και αρνούνται να το παραδώσουν. Τότε τα τανκ του στρατού επεμβαίνουν και σπάνε την κεντρική πύλη, παρασύροντας στο διάβα τους φοιτητές που είναι σκαρφαλωμένοι στα κάγκελα. «Μεγάλη μέρα» αποκαλεί ο ποιητής την επόμενη ημέρα, δηλαδή την ημέρα που ακολουθεί ύστερα από την εισβολή των τανκ και τη δολοφονία των φοιτητών. Και είναι μεγάλη μέρα επειδή αποτελεί την αφετηρία για την απελευθέρωση της χώρας από το πολίτευμα της δικτατορία που τους επιβλήθηκε διά της βίας. Όπως έδειξαν αργότερα τα γεγονότα, η ευχή του ποιητή πραγματοποιήθηκε, αφού η δικτατορία κατέρρευσε τον επόμενο χρόνο. Γι' αυτό και τα γεγονότα του Πολυτεχνείου αποτελούν σταθμό στη μεταπολεμική ελληνική ιστορία.

4. Αφού λάβετε υπόψη σας τα ιστορικά γεγονότα της εποχής, αναπτύξτε σε μία παράγραφο το νόημα της φράσης «τυραγνοπατημένη πόλη».

Ιστορική αναδρομή:

1. Τον Ιούλιο του 1965 σημειώθηκε σοβαρό ρήγμα στις τάξεις του κυβερνώντος κόμματος (Ενωση Κέντρου), γνωστή στη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδος με τον όρο «αποστασία του '65» ή Ιουλιανά. Αφορμή υπήρξε η απόφαση του Γεωργίου Παπανδρέου να αντικαταστήσει τον Πέτρο Γαρουφαλιά από το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης και η άρνηση του τότε βασιλιά Κωνσταντίνου Β' να υπογράψει το σχετικό διάταγμα, αν ο διάδοχος του Γαρουφαλιά δεν απολάμβανε της απόλυτης εμπιστοσύνης του. Ο Γ. Παπανδρέου αναγκάστηκε από τον Κωνσταντίνο να παραιτηθεί στις 15 Ιουλίου 1965. Από εκείνη τη μέρα και μέχρι τα τέλη Ιουλίου του '66, ο Κωνσταντίνος προσπάθησε να σχηματίσει κυβερνήσεις-φαντάσματα, με τη συμμετοχή, κατά διαστήματα, 48 βουλευτών της παράταξης της Ένωσης Κέντρου (αποστατών) που εγκατέλειψαν τον Γεώργιο Παπανδρέου.

Ο Κωνσταντίνος αρχικά διόρισε πρωθυπουργό τον Γεώργιο Αθανασιάδη-Νόβα, με υπουργούς αποστάτες βουλευτές της Ένωσης Κέντρου. Η νέα κυβέρνηση όμως δεν είχε πλειοψηφία στη Βουλή, οπότε σχηματίστηκε άλλη κυβέρνηση από τον Ηλία Τσιριμώκο. Όλη η περίοδος που ακολούθησε την αποπομπή της κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου χαρακτηρίζεται γενικότερα ως περίοδος πολιτικής ανωμαλίας.

Στις 21 Απριλίου του 1967, κι ενώ είχαν προκηρυχτεί εκλογές για τις 28 Μαΐου, αξιωματικοί του στρατού, οργανωμένοι στο σύνδεσμο «Ι.Δ.Ε.Α» (= Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών), υπό την ηγεσία του συνταγματάρχη Γεωργίου Παπαδόπουλου, του Στυλιανού Παττακού και του Νικόλαου Μακαρέζου, κατέλαβαν την εξουσία με πραξικόπημα.

Έχοντας εξασφαλίσει περίπου 100 τεθωρακισμένα στην περιοχή της πρωτεύουσας, οι πραξικοπηματίες κινητοποιήθηκαν τα ξημερώμα-

τα της 21ης Απριλίου και κατέλαβαν αρχικά το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Στη συνέχεια έβαλαν σε εφαρμογή το σχέδιο έκτακτης ανάγκης του NATO, με κωδικό σχέδιο «Προμηθεύς», με αποτέλεσμα να κινητοποιηθούν όλες οι στρατιωτικές μονάδες της Αττικής. Το συγκεκριμένο σχέδιο προοριζόταν για την αναγκαστική ανάληψη εξουσίας από το στρατό, με σκοπό την εξουδετέρωση κομμουνιστικής εξέγερσης, σε περίπτωση που εισέβαλλαν στην Ελλάδα δυνάμεις του σοβιετικού στρατού. Το σχέδιο επιλέχτηκε να το εφαρμόσει ο ίδιος ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, σύνδεσμος της Ελληνικής Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών με τη CIA. Ο Παπαδόπουλος είναι ο πρώτος πράκτορας μυστικών υπηρεσιών στην Ευρώπη που κατάφερε να γίνει δικτάτορας και το πραξικόπημά του είναι το πρώτο που πέτυχε στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Μεγάλη ήταν η συμβολή του διοικητή της Σχολής Ευελπίδων Δημήτρη Ιωαννίδη, ο οποίος κινητοποίησε το τάγμα της Σχολής και την Ελληνική Στρατιωτική Αστυνομία (Ε.Σ.Α.). Ο έμπιστος του βασιλιά, αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού, στρατηγός Γ. Σπαντιδάκης, αντικαταστάθηκε από τον Οδυσσέα Αγγελή. Ο Αγγελής, κάνοντας χρήση του νέου του αξιώματος, έδωσε εντολή στο Τρίτο Σώμα Στρατού στη Θεσσαλονίκη να εφαρμόσει το σχέδιο «Προμηθεύς» σε όλη τη χώρα.

Ζ. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του ποιήματος

1. Βρείτε τις ομοιότητες και τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στο ποίημα του Κύπρου Χρυσάνθη και στο ποίημα της Λένας Παππά «Στους σκοτωμένους σπουδαστές του Νοεμβρίου», που ακολουθεί:

*Μάτια κλειδωμένα, χέρια παγωμένα
Κείτεται
-δεκαοχτώ χρονών ήτανε δεν ήτανε-
για να έχω εγώ πουλιά - φτερά στα χέρια μου,
και συ το σπιτάκι σου,
μια γλάστρα με βασιλικό στο πεζουλάκι
και τα παιδιά μας ξένοιαστα να χτίζουνε το μέλλον.*

*Η μάνα του τον περιμένει και δεν έρχεται,
Η άνοιξη του παιζει και δεν τηνε ξέρει πια.
Στις φλέβες του αίμα σταματημένο και πικρό,
Γυαλί σπασμένο ο κόσμος, σωριασμένο πάνω του.
Για να έχω εγώ τον άσπρο μου ύπνο
Και συ γαρίφαλο χαμόγελο στο στόμα σου,
Για να' χουν τα παιδιά μας το δικό τους ήλιο...*

2. Γιατί οι πόρτες του ποιήματος είναι μανταλωμένες;

Παλαιότερες μορφές ζωής

Ηλιοβασίλεμα

Κώστας Κρυστάλλης

A. Ο δημιουργός

Ο Κώστας Κρυστάλλης γεννήθηκε στο Συρράκο της σκλαβωμένης τότε Ηπείρου το 1868 και πέθανε στην Άρτα το 1894. Μαθητής ακόμη της τελευταίας τάξης του Γυμνασίου στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων, έγραψε τα γεμάτα θέρμη και πατριωτισμό ποιήματά του *Σκιές του Άδου*, που η δημοσίευσή τους είχε αποτέλεσμα την καταδίωξή του από τους Τούρκους και την καταδίκη του ερήμην σε θάνατο. Ύστερα από δραματικές περιπέτειες, κατάφερε να περάσει στο ελεύθερο ελληνικό έδαφος και να φτάσει στην Αθήνα ξένος και έρημος. Αβοήθητος καθώς ήταν και απροστάτευτος στον ξένο τόπο, αναγκάστηκε, για να ζήσει, να δουλέψει σ' ένα ανθυγιεινό, υγρό και σκοτεινό τυπογραφείο, όπου έμεινε δύο χρόνια. Οι ώρες της καθημερινής εργασίας του ήταν πολλές και η αμοιβή του τόσο μικρή, που με μεγάλη οικονομία κατάφερνε να ψευτοτρώει και να πληρώνει το νοίκι του δωματίου όπου έμενε. Ύστερα δούλεψε για λίγους μήνες ως συντάκτης στην εφημερίδα *Εβδομάς* και τέλος ως υπάλληλος στα υπόγεια της Εταιρείας Σιδηροδρόμων. Όλοι αυτοί οι κόποι, οι ανθυγιεινές συνθήκες και οι στερήσεις, μαζί με την αγιάτρευτη νοσταλγία της πατρίδας του, που σαν το σαράκι «του 'τρωγε την ψυχή», κλόνισαν την υγεία του. Προσβλήθηκε από φυματίωση και η κατάστασή του μέρα με τη μέρα χειροτέρευε. Έτσι, άφησε την Αθήνα που τόσα φαρμάκια τον πότισε, και πήγε στην Κέρκυρα, και ύστερα από λίγο στην Άρτα, κοντά στην εκεί εγκατεστημένη αδελφή του, με την ελπίδα να ξαναβρεί την υγεία του. Τίποτα όμως δεν μπόρεσε να τον σώσει, και τον Απρίλη του 1894 έκλεισε για πάντα τα μάτια του, σε ηλικία μόλις 26 χρονών. Μολονότι η σύντομη ζωή του υπήρξε μια τραγωδία, μπόρεσε μόνος του, δίχως να φοιτήσει σε καμία ανώτερη σχολή, να καλλιεργήσει το ανήσυχο πνεύμα του και να αποκτήσει μια αξιόλογη μόρφωση, που φαίνεται κυρίως στα πεζογραφήματά του. Ως πουητής αναδείχτηκε ο απαράμιλλος ραψωδός της ειρηνικής και ειδυλλιακής ζωής της πατρίδας του, ο γνησιότερος τραγουδιστής της ποιμενικής και

αγροτικής ζωής της Ηπείρου. Για την ελευθερία και την τέχνη έζησε και πέθανε, γι' αυτό τον είπαν «ήρωα και μάρτυρα ποιητή». Έγραψε τα έργα *Καλόγερος της Κλεισούρας και του Μεσολογγίου*, *Τα αγροτικά* (που επαινέθηκαν στο Φιλαδέλφειο διαγωνισμό), *Ο τραγουδιστής του χωριού και της στάνης, Πεζογραφήματα*. Η γλώσσα του είναι ζωντανή, παραστατική και δίνει μια ξεχωριστή λυγεράδα στο στίχο του.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το πεζογραφικό και το ποιητικό έργο του Κρυστάλλη εντάσσεται στην ειδυλλιακή ηθογραφία, που εξιδανικεύει τη ζωή του χωριού, απαλύνοντας εντελώς τα όποια αρνητικά στοιχεία. Την αγάπη του για την αγνή και όμορφη ζωή της υπαίθρου, την οποία στερήθηκε, την έκανε ποίημα και τραγούδι, γεγονός που ερμηνεύει τις εμμονές του στις ίδιες πάντα σκηνές του αγροτικού κόσμου, του βουνού και της στάνης, της στρούγκας και της φλογέρας.

Γ. Δομή του έργου

Το ποίημα χωρίζεται σε δύο ενότητες:

- 1η ενότητα:** 1η στροφή: Η φύση (βουνά, πεδιάδες, θάλασσα) την ώρα του καλοκαιρινού δειλινού.
2η ενότητα: 2η και 3η στροφή: Οι ζευγολάτες και οι γυναίκες γυρίζουν στα σπίτια τους με το ηλιοβασίλεμα.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Στο ποίημα τονίζεται ο μόχθος αλλά και το συναίσθημα της ψυχικής ικανοποίησης και πληρότητας των αγροτών, που γυρνούν στη θαλπιωρή του σπιτιού και της οικογένειας, ύστερα από μια κοπιαστική μέρα δουλειάς στην πανέμορφη φύση. Τα ζώα αλλά και ολόκληρη η φύση είναι συμπαραστάτες στη δύσκολη ζωή τους. Ο τελευταίος στίχος του αποσπάσματος συνοψίζει τη λατρεία του ποιητή προς τη φύση και την απλή ζωή. Το ποίημα γίνεται αφορμή για να γνωρίσουμε μια παλαιά μορφή ζωής που συνδεόταν με τις αγροτικές ασχολίες. Σε όλο το κείμενο υπάρχουν εικόνες της φύσης (βουνά, πεδιάδες, θάλασσα), την ώρα του καλοκαιρινού δειλινού, που είναι και η ώρα επιστροφής των ζευγολατών στο σπίτι τους.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Απ' όλες τις ώρες της ημέρας, ο ποιητής επιλέγει να γράψει και να υμνήσει την ώρα που βασιλεύει ο ήλιος (σούρουπο)

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

και όλα στη φύση γαληνεύουν μέσα στα χρώματα, τους ήχους και τα αρώματα του δειλινού. Όλη η πρώτη στροφή είναι γεμάτη από οπτικές και ακουστικές εικόνες της φύσης την ώρα αυτή.

2η ενότητα: Στη δεύτερη στροφή παρατίθενται οι εικόνες του ανθρώπινου περιβάλλοντος της ελληνικής υπαίθρου. Είναι η στιγμή που ο αγρότης σταματά τη δουλειά και επιστρέφει στο σπίτι του, όπου βλέπει τα αγαπημένα του πρόσωπα και διασκεδάζει με τις απλές χαρές της ζωής. Επιστρέφουν και οι γυναίκες από οικιακές εργασίες και όλοι μαζί χαιρετούν την ελληνική φύση.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Το ανθρώπινο περιβάλλον της ελληνικής υπαίθρου αναφέρεται στη δεύτερη στροφική ενότητα του ποιήματος. Οι ζευγολάτες παρουσιάζονται ως άνθρωποι του μόχου και της εργασίας. Η ζωή τους είναι γεμάτη κόπο, αλλά αυτό δεν τους κάνει να χάσουν την ανθρώπινη τους υπόσταση και να γίνουν απόκοσμοι και δύστροποι. Αντίθετα, είναι χαρούμενοι και ευδιάθετοι λόγω της καθημερινής τους επαφής με τη φύση και τα πλάσματά της.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Απλή δημοτική με ορισμένους ιδιωματισμούς (γαλάζες, πύρη, ριζοβιούνια, ζάλογκα, καματερά, ζαλίκια, σκουτιά), όμοια με αυτή των δημοτικών τραγουδιών.

ii) Ύφος

Το ύφος του κειμένου είναι γλαφυρό και διακρίνεται για το πλήθος των εκφραστικών στολιδιών και των σχημάτων λόγου. Με τη συχνή χρήση του ασύνδετου σχήματος το ύφος γίνεται γοργό, ενώ με τις εικόνες της ελληνικής φύσης και των ανθρώπων, αποκτά παραστατικότητα.

iii) Στιχουργική ανάλυση του έργου

Ο Κρυστάλλης, στηριζόμενος στην παράδοση των δημοτικών μας τραγουδιών και χρησιμοποιώντας τη γλώσσα και το ρυθμό τους, αφηγείται τραγουδιστά την άδολη ομορφιά της ελληνικής υπαίθρου και την αγνότητα των αγροτών.

iv) Σχήματα λόγου:

Προσωποποιήσεις: «ο ήλιος βασιλεύει», «ο Αποσπερίτης σκάει», «αεράκι σβήει την πύρη του καλοκαιριού», «τα βουνά κατεβάζουν», «τ' ακρογιάλια φέρνουν», «ο γερο-πεύκος κουνάει, και πίνει... και τρίζει», «η βρύση δροσίζει τα λουλούδια», «και μ' άλαφρο... νανουρίζει», «τα ζάλογκα μαυρολογούν», «οι βράχοι σκύβουν τα φρύδια»,

«το μουρμούρι του κλαδιού», «γεια και χαρά στον κόσμο μας.

Κοσμητικά επίθετα: στίχος 3, στίχος 15, στίχος 18.

Μεταφορές: «χήλιες βαφές αλλάζουν», «σκάει λαμπρός λαμπρός», «την πύρη του καλοκαιριού», «τρανά (καματερά)», «τη λογιά με τα σκουτιά», «μουρμούρι του κλαδιού».

Ασύνδετο: στίχος 3, στίχος 11, στίχος 14-15, στίχος 17, στίχοι 22-23.

Ομοιοτέλευτο: αποκαρωμένοι - φορτωμένοι.

Επαναλήψεις: στίχος 21, 22, 24, 25, 26, 27.

Εικόνες: Η οπτική εικόνα του ήλιου που βασιλεύει και των χρωμάτων που παίρνει ο ουρανός την ώρα αυτή, η οπτική εικόνα του Αυγερινού, η εικόνα από το αεράκι που δροσίζει την καλοκαιρινή ατμόσφαιρα, η ηχητική εικόνα του πεύκου που αχολογάει και τρίζει από τον αέρα, η ηχητική εικόνα της βρύσης που μ' αλαφρό μουρμουρητό δροσίζει τα λουλούδια, η οπτική εικόνα της θάλασσας και των προπόδων του βουνού, η ηχητική εικόνα των δασών που μαυρολογούν, η οπτική εικόνα των ζευγολατών, η ηχητική εικόνα των φωνών των ζευγολατών προς τα ζώα τους, η οπτική εικόνα των ζώων που περπατούν, η ηχητική εικόνα των ζώων που μουγκρίζουν, η οπτική εικόνα των κοριτσιών που επιστρέφουν φορτωμένα με έύλα ή ρούχα, η ηχητική εικόνα του κλαδιού που μουρμουρίζει, η ηχητική εικόνα του χαιρετισμού που απευθύνουν οι κοπέλες προς τον κόσμο.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Από τις δύο στροφικές ενότητες η πρώτη αναφέρεται στο φυσικό και η δεύτερη στο ανθρώπινο περιβάλλον της ελληνικής υπαίθρου. Βρείτε τις οπτικές και τις ακουστικές εικόνες με τις οποίες επιτυγχάνεται η περιγραφή κάθε περιβάλλοντος.
Βλ. Τεχνική - τεχνοτροπία (Εικόνες).

2. Στο ποίημα κυριαρχούν τα επίθετα, τα οποία συχνά παρατίθενται με ασύνδετο σχήμα ή σχήμα επανάληψης. Βρείτε χαρακτηριστικά παραδείγματα και σχολιάστε τη λειτουργία τους.

Στίχος 3: Όλα τα επίθετα αυτού του στίχου αναφέρονται σε χρώματα. Ο ποιητής θέλει μ' αυτόν τον τρόπο να αποδώσει το χρωματικό πλούτο που αντικρίζει κανείς θαυμάζοντας ένα ηλιοβασίλεμα της ελληνικής υπαίθρου.

Στίχος 4: Επανάληψη του επιθέτου «λαμπρός», που δίνει έμφαση στη λαμπρότητα που παρουσιάζει ο Αποσπερίτης (Αυγερινός) στον ελληνικό ουρανό. Το άστρο αυτό στην πραγματικότητα είναι ο πλανήτης Έσπερος, δηλαδή ο πλανήτης Αφροδίτη, που εμφανίζεται πρώτος το βράδυ, πλάι στο φεγγάρι, και εξαφανίζεται τελευταίος το πρωί.

Στίχος 14: Όλα τα επίθετα αυτού του στίχου περιγράφουν τους

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

ζευγολάτες την ώρα που επιστρέφουν στα σπίτια τους έπειτα από μια κουραστική μέρα. Όλα τα επίθετα συγκλίνουν νοηματικά στο μόχθο και στη βαριά σωματική κόπωση που προκαλούσαν οι αγροτικές εργασίες.

Στίχος 26: Επανάληψη του επιθέτου «γλυκό», με σκοπό να δείξει την γλυκύτητα με την οποία οι γυναίκες χαιρετούν τον κόσμο, παρά τη σωματική τους κούραση ύστερα από μια κοπιαστική ημέρα.

3. Με ποιες λέξεις ή φράσεις ο ποιητής προβάλλει την εργατικότητα και το μόχθο των ανθρώπων της υπαίθρου;

Ο μόχθος των ανθρώπων της υπαίθρου αποδίδεται άριστα από το δημιουργό με τις εξής λέξεις και φράσεις: «ηλιοκαμένοι», «ξέκοποι», «βουβοί», «αποκαρωμένοι», «με τ' αλέτρια φορτωμένοι», «αχ τη λογιά», «αχ το πλύμα», «σφογγίζοντας τον ίδρω».

4. Ποια συναισθήματα γεννά στα πρόσωπα, και κατ' επέκταση στον ίδιο τον ποιητή, η ομορφιά της ελληνικής φύσης;

Η πληθώρα των οπτικών, ηχητικών, οσφρητικών και απτικών εικόνων που προσφέρει απλόχερα η φύση προκαλούν το συναισθήμα της απόλυτης ηρεμίας, ξεκούρασης και γαλήνης στα πρόσωπα του έργου, ασφαλώς στον ποιητή αλλά και σε όλους τους ανθρώπους γενικά. Μερικές μάλιστα από τις εικόνες αυτές είναι ικανές να διασκεδάσουν το θεατή-ακροατή του φυσικού τοπίου. Στο ποίημα τονίζεται ο μόχθος των αγροτών, αλλά προβάλλεται έντονα και το συναισθήμα της ψυχικής ικανοποίησης και πληρότητας των ανθρώπων της υπαίθρου από την επαφή τους με τα ζώα και τη φύση ολόκληρη, με τα νερά, τα δέντρα και τα βουνά της. Στην περίπτωση αυτή οι άνθρωποι αισθάνονται τη φύση συμπαραστάτη και συνοδοιπόρο. Όλες αυτές οι εικόνες γεμίζουν με ομορφιά την ψυχή τους και τους γεννούν συναισθήματα χαράς και αγαλλίασης, φτάνοντας σε σημείο λατρείας, όπως φαίνεται από τον τελευταίο στίχο του ποιήματος.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Για ποιο λόγο απ' όλες τις άλλες ώρες της ημέρας ο ποιητής προτιμά να περιγράψει το ηλιοβασίλεμα;
2. Να βρείτε στην πρώτη στροφική ενότητα δύο μεταφορές και δύο προσωποποιήσεις και να τις αναλύσετε.
3. Ποια είναι η διάθεση των ζευγολατών και των γυναικών την ώρα του δειλινού και με ποιες εκφράσεις την προβάλλει ο ποιητής;

Η Νέα Παιδαγωγική

Νίκος Καζαντζάκης

A. Ο δημιουργός

Ο Νίκος Καζαντζάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1885 και πέθανε στο Φράιμπουργκ της Γερμανίας το 1957. Ενταφιάστηκε, σύμφωνα με την επιθυμία του, στο Ηράκλειο της Κρήτης. Σπουδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, Πολιτικές Επιστήμες στο Παρίσιο και Φιλοσοφία στη Γερμανία. Είχε ευρύτατη μόρφωση και διακρινόταν για τη γλωσσομάθειά του. Από τα φοιτητικά του χρόνια συνεργαζόταν με το μαχητικό περιοδικό των δημοτικιστών *Noumás*, με το ψευδώνυμο Πέτρος Ψηλορείτης και ύστερα από τις σπουδές του επιδόθηκε στη δημοσιογραφία. Ήταν άνθρωπος που απέφευγε, συστηματικά σχεδόν, τα δημόσια αξιώματα, την προβολή και την πρόσκαιρη δόξα. Για ένα μικρό διάστημα υπηρέτησε ως γενικός διευθυντής του Υπουργείου Περιθάλψεως, για λίγους μήνες διατέλεσε υφυπουργός Παιδείας, υφηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και δέχτηκε να αντιπροσωπεύσει την Ελλάδα στο Παρίσι και να αναλάβει τη διεύθυνση του τμήματος κλασικών μεταφράσεων της Ουνέσκο. Ένα χρόνο πριν κλείσει για πάντα τα μάτια του, τιμήθηκε στη Βιέννη με το βραβείο της Ειρήνης από το Παγκόσμιο Συμβούλιο της Ειρήνης. Πέρασε την τόσο δημιουργική ζωή του μελετώντας και γράφοντας αδιάκοπα, μέσα σε μια απομόνωση πραγματικά ασκητική, και αφιέρωσε ένα μεγάλο μέρος της σε ταξίδια. Όσο έμενε στην Ελλάδα, ζούσε στην Αίγινα, αποτραβηγμένος από τον κόσμο, και όταν αργότερα εγκαταστάθηκε στη Γαλλία, περνούσε τις μέρες του γαλήνια στην ήσυχη πόλη Αντίμπ, «στην παράδεισο της εξορίας», όπως χαρακτηριστικά την έλεγε ο ίδιος, δοσμένος με όλη του την ψυχή στην τέχνη, στο μόνο σκοπό της ζωής του. Ο Καζαντζάκης ήταν ανήσυχο πνεύμα, καθαρό, διεισδυτικό και πληθωρικό, με πάμπολλα ενδιαφέροντα γύρω από τα μεγάλα πανανθρώπινα προβλήματα της ζωής και του κόσμου. Η λιτότητα της ζωής του, η εργατικότητα και η προσήλωσή του για μια ολόκληρη ζωή στη διακονία της Τέχνης, δικαιολογούν απόλυτα το χαρακτηρισμό του «ασκητή του Πνεύμα-

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

τος», που του αποδόθηκε. Ήταν προικισμένος με απλοχεριά από τη φύση μ' ένα μεγάλο συγγραφικό ταλέντο και κατέκτησε το διεθνές λογοτεχνικό κοινό με το κολοσσιαίο έργο του, που μεταφράστηκε σε όλες σχεδόν τις γλώσσες του κόσμου.

Έγραψε τα έργα *Όφις και κρίνο*, *Ο Πρωτομάστορας* (τραγωδία που μελοποίησε ο Μανόλης Καλομοίρης), *Νικηφόρος Φωκάς, Χριστός, Οδυσσέας, Ιουλιανός, Καποδίστριας, Κωνσταντίνος ο Παλαιολόγος, Μέλισσα, Τριλογία του Προμηθέα, Σόδομα και Γόμορρα*, όλα τραγωδίες. Στη συνέχεια γράφει την *Ασκητική* και το *Salvatoresdei*, το εκτενέστατο επικό έργο *Οδύσσεια*, που αποτελείται από 33.333 δεκαεπτασύλλαβους στίχους, την *Ιστορία της Ρωσικής Λογοτεχνίας*, τις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις: *Ταξιδεύοντας, Ισπανία, Ιαπωνία - Κίνα, Αγγλία, Τι είδα στη Ρωσία, Αίγυπτος - Ιερουσαλήμ - Σινά*, και ακολουθούν τα ρωμαλέα μυθιστορηματικά του έργα: *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά, Ο καπετάν-Μιχάλης, Ο φτωχούλης του Θεού, Ο Χριστός ξανασταυρώνεται, Ο τελευταίος πειρασμός*. Μεγάλη είναι και η μεταφραστική του προσφορά: μετέφρασε τη Θεία Κωμωδία του Δάντη, το Φάουστ του Γκαίτε, τον Άγιο Φραγκίσκο της Ασίζης του Γιόγκερσεν, τις Συνοικίες Έκκερμαν και Γκαίτε του Έκκερμαν, τη Γένεση των ειδών του Δαρβίνου και με τη συνεργασία του I. Κακριδή, την Ιλιάδα του Ομήρου. Ύστερα από το θάνατό του κυκλοφόρησε το ανέκδοτο δοκίμιο του *Αναφορά στον Γκρέκο*.

Ο Καζαντζάκης είναι από τις πιο επιβλητικές μορφές των Γραμμάτων μας σε παγκόσμια κλίμακα. Εμπνεύσταν από την ιστορία και την Κρήτη. Υπήρξε ένας γνήσιος Κρητικός - Έλληνας και η κάθε φράση του έργου του αποστάζει λεβεντιά, βαθιά αγάπη για τη γενέθλια γη, περηφάνια και ανδρεία. Έγραψε σε γνήσια λαϊκή γλώσσα με πολλούς κρητικούς ιδιωματισμούς.

Β. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το απόσπασμα από την *Αναφορά στον Γκρέκο*, ενταγμένο στην ενότητα «Παλαιότερες μορφές ζωής», εμπεριέχει βιώματα οικεία για τον κάθε μαθητή (αγωνία της πρώτης μέρας, φόβος του άγνωστου σχολείου), αλλά και αντιλήψεις και πρακτικές που ανήκουν οριστικά στο παρελθόν από την πραγματικότητα των σχολείων μας. Το απόσπασμα είναι αυτοβιογραφικό και αναφέρεται σε παιδαγωγικές πρακτικές ιδιαίτερα αυταρχικές, που δημιουργούσαν τραυματικά βιώματα στα παιδιά.

Γ. Δομή του έργου

Το κείμενο χωρίζεται σε δύο θεματικές ενότητες:

1η ενότητα: «Με τα μαγικά πάντα μάτια... κι έδειξε τη βίτσα»: Η

πρώτη μέρα του Ν. Καζαντζάκη στο σχολείο.

2η ενότητα: «Από το Δημοτικό Σκολείο... ας φέρει βούτυρο»: Οι αναμνήσεις από το Δημοτικό σχολείο και ειδικά από την Τετάρτη τάξη.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Θεματικά το κείμενο εστιάζει σε δύο σημεία. Πρώτα αποδίδει την εμπειρία της πρώτης μέρας στο σχολείο και της εγγραφής της στη συνέδηση των μαθητών και δεύτερον, κάνει λόγο για τις παιδαγωγικές μεθόδους της σχολικής ζωής στο παρελθόν, που έχουν περάσει ανεπιστρεπτί.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Το απόσπασμα ξεκινά με τα ανάμεικτα συναισθήματα του νεαρού Νίκου Καζαντζάκη, τη μέρα που πρόκειται να πάει για πρώτη φορά σχολείο. Από τη μια νιώθει χαρούμενος και ανυπόμονος να ζήσει την καινούργια εμπειρία, από την άλλη όμως νιώθει φόβο για τον άγνωστο κόσμο του σχολείου. Η παρουσία του πατέρα του δίνει στο παιδί την αίσθηση της στήριξης και της προστασίας. Ο πατέρας του όμως είναι αυτός που τον παραδίδει στον αγριεμένο δάσκαλο με τη βίτσα και του αναθέτει το έργο να τον «κάμει άνθρωπο» χτυπώντας τον.

2η ενότητα: Στη συνέχεια, ο αφηγητής διηγείται τις αναμνήσεις του από το Δημοτικό και ειδικά από την Τετάρτη τάξη, που όλες συνέκλιναν στο εξής: στον ξυλοδαρμό των παιδιών σε κάθε ευκαιρία είτε αν δεν είχαν διαβάσει είτε αν η συμπεριφορά τους απέκλινε από τα δεδομένα του διευθυντή του σχολείου και της Νέας Παιδαγωγικής του: αν έκαναν αταξίες, αν γελούσαν, αν φώναζαν στους διαδρόμους του σχολείου, αν δεν ασπάζονταν το χέρι του κάθε παπά που συναντούσαν ή... αν δεν είχε κέφια ο δάσκαλος.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών ηρώων

Πρωταγωνιστής του κείμενου είναι ο ίδιος ο αφηγητής-συγγραφέας, εφόσον το απόσπασμα είναι αυτοβιογραφικό. Στην αρχή αισθάνεται χαρούμενος αλλά τρομαγμένος. Χαρούμενος και περήφανος, γιατί έφτασε επιτέλους η στιγμή να ζήσει την πολυσυζητημένη αυτή εμπειρία του σχολείου, που «θα τον έκανε άνθρωπο», όπως του έλεγε συνεχώς ο πατέρας του. κάθε παιδί αισθάνεται χαρά και ανυπομονεί να γνωρίσει μια καινούργια εμπειρία. Από την άλλη, ο φόβος απορρέει από το ότι, όπως κάθε νέα εμπειρία, έτσι και αυτή κρύβει έναν άγνωστο κόσμο, και καθετί άγνωστο προκαλεί φόβο. Σ' αυτή τη δύσκολη στιγμή της ζωής του, όπως κάθε παιδί,

ο πρωταγωνιστής της ιστορίας μας έχει κοντά του τους γονείς του, που του συμπαραστέκονται και κάνουν ό,τι μπορούν για να τον ανακουφίσουν. Η μητέρα του προσπαθεί να τον εμψυχώσει, δίνοντάς του ένα κλαρί βασιλικό και φορώντας του στο λαιμό το σταυρουδάκι της βάφτισής του, για γούρι και προστασία, σύμφωνα με τη λαϊκή θρησκευτική αντίληψη. Η ευχή της και το γεμάτο καμάρι βλέμμα της δίνουν κουράγιο στο μικρό παιδί. Ο πατέρας του από την άλλη, είναι αυτός που τον κρατά από το χέρι και τον συνοδεύει στο σχολείο. Ο πατέρας αισθάνεται την αγωνία του γιου του και χαιδεύοντάς τον στο κεφάλι, δηλώνει τη στήριξη και την προστασία του.

Ε. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα του αποσπάσματος είναι δημοτική με κρητικούς ιδιωματισμούς (σκολειό, αντρειευόμουν, χτίρι, φούχτα, περφάνια, κάμε, παρέδωκε, θωράς).

ii) Ύφος

Το ύφος του κειμένου είναι λιτό, με έντονα στοιχεία γλαφυρότητας που οφείλονται στην παρουσία πολλών μεταφορών. Συχνά ο τόνος του αφηγητή γίνεται ειρωνικός, όταν αναφέρεται στη «Νέα Παιδαγωγική». Επίσης το ύφος γίνεται χιουμοριστικό, στο σημείο που το μικρό αγόρι ταυτίζει την «Παιδαγωγική» με γυναίκα. Τέλος, η συχνή χρήση της ημιπεριόδου (άνω τελεία) κάνει το ύφος της αφήγησης γοργό, ενώ οι διάλογοι προσδίδουν ζωντάνια και παραστατικότητα στο λόγο.

iii) Αφήγηση

Στην πρώτη ενότητα η αφήγηση είναι μίμηση, δηλαδή αφηγητής είναι ένα από τα πρόσωπα του έργου (ο ίδιος ο συγγραφέας), ο οποίος μιλά σε α' πρόσωπο (εγώ), δηλαδή η αφήγηση είναι άμεση. Στη δεύτερη, όμως, ενότητα η αφήγηση γίνεται διήγηση σε γ' πρόσωπο (αυτός, αυτοί), ενώ τα λόγια των ηρώων μεταφέρονται σε πλάγιο λόγο και όχι αυτολεξεί (έμμεση αφήγηση).

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «μαγικά μάτια», «πολύβουο, γεμάτο μέλι και μέλισσες μυαλό», «κρέμασε το χρυσό σταυρουλάκι της βάφτισης», «τινάχτηκα, σήκωσα τα μάτια, θα μάθεις γράμματα, να γίνεις άνθρωπος, κάρφωσα τα μάτια μου, το κρέας δικό σου... τον άνθρωπο, εργαλείο που κάνει τους ανθρώπους, χωρός παιδικά κεφάλια, θα 'χουν γίνει κρανία, γενάκι σφηνωτό, θυμωμένα μάτια, δε θωράς... τα πό-

δια του; τα μάτια σας τέσσερα, έδεσα κόμπο την καρδιά μου.

Προσωποποίηση: «η παιδαγωγική έλειπε, θα' ταν σπίτι».

Παρομοιώση: «σαν κρανία».

Εικόνες: Η εικόνα της μητέρας που αποχαιρετά το μικρό αγόρι, η εικόνα του σχολείου, η εικόνα του παιδιού που κρατά το χέρι του πατέρα του, η εικόνα του δασκάλου με τη βίτσα, η εικόνα του διευθυντή του σχολείου, η εικόνα του ξυλοδαρμού.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ποια συναισθήματα νιώθει ο μικρός Καζαντζάκης πριν φτάσει στο σχολείο και γιατί; Από ποιους αντλεί θάρρος και με ποιον τρόπο;

Στο κείμενο παρακολουθούμε τη διήγηση της πρώτης μέρα του Νίκου Καζαντζάκη στο Δημοτικό. Μας περιγράφει τη μαθητική του στολή αλλά κυρίως τα συναισθήματά του. Στην αρχή αισθάνεται χαρούμενος αλλά τρομαγμένος. Η χαρά του και η περηφάνια του οφείλονται στο ότι έφτασε επιτέλους η στιγμή να ζήσει την πολυσυζητημένη αυτή εμπειρία του σχολείου, που «θα τον έκανε άνθρωπο», όπως του έλεγε συνεχώς ο πατέρας του. Κάθε παιδί αισθάνεται χαρά και ανυπομονεί να γνωρίσει μία καινούργια εμπειρία. Από την άλλη, ο φόβος απορρέει από το γεγονός ότι, όπως κάθε νέα εμπειρία, κρύβει έναν άγνωστο κόσμο και καθετί άγνωστο προκαλεί φόβο. Σ' αυτή τη δύσκολη στιγμή της ζωής του, ο πρωταγωνιστής της ιστορίας μας έχει κοντά του τους γονείς του, που του συμπαραστέκονται και κάνουν ό,τι μπορούν για να τον ανακουφίσουν. Η μητέρα του προσπαθεί να τον εμψυχώσει, δίνοντάς του ένα κλαρί βασιλικό και φορώντας του στο λαιμό το σταυρουδάκι της βάφτισής του, για γούρι και προστασία, σύμφωνα με τη λαϊκή θρησκευτική αντίληψη. Η ευχή της και το γεμάτο καμάρι βλέμμα της δίνουν κουράγιο στο μικρό παιδί. Ο πατέρας του, από την άλλη, είναι αυτός που τον κρατά από το χέρι και τον συνοδεύει στο σχολείο. Αισθάνεται την αγωνία του γιου του και χαιδεύοντάς τον στο κεφάλι, δηλώνει τη στήριξη και την προστασία του.

2. Με αφορμή κυρίως της στάση του πατέρα, σε ποια συμπεράσματα καταλήγετε για τις σχέσεις μεταξύ γονιών και παιδιών εκείνη την εποχή; Απαντήστε με αναφορά σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου

«Ο πατέρας μου έσκυψε... τράβηξε πίσω το χέρι του»: Η εικόνα αυτή παραπέμπει στην παλαιότερη μορφή της πατριαρχικής οικογένειας, όπου ο πάτερ φαμίλιας είναι αυταρχικός και σκληρός και ποτέ δε δείχνει τα συναισθήματά του απέναντι στα παιδιά και τη σύζυγο

του. Ο ρόλος του είναι αποκλειστικά περιορισμένος σε αυτόν του κουβαλητή και στυλοβάτη της οικογένειας, που εργάζεται σκληρά για να εξασφαλίσει τα προς το ζην για τη γυναίκα και τα παιδιά του. Την ευθύνη της ανατροφής και της φροντίδας των παιδιών αναλάμβανε αποκλειστικά η μητέρα.

«Το κρέας δικό σου... κάμε τον άνθρωπο»: Εδώ βλέπουμε την αντίληψη και τη νοοτροπία του πατέρα αλλά και γενικότερα της εποχής, για την απόλυτη δικαιοδοσία του δασκάλου απέναντι στο μαθητή. Για μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, κυρίως για τις μεγαλύτερες ηλικίες, αυτές οι αυταρχικές αντιλήψεις και πρακτικές ήταν κομμάτι της παιδικής τους ζωής και επομένως το ίδιο επιθυμούσαν για τα παιδιά τους. Το να γίνεις άνθρωπος είχε ταυτιστεί με το να μάθεις γράμματα, ανεξάρτητα από τις μεθόδους που θα χρησιμοποιούσαν οι δάσκαλοι για να το πετύχουν αυτό.

3. Ο δάσκαλος της Τετάρτης Δημοτικού είχε θεωρητικά ασπαστεί τις αρχές της Νέας Παιδαγωγικής. Τι νομίζετε ότι πρέσβευε η Νέα Παιδαγωγική και τι εφάρμοζε στην πράξη ο δάσκαλος;

Αξίζει να προσεχθεί η εικόνα δασκάλου-διαβόλου που σχηματίζει ο μικρός μαθητής για το δάσκαλό του, και κυρίως η βαναυσότητα με την οποία φέρεται στους μαθητές. Ο δάσκαλος αυτός εφαρμόζει τη Νέα Παιδαγωγική, που είχε σπουδάσει στην Αθήνα. Η ερμηνεία όμως που είχε δώσει ο δάσκαλος στη Νέα Παιδαγωγική ουδεμία σχέση είχε με το τι πραγματικά πρέσβευε αυτή η θεωρία. Η παιδαγωγική και διδακτική σκέψη στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα είναι συνδεδεμένες με το Σχολείο Εργασίας, μια θεωρία για τη μάθηση και τις μεθόδους της, η οποία επικρατούσε εκείνη την εποχή στην Ευρώπη και την Αμερική, με κύριο θεμελιωτή τον Ed. Claparede. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, βάση κάθε μάθησης είναι η εμπειρία και η πράξη. Με την αρχή αυτή, το σχολείο μετατρέπεται σε εργαστήριο («Επρεπε λέει ότι μαθαίναμε να το βλέπαμε και να αγγίζουμε ή να το ζωγραφίζουμε σ' ένα χαρτί γεμάτο κουκκίδες»), στο οποίο ο μαθητής με αυτενεργό δράση ακολουθεί την πορεία του καθοδηγητή δασκάλου. Το παιχνίδι, που είναι ανάγκη και έμφυτο σε κάθε παιδί, μπορεί να υποκινήσει τα ενδιαφέροντά του και να προσφέρει κίνητρα ενέργειας στο μαθητή. Σε αυτό το σύγχρονο σχολείο, ο δάσκαλος δεν είναι δικτάτωρ και μονάρχης στην τάξη του, αλλά καθοδηγητής.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι ο δάσκαλος του μικρού Καζαντζάκη είχε παρεξηγήσει το νόημα της Νέας Παιδαγωγικής και το είχε προσαρμόσει στις δικές του λανθασμένες μεθόδους διδασκαλίας. Ακολουθούσε μεν τις μεθόδους της Νέας Παιδαγωγικής αλλά μόνο ως προς το διδακτικό της μέρος, και δε λάμβανε

υπόψη του καθόλου των ψυχισμών των μαθητών. Εκμεταλλεύονταν την εξουσία που του είχε ανατεθεί από τους γονείς και ξεσπούσε πάνω στα παιδιά. Η «παιδαγωγική» μέθοδος που εφαρμόζει ο δάσκαλος του κειμένου μας, σήμερα είναι εντελώς παρωχημένη ως αντίληψη και πρακτική.

4. Αναζητήστε και διαβάστε το διήγημα της Κατίνας Παππά «Η εκδρομή του Δημητρού», και συγκρίνετε τη μορφή του δασκάλου που εμφανίζεται εκεί, με την αντίστοιχη στο κείμενο του Καζαντζάκη. Ο δάσκαλος, όπως παρατίθεται στο κείμενο της Παππά και όπως τον βλέπει ο Δημητρός, μοιάζει πολύ με το δάσκαλο του Καζαντζάκη ως προς το χαρακτήρα και ως προς τις παιδαγωγικές μεθόδους που χρησιμοποιεί. Είναι και αυτός σοβαρός και σκυθρωπός, σε τέτοιο σημείο, ώστε να φαίνεται απίστευτο στο Δημητρό το γεγονός ότι στις εκδρομές είναι γελαστός («έμπαινε κάθε μέρα στην τάξη κατσουφιασμένος - δε θυμάται να γέλασε ποτέ», «ο δάσκαλος σούφρωσε τα φρύδια του»). Είναι, επίσης, πολύ αυστηρός και χρησιμοποιεί ως παιδαγωγική μέθοδο τον ξυλοδαρμό («να μη σου τραβάει τ' αυτί και να μη σου μετράει δεκαοχτώ χαρακιές στη σειρά επάνω στην παλάμη σου» - «έδωσε τέτοιο ξύλο στον Πανούτσο που όλοι βουβάθηκαν - έφαγε κι αυτός της χρονιάς του»). Το ίδιο κάνει και ο δάσκαλος του Καζαντζάκη, που είχε βαφτίσει τον ξυλοδαρμό Νέα Παιδαγωγική. Τέλος, έχει ύφος υπεροπτικό («κορδώθηκε φουσκωτός ο Δημητρός, καθώς μιμούνταν το δάσκαλο») και μιλάει μια γλώσσα παράξενη και ακατανόητη (καθαρεύουσα).

5. Επιχειρήστε να αφηγηθείτε σε γραπτό κείμενο τη δική σας εμπειρία από την πρώτη σας ημέρα στο δημοτικό σχολείο.

Το παιδικό μου μυαλό αντιμετώπιζε με πολύ θετικό τρόπο την ιδέα του σχολείου. Ανυπομονούσα να έρθει αυτή η μέρα, γιατί μου είχε δημιουργηθεί η αίσθηση, ότι, πηγαίνοντας σχολείο, μεγαλώνω απότομα και πλέον οι άλλοι άνθρωποι θα με αντιμετωπίζουν αλλιώς... σαν μεγάλη κοπέλα πλέον!

Ετοιμάστηκα από νωρίς· φόρεσα την μπλε ποδιά μου, πήρα την πελώρια ροζ τσάντα μου με αποκλειστικά περιεχόμενα ένα τετράδιο και ένα μολύβι, και με τη συνοδεία της μαμάς και του μπαμπά, πήγαμε με τα πόδια στο σχολείο. Όταν φτάσαμε στην είσοδο, ο μπαμπάς απαθανάτισε τη στιγμή με μία φωτογραφία. Το προαύλιο ήταν τεράστιο και στις δύο πλευρές του είχε δύο μεγάλα κτίρια: το πρώτο ήταν ένα μεγάλο, διώροφο, νεοκλασικό κτίριο με μεγάλα παράθυρα και ασπρόμαυρο μαρμάρινο δάπεδο σαν σκακιέρα· ήταν το Δημοτικό. Από την άλλη πλευρά υπήρχε το νεόκτιστο τριώροφο Γυμνάσιο. Μεταξύ τους χωρίζονταν από το υπόστεγο με τις βρύσες.

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

Χτύπησε το κουδούνι και μαζευτήκαμε όλοι για τον αγιασμό γύρω από μια εξέδρα. Οι γονείς στο μεταξύ είχαν αποχωρίσει. Μετά τον αγιασμό μπήκαμε στις τάξεις. Η αίθουσα της τάξης μου ήταν ψηλοτάβανη με τέσσερις σειρές διθέσιων πράσινων θρανίων, μια υπερυψωμένη έδρα, όπου θα καθόταν η δασκάλα και ένας πελώριος μαυροπίνακας, που έγραφε με πολύχρωμες κιμωλίες «Καλή χρονιά!». Με αρκετούς από τους συμμαθητές μου γνωριζόμασταν ήδη από το νηπιαγωγείο και τα παιχνίδια στη γειτονιά. Η καλύτερη μου φίλη όμως από το νηπιαγωγείο ήταν και αυτή που επέλεξα να καθίσω μαζί της. Αργότερα, όμως, σε μεγάλη απογοήτευσή μας, χωριστήκαμε, γιατί η δασκάλα είπε ότι πρέπει να καθίσουμε στα θρανία με αλφαριθμητική σειρά. Ακολούθησαν οι συστάσεις και συζήτηση για το πώς περάσαμε το καλοκαίρι. Μετά έγραψε στον πίνακα αυτά που έπρεπε να αγοράσουμε και μας μοίρασε τα βιβλία, πεντακάθαρα και ατσαλάκωτα. Ακόμη θυμάμαι τη μυρωδιά που ανέδυαν την ώρα που τα ξεφύλλιζα. Ήταν μια στιγμή που ένιωσα περηφάνια και ικανοποίηση για το πόσα πράγματα είχα να μάθω. Χτύπησε το κουδούνι για διάλειμμα και μεγάλη εντύπωση μου έκανε η μεγάλη ορμή με την οποία κατέβαιναν τις σκάλες τα μεγαλύτερα παιδιά του πάνω ορόφου. Στο προαύλιο συναντήθηκα επιτέλους με τα άτομα που ήθελα και παίξαμε όλοι μαζί, ώσπου ήρθε η ώρα να σχολάσουμε και ξανασυνάντησα τους γονείς μου στην έξοδο. Ήταν μια μέρα γεμάτη συγκινήσεις και ευχάριστες εντυπώσεις.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Στο κείμενο διακρίνουμε την παρουσία λεπτού χιούμορ. Επισημάνετε τα χωρία όπου διαφαίνεται κάτι τέτοιο.
2. Πώς πιστεύετε ότι πρέπει να είναι ο σωστός δάσκαλος;

Η αφήγηση του αρχιμάστορα

Nίκος Θέμελης

A. Ο δημιουργός

Ο Νίκος Θέμελης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1947 και σπούδασε Νομικά στην Ελλάδα και στη Γερμανία. Στη λογοτεχνία εμφανίστηκε το 1998 με το μυθιστόρημα *Η αναζήτηση*. Άλλα μυθιστορήματά του είναι: *Η ανατροπή* (2000), *Η αναλαμπή* (2003), *Για μια συντροφιά ανάμεσά μας* (2005). Τα βιβλία του έχουν τιμηθεί με βραβεία και διακρίσεις.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Είναι απαραίτητη η αναφορά στις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής στην οποία εντάσσεται το απόσπασμα, δηλαδή γύρω στα 1880, όχι μόνο στη Μυτιλήνη όπου εκτυλίσσεται το απόσπασμα, αλλά γενικά στην Ελλάδα. Οι φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν στη χώρα ύστερα από την έξωση του Όθωνα (1862) και οι γενικότερες οικονομικές συνθήκες που επικράτησαν στην ανατολική Μεσόγειο, έδωσαν ώθηση στην ελληνική οικονομία. Η αγροτική παραγωγή ενισχύθηκε μετά την εκποίηση των εθνικών γαιών στα 1871. Ορισμένα γεωργικά είδη αναπτύχθηκαν σε μονοκαλλιέργειες που αύξησαν σημαντικά το εξαγωγικό εμπόριο της χώρας. Το κράτος ενδιαφέρθηκε για το συγκοινωνιακό δίκτυο της χώρας, για δρόμους και σιδηρόδρομους, κυρίως στις μέρες της πρωθυπουργίας του Χαρόλαου Τρικούπη (1882-1893). Από το 1856 είχε επίσης αρχίσει η αντικατάσταση των ιστιοφόρων με ατμόπλοια και συνεχίστηκε με εντεινόμενο ρυθμό και τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Συγκεκριμένα τώρα, η περιοχή της Μυτιλήνης, όπως και οι απέναντι ακτές της Μικράς Ασίας, είναι ένας αναπτυσσόμενος τόπος, στον οποίο συμβιώνουν ειρηνικά άνθρωποι διαφορετικών εθνοτήτων. Η οικονομική ευμάρεια, αποτέλεσμα εμπορικών και ναυτιλιακών κυρίως δραστηριοτήτων, επιτρέπει την ανέγερση πολυτελών κατοικιών, τις οποίες αναλαμβάνουν να χτίσουν τεχνίτες από κάθε γωνιά της Ελλάδας.

Γ. Δομή του έργου

Το απόσπασμα μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις θεματικές ενότητες:
1η ενότητα: «Λίγο μετά τα Θεοφάνια... πορευόμασταν»: Ο Ηπειρώτης

αρχιμάστορας αναλαμβάνει να χτίσει ένα αρχοντικό στη Μυτιλήνη.

2η ενότητα: «Χτίζαμε σπίτια όπου... να τανε δικό μας σπίτι»: Το επάγγελμα του χτίστη στα τέλη του 19ου αιώνα.

3η ενότητα: «Φτάσαμε Σαλονίκη... και πώς θα πορευτούμε»: Η άφιξη στο νησί και η ζωή των κατοίκων.

4η ενότητα: «Από τις πρώτες μέρες... πως εκείνος είχε δίκιο»: Οι αλλαγές που συντελούνται στη ζωή και στις αντιλήψεις των ανθρώπων στα τέλη του 19ου αιώνα.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Το απόσπασμα αυτό, εκτός από την αισθητική του αξία, αποτελεί ένα ντοκουμέντο ανθρωπολογικής σημασίας, καθώς μας ενημερώνει για βιώματα και εμπειρίες που τείνουν να εκλειψουν από τη σύγχρονη ζωή. Αρχικά κάνει λόγο για το επάγγελμα του χτίστη (τεχνίτη της πέτρας), όπως αυτό είχε διαμορφωθεί στα τέλη του 19ου αιώνα. Οι χτίστες ανήκαν σε συντεχνίες (σινάφια) και μετακινούνταν με την ομάδα τους από τόπο σε τόπο. Επίσης μας δίνει ιστορικές πληροφορίες για την ευημερούσα και ανθηρή κοινωνία της Μυτιλήνης πριν από τη Μικρασιατική καταστροφή, καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο η βιομηχανική εποχή άλλαξε τη ζωή και τις αντιλήψεις των ανθρώπων.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στην πρώτη ενότητα παρακολουθούμε την αφήγηση ενός αρχιμάστορα από την Ήπειρο που αναλαμβάνει να χτίσει ένα αρχοντικό σπίτι στο νησί της Λέσβου. Από την πρώτη κιόλας ενότητα καταλαβαίνουμε ότι ο αρχιμάστορας αγαπάει το επάγγελμά του και έχει τόσο μεράκι γι' αυτό, ώστε οι δυσκολίες του να μην αποτελούν εμπόδιο γι' αυτόν. Επίσης μας δίνει τη σημαντική πληροφορία ότι το επάγγελμα του χτίστη εκείνη την εποχή βασιζόταν στην εμπειρία των παλαιότερων.

2η ενότητα: Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται η άφιξη του αρχιμάστορα και του επιτελείου του στο νησί και οι πρώτες εντυπώσεις τους. Κατόπιν μας περιγράφει την ανθηρή και ευημερούσα κοινωνία της Μυτιλήνης πριν από τη Μικρασιατική καταστροφή και τις ασχολίες των κατοίκων που ήταν ικανοί γαιοκτήμονες και έμποροι, όχι μόνο στο πλαίσιο του νησιού, καθότι ορισμένοι κατάφερναν να περάσουν στα απέναντι παράλια της Μικράς Ασίας και να διακριθούν εκεί, όχι μόνο στον τομέα του εμπορίου αλλά και στη διοίκηση. Σε άλλο σημείο του κειμένου δίνεται η σχέση των κατοίκων με τους Τούρκους και πώς τελικά οι ντόπιοι μπόρεσαν να επιβληθούν διοικητικά στο νησί. Από το κείμενο δε λείπουν και ορισμένα λαογραφικά στοιχεία που αφορούν σε λαϊκές συνήθειες και παραδόσεις του νησιού.

3η ενότητα: Το κείμενο ολοκληρώνεται δίνοντάς μας τις οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που επιφέρει η βιομηχανική επανάσταση στη χώρα -ειδικά μετά την είσοδο του ατμού στη ζωή των ανθρώπων- και πώς αυτές επηρέασαν τις αντιλήψεις των ανθρώπων. Στα καφενεία γίνεται λόγος για τα πλεονεκτήματα της νέας πηγής ενέργειας του ατμού: μικραίνουν οι αποστάσεις, οι αγορές επεκτείνονται, με αποτέλεσμα τη βιομηχανοποίηση των βιοτεχνιών, την ίδρυση τραπεζών, την εισαγωγή νέων προϊόντων, την προσαρμογή της παιδείας στα νέα δεδομένα. Φτάνουν μάλιστα στο σημείο να συνδέουν τον ατμό με τη λύση του εθνικού ζητήματος. Ο αρχιμάστορας, τέλος, εντυπωσιάζεται από τις αντιλήψεις των ντόπιων, που του φαντάζουν πρωτοποριακές. Εκεί άκουσε για νέες ιδέες, για δικαιώματα, για καινούργιες ευκαιρίες για πρόοδο. Στη Μυτιλήνη, τέλος, συνάντησε για πρώτη φορά και την κοινωνική διάκριση μεταξύ αστών και εργατών.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων:

Αρχιμάστορας: Σε αρκετά σημεία του κειμένου διακρίνουμε την αγάπη του αρχιμάστορα για το επάγγελμά του. Δουλεύει την πέτρα με την αγάπη και την αφοσίωση του καλλιτέχνη, εφόσον, παρότι αρχιμάστορας, εκείνος είναι που ασχολείται με τις εργασίες του χτισίματος, που απαιτεί τέχνη και μαστορική λεπτομέρεια. Αγαπάει τη δουλειά του και έχει μεράκι γι' αυτήν. Είναι παρατηρητικός και από την πρώτη στιγμή που πατάει το πόδι του στο νησί, περιγράφει κάθε λεπτομέρεια που αφορά στην αρχιτεκτονική, στις ασχολίες των κατοίκων, στις συνήθειες τους.

Κοινωνία της Μυτιλήνης: Ένα μεγάλο μέρος της αφήγησης κάνει λόγο για τις δραστηριότητες, τις αντιλήψεις και τις συνήθειες των κατοίκων της Μυτιλήνης. Εντοπίζονται παραδοσιακά γνωρίσματα της ζωής και των αντιλήψεων των κατοίκων του νησιού: αποκατάσταση των κοριτσιών, προίκα, ανάπτυξη της αστικής τάξης, ανδροκρατούμενη κοινωνία, το καφενεία και η αγορά. Οι κάτοικοι είναι ειρηνικοί, μολονότι συμβιώνουν πολλές εθνικότητες μαζί. Επίσης είναι στην πλειονότητά τους εύποροι και χαρακτηριστική είναι η φιλοξενία τους.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα είναι δημοτική με τουρκικές λέξεις (ραχάτι, ναργιλέ, σαχνισινιά, σαντζάκι) και λέξεις που αντλούνται από την ορολογία που χρησιμοποιούν οι χτίστες (χαντρώνεις, καντούνια, βόλτες, παραθούρες, θυρώματα).

ii) Ύφος

Το ύφος του κειμένου είναι απλό και λιτό, διακρίνεται για την κυ-

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

ριολεξία και τη σαφήνειά του. Με την αναδρομή στο παρελθόν το ύφος γίνεται διδακτικό, καθώς επιχειρεί να μας πληροφορήσει για τις συνθήκες, τις συνήθειες και την ιδεολογία του τέλους του 19ου αιώνα. Η συχνή χρήση της μεταφοράς δίνει έναν τόνο γλαφυρότητας στην περιγραφή.

iii) Αφήγηση

Η αφήγηση σε α' πρόσωπο (εγώ), δηλαδή άμεση αφήγηση - μίμηση, που παρουσιάζει τα γεγονότα ως βιωμένη εμπειρία του αφηγητή.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «πιανόμασταν από τη γνώμη», «μας έβγαινε και το μεράκι», «να πλησιάσεις την ομορφιά», «αφήσαμε την πόλη», «κουτσά στραβά», «δεν τους χώραγε η Μυτιλήνη», «έπαιρναν σιγά σιγά στα χέρια τους τη γη», «βάζανε πόδι», «είχανε πρόσωπο και στους δύο δρόμους», «τα ζωντάνευε ακόμη πιο πολύ, «στο πόδι κλεινόντουσαν συναντήσεις, «βούλιαζαν στο ραχάτι τους», «γύρναγαν όλοι γύρω από μια λέξη», «θα γυρίσει τη ρόδα της ζωής μας».

Προσωποποιήσεις: «γνωρίζαμε τα χούγια (της ημέρας)», «τα αρχοντικά κοιτάζανε στη θάλασσα», «την πόλη που ξύπναγε», «ο χρόνος έτρεχε», «ο ατμός θα έκανε να γονατίσει το οθωμανικό κράτος», «θα 'φερνε ο ατμός».

Ασύνδετο: «Γνωρίζαμε τα χούγια της... πώς χαντρώνεις», «Μέτραγα κτίσματα.... ακόμη τελειώσει», «Τους οικονομικούς ορίζοντες... που 'χε σαν πατέρας», «Στο καφενείο που σταματήσαμε... από τους βιαστικούς πελάτες τους».

Παρομοίωση: «σαν να 'τανε δικό μας σπίτι».

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Σε ποια σημεία του κειμένου διακρίνετε την αγάπη του αρχιμάστορα για το επάγγελμά του;

α. «Αγαπούσαμε τη δουλειά μας... και πώς να χαντρώνεις».

β. «Άμα μας άρεσαν τα σχέδια... μπορούσα να διαβάσω».

Βλέπουμε ότι ο αρχιμάστορας παραδέχεται ότι το επάγγελμά του είναι κουραστικό, ωστόσο αγαπάει αυτό που κάνει. Δεν το βλέπει μόνο βιοποριστικά, όπως οι περισσότεροι τεχνίτες σήμερα, αλλά έχει μεράκι και πολλές φορές εργάζεται σαν να είναι δικό του σπίτι αυτό που χτίζει. Τον ενδιέφερε το αποτέλεσμα της δουλειάς του να ικανοποιεί όχι μόνο τον εργοδότη του αλλά και τον ίδιο από άποψη αισθητικής. Ακόμη και σχέδια που δεν είχε ξανασυναντήσει μπορούσε να τα εφαρμόσει κατόπιν μελέτης, όπως ένας καλλιτέχνης.

2. Η πολυεθνική κοινωνία της Μυτιλήνης στα τέλη του 19ου αιώνα

να είναι οικονομικά εύρωστη και κοινωνικά ειρηνική. Μπορείτε να επαληθεύσετε αυτήν την παρατήρηση μέσα στο κείμενο;

Η κοινωνία της Μυτιλήνης, όπως αυτή παρουσιάζεται στο χρονικό πλαίσιο πριν από τη Μικρασιατική καταστροφή, είναι ανθηρή και ευημερούσα οικονομικά. Πρώτο στοιχείο οικονομικής ανάπτυξης είναι τα νεοανεγειρόμενα οικοδομήματα που μαρτυρούν τον πλούτο των ιδιοκτητών τους και κάνουν εντύπωση στον αρχιμάστορα από την πρώτη μέρα της άφιξής τους στο νησί («Μέτραγα κτίσματα.... ετοιμαζόταν κάτι μεγαλύτερα»).

«Όμως δεν ήταν μόνο το εμπόριο... τη γη και το εμπόριο»: Η φράση αυτή δείχνει ότι οι ντόπιοι κάτοικοι του νησιού επεκτείνονται οικονομικά και στις απέναντι ακτές της Μικράς Ασίας, όπου διακρίνονται, εκτός από τη γη και το εμπόριο, και στο διοικητικό τομέα.

«Τους οικονομικούς ορίζοντες... που χε σαν πατέρας»: Περιγράφεται γλαφυρά η οικονομική ευμάρεια που μεγαλώνει, η επέκταση του θαλάσσιου εμπορίου και εκτός των μικρασιατικών παραλίων και τα πρώτα εργοστάσια που ανοίγουν στο νησί. Τέλος η καλή οικονομική κατάσταση των ντόπιων φαίνεται και από τον τρόπο ένδυσής τους («Ντυμένοι με ρούχα ευρωπαϊκά... απ' τους Τούρκους»).

Παράλληλα με την οικονομική εξέλιξη, υπάρχει και μια κοινωνία που ζει ειρηνικά, και αυτό φαίνεται σε πολλά χωρία του κειμένου: «Στο καφενείο που σταματήσαμε... από τους βιαστικούς πελάτες τους»: στην κλειστή κοινωνία του νησιού, όλοι γνωρίζονται μεταξύ τους· το καφενείο είναι τόπος συνάντησης, ανταλλαγής απόψεων και επαγγελματικών συμφωνιών.

«Μα μέσα στον ίδιο καφενέ... του ναργιλέ τους»: Οι Τούρκοι υστερούσαν μεν στον οικονομικό τομέα έναντι των Μυτιληνιών και συχνά οι μεν ήταν χρεωμένοι στους δε, ωστόσο αυτό δεν αποτελούσε αιτία έριδας και φιλονικίας μεταξύ τους.

3. Ποιες πληροφορίες μας δίνει το κείμενο σχετικά με τις αλλαγές που συντελούνται στη ζωή και τις αντιλήψεις των ανθρώπων στα τέλη του 19ου αιώνα;

Ένα από τα θεματικά κέντρα του κειμένου είναι οι αλλαγές στον τρόπο ζωής και στις αντιλήψεις, όχι μόνο των κατοίκων του νησιού αλλά γενικά όλης της ελληνικής κοινωνίας στα τέλη του 19ου αιώνα. Η βιομηχανική επανάσταση που συντελείται στην Ευρώπη επηρεάζει και τη χώρα μας με αλλαγές που επισημαίνονται στο κείμενο. Αρχικά έχουμε την είσοδο του ατμού, ως πηγή ενέργειας. Τα χειροκίνητα μέρη της παραγωγής αντικαθίστανται από ατμομηχανές που αποδίδουν ταχύτερα και περισσότερα προϊόντα. Επίσης με την ανάπτυξη της ναυσιπλοΐας και την κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου ανοίγουν οι αγορές και μικραίνουν οι αποστάσεις, στοιχεία θετικά

για την ανάπτυξη του εμπορίου και της οικονομίας γενικότερα. Επιπλέον, εισέρχεται στα ελληνικά δεδομένα ο θεσμός της τράπεζας, που αναλαμβάνουν να ιδρύσουν κυρίως ξένοι επενδυτές. Τέλος, σημαντική αλλαγή και απαρχή της ουσιαστικής προόδου ενός λαού είναι η βελτίωση της παιδείας, με την εισαγωγή νέων μαθημάτων στα ελληνικά σχολεία.

Η τελευταία παράγραφος του κειμένου περιγράφει γλαφυρά την αλλαγή που επέρχεται στις αντιλήψεις των ανθρώπων την ίδια εποχή. «Ο νοικοκύρης του σπιτιού.... που μίλαγε για δικαιώματα»: στο χωρίο αυτό βλέπουμε ότι το παλιό συγκρούεται με το καινούργιο και οι άνθρωποι αποκτούν νέες ιδέες και κάνουν λόγο για δικαιώματα. Εμφανίζονται αισιόδοξοι και κάνουν λόγο για νέες ευκαιρίες (επαγγελματικές) για πρόσδοτο και ανάπτυξη της χώρας και των πολιτών της. Ο κόσμος τώρα είναι σε θέση να αντιδρά ενάντια στην κατάχρηση εξουσίας και στην παραβίαση των θεμελιωδών του δικαιωμάτων, όπως είναι, για παράδειγμα, η παιδεία. Επίσης το κείμενο κάνει λόγο για την ιδεολογική σύγκρουση μεταξύ αστικής και εργατικής τάξης, μια κοινωνική διαφοροποίηση που εισάγεται εκείνη την εποχή στις κοινωνίες της Ευρώπης.

4. Σχολιάστε την τελευταία πρόταση του αποσπάσματος. Πώς αντιλαμβάνεστε την άποψη που διατυπώνεται;

Το νόημα της τελευταίας περιόδου του κειμένου αποδίδει καλύτερα η λαϊκή παροιμία «Μιλάει καλύτερα, όποιος μιλάει τελευταίος». Αναλύοντας, μπορούμε να πούμε ότι στην περίπτωση του συγκεκριμένου αποσπάσματος, συνομιλητές είναι απλοί άνθρωποι, επαρχιώτες, που η ιστορική συγκυρία τους έφερε να ζουν μεγάλες αλλαγές, σε πολλούς τομείς της ζωής τους, και που οι ίδιοι δεν είναι σε θέση να τις ερμηνεύσουν ή να προδιαγράψουν την εξέλιξή τους. Συζητούν, κάνοντας υποθέσεις για μια κατάσταση, που και οι ίδιοι δε γνωρίζουν ακριβώς πώς θα καταλήξει. Μια συζήτηση όμως εξακολουθεί όσο υπάρχουν επιχειρήματα να αντικρούσουν ή να συμπληρώσουν τις απόψεις που ακούγονται. Όταν όμως σε μία άποψη δεν μπορεί να βρεθεί επιχείρημα ούτε να τη συμπληρώσει, ούτε να την αντικρούσει, τότε η συζήτηση ολοκληρώνεται και στο μυαλό όλων αποτυπώνεται ως δικαιότερος ο λόγος αυτού που μίλησε τελευταίος.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Εντοπίστε στο κείμενο τα παραδοσιακά γνωρίσματα της ζωής στη Μυτιλήνη της εποχής, καθώς και τις αντιλήψεις των κατοίκων της.
2. Από ποια σημεία του κειμένου καταλαβαίνετε ότι η κοινωνία της Μυτιλήνης εκείνη την εποχή ήταν ανδροκρατούμενη;

Η ζωή στη Σύμη

Ευγενία Φακίνου

A. Ο δημιουργός

Η Ευγενία Φακίνου γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου το 1945. Σπούδασε ξεναγός, γραφικές τέχνες και κουκλοθέατρο. Το 1976 δημιούργησε το αντικειμενοθέατρο «Καλημέρα», όπου παρουσίασε με μουσική του συνθέτη Γιάννη Μαρκόπουλου, αξιόλογα έργα για παιδιά, όπως: *Ντενεκεδούπολη, Ξύπνα Ντενεκεδούπολη, Κουρδιστάν, Το μεγάλο ταξίδι του Μελένιου*. Γράφει με ευαισθησία και φαντασία, αντλώντας τα θέματά της από τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Άλλα έργα της για παιδιά: *Τα Ελληνάκια, Μια μικρή καλοκαιρινή ιστορία*. Έργα για μεγάλους: *Η μεγάλη πράσινη, Ζάχαρη στην άκρη* κ.ά.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από το πρώτο βιβλίο της Ευγενίας Φακίνου, την *Αστραδενή*, που κυκλοφόρησε το 1982. Η μικρή Αστραδενή είναι η ηρωίδα του μυθιστορήματος και κατάγεται από τη Σύμη, ένα μικρό νησί των Δωδεκανήσων. Όμως η ζωή στο νησί είναι δύσκολη και ο πατέρας της αναγκάζεται να πουλήσει το καίκι του και να μετακομίσει όλη η οικογένεια στην Αθήνα. Η Αστραδενή νοσταλγεί τη ζωή στο νησί, το σχολείο της, τους φίλους της και τα χαρούμενα παιχνίδια μαζί τους. Στο μυθιστόρημα η αφήγηση κινείται σε δύο επίπεδα. Το πρώτο αφορά τις εμπειρίες που βιώνει η μικρή Αστραδενή με τον ερχομό της στην πρωτεύουσα, όπου η ζωή διαφέρει ριζικά σε σύγκριση με τα βιώματα που έχει από τη μικρή κοινωνία της Σύμης. Στην Αθήνα γνωρίζει για πρώτη φορά τις πολυκατοικίες, τα σούπερ μάρκετ, το ασανσέρ, το πόσο περιορισμένα παίζουν τα παιδιά κ.ά. Παράλληλα, όμως, εμφανίζεται και ένα δεύτερο επίπεδο, ως συνέχεια του πρώτου, που αφορά στην παρουσίαση της ζωής στη Σύμη. Η Αστραδενή καθετί που γνωρίζει στην Αθήνα και της φαίνεται διαφορετικό, το βρίσκει αρνητικό, συγκρίνοντάς το με κάτι αντίστοιχο, συνήθως θετικό, από τη ζωή και τις συνήθειές της στη Σύμη.

Γ. Δομή του έργου

Το απόσπασμα χωρίζεται σε τρεις ενότητες:

1η ενότητα: «Στη Σύμη τ' απόγευμα... ν' ανοίξουν χυλοπίτες»: Οι ασχολίες των γυναικών στη Σύμη.

2η ενότητα: «Έμεις τα παιδιά... Τα σαπουνόνερα έξω»: Τα παιχνίδια των παιδιών στη Σύμη και η λειτουργικότητα των χώρων ενός συμιακού σπιτιού.

3η ενότητα: «Κάτω απ' το παράθυρο... και τις κουρελούδες»: Η λειψυδρία και πώς αυτή αντιμετωπίζεται από τους κατοίκους της Σύμης.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Θεματικό κέντρο του αποσπάσματος είναι η μορφή ζωής στην επαρχία της Ελλάδας και ειδικά σε ένα ακριτικό νησί, όπως είναι η Σύμη, που σήμερα έχει πλέον εξαφανιστεί ή επιβιώσει σε πολύ λίγες μόνο και σχετικά απομονωμένες περιοχές της χώρας. Η ζωή αυτή περιλαμβάνει: ομαδικές ασχολίες, απλοϊκά παιχνίδια για τα παιδιά, αρχιτεκτονική προσαρμοσμένη στις οικογενειακές ανάγκες, αλλά και προβλήματα (λειψυδρία) εξαιτίας διαφόρων ελλείψεων. Θίγεται το ζήτημα του ελεύθερου χρόνου σε μια παραδοσιακή κοινωνία, όπου υπάρχει ομαδική ζωή και συνεργατικές ανθρώπινες σχέσεις.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Η Αστραδενή θεωρεί αρνητικό καθετί που γνωρίζει στην Αθήνα και είναι διαφορετικό απ' ό,τι είχε συνηθίσει μέχρι τώρα στη Σύμη. Το απόσπασμα, λοιπόν, είναι γεμάτο με νοσταλγικές εικόνες της παραδοσιακής ζωής στο νησί. Ο νους της επιστρέφει στη ζωή της στο νησί και στα παιχνίδια που έπαιζε με τις φίλες της. Τα παιχνίδια αυτά ήταν εξαρτημένα από τις καιρικές συνθήκες και ήταν αυτοσχέδια. Αν ο καιρός το επέτρεπε, τα παιδιά έπαιζαν στην αυλή. Εάν όχι, τότε συγκεντρώνονταν μέσα στο σπίτι, στο μεγάλο δωμάτιο της κουζίνας, που τους έδινε τη δυνατότητα να βρίσκονται μαζί με τις μητέρες τους, που ασχολούνταν με τις οικιακές εργασίες και δούλευαν συντροφικά, όλες μαζί. Επίσης στο κείμενο περιγράφεται το εσωτερικό ενός συμιακού σπιτιού, ειδικά του χώρου της κουζίνας, όπου διεξάγονται οι περισσότερες δραστηριότητες μικρών και μεγάλων: ύπνος, εργασία, παιχνίδι κ.λπ. Η μικρή ηρωίδα, κλεισμένη στο διαμέρισμα της πολυκατοικίας, στενοχωριέται που είναι αναγκασμένη να κάθεται σε καναπέ και δεν έχει άλλα συνομήλικά της παιδιά για να παίξει.

2η ενότητα: Το τελευταίο σημείο της αναπόλησης της Αστραδενής αφορά στο νερό και το πρόβλημα της λειψυδρίας που υπάρχει

στη Σύμη. Ωστόσο η Αστραδενή δεν το αντιμετωπίζει ως πρόβλημα, εφόσον η λειψυδρία έχει κάνει τους κατοίκους του νησιού της να εκτιμούν τα αγαθά, ακόμα και το νερό, και να μην πετούν τίποτα. Αυτό έρχεται σε αντιδιαστολή με το θέμα της σπατάλης, που η Αστραδενή συναντά στην πρωτεύουσα. Οι κάτοικοι της Σύμης αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της λειψυδρίας συγκεντρώνοντας βρόχινο νερό σε στέρνες, το οποίο χρησιμοποιούν στις οικιακές τους εργασίες, ώστε τίποτα να μην πάει χαμένο.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Αστραδενή: Ηρωίδα του μυθιστορήματος και του αποσπάσματος είναι η μικρή Αστραδενή από τη Σύμη των Δωδεκανήσων, μαθήτρια της Ε΄ Δημοτικού, που έρχεται με τους γονείς της στην Αθήνα, για να βρει καλύτερη δουλειά ο πατέρας της. Η Αστραδενή έκπληκτη βιώνει όλες τις καινούργιες εμπειρίες της ζωής στην πρωτεύουσα, η οποία όμως δε δείχνει να την ενθουσιάζει. Νοσταλγεί και αναπολεί το παρελθόν και τη ζωή στο νησί, όπου τα πράγματα ήταν πιο απλοϊκά και ανθρώπινα. Οι ρυθμοί της ζωής ήταν χαλαροί και οι ανθρώπινες σχέσεις πιο στενές. Νιώθει αποκομμένη από το κοινωνικό περιβάλλον της Αθήνας, εγκλωβισμένη μέσα σε τέσσερις τοίχους και μόνη. Ακόμη και οι δυσκολίες που υπήρχαν στη Σύμη (λειψυδρία) δεν ήταν αρκετές για να την κάνουν να προτιμά την αστική ζωή.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα της Αστραδενής είναι απλή δημοτική, με ορισμένους ιδιωματισμούς της δωδεκανησιακής διαλέκτου (νταντέλα, αποκρέβατο, κουτσουλές, τσιμιά).

ii) Ύφος

Το ύφος του κειμένου είναι απλό, ανεπιτήδευτο και βιωματικό καθότι περιέχει τις εμπειρίες και τα βιώματα της ηρωίδας που αφηγείται την ιστορία. Οι σύντομες περιόδοι του κειμένου και τα ασύνδετα σχήματα κάνουν πιο γοργή την αφήγηση.

iii) Αφήγηση

Ως προς την αφήγηση, έχουμε μίμηση, δηλαδή άμεση αφήγηση, όπου ένα από τα πρόσωπα του έργου διηγείται την ιστορία σε α' πρόσωπο.

iv) Σχήματα λόγου

Εκτός από το ασύνδετο σχήμα και τις εικόνες που περιέχει το απόσπασμα, δε συναντάμε άλλα στοιχεία που προσθέτουν γλαφυρότητα.

Εικόνες: Η εικόνα των γυναικών που ασχολούνται συντροφικά με

τις οικιακές εργασίες, η εικόνα της συμιακής κουζίνας, η εικόνα του υπόλοιπου σπιτιού, η εικόνα των παιδιών που παίζουν, η εικόνα του κήπου του σπιτιού της Αστραδενής.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Σε ποια σημεία του κειμένου η Αστραδενή συγκρίνει τη ζωή στην Αθήνα με τη ζωή στο νησί της και ποιες διαφορές βρίσκει; «Εμάς στη Σύμη οι κουζίνες δεν είναι έτσι κουτσουλές»: Η πρώτη σύγκριση του αποσπάσματος αναφέρεται σε ένα χώρο του σπιτιού, συγκεκριμένα την κουζίνα, που στη Σύμη λειτουργεί θα λέγαμε ως πολυχώρος· εκεί τα παιδιά παίζουν, ενίστε κοιμούνται τις κρύες νύχτες του χειμώνα, εκεί εργάζονται ομαδικά. Αντίθετα στην Αθήνα και γενικά στα μεγάλα αστικά κέντρα, τα τελευταία χρόνια οι χώροι είναι μικρότεροι και χωρισμένοι ο ένας από τον άλλο, με τη δική του λειτουργικότητα ο καθένας. Στο χώρο της κουζίνας, τη σύγχρονη εποχή, η οικογένεια τρώει, συνήθως όχι όλη μαζί, επειδή οι σύγχρονοι ρυθμοί της ζωής δεν επιτρέπει συνήθως να βρίσκονται τα μέλη της οικογένειας όλα μαζί την ίδια ώρα στο σπίτι.

«Άλλωστε τι κρύο κάνει στη Σύμη»: Η δεύτερη σύγκριση αφορά στις κλιματολογικές συνθήκες ενός νησιού, όπου συνήθως οι θερμοκρασίες είναι υψηλότερες απ' ό,τι στην ηπειρωτική χώρα, σε σημείο που οι μέρες του χρόνου κατά τις οποίες απαιτείται θέρμανση να είναι λιγοστές.

«Σ' εμάς στη Σύμη, τα παράθυρα είναι αλλιώτικα»: Τρίτο σημείο σύγκρισης είναι τα παράθυρα των σπιτιών. Στη Σύμη τα παράθυρα έχουν όλα περβάζια από την εσωτερική πλευρά και ο χώρος αυτός χρησιμεύει για την τοποθέτηση διάφορων πραγμάτων, ακόμα και για ... νεροχύτη!

«Εδώ καλέ πού το πετάνε τόσο νερό»: Η σύγκριση αφορά στο νερό και τη διαθεσιμότητά του. Στη Σύμη το νερό είναι πολύτιμο, καθότι το νησί αντιμετωπίζει πρόβλημα λειψυδρίας και οι κάτοικοι έχουν βρει διάφορες μεθόδους για να μην το σπαταλούν άσκοπα. Για παράδειγμα, τα νερά του νεροχύτη της κουζίνας διοχετεύονται στις γλάστρες με τα φυτά και τα λαχανικά, αποτελώντας άριστο λίπασμα. Αντίθετα οι Αθηναίοι είναι ιδιαίτερα σπάταλοι στον τομέα αυτό.

«Τούτο της Αθήνας... κάπως μυρίζει... αλλιώτικο στο στόμα... σα φάρμακο»: Το τελευταίο σημείο σύγκρισης ανάμεσα στις συνθήκες διαβίωσης στην Αθήνα και τη Σύμη είναι και πάλι το νερό. Το συμιακό πόσιμο νερό προέρχεται από στέρνες που μαζεύουν βρόχινο νερό, ενώ της Αθήνας, ισχυρίζεται η Αστραδενή, έχει περιέργη γεύση. Ίσως να εννοεί τη γεύση του χλωρίου που εμπεριέχει το πόσιμο νερό των Αθηνών, προκειμένου να απολυμαίνεται το δίκτυο ύδρευσης από τα μικρόβια.

Γενικά η Αστραδενή βρίσκει αρνητικό καθετί που γνωρίζει στην Αθήνα και της φαίνεται διαφορετικό απ' ότι είχε μέχρι τώρα συνθίσει, καθώς το συγκρίνει με κάτι αντίστοιχο, συνήθως θετικό, από τη ζωή και τις συνήθειές της στη Σύμη.

2. Ποιες από τις συνήθειες των κατοίκων της Σύμης και τις αντιλήψεις τους, που περιγράφονται στο κείμενο, διασώζονται ακόμη στον τόπο σας;

Καμία από τις συνήθειες που περιγράφει η Αστραδενή δεν υπάρχουν στα μεγάλα αστικά κέντρα τη σύγχρονη εποχή. Μια τέτοια μορφή ζωής είτε έχει εκλείψει, είτε συναντάται σπάνια και σε σχετικά απομονωμένες περιοχές.

Για παράδειγμα, η σύγχρονη γυναίκα δεν ασχολείται πλέον τόσο πολύ με τις οικιακές εργασίες με τις οποίες ασχολείται η γυναίκα της Σύμης (όπως το πλέξιμο, το κέντημα, το να πλάθουν κουλουράκια ή να ανοίγουν χυλοπίτες). Η σύγχρονη γυναίκα συνήθως εργάζεται εκτός σπιτιού και οι οικιακές ηλεκτρικές συσκευές ή οι οικιακές βοηθοί έχουν αναλάβει πλέον τη φροντίδα του σπιτιού. Τα παιδιά δεν παιζουν πλέον στις αυλές, έστω και αν ο καιρός είναι καλός. Προτιμούν τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και όχι τα αυτοσχέδια, όπως τα παιδιά της Σύμης. Τα σπίτια έχουν πλέον πολλά δωμάτια και καθένα προορίζεται για διαφορετική και για μία μόνο χρήση. Κάθε μέλος της οικογένειας έχει και το δικό του χώρο στον οποίο απομονώνεται, όταν καταλήγει στο σπίτι. Οι ταχείς ρυθμοί της σύγχρονης καθημερινότητας θέλουν τον άνθρωπο να βρίσκεται πολλές ώρες εκτός σπιτιού και με ελάχιστο ελεύθερο χρόνο. Τέλος, η βιομηχανική επικράτηση οδήγησε στην παραγωγή πολλών και ποικίλων προϊόντων και άρα στην υπερκατανάλωση, φαινόμενο άγνωστο για την κοινωνία της Σύμης. Οι άνθρωποι εξαιτίας των ελλείψεων, αναγκάζονται να εφευρίσκουν τρόπους να σπαταλούν όσο το δυνατόν λιγότερο. Στο σύγχρονο άνθρωπο δε λείπει τίποτα· γιατί όμως εμφανίζεται με επιβαρημένο τον ψυχισμό του και περισσότερο δυστυχής;

3. Τι είδους παιχνίδια έπαιζαν τα παιδιά στη Σύμη;

Τα παιχνίδια των παιδιών της Σύμης είναι απλοϊκά, ομαδικά και συνήθως αυτοσχέδια. Συνηθέστερος χώρος παιχνιδιού είναι η αυλή, όταν έχει καλό καιρό, όπου τα παιδιά παιζουν κουτσό, αγάλματα ή τις κυρίες. Όταν δεν το επέτρεπαν οι καιρικές συνθήκες, τα παιδιά μαζεύονται σε ένα σπίτι, συνήθως στο χώρο της κουζίνας, όπου είναι μαζεμένες και οι γυναίκες, που συνεργάζονται στις οικιακές εργασίες, και καταπιάνονται με παιχνίδια όπως μαμά και παιδιά ή σχολείο. Τα παιχνίδια αυτά είναι σχεδόν άγνωστα στα σύγχρονα παιδιά που απομονωμένα στους τέσσερις τοίχους ενός διαμερίσματος και μακριά από την επιτήρηση των γονιών τους που συ-

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

νήθως απουσιάζουν γιατί εργάζονται, δεν έχουν άλλα συνομήλικα παιδιά να παίζουν και καταφεύγουν στα ηλεκτρονικά παιχνίδια και αποχαυνώνονται μπροστά στην τηλεόραση.

4. Τι έχετε να παρατηρήσετε για τις σχέσεις των ανθρώπων στη μικρή νησιωτική κοινωνία;

Στην καθημερινότητα των κατοίκων της Σύμης κυριαρχεί η ομαδικότητα: γυναίκες που κάνουν από κοινού τις δουλειές και αλληλοβοηθούνται, μητέρες που έχουν ελεύθερο χρόνο να παίζουν και να ασχοληθούν με τα παιδιά τους, παιδιά που παίζουν ομαδικά παιχνίδια και βρίσκονται κάτω από τη συνεχή επίβλεψη ενός τουλάχιστον από τους δύο γονείς. Αξιοσημείωτη η παρατήρηση ότι, ενώ η ζωή σε ένα ακριτικό νησί είναι εξαιρετικά απλοϊκή και υπάρχουν δυσκολίες και ελλείψεις, ωστόσο αυτό καθόλου δεν εμποδίζει την δημιουργική ενασχόληση των κατοίκων και την ευτυχία τους. Αντίθετα μάλιστα, οι δυσκολίες αυτές είναι που τους φέρνουν πιο κοντά και τους κάνουν να συνεργάζονται για να τις αντιμετωπίσουν.

5. Παρακολουθήστε την πορεία που ακολουθεί η νοσταλγική αναπόληση της Αστραδενής.

Η νοσταλγική αναπόληση της Αστραδενής ξεκινά από τα παιχνίδια με τις φίλες της και την ομαδική συνεύρεση μαμάδων και παιδιών, και επεκτείνεται και αγκαλιάζει σκηνές από την καθημερινότητα των κατοίκων της Σύμης, όπου κυριαρχεί η ομαδικότητα. Οι αναμνήσεις την οδηγούν συνειρημικά και σε μια περιγραφή του εσωτερικού ενός συμιακού σπιτιού, και ιδίως του δωματίου της κουζίνας, όπου κυριαρχεί η λειτουργική αξιοποίηση του χώρου και λαμβάνουν χώρα οι περισσότερες ενασχολήσεις παιδιών και ενηλίκων: ύπνος, εργασία, παιχνίδι κ.λπ. Τελευταίο σημείο της αναπόλησης αποτελούν οι στέρνες, που αναγκάζονται να διατηρούν οι νησιώτες προκειμένου να συγκεντρώνουν το νερό της βροχής, για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της λειψυδρίας, το οποίο είναι συνηθισμένο για τους κατοίκους των νησιών και άγνωστο στους κατοίκους της πρωτεύουσας.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πορεία των αναμνήσεών της ξεκινά από τα θετικά στοιχεία της διαβίωσης στο νησί και αφήνει το αρνητικό στοιχείο για το τέλος.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Γνωρίζετε άλλες ασχολίες των ανθρώπων της επαρχίας, που διαφέρουν ή δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν στην πόλη;
2. Ποιον τρόπο ζωής προτιμάτε: τη ζωή στο χωριό ή τη ζωή στην πόλη; Δικαιολογήστε την προτίμησή σας.

Ο Σαρλό και το αθάνατο νερό

Ντίνος Δημόπουλος

A. Ο δημιουργός

Ο Ντίνος Δημόπουλος γεννήθηκε το 1921 και είναι σκηνοθέτης και συγγραφέας. Γύρισε πενήντα περίπου ταινίες μεγάλου μήκους, πολλές από τις οποίες βασίστηκαν σε δικά του σενάρια. Ανάμεσά τους βρίσκονται μεγάλες εμπορικές επιτυχίες, όπως οι ταινίες *Κοινωνία ώρα μηδέν* (1965), *Κονσέρτο για πολυβόλα* (1966), *Πυρετός στην άσφαλτο* (1967) κ.ά. Για το ντοκιμαντέρ *Η Ελλάδα και η θάλασσα τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο από το Πανευρωπαϊκό Φεστιβάλ του Τορίνο* (1976). Παράλληλα έγραψε πολλά μυθιστορήματα για παιδιά: *Αν όλα τα πιτσιρίκια του κόσμου* (1987), *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού* (1988), *Ο Βάνκα και τ' αδέσποτα* (2000), *Γράμμα στο Θεό* (2001) κ.ά. Έγραψε όμως και έργα για μεγάλους: *Η μεσαία όχθη* (1989), *Ένας σκηνοθέτης θυμάται* (1998), *Τζο ο τρομερός* (2002) καθώς και τα θεατρικά *Ο επόμενος* (1974), *Βασίλειος πρώτος ο δούλος* (1981) *Υάκινθος και Ιουλιέτα* (1988). Η Ακαδημία Αθηνών τον βράβευσε για το μυθιστόρημά του *Αν όλα τα πιτσιρίκια του κόσμου*, ενώ το 1989 το βιβλίο του *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού* εγγράφηκε από τη Διεθνή Κριτική Επιτροπή του Πανεπιστημίου της Πάντοβα στην τιμητική λίστα των καλύτερων παιδικών βιβλίων της χρονιάς. Στο παραπάνω μυθιστόρημα βασίστηκε και η ομώνυμη, μεγάλου μήκους ταινία του, που γυρίστηκε το 1993.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το μυθιστόρημα του Ντίνου Δημόπουλου μας μεταφέρει χρονικά στη μεταπολεμική Ελλάδα, ανάμεσα στα 1925-1930, στο μικρό παραθαλάσσιο χωριό Κοχύλι, στον Αμβρακικό κόλπο, κοντά στην Άρτα. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα κυριαρχεί ένας κόσμος που έρχεται από το παρελθόν και που τον ανασύρει η νοσταλγική ματιά ανθρώπων που τον έζησαν και έχει χαραχτεί βαθιά στη μνήμη τους. Ο σκηνοθέτης του κινηματογράφου και συγγραφέας Ντίνος Δημόπουλος, αυτοβιογραφείται πιθανώς ως ένα βαθμό σ' αυτό το

απόσπασμα, θέλοντας να δείξει πώς μαγεύτηκε ο ίδιος από την πρώτη του επαφή με το σινεμά.

Γ. Δομή του έργου

Το απόσπασμα μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις θεματικές ενότητες:

1η ενότητα: «Ο Πέτρος δεν κοιμήθηκε καθόλου... τον ένα μέσα στον άλλο»: Η προετοιμασία του Πέτρου και το ντύσιμο της Ανθούλας πριν ξεκινήσουν για τον κινηματογράφο.

2η ενότητα: «Ήθελε να τις μετρήσει... και δεν προλάβουν το έργο»: Η διαδρομή με το αυτοκίνητο προς την Άρτα.

3η ενότητα: «Φτάσανε κάποτε στην πλατεία... κι έβγα να σε δω»: Η άφιξη στον κινηματογράφο και η περιγραφή του χώρου.

4η ενότητα: «Κι άξαφνα το τραγούδι... Ξέρεις για το φθισικό παιδί...»: Κατά τη διάρκεια της προβολής της ταινίας.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Το κείμενο εστιάζεται σε τρία θεματικά κέντρα. Πρώτα κάνει λόγο για την «πρώτη φορά», δηλαδή για τις πρωτόγνωρες εμπειρίες που σημαδεύουν τη ζωή των παιδιών. Στη συνέχεια περιγράφεται με γλαφυρότητα ο μαγικός κόσμος του κινηματογράφου και πώς αυτός συνδέεται κυρίως με τη νεανική ηλικία, ως τρόπος διασκέδασης εκείνη την εποχή. Δεν μπορεί να αγνοηθεί το εγχείρημα του συγγραφέα να συνδέεσε αυτή τη μαγεία με τη θεματολογία του βουβού κινηματογράφου και τον ανεπανάληπτο ρόλο του Τσάρλι Τσάπλιν ως Σαράλο, που αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της έβδομης τέχνης.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στο συγκεκριμένο απόσπασμα παρακολουθούμε τη διήγηση ενός παιδιού που πάει για πρώτη φορά στη ζωή του να παρακολουθήσει κινηματογράφο. Μας διηγείται τη συστηματική προετοιμασία για το ταξίδι, που καθιστά το γεγονός σημαντικό.

2η ενότητα: Στην ενότητα αυτή έχουμε την περιγραφή της διαδρομής με το αυτοκίνητο προς την Άρτα, όπου βρίσκεται η αίθουσα κινηματογράφου. Στο αυτοκίνητο εκτυλίσσονται σκηνές τρυφερότητας μεταξύ των δύο παιδιών, του Πέτρου και της Ανθούλας,. Μέσα από την αφήγηση και τους διαλόγους περιγράφονται παράλληλα συνήθειες και σκηνές της εποχής εκείνης, όπως είναι οι γκέκηδες μικροπωλητές.

3η ενότητα: Στην ενότητα αυτή έχουμε την άφιξη στον κινηματογράφο και την περιγραφή του από τον αφηγητή, όπου κυριαρχεί

το έκπληκτο βλέμμα του παιδιού μπροστά στη μαγεία του κινηματογράφου. Η ερώτηση «Πότε θ' αρχίσει;» επαναλαμβάνεται διαρκώς από τον Πέτρο, δείχνοντας την ανυπομονησία του για το μεγάλο αυτό γεγονός. Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται και η ξεχασμένη εικόνα του πασατεμπά του κινηματογράφου.

4η ενότητα: Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι αντιδράσεις και τα συναισθήματα του Πέτρου κατά τη διάρκεια της προβολής της ταινίας, με πρωταγωνιστή τον απαράμιλλο Τσάρλι Τσάπλιν στο ρόλο του Σαρλό. Τρεις είναι οι λέξεις που μπορούν να αποδώσουν τα συναισθήματα του Πέτρου από την πρώτη του αυτή επαφή με τη μαγεία του κινηματογράφου: ανησυχία, καρδιοχτύπι και θάμβος. Ακροτελεύτιο σημείο της αφήγησης η αναφορά στο πρόσωπο του Πάνου, φίλου του Πέτρου, που πάσχει από φυματίωση· την αρρώστια του Πάνου έχει στο μυαλό του ο Πέτρος την ώρα που τινάζεται από την καρέκλα του και επιχειρεί να μιλήσει στο Σαρλό.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Πέτρος: Ο ήρωας είναι ένα οκτάχρονο αγόρι που λατρεύει τον κινηματογράφο. Όταν τελικά του παρουσιάζεται η ευκαιρία να τον γνωρίσει για πρώτη φορά, τον βλέπουμε να ανυπομονεί και να είναι γεμάτος αγωνία και προσμονή. Σε όλο το κείμενο παρουσιάζεται ιδιαιτέρως παρατηρητικός, εφόσον καμία εικόνα δεν ξεφεύγει την προσοχή του, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδρομής προς την Άρτα. Στις δύο πρώτες φάσεις της αφήγησης (πριν ξεκινήσουν για τον κινηματογράφο, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού και πριν αρχίσει η προβολή) τα συναισθήματα του Πέτρου είναι σχεδόν ίδια: αγωνία, ανυπομονησία, λαχτάρα, ανησυχία, περιέργεια, απορία. Όλα αυτά τα συναισθήματα υποχωρούν και τη θέση τους παίρνει η μαγεία και το θάμπος μπροστά στο βίωμα της εμπειρίας αυτού που ονομάζουμε σινεμά. Τον βλέπουμε να απορροφάται από το θέαμα, να παρασύρεται από την υπόθεση της ταινίας και να γίνεται ένα με το Σαρλό. Έτσι, νιώθει φόβο για το κακοπάθημα του μωρού, ανακούφιση και χαρά που το μωρό σώθηκε, και τελικά ευτυχία επειδή η μητέρα βρήκε πάλι στο παιδί της. Τόσο πολύ μαγεύτηκε και εντυπωσιάστηκε από το Σαρλό, ώστε ξεχνά ότι είναι μόνο εικόνα πάνω σε πανί και αυθόρμητα προσπαθεί να του μιλήσει και να του ζητήσει να σώσει τον άρρωστο φίλο του, φέρνοντας το αθάνατο νερό.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί απλή δημοτική, με χρήση καθημερινού λεξιλογίου της εποχής.

ii) Ύφος

Το ύφος είναι απλό και λιτό με στοιχεία γλαφυρότητας, που δημιουργούν τα σχήματα λόγου και η σύνταξη του κειμένου. Γίνεται συχνή χρήση του μακροπερίοδου λόγου και του ασύνδετου σχήματος, που αποδίδουν παραστατικά τα συναισθήματα των ηρώων. Οι διάλογοι περιέχουν το στοιχείο του χιούμορ και το ύφος του κειμένου γίνεται τότε ζωντανό και γοργό.

iii) Αφήγηση

Ως προς τον αφηγηματικό τρόπο έχουμε διήγηση, δηλαδή έμμεση αφήγηση, σε τρίτο πρόσωπο (αυτός, αυτοί) από έναν «παντογνώστη» αφηγητή, που δε μετέχει μεν στα γεγονότα, ωστόσο τα γνωρίζει καλά, καθώς και τις σκέψεις των ηρώων, που μας τις μεταφέρει όχι αυτολεξεί αλλά σε πλάγιο λόγο.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «θρονιασμένος, κι έκανε αέρα κι αυτός», «σκαμπανέβαζε στις λακκούβες», «Ο Πέτρος κοκκίνισε», «του χτύπησε τη μύτη», «ξαναμμένος, τα μάτια του διάπλατα», «τα 'χε χαμένα», «το τραγούδι κόπηκε».

Προσωποποιήσεις: «μοσκοβολιά που βγαινε από τα ταψιά», «για να φύγει η πολλή γλύκα», «με μάτια αχόρταγα».

Κοσμητικά επίθετα: καμαρωτός, πολύχρωμες, λουλουδάτο, στητούς και περήφανους, ολοκάθαρα, μαγεμένο. Παρομοιώσεις: «σαν αληθινά», «σαν να τα βλεπε», «σαν το καρπούζι», «σαν να τον ρουφούσε», «σαν να τανε δικό του».

Επαναλήψεις: «η καρδιά του χτύπησε», «περίμενε ντε», «ανήσυχος», «αγωνία», «μήτε μήλησε, μήτε γύρισε, μήτε σάλεψε».

Εικόνες: Η οπτική εικόνα της προετοιμασίας του Πέτρου, η εικόνα της Ανθούλας στολισμένης, η οσφρητική εικόνα της γαλατόπιτας, η ακουστική εικόνα της κόρνας του αυτοκινήτου, η εικόνα των γκέκηδων, η εικόνα του κινηματογράφου, η ακουστική εικόνα της έναρξης της ταινίας, η εικόνα του πασατεμπά, η εικόνα του θεάτρου σκιών, η εικόνα του Σαρλό, η εικόνα του μαγεμένου Πέτρου, η εικόνα του Πέτρου που τινάχτηκε από τη θέση του στο τέλος της ταινίας.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ποια είναι τα συναισθήματα του Πέτρου στις διάφορες φάσεις της ιστορίας (πριν ξεκινήσουν για τον κινηματογράφο, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, κατά τη διάρκεια της προβολής);

Σε όλο το κείμενο είναι ευδιάκριτα τα συναισθήματα του μικρού Πέτρου, που καλείται για πρώτη φορά στη ζωή του να βιώσει την εμπειρία του κινηματογράφου. Στις δύο πρώτες φάσεις της αφήγησης (πριν ξεκινήσουν για τον κινηματογράφο, κατά τη διάρκεια

του ταξιδιού και πριν αρχίσει η προβολή) τα συναισθήματα του παιδιού είναι σχεδόν ίδια: αγωνία, ανυπομονησία, λαχτάρα, ανησυχία, περιέργεια, απορία. Τα συναισθήματα αυτά υποχωρούν και τη θέση τους παίρνει η μαγεία και το θάμπος μπροστά στο βίωμα της εμπειρίας του κινηματογράφου. Απορροφάται από το θέαμα, παρασύρεται από την υπόθεση της ταινίας και γίνεται ένα με το Σαρλό. Αισθάνεται φόβο για το μωρό, ανακούφιση και χαρά που τελικά αυτό σώζεται, ευτυχία που η μητέρα βρήκε πάλι το παιδί της. Νιώθει μαγεμένος και εντυπωσιασμένος σε τέτοιο βαθμό ώστε ξεχνά ότι ο Σαρλό είναι μόνο μια εικόνα πάνω σε πανί και αυθόρμητα επιχειρεί να του μιλήσει, ζητώντας του να σώσει τον άρρωστο φίλο του, φέρνοντας το αθάνατο νερό.

2. Εντοπίστε στο κείμενο συνήθειες και σκηνές του παρελθόντος που έχουν εκλείψει στις μέρες μας.

Ένας από τους στόχους του κειμένου είναι να γνωρίσουμε μορφές ζωής και ενδιαφέροντα των ανθρώπων του παρελθόντος, που στις μέρες μας είτε έχουν εκλείψει είτε τείνουν να εκλείψουν. Για παράδειγμα, η μετακίνηση στη μεγάλη πόλη για να παρακολουθήσει κάποιος θερινό σινεμά, η συστηματική προετοιμασία για το ταξίδι, που καθιστά το γεγονός σημαντικό, το ταξίδι με το παλιό αυτοκίνητο, που αποτελεί απρόσμενη έκπληξη για τους κατοίκους της επαρχίας, ο γραφικός οδηγός του αυτοκινήτου, Ντούλας - Καρανάσος, που εκφράζει το λαϊκό στοιχείο με τα τραγούδια που λέει, η «καλή» φορεσιά των παιδιών, η «πρωτόγονη» εμπορική δραστηριότητα που αναπτύσσεται με κέντρο το θερινό κινηματογράφο, η κινηματογραφική θεματολογία του βουβού κινηματογράφου της εποχής με τους ήρωες των γουέστερν και τον απαράμιλλο Σαρλό του Τσάπλιν. Όλα αυτά είναι αυθεντικές εικόνες ενός κόσμου του παρελθόντος που τον ανασύρει η νοοταλυγική ματιά ανθρώπων που τον έζησαν.

3. Συγκρίνετε μια δική σας έξιδο για κινηματογράφο με την πρετοιμασία του Πέτρου.

Σήμερα τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά ως προς τον κινηματογράφο και τον τρόπο με τον οποίο τον βιώνουν οι σύγχρονοι άνθρωποι. Στις μέρες μας ο κινηματογράφος είναι περισσότερο προσιτός -δε χρειάζεται να ταξιδέψουμε- και σε όλους τους ανθρώπους ως συνηθισμένος τρόπος διασκέδασης. Κανείς μας δεν αισθάνεται όπως ο Πέτρος όταν πρόκειται να παρακολουθήσει την προβολή μιας ταινίας. Οι αίθουσες έχουν πολλαπλασιαστεί και δεν τις συναντά κανείς μόνο στις πρωτεύουσες. Δε φοράμε πλέον τα καλά μας ρούχα για να πάμε σινεμά, καθώς ο κινηματογράφος πλέον θεωρείται καθημερινός και απλός τρόπος διασκέδασης και έχει λιγότερη αίγλη συγκριτικά με εκείνη την εποχή. Επιπλέον,

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

δε συναντάς τους μικροπωλητές που συναντούσες άλλοτε στους θερινούς κυρίως κινηματογράφους. Ας μην ξεχνάμε ότι και ο θεσμός του θερινού κινηματογράφου τείνει προς εξαφάνιση. Οι αίθουσες είναι πλέον πελώριες, κλειστές και κλιματιζόμενες, ενώ το γρήγορο φαγητό που προμηθευόσουν άλλοτε από τους γκέκηδες και τους πασατεμπάδες, μπορείς τώρα να το βρεις στις καντίνες που διαθέτουν όλοι οι κινηματογράφοι. Ο ελληνικός χαλβάς και ο πασατέμπος έχουν αντικατασταθεί από τα ξενόφερτα ποπ κορν και κόκα κόλα. Τέλος, η θεματολογία και η τεχνοτροπία του κινηματογράφου έχει αλλάξει ριζικά. Οι σύγχρονες ταινίες είναι όλες ομιλούσες, με ειδικά εφέ, ντόλμπι σαράουντ και σκηνές που εναλλάσσονται τόσο γρήγορα, σχεδόν αστραπιαία.

Ζ. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

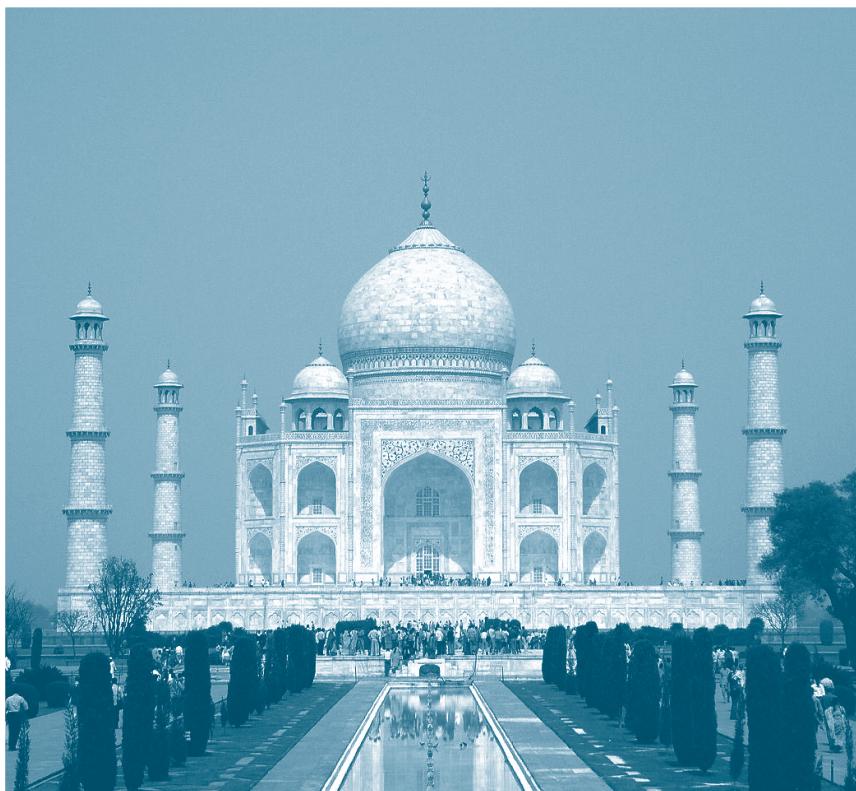
1. Ισμαήλ Κανταρέ, *Ο παλιός σινεμάς*, μτφρ. Πάνος Τσούκας (*Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 30.6.1991)

*Παλιέ σινεμά
σινεμά μπραχτισμένε (=παραμελημένε),
που από χρόνια δεν προβάλλονται ίδιες ταινίες,
που οι θεατές με τις καρέκλες δε θορυβούνε,
που στα διαλείμματα των παραστάσεων
στραγάλια δεν πουλούνε.
Κηλιδωμέν' η οθόνη,
τα μεγάφωνα βουβά, χαλασμένα,
άδεια, σαν άγραφες γραμμές τα καθίσματα ομπρός μου
σαν ποίημα μακρύ τα θωρά, μπραχτισμένα
και σκέψεις, καημοί,
φουντώνουν εντός μου.
Των παιδιάτικων χρόνων,
σινεμά του θορύβου,
τόσες χώρες στον κόσμο,
τόσες αίθουσες είδα,
μα μ' όση ερχόμουν σε σε περηφάνια, σε καμιά τους δεν
πήγα,
ω μπαράκια ακριβή μου
και σπάνια*

(απόσπασμα, στ. 1-20)

Σχολιάστε τη φράση: «... καημοί φουντώνουν εντός μου».

2. Πώς αισθάνεται ο Πέτρος για την Ανθούλα και σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται αυτό;

Ταξιδιωτικά κείμενα

Με πλοίο

Νάνος Βαλαωρίτης

A. Ο δημιουργός

Γεννήθηκε στη Λωζάνη της Ελβετίας το 1921 και είναι δισέγγονος του ποιητή Αριστοτέλη Βαλαωρίτη. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και Αγγλική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Από το 1954 έως το 1960 ανήκε στην ομάδα του υπερρεαλιστή Andre Breton. Εργάστηκε ως καθηγητής λογοτεχνίας και γραφής στο Πανεπιστήμιο του Σαν Φρανσίσκο. Τα πρώτα του ποιήματα δημοσίευσε ήδη από το 1939 στο περιοδικό *Νέα Γράμματα*. Το έργο του ανήκει στο χώρο του υπερρεαλισμού και το χαρακτηρίζει η εμμονή του ποιητή στα διδάγματα του συγκεκριμένου καλλιτεχνικού ρεύματος. Εντάσσεται στην ομάδα των νεοϋπερρεαλιστών.

Έργα στα ελληνικά: *Ποίηση, Η τιμωρία των μάγων* (1947), *Κεντρική Στοά* (1958), για το οποίο του απονεμήθηκε το Κρατικό Βραβείο Ποίησης, *Ανώνυμο ποίημα του Φωτεινού Αηγιάννη* (1974), *Εστίες μικροβιών* (1977), *Ο ήρωας του τυχαίου* (1979), *Η πουπουλένια εξομολόγηση* (1982), *Στο κάτω κάτω της γραφής* (1984), *Ο έγχρωμος στυλογράφος* (1986), *Ανιδεογράμματα* (1996), *Ο ήλιος ο δήμιος μιας πράσινης σκέψης* (1996). Εξέδωσε επίσης τα *Ποιήματα I* και *Ποιήματα II*, στα οποία περιλαμβάνεται η ποιητική του εργασία από το 1944 έως το 1974. Πεζά: *Ο προδότης του γραπτού λόγου* (1980), *Ο διαμαντένιος γαληνευτής* (1981), *Απ' τα κόκαλα βγαλμένη* (1982), *Μερικές γυναικες* (1982), *Η δολοφονία* (1984), *Ο θησαυρός του Ξέρξη* (1984), *Ο ομιλών πίθηκος* (1986), *Παραμυθολογία* (1996). Επίσης ασχολήθηκε και με την κριτική: *Ανδρέας Εμπειρίκος* (1989), *Για μια θεωρία της γραφής* (1990).

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Ο υπερρεαλισμός ή σουρεαλισμός (< surrealisme) είναι ένα λογοτεχνικό ρεύμα που εμφανίστηκε στην Ευρώπη στις αρχές του 20ού αιώνα, με θεμελιωτή τον Andre Breton. Είναι ένα ρεύμα επηρεασμένο από τις θεωρίες του Φρόιντ για το υποσυνείδητο και την

ψυχανάλυση. Στην Ελλάδα εμφανίζεται ως το πιο σημαντικό λογοτεχνικό ρεύμα του Μεσοπολέμου και επηρέασε πολύ τη νεότερη ποίηση.

Το περιεχόμενο των υπερρεαλιστικών έργων δεν είναι η πραγματικότητα, ο εξωτερικός κόσμος ή η εσωτερική ζωή των ανθρώπων, αλλά ο κόσμος του υποσυνείδητου, ο οποίος είναι ελεύθερος από τους νόμους της λογικής, που περιορίζουν τη συνείδηση. Αφού λοιπόν απορρίπτεται η λογική, είναι φυσικό να επικρατεί η ελεύθερη φαντασία.

Ο υπερρεαλισμός στηρίζεται στην αυτόματη γραφή. Ο ποιητής, δηλαδή, χωρίς να έχει προκαθορισμένο στόχο, καταγράφει όσες παραστάσεις του έρχονται μόνες τους και τυχαία στο νου σε κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, χωρίς καμία σύνδεση μεταξύ τους: εικόνες και γεγονότα χωρίς καμία λογική συνάφεια, αλλά με μεγάλη ζωντάνια, όπως ακριβώς μας έρχονται στα πιο παράξενα όνειρά μας.

Γ. Δομή του έργου

Το ποίημα μπορεί να χωριστεί σε τρεις θεματικές ενότητες:

1η ενότητα: «Εκ πρώτης όψεως τα μακρινά θαλασσινά ταξίδια δε μου πάνε»: Η άποψη που έχει ο ποιητής για τα μακρινά θαλασσινά ταξίδια.

2η ενότητα: «Κι όμως κι όμως... ή σκουός»: Οι εμπειρίες που οραματίζεται ο ποιητής να βιώσει εν πλω.

3η ενότητα: «μα πάνω απ' όλα... μ' έναν εκδότη»: Η μεγαλύτερη επιθυμία του ποιητή.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Όπως όλα τα ποίηματα που ανήκουν στο λογοτεχνικό ρεύμα του υπερρεαλισμού, έτσι και αυτό, δεν επικεντρώνεται στο νόημα αλλά στα αισθήματα. Τα σουρεαλιστικά ποίηματα δε απευθύνονται στη λογική του αναγνώστη αλλά στη δημιουργία συναισθημάτων και εντυπώσεων. Αυτό που θα μπορούσαμε να πούμε είναι ότι όλοι οι οραματισμοί του ταξιδιώτη και οι συγκινήσεις που περιμένει να ζήσει εν πλω, δημιουργούν ατμόσφαιρα αναμονής, την οποία αισθάνεται και ο αναγνώστης. Πράγματι, όταν ξεκινούμε για ένα μακρινό ταξίδι με πλοίο, δεν ξέρουμε τι θα συναντήσουμε κατά τη διάρκεια του ταξιδιού. Παράλληλα λοιπόν με το αληθινό ταξίδι με το πλοίο, συμβαίνει και στο νου ένα άλλο ταξίδι: αυτό της φαντασίας. Και όπως ήδη ξέρουμε, στη φαντασία δεν υπάρχουν όρια.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στην πρώτη θεματική ενότητα του ποιήματος η ποιητική φωνή εκφράζει την άποψή της για τα μακρινά θαλασσινά ταξίδια, τα οποία δε θεωρεί ιδιαιτέρως ευχάριστα.

2η ενότητα: Η ενότητα αυτή έρχεται σε αντίθεση με την πρώτη. Μολονότι η ποιητική φωνή δεν αρέσκεται σε μακρινά θαλασσινά ταξίδια, η συνέχεια του ποιήματος επιφυλάσσει μια εξέλιξη διαφορετική από την αναμενόμενη. Στην ενότητα αυτή αναδεικνύεται μια χαρούμενη διάθεση του ταξιδιώτη - ποιητή, παρόλο που ξεκινά για ένα μακρινό ταξίδι με πλοίο. Το ποίημα είναι γεμάτο από τις φαντασιώσεις του ποιητή για το τι θέλει να συναντήσει και να κάνει πάνω στο πλοίο, τις εμπειρίες που θα τον συγκινήσουν, δημιουργώντας έτσι την αίσθηση μια γοητευτικής αναμονής και για τον ίδιο αλλά και για τους αναγνώστες.

3η ενότητα: Το ποίημα καταλήγει με αναφορά στη μεγαλύτερη επιθυμία του ποιητή: να κρατήσει ημερολόγιο των εμπειριών του από το ταξίδι, ώστε αυτές να αποτελέσουν το περιεχόμενο μιας μελλοντικής λογοτεχνικής έκδοσης του ποιητή.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Πρωταγωνιστής του ποιήματος είναι η ίδια η ποιητική φωνή. Από τα λεγόμενά της κατανοούμε ότι ο ταξιδιώτης - ποιητής έχει αναπτυγμένη φαντασία και οραματίζεται τις εμπειρίες και τις συγκινήσεις που περιμένει να ζήσει εν πλω, πριν ακόμη τις βιώσει. Μας πληροφορεί ότι τον κουράζουν τα μακρινά θαλασσινά ταξίδια. Επίσης προς το τέλος βλέπουμε ότι ο ταξιδιώτης δεν ξεχνά τη λογοτεχνική του ιδιότητα και έχει σκοπό να δημοσιεύσει αυτές τις ταξιδιωτικές του εμπειρίες.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα είναι απλή δημοτική με καθημερινό λεξιλόγιο και χρήση πολλών ξενικών λέξεων (σεζ λονγκ, κόκα κόλα, μπαρ, λοταρία, πινγκ πονγκ, μπιλιάρδο, σκουός) και φραστικών κλισέ της καθαρεύουσας (εν πλω, εκ πρώτης όψεως).

ii) Ύφος

Το ύφος είναι απλό, καθώς ικανοποιεί τον αναγνώστη με την ακρίβεια και σε πολλά σημεία με την κυριολεξία. Χαρακτηρίζεται επίσης από τη συντομία του λόγου. Τα εκφραστικά μέσα χρησιμοποιούνται με λιτότητα. Το ύφος επίσης στα περισσότερα σημεία είναι πυκνό, δηλαδή ο ποιητής εκφράζει πολλές σκέψεις του με λίγα λόγια. Η υποτακτική σύνδεση των προτάσεων και η χρήση

βουλητικών κυρίως προτάσεων, το ασύνδετο σχήμα και η έλλειψη σημείων στίξης (το ποίημα διαθέτει μόνο δύο τελείες και τέσσερις παύλες) χαρίζουν πρωτόγνωρη γοργότητα στο ποίημα, με γρήγορη εναλλαγή πολλών εικόνων που δίνουν στον αναγνώστη την αίσθηση ότι παρακολουθεί τηλεοπτική διαφήμιση. Γενικά το ύφος των υπερρεαλιστικών ποιημάτων δε θυμίζει λογοτεχνικά κείμενα αλλά περισσότερο συνειρμικές διατυπώσεις.

iii) Στιχουργική ανάλυση του έργου

Για τα υπερρεαλιστικά ποιήματα, βλ. *Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο*.

iv) Σχήματα λόγου

Επανάληψη: «κι όμως».

Παρομοιώση: «σαν πίθηκος».

Μεταφορές: «να βγάλω φωτογραφίες», «να ζω το νου μου», «πάνε με μια ανοιχτόκαρδη διάθεση», «να κρατήσω ημερολόγιο», «νόστιμες συνταξιδιώτισσες».

Ασύνδετο: «να κρεμαστώ σαν πίθηκος... μπιλιάρδο ή σκουός».

Εικόνες: Το ποίημα από το δεύτερο στίχο και έπειτα είναι γεμάτο εικόνες: η γέφυρα του πλοίου, το χαρτοπαίγνιο, ο χορός στο σαλόνι, το κρέμασμα από τα κατάρτια, τα θαλάσσια κοίτη, η θαλασσοταραχή, τα αθλήματα κ.ά.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Με ποια διάθεση ξεκινά το ταξίδι του ο ποιητής; Σε ποιους λόγους νομίζετε ότι οφείλεται η αλλαγή της διάθεσής του, από τη στιγμή που βρίσκεται πάνω στο πλοίο;

Πρώτη πληροφορία που μας παρέχει το ποίημα είναι ότι ο ποιητής δεν προτιμά τα μακρινά θαλάσσια ταξίδια και άρα η διάθεσή του δεν είναι καλή τη στιγμή που ξεκινά το ταξίδι. Με το που ανεβαίνει όμως στη γέφυρα του πλοίου, σημείο απ' όπου μπορεί να αντικρίσει τη θάλασσα και την όμορφη θέα, η διάθεσή του αλλάζει προς το καλύτερο. Και αυτό είναι φυσικό εφόσον, όταν ανεβαίνεις στο καράβι, ειδικά στους ανοιχτούς χώρους του πλοίου, οι αισθήσεις σου αντιλαμβάνονται πράγματα που δε βρίσκεις στη στεριά: αποκτάς όμορφη θέα από ψηλά προς το απέραντο γαλάζιο της θάλασσας, το θαλασσινό αεράκι σε αναζωογονεί ευχάριστα και οσφραίνεσαι τη μυρωδιά του ιωδίου της θάλασσας. Το πλοίο είναι ένα μέσο που σε απομακρύνει από την καθημερινότητα και σε οδηγεί συνήθως σε προορισμούς αναψυχής. Όλα αυτά μπορούν να αλλάξουν τη διάθεση ενός ταξιδιώτη που τον κουράζουν τα μακρινά ταξίδια.

2. Ποια από αυτά που περιμένει να ζήσει ο ταξιδιώτης - ποιητής είναι ρεαλιστικά και ποια υπερβαίνουν, κατά τη γνώμη σας, την πραγματικότητα;

Το ποίημα περιέχει εμπειρίες ρεαλιστικές, τις οποίες μπορεί να βιώσει κανείς μέσα σε ένα καράβι, και μη ρεαλιστικές, που ανήκουν στη σφαίρα της φαντασίας. Πράγματα που μπορούν να συμβούν σε έναν ταξιδιώτη του πλοίου: να παίξει ξερή, να μιλήσει με κάποιον ή κάποια, να τρέξει από την καμπίνα στο κατάστρωμα, να χορέψει στο σαλόνι με γυναίκες με τις οποίες συνταξιδεύει, να ξαπλώσει σε μια ξαπλώστρα, να βγάλει φωτογραφίες, να κοιτάχτει στον καθρέφτη, να παρατηρήσει τη θάλασσα και να ψάξει για δελφίνια, να εξετάσει με ποιες συνταξιδιώτισσες συνυπάρχει εν πλω, να πιει μπίρα ή αναψυκτικό, να φάει μια σαλάτα ή να πιει καφέ, να βρεθεί σε θαλασσοταραχή, να ακούσει το τρανζιστοράκι ή να δει τηλεόραση, να παίξει ομαδικά παιχνίδια ή αθλήματα. Από την άλλη πλευρά στο ποίημα υπάρχουν και σκηνές που υπερβαίνουν τη λογική και την πραγματικότητα: να κρεμαστεί σαν πίθηκος από τα κατάρτια, να παρατηρήσει αν στη θάλασσα που διασχίζουν υπάρχουν διάσελα ή κοιλάδες, να έχει το νου του για καρχαρίες, σε περιοχή με ανεμοστρόβιλους, να παραστεί στην προβολή κάποιας ταινίας.

3. Τι πρόκειται να κάνει «πάνω απ' όλα» ο ποιητής όσο θα βρίσκεται στο πλοίο και για ποιο σκοπό; Σχολάστε το ύφος στο σημείο αυτό του ποιήματος.

Ο ποιητής, αφού έχει αφήσει ελεύθερο το συνειρμό του και τη φαντασία του να οραματιστεί εμπειρίες που θα επιθυμούσε να βιώσει, στην τελευταία ενότητα του ποιήματος, ξεχωρίζει μία ενέργεια που θα ήθελε περισσότερο απ' όλες να πραγματοποιήσει. Προτεραιότητά του είναι να γράψει τις εντυπώσεις και τις γνωριμίες του σε ένα ημερολόγιο, τις οποίες σκοπεύει να εκδώσει κιόλας. Βλέπουμε εδώ τον ποιητή ως γνήσιο λογοτέχνη που αναζητά διαρκώς την έμπνευση. Οι ταξιδιωτικές εντυπώσεις είναι προσφιλές λογοτεχνικό θέμα.

Το ύφος της τελευταίας αυτής ενότητας διαφέρει από το ύφος της προηγούμενης ενότητας του ποιήματος. Ο ποιητικός τόνος γίνεται περισσότερο ρεαλιστικός και δεν υπάρχει νοηματική σύγχυση στον αναγνώστη. Ο ποιητής - ταξιδιώτης μοιάζει να ξυπνάει από το όνειρο και να συνειδητοποιεί την πραγματικότητα και το χρέος του ως λογοτέχνη.

4. Εξετάστε το περιεχόμενο και τη μορφή του ποιήματος για να δείτε σε τι διαφοροποιείται από την παραδοσιακή ποίηση. Προσέξτε αν υπάρχει στιχουργική, μέτρο, ομοιοκαταληξία, στίχη, σύζευξη πραγματικού στοιχείου με φανταστικό, ανοίκειες εικόνες και σύμβολα.

Το συγκεκριμένο ποίημα, όπως και όλα τα υπερρεαλιστικά ποιήματα, δεν εντάσσονται σε κανενός είδους ποιητική τεχνική. Κι αυτό γιατί η αποδεσμευμένη αυτή ροή του λόγου δύσκολα μπαίνει σε μέτρα και ρυθμό. Δεν υπάρχει στιχουργική, δε χωρίζεται σε στροφές, δεν έχει ούτε μέτρο, ούτε ομοιοκαταληξία και σχεδόν δεν υπάρχει στίχη (το ποίημα έχει μόνο δύο τελείες και τέσσερις παύλες). Από την άλλη πλευρά όμως υπάρχει έντονο το στοιχείο της σύζευξης πραγματικότητας και φαντασίας («να χω το νου μου... και ανεμοστρόβιλους»), εικόνες ανοίκειες («να κρεμαστώ σαν πίθηκος από τα κατάρτια, αν υπάρχουν διάσελα ή κοιλάδες»). Μην ξεχνάμε ότι τα λογοτεχνήματα αυτά δεν απευθύνονται στη λογική αλλά στο συναίσθημα και δε διακρίνονται για τις λογοτεχνικές τους αρετές και άρα δεν επιδέχονται απόλυτες ερμηνείες.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Ποια εικόνα του ποιήματος προτιμάτε και γιατί;
2. Βρεθείτε κι εσείς στη θέση του ταξιδιώτη - ποιητή και γράψτε ένα μικρό αφήγημα για τις αναμενόμενες εμπειρίες σας από ένα ταξίδι με κρουαζιερόπλοιο.

Το θέλγητρο της Ανδαλουσίας

Κώστας Ουράνης

A. Ο δημιουργός

Ο Κώστας Ουράνης, φιλολογικό ψευδώνυμο του Κ. Νεάρχου, γεννήθηκε στο Λεωνίδιο της Κυνουρίας το 1890 και πέθανε στην Αθήνα το 1953. Τα εγκύκλια μαθήματα διδάχθηκε στην Κωνσταντινούπολη και σπούδασε πολιτικές επιστήμες στο Παρίσι και τη Γενεύη. Αρχικά πήγε στην Ευρώπη για να σπουδάσει γεωπονία, αλλά εγκατέλειψε τις σπουδές του, για να ασχοληθεί επαγγελματικά με τη δημοσιογραφία. Διορίστηκε γενικός πρόξενος της Ελλάδας στη Λισαβόνα (1920-1924) και εν συνεχείᾳ ήρθε στην Αθήνα, όπου εργάστηκε ως δημοσιογράφος. Υπήρξε διευθυντής της εφημερίδας *Ελεύθερος Λόγος*, ανταποκριτής ελληνικών εφημερίδων στο εξωτερικό και υπάλληλος στα γραφεία Τύπου πολλών ελληνικών πρεσβειών. Δημοσίευσε ποιήματα, διηγήματα, μελέτες, άρθρα, ταξιδιωτικές εντυπώσεις και περιγραφές. Συνεργάστηκε με πολλές εφημερίδες και περιοδικά. Εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές *Σαν όνειρο*, *Νοσταλγίες*, *Spleen*, τα ταξιδιωτικά *Soly sombra*, *Σινά το θεοβάδιστον όρος*, *Γλαυκοί δρόμοι*, *Ταξίδια στην Ελλάδα* και *Μορφές και τοπία της Ισπανίας*. Την ποίησή του χαρακτηρίζει η έντονη νοσταλγία και ο βαθύς λυρισμός. Μετά το θάνατό του, η σύζυγός του κριτικού Άλκη Θρύλου, εξέδωσε ολόκληρο το έργο του.

Η ποίησή του έχει κοσμοπολίτικο χαρακτήρα και είναι επηρεασμένη από τις ξένες λογοτεχνικές σχολές της εποχής του, ιδιαίτερα από τον Μποντλέρ και άλλους Γάλλους ποιητές της παρακμής (συμβολιστές). Σ' αυτήν επικρατεί η ανία, η μελαγχολία για τη ματαιότητα της ζωής και η απαισιοδοξία, η νοσταλγία και ο πόθος για φυγή από την πραγματικότητα.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα από τις ταξιδιωτικές εμπειρίες που εξέδωσε ο Ουράνης στο έργο του *Ταξίδια: Ισπανία*. Και εδώ, όπως και σε όλα τα ταξιδιωτικά του κείμενα, επικρατεί ο λυρισμός και η ευαισθησία στην περιγραφή των τόπων που επισκέπτεται.

Γ. Δομή του έργου

Το απόσπασμα χωρίζεται σε τρεις ενότητες:

1η ενότητα: «Αν η Καστίλλια... έτσι ζωντανά και αδιάκοπα»: Η παρομίωση της Ανδαλουσίας με γυναίκα.

2η ενότητα: «Ανδαλουσία!... αγκαλιά οδαλίσκης»: Φυσικές ομορφιές, καλλιτεχνικές επιδόσεις και νοοτροπία των κατοίκων της Ανδαλουσίας.

3η ενότητα: «Σ' ένα ύψωμα της Γρενάδας... ενός εκθρονισμένου»: Ο μύθος του τελευταίου βασιλιά των Αράβων που σχετίζεται με την Ανδαλουσία.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Θεματικό κέντρο του αποσπάσματος είναι οι ταξιδιωτικές εμπειρίες από την Ανδαλουσία της Ισπανίας, δοσμένες με λογοτεχνικό τρόπο από τον Κώστα Ουράνη. Στόχος του είναι να γνωρίσουν οι αναγνώστες, όχι μόνο τις φυσικές ομορφιές του τόπου αυτού, αλλά και την «ψυχή» του και τη νοοτροπία των κατοίκων του. Αν και οι κάτοικοι της έχουν χαμηλό βιοτικό επίπεδο, η Ανδαλουσία είναι σαγηνευτική. Η μοναδική ομορφιά της γοητεύει τους επισκέπτες, σε σημείο να δυσκολεύονται να την αποχωριστούν.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Το απόσπασμα ξεκινά με μια μικρή αναφορά στην Καστίλη, για να καταλήξει στην περιγραφή της Ανδαλουσίας, περιοχής της νότιας Ισπανίας, την οποία ο συγγραφέας προτιμά. Στην πρώτη ενότητα αλλά και σε όλο το κείμενο, η πόλη της Ανδαλουσίας παρουσιάζεται προσωποποιημένη, και μάλιστα με γυναίκα, όμορφη και ερωτική.

2η ενότητα: Στη δεύτερη ενότητα συνεχίζεται η περιγραφή της Ανδαλουσίας χωρίς ο αφηγητής να αποφεύγει να θίξει τα προβλήματα ανέχειας των κατοίκων της περιοχής αυτής. Επιμένει στις φυσικές ομορφιές της, αλλά και στις συνήθειες και στις καλλιτεχνικές επιδόσεις των κατοίκων της.

3η ενότητα: Η ομορφιά της Ανδαλουσίας μαγεύει τους επισκέπτες, γεγονός που περιγράφεται γλαφυρά με την παράθεση του μύθου του βασιλιά των Αράβων, ο οποίος όταν εκθρονίστηκε από την περιοχή ανέβηκε σε ένα βράχο και έκλαψε γοερά. Σύμφωνα με τον αφηγητή, το ίδιο νιώθει καθένας που αναγκάζεται να εγκαταλείψει την περιοχή αυτή.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Πρωταγωνιστής του κειμένου είναι ο ίδιος ο αφηγητής, ο οποί-

οι δηλώνει εντυπωσιασμένος από τις φυσικές ομορφιές και την ατμόσφαιρα της Ανδαλουσίας. Τα συναισθήματα του συγγραφέα, όταν αποχωρεί από την Ανδαλουσία, περιγράφονται στην τελευταία παράγραφο του αποσπάσματος. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι νιώθει «την απέραντη και απαρηγόρητη λύπη ενός εκθρονισμένου». Αισθάνεται δηλαδή απαρηγόρητα στενοχωρημένος. Με αυτόν τον τρόπο μάς πληροφορεί ότι στην πραγματικότητα είναι αναγκασμένος να εγκαταλείψει την Ανδαλουσία και δεν το κάνει επειδή ο ίδιος το επιθυμεί. Έχει αναπτυγμένη φαντασία, γεγονός που αποδεικνύεται από τον πρωτότυπο τρόπο που επιλέγει για να αποδώσει την περιοχή της Ανδαλουσίας, παρομοιάζοντάς την με γυναίκα.

Ε. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Στο κείμενο χρησιμοποιείται η απλή ομιλούμενη δημοτική γλώσσα με αρκετές ισπανικές λέξεις (πάτιος, σομπρέρο, καστανιέτες).

ii) Ύφος

Το ύφος είναι απόλυτα γλαφυρό, εφόσον το κείμενο βρίθει από σχήματα λόγου. Όλο το απόσπασμα μάλιστα στηρίζεται στην πρωσποποίηση της Ανδαλουσίας. Οι πολλές εικόνες -οπτικές, ηχητικές, οσφρητικές, απτικές- δίνουν παραστατικότητα στο κείμενο, ενώ η συχνή χρήση της ημιπεριόδου κάνει το ύφος γοργό.

iii) Αφήγηση

Διήγηση (έμμεση αφήγηση) σε γ' πρόσωπο.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «φλοιγερό βλέμμα», «γυναίκα όλη χυμούς», «χτυπητά φορέματα», «η ζωτικότητα ξοδεύεται», «το θέλγητρο ενεργεί στην ψυχή», «λάγγεμα της ψυχής», «τυλίγονται ελαστικά», «χώρες που θα θέλαμε να τις σφίξουμε στην αγκαλιά μας», «με δροσιά πηγαδιών», «κρυσταλλιστικές καστανιέτες», «καταρράχτες τριαντάφυλλων», «γλυκερές Παναγίες», «μουσικά νερά», «η ζωή έχει το χρώμα», «πράσινο σερμπέτι», «ονειρώδη παλάτια», «μεθυστική ποίηση», «μουσική των νερών».

Προσωποποιήσεις: «η Καστίλλια είναι μια καθολική αρχόντισσα, η Ανδαλουσία είναι μια νέα γυναίκα» (γενικά σε όλη την πρώτη παράγραφο η Ανδαλουσία ταυτίζεται με γυναίκα). «Μυρουδιά που ξεχύνεται από τα σπίτια», «χώρες που θα θέλαμε να τις σφίξουμε στην αγκαλιά μας», «το πάθος τους λείχει», «η σκιά πιο ηδονική», «υπομονετικές δαντέλες».

Παρομοιάσεις: «σαν μύγες», «σαν τρωγλοδύτες», «σαν φίδια», «σαν πί-

δακας», «σαν φλόγα», «σαν κούκλες», «σαν ένα κομμάτι πάγος», «σαν Παναγία», «σαν γυναίκα», «σαν ξένη», «σαν τέντες», «σαν υπομονετικές δαντέλες», «σαν αγκαλιά», «σαν γυναίκα», «σαν ένας Βοαβδήλ».

Εικόνες: Η εικόνα της Ανδαλουσίας ως γυναικας η εικόνα της Καστίλλιας ως αρχόντισσας, η εικόνα της φτώχειας στους δρόμους της Ανδαλουσίας, η οσφρητική εικόνα της μυρωδιάς του ταγγού λαδιού, η εικόνα του θέλγητρου που ασκεί η πόλη στους επισκέπτες, η εικόνα των λιτανειών της Παναγίας, η ηχητική εικόνα των μουσικών νερών, η εικόνα των Ανδαλουσιανών ανδρών, η εικόνα των περιβολιών κ.ά.

Υπερβολές: «γαϊδουράκι αρκεί να τα φράξει», «Όπως και να 'ναι... της γοητείας της», «καταρράχτες τριαντάφυλλων», «απέραντων ανθισμένων περιβολιών», «ο ήλιος είναι πιο φλογερός από παντού αλλού», «παραδείσιο θέλγητρο».

Κοσμητικά επίθετα: κρουστή, μελαψή, φλογερό, χτυπητά, μισόγυμνα, ηδονικό, κρυσταλλιστικές, γλυκερές, ρόδινες, σκληρό, θανάσιμο, ανθισμένα, παραδείσιο, απέραντη, απαρηγόρητη.

Επαναλήψεις: ηδονικός, Ανδαλουσία, πάθος, ερωτικό, Παναγία, γυναίκα.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ποια ανθρώπινα χαρακτηριστικά, εξωτερικά και ψυχικά, δίνει στην πόλη της Ανδαλουσίας ο συγγραφέας και τι θέλει να τονίσει με την προσωποποίησή της σε γυναίκα;

Από την αρχή του αποσπάσματος, η πόλη της Ανδαλουσίας ταυτίζεται με γυναίκα. Η προσωποποίηση αυτή είναι ένα εύστοχο λογοτεχνικό τέχνασμα, προκειμένου να τονιστεί η ομορφιά της πόλης αυτής, που αποπνέει έντονο ερωτισμό. Τα χαρακτηριστικά αυτά αποδίδονται συνήθως σε μια γυναίκα. Το τέχνασμα αυτό οδηγεί τον αναγνώστη σε καλύτερη κατανόηση των χαρακτηριστικών της Ανδαλουσίας. Ένας τόπος, εκτός από τις φυσικές ομορφιές του, χαρακτηρίζεται και από κάποια άλλα στοιχεία, που διαμορφώνουν αυτό που ονομάζουμε «ατμόσφαιρα» του τόπου αυτού. Τέτοια στοιχεία είναι η αρχιτεκτονική, η νοοτροπία των κατοίκων και οι συνήθειές τους, οι ασχολίες τους, οι παραδόσεις και τα έθιμα τους.

Τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στην πόλη της Ανδαλουσίας είναι το νεαρό της ηλικίας, το μελαψό χρώμα δέρματος, τα κόκκινα χείλη, το φλογερό βλέμμα. Τα στοιχεία αυτά σχετίζονται με την εξωτερική εμφάνιση. Το χαρακτήρα της διαμορφώνουν η ζωτικότητα, η αγάπη για τη μουσική και το χορό, η προκατάληψη, η φιλαρέσκεια, η κοινωνικότητα, η εξωστρέφεια, η θρησκευτικότητα, η διαχυτικότητα, η γραφικότητα, η σαγήνη, η γοητεία.

2. Εντοπίστε τα τμήματα που υμνούν τις φυσικές καλλονές της Ανδαλουσίας και τις καλλιτεχνικές επιδόσεις των κατοίκων της.

Ολόκληρο το απόσπασμα αποτελείται από εννέα παραγράφους. Το χωρί στο οποίο γίνεται λόγος για τις φυσικές ομορφιές και τις καλλιτεχνικές επιδόσεις των κατοίκων της Ανδαλουσίας είναι η πέμπτη παράγραφος: μισχοβόλημα από ανθισμένες εσωτερικές αυλές, στενοί δροσεροί δρόμοι, ήχοι από καστανιέτες που κρούουν τσιγάνοι, γεράνια στους τοίχους των αυλών, γαλάζιες ορτανσίες στις αυλές και τριαντάφυλλα που κρέμονται από τα παράθυρα, μελωδίες από κιθάρες, θρησκευτικές λιτανείες, το έθιμο του αυτομαστιγώματος, σιντριβάνια σε ήσυχα πάρκα, το έθιμο των ταυρομαχιών, η ενδυμασία των ανδρών.

3. Ποια είναι η αλληγορική σημασία του μύθου για τον τελευταίο βασιλιά των Αράβων στο τέλος του κειμένου;

Η περιοχή της Ισπανίας είχε καταληφθεί από Έραβες επιδρομείς. Ο μύθος λοιπόν αναφέρεται στον τελευταίο βασιλιά των Αράβων, Βοαβδίλ, που είχε εγκαταστήσει το θρόνο του στην Ανδαλουσία. Όταν αργότερα ο Βοαβδίλ έχασε το θρόνο του, εξαιτίας του ότι δεν μπόρεσε να επιβληθεί στους κατοίκους της, κάθισε σ' ένα βράχο της Γρενάδα και έκλαψε γοερά επειδή αναγκαζόταν να εγκαταλείψει τον τόπο που τόσο είχε αγαπήσει. Ούτε η ίδια του η μητέρα δε φαίνεται να συγχωρεί αυτό του το πάθημα, λέγοντάς του ότι έχασε την εξουσία, εξαιτίας δικής του ανικανότητας («Κλάψε τώρα σαν γυναίκα, αφού δεν μπόρεσες να τη διαφεντέψεις σαν άντρας»). Βλέπουμε ότι η Ανδαλουσία εξακολουθεί να παρομοιάζεται με γυναίκα. Στο κείμενο γνωρίσαμε αυτή τη γυναίκα, που δε μοιάζει με τις άλλες. Είναι ιδιαιτέρως ερωτική και προκλητική· μια τέτοια γυναίκα χρειάζεται πάντα την παρουσία ενός στιβαρού άντρα στο πλάι της (Βοαβδίλ), που να τη συγκρατεί και να την εξουσιάζει. Έτσι λοιπόν και ο Βοαβδίλ, σύμφωνα με τη μητέρα του, φάνηκε κατώτερος των περιστάσεων, δεν επιβλήθηκε όπως θα άρμοζε σε μια πόλη με «ανυπότακτο» πνεύμα και ο λαός της Ανδαλουσίας κατάφερε να τον εκθρονίσει.

4. Ποια είναι τα συναισθήματα του Κ. Ουράνη, όταν φεύγει από την Ανδαλουσία;

Τα συναισθήματα του συγγραφέα, όταν αποχωρεί από την Ανδαλουσία, περιγράφονται στην τελευταία παράγραφο του αποσπάσματος. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι νιώθει «την απέραντη και απαρηγόρητη λύπη ενός εκθρονισμένου». Χρησιμοποιώντας εδώ το σχήμα λόγου της υπερβολής, ο συγγραφέας μάς αφηγείται με γλαφυρό τρόπο το συναίσθημα της λύπης που αισθάνεται κάποιος που φεύγει από ένα μέρος που του έκανε εντύπωση και το ξεχώ-

ρισε για την ομορφιά του ανάμεσα στα άλλα. Η λύπη αυτή όμως είναι απέραντη (δεν έχει τέλος) και απαρηγόρητη (κανείς και τίποτα δεν μπορεί να σε ανακουφίσει από τη λύπη αυτή). Τα συναισθήματα αυτά νιώθει και ο εκθρονισμένος, δηλαδή ο βασιλιάς που εγκαταλείπει το θρόνο του, όχι από δική του επιλογή, αλλά γιατί ηττήθηκε, έχασε την εξουσία του και εκδιώχθηκε από τον ίδιο το λαό, που μέχρι πρότινος διαφέντευε.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Προσπαθήστε να βρείτε έναν άλλο τίτλο για το κείμενο.
2. Χωρίστε το κείμενο σε θεματικές ενότητες και βρείτε πλαγιότιτλο για την καθεμία.
3. Ποια εικόνα του κειμένου σάς έκανε την καλύτερη εντύπωση και γιατί;

Οδοιπορικό στην Ινδία

Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ

A. Ο δημιουργός

Η Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1920 και πέθανε το 2005. Σπούδασε Γαλλική Φιλολογία στην Αθήνα και στο Παρίσι. Ασχολήθηκε κυρίως με την πεζογραφία και συνεργάστηκε με πολλά φιλολογικά περιοδικά. Είναι ευαίσθητη απέναντι στις λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής. Στα πρώτα της έργα κινήθηκε στο χώρο της κατοχικής και αντιστασιακής λογοτεχνίας. Στα τελευταία της έργα εγκατέλειψε τους καθιερωμένους εκφραστικούς τρόπους, επηρεασμένη από το σύγχρονο γαλλικό μυθιστόρημα. Διατέλεσε καθηγήτρια του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών. Παντρεύτηκε τον έξοχο πνευματικό άνθρωπο, Ροζέ Μιλλιέξ. Η κοινωνική και πνευματική της δράση την έφερε στην πρωτοπορία του γυναικείου κινήματος στην Ελλάδα. Ήταν πάντοτε παρούσα σε κάθε κοινωνική δραστηριότητα και πρωτοπόρα σε κάθε ανανεωτική προσπάθεια της σύγχρονης πεζογραφίας μας. Έχει γράψει πολλά βιβλία, ταξιδιωτικές εντυπώσεις και έχει μεταφράσει Γάλλους ποιητές. Έργα της: *Πλατεία Θησείου, Κοπιώντες και πεφορτισμένοι, Και ιδού ίππος χλωρός, Τα σπαράγματα, Η Τρίπολη του Πόντου, Σε πρώτο πρόσωπο, Ο δρόμος των αγγέλων κ.ά.*

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Πολλοί μεγάλοι ξένοι και Έλληνες συγγραφείς, παράλληλα με τα λογοτεχνικά τους έργα, έγραψαν και ταξιδιωτική λογοτεχνία, με τη μορφή οδοιπορικών, ταξιδιωτικών ημερολογίων και εντυπώσεων. Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από τις εμπειρίες της Τατιάνας Γκρίτση Μιλλιέξ από το ταξίδι που πραγματοποίησε στην Ινδία το 1982. Οι εντυπώσεις αυτές παρουσιάστηκαν πρώτα σε πέντε ραδιοφωνικές εκπομπές της EPT και κυκλοφόρησαν αργότερα σε βιβλίο (1996).

Γ. Δομή του έργου

Το απόσπασμα χωρίζεται σε τέσσερις ενότητες:

1η ενότητα: «Όποιος έχει ταξιδέψει... φτωχό και ταλαιπωρημένο»: Η

άφιξη στο αεροδρόμιο της Ινδίας και οι πρώτες εντυπώσεις.

2η ενότητα: «Στην έξοδο βλέπω... για την κίνησή τους»: Το ιερό ζώο των Ινδών και το συγκοινωνιακό τους σύστημα.

3η ενότητα: «Πριν ξεκινήσω... πρώτες εντυπώσεις μου»: Οι απαγορεύσεις που επιβάλλει ο τόπος και το αρνητικό συμβάν έξω από το ναό.

4η ενότητα: «Όταν πήραμε το δρόμο... μετά το θάνατό του»: Εντυπώσεις από το Νέο Δελχί και η στάση των Ινδών απέναντι στα ζώα.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Το κείμενο εστιάζεται θεματικά στην Ινδία και στην περιγραφή της μέσα από τα μάτια ενός αυτόπτη μάρτυρα, όπως είναι η ίδια η συγγραφέας, ώστε να δοθεί η πραγματική εικόνα του τόπου και να καταρριφθούν οι μύθοι σχετικά με αυτόν. Γίνεται επίσης αναφορά στις συνήθειες των Ινδών αλλά και στις θρησκευτικές τους αντιλήψεις. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή της ανέχειας και του χαμηλού βιοτικού επιπέδου των κατοίκων.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στην πρώτη ενότητα περιγράφεται η άφιξη της συγγραφέως στο αεροδρόμιο της Ινδίας και οι πρώτες της εντυπώσεις. Αρχικά της κάνουν εντύπωση οι πολύχρωμες ενδυμασίες των Ινδών γυναικών, που τις κρίνει αρκετά γουστόζικες. Αυτή η πρώτη εντύπωση έρχεται σε αντίδιαστολή με τη λανθασμένη εντύπωση που είχε η συγγραφέας μέχρι τώρα και η οποία ήθελε όλες τις Ινδές να είναι ντυμένες τόσο όμορφα. Συνειδητοποιεί τώρα ότι οι καλοντυμένες αυτές γυναίκες ανήκουν στην προνομιούχο τάξη των Ινδών, που έχουν την οικονομική δυνατότητα να ταξιδεύουν στην Ευρώπη και καμία σχέση δεν έχει με την πραγματικότητα της μεγάλης φτώχειας και πείνας που μαστίζει τη χώρα.

2η ενότητα: Στην ενότητα αυτή περιγράφεται μια άλλη εκδήλωση της ζωής των Ινδών, που αφορά στη συμπεριφορά τους απέναντι στα ζώα. Ειδικά η αγελάδα, που αποτελεί και το ιερό τους ζώο, κυκλοφορεί ελεύθερα, χωρίς κανενός είδους περιορισμό. Στην ενότητα αυτή έχουμε και τις πρώτες περιγραφές του πολύ χαμηλού βιοτικού επιπέδου αυτής της χώρας. Η φτώχεια και η πείνα είναι τόσο έντονα, ώστε διαρκώς συναντά κανείς παιδιά που ζητούν ελεημοσύνη.

3η ενότητα: Στην ενότητα αυτή παρατίθενται οι απαγορεύσεις που επιβάλλει ο τόπος προς τους επισκέπτες και ένα αρνητικό περιστατικό που συνέβη στη συγγραφέα κατά τη διάρκεια της επίσκεψής της σ' ένα ναό. Πριν από το ταξίδι της, όλοι την είχαν προειδοποίησει για τα παιδιά που περικυκλώνουν τους τουρίστες και ζητιανεύουν για οτιδήποτε έχεις να τους δώσεις. Της είχαν συγκεκριμένα

υποδείξει να μείνει ατάραχη σε αυτό το θέαμα και να μην κάνει το λάθος να ενδώσει στα παρακάλια. Εκείνη όμως δεν άντεξε και έδειξε λύπηση, με αποτέλεσμα να γίνει βορά στις άγριες διαθέσεις ενός πεινασμένου πλήθους παιδιών που την τραυμάτισαν.

4η ενότητα: Κατόπιν, και σε αντίθεση με την προηγούμενη αρντική εικόνα, έρχεται η περιγραφή της φυσικής ομορφιάς του Νέου Δελχί, που διαθέτει βλάστηση και μελετημένη πολεοδομία. Το κείμενο τελειώνει με την εντύπωση της συγγραφέως ότι ίδιο σεβασμό δείχνουν οι Ινδοί όχι μόνο προς την αγελάδα, αλλά και προς όλα τα ζώα, γεγονός που η αφηγήτρια το συνδέει με τις θρησκευτικές αντιλήψεις του τόπου και τη θεωρία της μετενσάρκωσης.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα από ταξιδιωτικές εντυπώσεις· για το λόγο αυτό πρωταγωνίστριά του είναι η ίδια η συγγραφέας. Είναι φιλομαθής και παρατηρητική, καθώς προσέχει καθετί που σχετίζεται με τον πολιτισμό και τις συνήθειες των κατοίκων του τόπου που έχει επισκεφτεί. Από τη στάση της απέναντι στους Ινδούς μπορούμε να χαρακτηρίσουμε και την ίδια. Είναι, λοιπόν, φιλική («που καθώς θα μου εξηγήσουν οι φίλες μου Ινδές»), παρατηρητική («οι γυναίκες με το μακρύ, πολύχρωμο ή μονόχρωμο μεταξωτό σαρί με εντυπωσιάζουν», «παρατηρώ στην αρχή με πόσο γούστο είναι όλες τους ντυμένες», «παρατηρώ πως ούτε μία δε φοράει ίσιο σαρί», «όλες αυτές οι γυναίκες που ξόμπλιαζα», «παρατήρησα πόσο σεβασμό και αγάπη νιώθουν οι άνθρωποι για τα ζώα»). Τέλος, η στάση της είναι φιλεύσπλαχνη και συμπονετική («αλίμονο δεν άντεξα να τηρήσω και την τρίτη... είχα καραμέλες, έβγαλα μια χούφτα να τις δώσω»).

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα είναι δημοτική με κάποιες μεσαιωνικές (7ος αιώνας - 1800 μ.Χ.) λέξεις λαϊκής εκφοράς (ξομπλιάζω, διαγουμίζουν), καθώς και ινδικές λέξεις (σαρί, σαρίκι, ρούπια, σατακρούτα).

ii) Ύφος

Το ύφος διακρίνεται για την απλότητα και τη λιτότητά του, όπως αρμόζει σε οδοιπορικό, λόγω του καθημερινού λεξιλογίου και της σαφήνειας στη διατύπωση. Η ύπαρξη ορισμένων σχημάτων λόγου χαρίζει γλαφυρότητα στο ύφος.

iii) Αφήγηση

Ο αφηγηματικός τρόπος που χρησιμοποιεί η συγγραφέας είναι η μίμηση, δηλαδή η άμεση αφήγηση σε α' πρόσωπο.

iv) Σχήματα λόγου

Παρομοιώσεις: «σαν ράμφη», «σαν να μην υπάρχουν», «σαν και τη μικρή», «σαν ποδήλατα», «σαν μοτοσικλέτες», «μου δίνουν την εντύπωση ενός παλιατζίδικου παλιοσιδερικών», «σαν τις τρώγλες».

Μεταφορές: «πετρίτσα που φυτεύουνε», «μουγκανίζει απειλητικά», «βάρος για τ' αφεντικά», «διαγουμίζουν δρόμους», «κατεβάζανε γάλα», «δραματικά μάτια», «θα σε... φάνε», «λάμπανε», «σας κρατάω ακόμα στο αεροδρόμιο», «τενεκέδες πάνω σε πιλοτή», «Ποιος ξέρει... μετά το θάνατό του».

Προσωποποιήσεις: «θα τον ξαναβρώ μέσα σε όλη τη χειροτεχνία», «δε μας περίμενες ο αμερικανικός κινηματογράφος», «χέρια που ζητάνε ελεημοσύνη».

Επαναλήψεις: παρατηρώ, εντύπωση.

Εικόνες: Η εικόνα των παιδιών στο αεροδρόμιο που προσπαθούν να πάρουν τη βαλίτσα, η εικόνα των Ινδών γυναικών, η εικόνα των Ινδών ανδρών, η εικόνα της αγελάδας έξω από το αεροδρόμιο, η εικόνα της κίνησης στους δρόμους, η εικόνα του Νέου Δελχί, η εικόνα της περιγραφής του συμβάντος έξω από το ναό, οι εικόνες που δείχνουν το σεβασμό των Ινδών απέναντι στα ζώα κ.ά.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Τι γνώριζε για την Ινδία η συγγραφέας πριν την επισκεφτεί;

Η συγγραφέας, πριν ξεκινήσει το ταξίδι της στην Ινδία, είχε υπόψη της κάποια πράγματα σχετικά με τον τόπο προορισμού της, που προέρχονταν είτε απ' ότι είχε δει και ακούσει η ίδια από ταινίες και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είτε από πληροφορίες άλλων. Κάποια από αυτά εξακολουθούσαν να ισχύουν, άλλα είχαν εξαλειφθεί και άλλα είχαν επιδεινωθεί.

Στο παρελθόν είχε ξανασυναντήσει στην Ευρώπη Ινδές γυναίκες και ήταν ήδη εντυπωσιασμένη από τον τρόπο ενδυμασίας τους. Ο μύθος όμως που ήθελε τη βούλα ανάμεσα στα φρύδια των γυναικών να δηλώνει τη δέσμευσή τους με γάμο, καταρρίφθηκε, εφόσον η βούλα πλέον έχει διακοσμητικό ρόλο και επομένως τη συναντάς και σε ελεύθερες γυναίκες. Οι γυναίκες αυτές μάλιστα είναι προνομιούχες, εφόσον έχουν την οικονομική δυνατότητα να ταξιδεύουν σε άλλα μέρη. Άλλος μύθος που καταρρίφθηκε είναι αυτός που θέλει όλους τους Ινδούς άνδρες να φορούν σαρίκι, ενώ είναι μερικοί αυτοί που φορούν κάλυμμα κεφαλής. Τα στοιχεία αυτά ταυτόχρονα αναιρούν την πεποίθησή μας ότι όλοι οι Ινδοί είναι φτωχοί και ταλαιπωρημένοι. Η συγγραφέας μοιάζει να γνωρίζει ήδη ότι η αγελάδα είναι ιερό ζώο για τους Ινδούς, αλλά δε γνώριζε το σημείο στο οποίο έφτανε η ιερότητά της: στην αγελάδα

επιτρέπεται να κυκλοφορεί ελεύθερα όπου θέλει και να τρώει ότι θέλει. Η συγγραφέας γνώριζε ήδη το χαμηλό βιοτικό επίπεδο των Ινδών, αλλά ειδικά τα παιδιά που συνεχώς ικετεύουν και ζητούν ελεημοσύνη, την εντυπωσιάζουν αρνητικά. Τέλος, η συγγραφέας θεωρούσε ότι τουλάχιστον από άποψη βλάστησης και πολεοδομίας, οι Ινδοί θα υστερούσαν σε σύγκριση με την Ευρώπη. Η εντύπωση αυτή διαλύθηκε όταν επισκέφτηκε το Νέο Δελχί.

2. Ποιες πληροφορίες αντλούμε από το κείμενο σχετικά με τις θρησκευτικές αντιλήψεις των Ινδών;

Δύο είναι οι πληροφορίες που υπάρχουν μέσα στο απόσπασμα και μας διαφωτίζουν σχετικά με το θέμα των θρησκευτικών αντιλήψεων των Ινδών. Πρώτα απ' όλα πληροφορούμαστε ότι η αγελάδα είναι ιερό ζώο γι' αυτούς. Αυτό σημαίνει ότι όχι μόνο δε δέχονται το κρέας της ως τροφή, αλλά της επιτρέπουν να τρέφεται και να κυκλοφορεί ελεύθερα στους δρόμους της πόλης, επιτρέποντάς της πολλές φορές να δημιουργεί και κυκλοφοριακή συμφόρηση.

Δεύτερο θέμα που αφορά στις θρησκευτικές πεποιθήσεις των Ινδών είναι η ακλόνητη πίστη στη θεωρία της μετενσάρκωσης, σύμφωνα με την οποία η ψυχή του ανθρώπου πηγαίνει σε νέο σώμα, μετά το θάνατό του. Στη δοξασία αυτή αποδίδει η συγγραφέας τη στάση σεβασμού που τηρούν οι Ινδοί, όχι μόνο στην αγελάδα αλλά γενικά σε όλα τα ζώα. Αντιμετωπίζουν λοιπόν τα ζώα, είτε ως κατοικία της ψυχής ενός θανόντος αγαπημένου τους προσώπου, είτε ως μελλοντική κατοικία αγαπητών τους προσώπων.

3. Ποια είναι η στάση της Τ. Γκρίτση-Μιλλιέξ απέναντι στους κατοίκους της Ινδίας;

Από τα λόγια της συγγραφέως μπορούμε να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα για τη στάση της απέναντι στους Ινδούς, η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί φιλική («που καθώς θα μου εξηγήσουν οι φίλες μου Ινδές»). Παρατηρεί τις Ινδές και εντυπωσιάζεται από αυτές («οι γυναίκες με το μακρύ, πολύχρωμο ή μονόχρωμο μεταξωτό σαρί με εντυπωσιάζουν», «παρατηρώ στην αρχή με πόσο γούστο είναι όλες τους ντυμένες», «παρατηρώ πως ούτε μία δε φοράει ίσιο σαρί», «όλες αυτές οι γυναίκες που ξόμπλιαζα», «παρατήρησα πόσο σεβασμό και αγάπη νιώθουν οι άνθρωποι για τα ζώα»). Τέλος, η στάση της είναι φιλεύσπλαχνη και συμπονετική («αλίμονο δεν άντεξα να τηρήσω και την τρίτη... είχα καραμέλες, έβγαλα μια χούφτα να τις δώσω»).

4. Διαβάστε ολόκληρο το Οδοιπορικό στην Ινδία και παρουσιάστε το, ως σύνολο ή μέρη του, στην τάξη.

Το Οδοιπορικό στην Ινδία της Τατιάνας Γκρίτση-Μιλλιέξ συντάχθη-

κε κατόπιν απομαγνητοφώνησης πέντε ραδιοφωνικών εκπομπών της συγγραφέως με θέμα τις εντυπώσεις της από το πρώτο και μοναδικό της ταξίδι στην Ινδία το 1982. Το οδοιπορικό ξεκινάει με την αναδρομή στην ιστορία της Ινδίας για να καταλήξει, μέσω μιας ουσιαστικής περιήγησης στην πολιτισμική παράδοση της χώρας, στο σύγχρονο ποιητικό πεδίο.

Η συγγραφέας ξεκινά να περιγράφει την Ινδία κάνοντας πρώτα τις συστάσεις της χώρας. Αναφέρεται, δηλαδή, στην έκταση (3.287.782 τ.μ.), στον πληθυσμό (684.000.000 άνθρωποι), στη γλώσσα (επίσημες γλώσσες: ινδουιστική και αγγλική) και στη θρησκεία (ινδουιστές είναι το 87,72% των κατοίκων, ενώ βουδιστές μόνο το 0,71%). Απαραίτητη για το σχηματισμό της πρώτης εντύπωσης κρίνεται και η αναδρομή στην πολιτική ιστορία της χώρας, δηλαδή αναφορά της μογγολικής αυτοκρατορίας που την έκτισε και την κατοίκησε τον 17ο αιώνα, και της ανεξαρτητοποίησής της από την αγγλική αποικιοκρατία μόλις το 1947.

Η γνώση για την Ινδία αποκτά νόημα όταν η συγγραφέας κυκλοφορεί για πρώτη φορά στους δρόμους του Δελχί και εντυπωσιάζεται ήδη από τις πολύχρωμες ενδυμασίες και την αρμονική κίνηση των γυναικών, από τους λευκοντυμένους μελαψούς άντρες, από την ελεύθερη κυκλοφορία των ιερών αγελάδων και από τα παλαιότατης τεχνολογίας μέσα μεταφοράς. Οι πρώτες εικόνες του Δελχί, με τη θαυμάσια πολεοδομία και την πολύβουη λεωφόρο Τζαν Πατ με τα μικρομάγαζα συνοδεύονται μοιραία από τις χειρονομίες ζητιανιάς που σημαδεύουν πάντα τις αναμνήσεις του ταξιδιώτη.

Μετά το «φτάσιμο στην Ινδία», που αποτελεί και το εναρκτήριο κεφάλαιο του βιβλίου, ακολουθούν τα αξιοθέατα του Δελχί. Το Δελχί, χωρισμένο σε παλιό και νέο, με φυσικό όριο τον ποταμό Γιαμούνα, προσκαλεί μεν τον ταξιδιώτη στα μνημεία της μογγολικής αυτοκρατορίας στο παλιό Δελχί, αλλά και στο Εθνικό και Ανθρωπολογικό Μουσείο της νέας πόλης που εντυπωσιάζει με την αφάνταστη ποικιλία μουσικών οργάνων και την αισθητική τους παρουσίαση.

Η συγγραφέας παρατηρεί ότι η διαφύλαξη της παράδοσης διαδραματίζει καίριο ρόλο στον πολιτισμό της Ινδίας, όμως, ενώ στον πολιτισμικό τομέα αυτό ακριβώς το γεγονός είναι άξιο θαυμασμού, στον κοινωνικό τομέα έχει αποτέλεσμα την τήρηση κοινωνικών σχημάτων που διαμορφώθηκαν πριν από 3.500 χρόνια. Η κοινωνική ιεραρχία αναλύεται στις τέσσερις βασικές κάστες (κοινωνικές τάξεις) των: α) ιερέων (βραχμάνοι), β) ευγενών και πολεμιστών (κσατρίγια), γ) αστών και εμπόρων (βασίγια), και δ) υπηρετών (σούντρα). Κριτήριο αυτής της κατηγοριοποίησης, εκτός από την οικονομική κατάσταση, ήταν η πρόσβαση στη Βέδα, στα ιερά κείμενα, που είναι εφικτή μόνο στις τρεις πρώτες κάστες. Η πλειονότητα του

ινδικού λαού, ωστόσο, ανήκει στο περιθώριο των αναγνωρισμένων κοινωνικών τάξεων, στους ρακένδυτους, σκελετωμένους «ακάθαρτους» ή παρίες και στους ανένταχτους, που υπάρχουν πλέον ανεπίσημα στην Ινδική Δημοκρατία και μέχρι πρόσφατα αντιμετωπίζονταν σαν ζώα.

Μετά το Δελχί, η συγγραφέας ταξιδεύει στη μικρή πόλη Κατζουράο, διάσημη για την αρχιτεκτονική και τη γλυπτική των 22 ναών της. Οι ναοί αυτοί, κυρίως βραχμανικοί και ινδουϊστικοί, αλλά και άλλων θρησκευτικών αιρέσεων, χτίστηκαν κατά τον 7^ο αιώνα από τη δυναστεία των Σαντέλα και έχουν αναγνωριστεί ως αρχιτεκτονικά και καλλιτεχνικά αριστουργήματα του κόσμου. Η ιδιαιτερότητά τους εντοπίζεται στα αμέτρητα γλυπτά που αναπαριστούν πέντε βασικά θέματα: α) παραδοσιακές και λατρευτικές παραστάσεις, β) οικογενειακές αναπαραστάσεις, γ) νεαρές νύμφες, δ) ζευγάρια αλλά και δ) ζώα και τέρατα.

Το οδοιπορικό συνεχίζεται στην ιερή πόλη Μπενάρες, όπου βρίσκεται και ο ποταμός Γάγγης. Η συγγραφέας φτάνοντας εκεί συγκλονίζεται βλέποντας Ινδούς να καταφθάνουν για να πεθάνουν στο ιερό ποτάμι, αναγκασμένοι συχνά να κατασκηνώσουν για μέρες ώσπου να καταλήξουν, τελετές καύσης των νεκρών στις οποίες πρωταγωνιστούν, κατά το έθιμο οι πρωτότοκοι γιοι, αλλά και κουφάρια φτωχότερων Ινδών και ζώων να πλέουν στο ίδιο αυτό ποτάμι.

Η γνωριμία με την Ινδία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση και την συνέντευξη ενός αξιόλογου νέου Ινδού ποιητή, του Γάνγκα Ραζάνι Βιμάλ, ο οποίος μιλάει για την αγάπη του προς την ελληνική ποίηση και προς τον Καβάφη ιδιαίτερα. Ο Βιμάλ εξηγεί ότι η ινδική παιδεία (η επική ποίηση, η θρησκευτική παράδοση, η φιλοσοφία, η γνωμική, η γλυπτική ακόμα και οι καθημερινές παραδοσιακές χειρονομίες) προετοιμάζει το παιδί να εκφραστεί μέσω της ποίησης, δικαιολογώντας έτσι τη σύγχρονη ινδική ποιητική πολυφωνία, κορυφαία ονόματα της οποίας θεωρούνται οι ποιήτριες Αμρίτα Πριτάμ και Μαχαντεβί Βερμά.

Ζ. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Τι σας έκανε περισσότερο εντύπωση από την περιγραφή της Ινδίας. Θα θέλατε να την επισκεφτείτε κι εσείς κάποτε, και γιατί;
2. Τι συναισθήματα σας δημιουργεί η εμπειρία της συγγραφέως έξω από το ναό;

Κοιτώντας την Αθήνα

Τζων Φώουλς

A. Ο δημιουργός

Ο Βρετανός συγγραφέας John Robert Fowles γεννήθηκε στις 31 Μαρτίου 1926 στο προάστιο Έσσεξ του Λονδίνου και πέθανε στις 5 Νοεμβρίου του 2005 στο Ντόρσετ. Ήταν γιος ενός πλούσιου εμπόρου καπνού και μιας δασκάλας. Αφού παρακολούθησε το σχολείο του Μπέντφορντ και το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου, σπούδασε Γαλλική και Γερμανική Φιλολογία στην Οξφόρδη. Μετά το πέρας των σπουδών του εργάστηκε ως δάσκαλος στη Γαλλία, στην Ελλάδα (Αναργύρειο Σχολή στις Σπέτσες, 1951) και στην Αγγλία. Στην Ελλάδα μάλιστα γνώρισε την Elizabeth Whitton, τη γυναίκα που επρόκειτο να αποτελέσει αργότερα την πρώτη του σύζυγο. Η επιτυχία του πρώτου του μυθιστορήματος *Ο συλλέκτης* (1963) σήμαινε ότι ο Φώουλς είχε πλέον τη δυνατότητα να σταματήσει τη διδασκαλία και να ξεκινήσει τη λογοτεχνική του σταδιοδρομία. Το 1968 μετακομίζει στο Ντόρσετ της Αγγλίας, που αποτέλεσε και το σκηνικό του έργου του *Η ερωμένη του Γάλλου υπολοχαγού*. Το ίδιο έτος προσάρμοσε για τον κινηματογράφο το έργο του *Ο μάγος* (μυθιστόρημα βασισμένο στις εμπειρίες του από την Ελλάδα) και το οποίο είχε γραφεί το 1965, αλλά δε γνώρισε την αναμενόμενη επιτυχία ως ταινία. *Η ερωμένη του Γάλλου υπολοχαγού* έγινε ταινία το 1981, σε σενάριο γραμμένο από το Βρετανό σεναριογράφο και ποιητή, Χάρολντ Πίντερ, και προτάθηκε για βραβείο Όσκαρ. Το ευρύτερα γνωστό έργο του Φώουλς ίσως είναι το *The Aristos* (1964), μια συλλογή φιλοσοφικών αντανακλάσεων. Πολλοί κριτικοί τον θεωρούν πλέον προάγγελο του βρετανικού μεταμοντερνισμού. Ο Φώουλς πέθανε στο σπίτι του στο Ντόρσετ, ύστερα από μακροχρόνια ασθένεια. Εκτός από τα παραπάνω έργα, έχει γράψει επίσης: *Theebony tower* (1974), *Daniel Martin* (1977), *Thetree* (1979), *Mantissa* (1982), *Amaggot* (1985).

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Το απόσπασμα του βιβλίου είναι από το μυθιστόρημα του Φώουλς *O*

μάγος, το οποίο γράφτηκε το 1965 και μεταφέρθηκε στη μεγάλη οθόνη το 1968, χωρίς όμως η ταινία να γνωρίσει την αναμενόμενη επιτυχία, που είχε ήδη το βιβλίο. Ο Μάγος είναι μια ιστορία ίντριγκας που εκτυλίσσεται σε ένα ελληνικό νησί, συγκεκριμένα τις Σπέτσες, όπου ο συγγραφέας εργάστηκε ως δάσκαλος. Το απόσπασμα περιγράφει τις σκέψεις και τα συναισθήματα του Φώουλς από την επίσκεψή του στην Αθήνα, όπως την αντίκριση για πρώτη φορά από τον Υμηττό.

Γ. Δομή του έργου

Το απόσπασμα χωρίζεται σε τρεις θεματικές ενότητες:

1η ενότητα: «Τέσσερις μέρες αργότερα... απορρίψει από καιρό»: Πρώτες εντυπώσεις της Αθήνας από ψηλά.

2η ενότητα: «Όταν αυτό το απόλυτο... ώσπου να το αποδεχτώ»: Το μεσογειακό φως και η σύγκριση της Ελλάδας με την Αγγλία.

3η ενότητα: «Αργότερα εκείνη την ημέρα... Χώρα των Θαυμάτων»: Εικόνες από το κέντρο της Αθήνας και την Ακρόπολη.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Κύριο θέμα του αποσπάσματος είναι η περιγραφή της ομορφιάς της Αθήνας και γενικά της Ελλάδας, μέσα από τα μάτια ενός ξένου, όπως είναι ο συγγραφέας. Μάλιστα την ξεχωριστή ομορφιά του τοπίου που μαγεύει όλους τους επισκέπτες, ο αφηγητής την αποδίδει στο μεσογειακό φως. Γίνεται επίσης σύγκριση μεταξύ αγγλικού και ελληνικού τοπίου.

ii) Νοηματική απόδοση

1η ενότητα: Στην ενότητα αυτή έχουμε την πρώτη εντύπωση του αφηγητή από την επαφή του με το ελληνικό τοπίο. Για πρώτη φορά αντικρίζει την Αθήνα ψηλά από τον Υμηττό και περιγράφει τις εικόνες του ελληνικού τοπίου, όπως εκτείνεται στο μάτι από την Αθήνα και τον Πειραιά έως την Πελοπόννησο.

2η ενότητα: Ιδιαίτερη εντύπωση του δημιουργεί το μεσογειακό φως, που κάνει την Ελλάδα να ξεχωρίζει σε σχέση με την Αγγλία. Στη συνέχεια, μεταφέρει εικόνες από την πλατεία Συντάγματος και την Ακρόπολη. Όλες του οι εντυπώσεις του δημιουργούν ένα αίσθημα ικανοποίησης. Το μεσογειακό φως είναι υπέροχα όμορφο στην όραση, καθώς ομορφαίνει όλο το τοπίο, ωστόσο μπορεί να γίνει εχθρικό στην αφή. Όταν σε αγγίζει κατάσαρκα, σου δημιουργεί το αίσθημα του καψίματος. Ο ήλιος των μεσογειακών χωρών είναι μεν πιο λαμπερός, αλλά είναι και επικίνδυνος για το δέρμα, αν δεν προστατευτεί κανείς. Το κύριο σημείο σύγκρισης του ελ-

ληνικού με το αγγλικό τοπίο και τρόπο ζωής βρίσκεται στην τέταρτη παράγραφο. Ο συγγραφέας με γλαφυρό τρόπο παρομοιάζει την Ελλάδα με την Κίρκη της ομηρικής Οδύσσειας. Όπως η Κίρκη, έτσι και η Ελλάδα είναι όμορφη και θελκτική και παρασύρει τους επισκέπτες στον τόπο της, φυλακίζοντάς τους εκεί, ενώ οι ίδιοι νιώθουν μαγεμένοι και αδύναμοι να αποδράσουν. Η Αγγλία είναι «μουγγή, ήρεμη», με σπανιότερα φυσικά τοπία και απαλό φως. Σύμφωνα με τον αφηγητή υστερεί έναντι της Ελλάδας, όπου όλα είναι «τόσο ωραία, τόσο ζωντανά, τόσο έντονα, που η σχέση είναι αμέσως σχέση αγάπης - μίσους», δηλαδή «μια σχέση πάθους».

3η ενότητα: Η σύγκριση ελληνικού και αγγλικού τοπίου και τρόπου ζωής συνεχίζει και στην τρίτη ενότητα του κειμένου. Άλλο σημείο σύγκρισης είναι: «Έκανε τόση ζέστη... ήταν ακόμη τέλεια καθαρός». Στο σημείο αυτό ο αφηγητής εμμέσως υπονοεί τη διαφορά μεταξύ ελληνικών κλιματολογικών συνθηκών και αγγλικών. Στην Αγγλία, ακόμη και το καλοκαίρι, ο καιρός είναι μουντάς και συνήθως βρέχει. Ο αφηγητής περιγράφει το κέντρο της Αθήνας, όπως αυτό φαίνεται από το μπαλκόνι του ξενοδοχείου του στην πλατεία Συντάγματος. Του κάνουν εντύπωση τα ηλιοκαμένα κορμιά των Ελλήνων, το μουρμουρητό των καφενείων μέρα μεσημέρι και τα χρώματα του ηλιοβασιλέματος. Οι εντυπώσεις του λήγουν με αναφορά στην Ακρόπολη, την οποία και παρουσιάζει προσωποποιημένη.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Πρωταγωνιστής του κειμένου είναι ο ίδιος ο συγγραφέας - ταξιδιώτης, που επισκέφτηκε την Αθήνα και έμεινε εντυπωσιασμένος, τόσο από το φυσικό τοπίο -ιδιαίτερα το ελληνικό φως- αλλά και από τον τρόπο ζωής των Ελλήνων, που τον θεωρεί συνέπεια του φυσικού τοπίου και των κλιματολογικών συνθηκών. Είναι τόσο γοητευμένος που συχνά έχει την αίσθηση ότι βρίσκεται έξω από το χώρο της πραγματικότητας, σε μια υπερβατική κατάσταση.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα της μετάφρασης του κειμένου από το Φαίδωνα Ταμβακάκη είναι απλή δημοτική.

ii) Ύφος

Το ύφος του αποσπάσματος είναι απλό. Είναι επίσης ιδιαιτέρως λυρικό και γλαφυρό, χάρη στη χρήση σχημάτων λόγου.

iii) Αφήγηση

Ο αφηγηματικός τρόπος που υιοθετείται από το συγγραφέα είναι η

μίμηση, δηλαδή η άμεση αφήγηση, όπου ένα από τα πρόσωπα του έργου, συγκεκριμένα ο ίδιος ο συγγραφέας, αφηγείται σε α' πρόσωπο τις εντυπώσεις και τα συναισθήματά του από την Ελλάδα.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «σπίτια πεταμένα πάνω στην αττική πεδιάδα», «χλωμά νησιά», «γαλήνια βουνά», «ακινητοποιημένη συνέχεια της γης», «χλωμά χέρια», «εμετικά ξένα», «ξεγύμνωμα ως την ουσία του έρωτα», «ερωτευμένος με το ελληνικό τοπίο», «κόμπους από διαβάτες», «ακατάστατες στέγες, άγρυπνα μόνος».

Επαναλήψεις: όλα, ιδιότητα, τόσο, σχέση.

Παρομοιώσεις: «σαν εκατομμύρια ζάρια», «σαν ένα ταξίδι», «έμοιαζε να μην έχει γνωρίσει ποτέ σκόνη», «σαν να βρισκόμουν στην αρχή μιας ανάκρισης», «σαν να ήταν η Ελλάδα μια γυναίκα», «σαν κυκλαμινό».

Εικόνες: Η εικόνα της Αττικής από ψηλά, η εικόνα της περιγραφής των χεριών του, η εικόνα της ανάκρισης που του κάνει το φως, η ηχητική εικόνα του μουρμουρητού που ανέβαινε από τα πλήθη που κάθονταν στα καφενεία, η εικόνα της πλατείας Συντάγματος, η εικόνα της Ακρόπολης.

Αντίθεση: «Το μεσογειακό φως παρουσιάζεται υπέροχα όμορφο αλλά και εχθρικό, σαν να ήταν η Ελλάδα...ήμουν ανίκανος να την πλησιάσω, χαρούμενα μόνος, αναμενόμενα αποπροσανατολισμένος».

Ασύνδετο σχήμα: «είχα μόλις γράψει... δεν είχε νόημα», «Κοίταζα κάτω την πλατεία... ηλιοκαμένα μπράτσα».

Κοσμητικά επίθετα: γαλήνια, υπέροχη, μεγαλειώδης, αγνά, ευγενικά, φωτεινά, απέραντα, καταχθόνια - μαγευτική, μουγγή, ήρεμη, εξοικειωμένη.

Προσωποποιήσεις: «απλωνόταν το καθαρό γαλανό», «ιδιότητα της Κίρκης που έχει η Ελλάδα, η πλαγιά του που έβλεπε τη δύση του ηλίου», «σιλουέτα της Ακρόπολης».

Υπερβολή: «μπορούσαν δω... όπως ήταν πάντα, κάτω από έναν ουρανό που έμοιαζε να μην είχε γνωρίσει ποτέ σκόνη ή σύννεφο, απόλυτο μεσογειακό φως, ολοκληρωτικά και για πάντα ερωτευμένος».

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του βιβλίου

1. Διαβάστε προσεκτικά την πρώτη παράγραφο του αποσπάσματος. Από ποια σημεία της αττικής γης περνά η ματιά του αφηγητή, πού σταματά ιδιαίτερα και με ποια επίθετα περιγράφει αυτό που αντικρίζει;

Η ματιά του αφηγητή, την ώρα που αντικρίζει για πρώτη φορά την αττική γη από ψηλά, περνά διαδοχικά από τα εξής σημεία: την πόλη της Αθήνας, την πόλη του Πειραιά, τη θάλασσα του Σαρωνικού κόλπου, τα νησιά του Αργοσαρωνικού, τα βουνά της Πελοποννήσου. Ιδιαιτέρως σταματά και περιγράφει τα αστικά κέντρα της Αθήνας και του Πειραιά, όπου αναφέρει ότι πρόκειται για τεράστια συμπλέγματα που αποτελούνται από πόλεις και προάστια, σπίτια πεταμένα πάνω στην αττική πεδιάδα. Τα επίθετα που χρησιμοποιεί για να αποδώσει το θέαμα -αν και παραδέχεται ότι οι λέξεις είναι φτωχές για να περιγράψουν τόση ομορφιά- είναι: γαλήνια, υπέροχη, μεγαλειώδης, αγνά, ευγενικά, φωτεινά, απέραντα.

2. Αν και το ελληνικό φως είναι αυτό που κυρίως εντυπωσιάζει τον αφηγητή, ωστόσο το ονομάζει «υπέροχα όμορφο» αλλά και «εχθρικό». Αιτιολογήστε αυτήν την αντίφαση.

Το μεσογειακό φως είναι υπέροχα όμορφο για την όραση, ωστόσο μπορεί να γίνει εχθρικό στην αφή. Όταν σε αγγίζει κατάσαρκα, σου δημιουργεί το αίσθημα του καψίματος. Ο λαμπερός ήλιος των μεσογειακών χωρών είναι συγχρόνως επικίνδυνος για το δέρμα, αν δεν προστατευτεί κανείς. Ιδιαίτερα για τους ανθρώπους των βόρειων ευρωπαϊκών κρατών, όπου το φως είναι απαλό και γι' αυτό έχουν ανοιχτόχρωμη επιδερμίδα, η οποία είναι και λιγότερο ανθεκτική στις ακτίνες του ήλιου. Γνωρίζουμε όλοι τις καταστροφικές συνέπειες της έκθεσης στον ήλιο, χωρίς κάποιας μορφής προστασία (γυαλιά, καπέλο, ομπρέλα, αντηλιακά με υψηλούς δείκτες προστασίας). Ειδικά τις τελευταίες δεκαετίες, η καταστροφή του όζοντος της ατμόσφαιρας, κατέστησε την υπεριώδη ηλιακή ακτινοβολία πολύ επικίνδυνη για τον άνθρωπο. Σε πολλές περιπτώσεις, μάλιστα, ευθύνεται για θανατηφόρες ασθένειες του δέρματος.

3. Σε ποια σημεία και με ποιες εκφράσεις συγκρίνεται η Ελλάδα και ο ελληνικός τρόπος ζωής με τον αντίστοιχο αγγλικό;

Το κύριο σημείο σύγκρισης του ελληνικού με τον αγγλικό τοπίο και τρόπο ζωής βρίσκεται στην τέταρτη παράγραφο. Ο συγγραφέας με γλαφυρό τρόπο παρομοιάζει την Ελλάδα με την Κίρκη της ομηρικής Οδύσσειας. Η Ελλάδα -όπως και η Κίρκη- είναι όμορφη και θελκτική και παρασύρει τους επισκέπτες στον τόπο της, φυλακίζοντάς τους εκεί, ενώ οι ίδιοι νιώθουν μαγεμένοι και αδύναμοι να αποδράσουν. Ο συγγραφέας χαρακτηρίζει την Αγγλία «μουγγή, ήρεμη», με σπανιότερα φυσικά τοπία και απαλό φως. Σύμφωνα με τον αφηγητή υστερεί έναντι της Ελλάδας, όπου όλα είναι «τόσο ωραία, τόσο ζωντανά, τόσο έντονα, που η σχέση είναι αμέσως σχέση αγάπης - μίσους», δηλαδή μια σχέση πάθους. Άλλο σημείο

σύγκρισης βρίσκεται στη φράση «Έκανε τόση ζέστη... ήταν ακόμη τέλεια καθαρός». Στο σημείο αυτό ο αφηγητής εμμέσως υπονοεί τη διαφορά μεταξύ ελληνικών κλιματολογικών συνθηκών και αγγλικών. Στην Αγγλία, ακόμη και το καλοκαίρι, ο καιρός είναι μουντός και συνήθως βρέχει.

4. Ο αφηγητής έχει διαρκώς την αίσθηση ότι βρίσκεται έξω από το χώρο της πραγματικότητας, σε μια υπερβατική κατάσταση. Μπορείτε να επιβεβαιώσετε αυτήν την παρατήρηση αντλώντας στοιχεία από το κείμενο;

Σε όλο το απόσπασμα υπάρχουν σημεία υπερβολής που δείχνουν πόσο εντυπωσιάστηκε ο αφηγητής από το ελληνικό τοπίο και τον τρόπο ζωής. Συχνά μοιάζει να υπερβαίνει τον κόσμο της πραγματικότητας, δηλαδή να αισθάνεται ότι βγαίνει από αυτόν. Χωρία που το αποδεικνύουν αυτό είναι τα εξής:

α. «Μπορούσα να δω ογδόντα μύλια μακριά και όλα ήταν αγνά, όλα ευγενικά, φωτεινά, απέραντα, όλα όπως ήταν πάντα». Εδώ ο αφηγητής περιγράφει ένα τοπίο χρησιμοποιώντας βαρυσήμαντα επίθετα, που μοιάζουν σαν να περιγράφουν τον παράδεισο.

β. «Στεκόμουν πάνω στον Άρη, βουτηγμένος ως τα γόνατα στο θυμάρι, κάτω από έναν ουρανό που έμοιαζε να μην έχει γνωρίσει ποτέ σκόνη ή σύννεφο». Εδώ ο αφηγητής παρομοιάζει τη θέα της απτικής γης από ψηλά με ένα ταξίδι στο διάστημα.

γ. «Απόλυτο μεσογειακό φως»: οτιδήποτε απόλυτο είναι και υπερβολικό και υπερβατικό.

δ. Εκτός πραγματικότητας για τον αφηγητή είναι το σημείο περιγραφής του μεσογειακού φωτός, που ήταν μεν «υπέροχα όμορφο», αλλά και εχθρικό· τόσο που του έδινε την πολύ αληθοφανή εντύπωση ότι βίωνε συνθήκες ανάκρισης («ήδη μπορούσα να δω το τραπέζι με τα λουριά από το άνοιγμα της πόρτας»).

ε. Το απόσπασμα τελειώνει με μια υπερβατική εικόνα: «Όμως ένιωθα εξίσου... Χώρα των Θαυμάτων». Ο συγγραφέας μεταφέρεται στη Χώρα των Θαυμάτων και βιώνει τα συναισθήματα της ηρωίδας του παραμυθιού αυτού.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Βρείτε δύο μεταφορές και δύο παρομοιώσεις του κειμένου και αναλύστε τες.
2. Προσθέστε τις δικές σας εντυπώσεις από την Αθήνα σε ένα σύντομο κείμενο.

Γυάλινα Γιάννινα

Μιχάλης Γκανάς

A. Ο δημιουργός

Γεννήθηκε στο χωριό Τσαμαντάς της Θεσπρωτίας το 1944. Σπούδασε Νομικά και από το 1962 ζει στην Αθήνα. Έργα: Ποίηση: Ακάθιστος Δείπνος (1980), Γυάλινα Γιάννινα (1989), Παραλογή (1993). Πεζά: Μητριά πατρίδα (1981). Τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης.

B. Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο

Η ιστορία της πόλης των Ιωαννίνων:

Η πόλη χτίστηκε το 10ο αιώνα και καταλήφθηκε πρώτα από τους Νορμανδούς τον 11ο αιώνα μ.Χ. Μετά την πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολης (1204), περιήλθε στο ελληνικό δεσποτάτο της Ηπείρου και αργότερα, μετά την ήττα του δεσπότη της Ηπείρου, Αγγέλου Κομνηνού, από τον αυτοκράτορα της Νίκαιας, Μιχαήλ Παλαιολόγου (1259), τα Ιωάννινα τέθηκαν υπό φράγκικη κατοχή που παρέμεινε στην περιοχή έως το 1335, όταν και απελευθερώθηκαν από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου, Ανδρόνικο Γ'. Το 1349 περιήλθαν στα χέρια των Σέρβων του Στέφανου Δουσάν, το 1384 στους Ενετούς και το 1418 στο δούκα της Κεφαλληνίας, Κάρολο Α' Τόκκον και τελικά το 1430 στους Τούρκους. Η επανάσταση του Διονυσίου του Σκυλόσοφου, στα 1611, αποτέλεσαν το πρώτο απελευθερωτικό κίνημα της υπόδουλης Ελλάδας. Τα Γιάννενα άκμασαν στα γράμματα και στο εμπόριο, ιδιαίτερα το 17ο και το 18ο αιώνα, με αποτέλεσμα το γνωστό ρητό: «Γιάννενα, πρώτα στ' άρματα, στα γρόσια και στα γράμματα». Η άνθησή τους συνεχίστηκε και μετά το 1778, όταν ο Αλή πασάς Τεπελενλής, αφού αποσχίστηκε από την Πύλη, τα κατέστησε πρωτεύουσα του ανεξάρτητου τουρκικού κράτους της Ηπείρου. Η πόλη απελευθερώθηκε από τον ελληνικό στρατό στις 21 Φεβρουαρίου του 1913.

Το ποίημα που περιέχει το σχολικό βιβλίο είναι το πρώτο από την ομότιτλη συλλογή του Μιχάλη Γκανά. Τα ποιήματά της συλλογής αυτής απηχούν τα βιώματα και τις εμπειρίες του ποιητή από την

Ηπειρο. Στο συγκεκριμένο ποίημα, τα Γιάννενα, η πρωτεύουσα του Νομού Ιωαννίνων, προβάλλονται μέσα από την περιγραφή του φυσικού τοπίου και τις δραστηριότητες των κατοίκων τους.

Γ. Δομή του έργου

Το κείμενο αποτελεί όλο μια θεματική ενότητα.

Δ. Ανάλυση περιεχομένου

i) Περιεχόμενο και νοηματικά κέντρα

Κύριο θέμα είναι η πόλη των Ιωαννίνων, τα στοιχεία που διαμορφώνουν το φυσικό της τοπίο, οι ασχολίες των κατοίκων και η ιστορική της πορεία.

ii) Νοηματική απόδοση: Στο σύντομο αυτό ποίημα παρουσιάζονται τα στοιχεία που συνθέτουν το φυσικό τοπίο της πόλης των Ιωαννίνων και τις δραστηριότητες των κατοίκων της. Το τοπίο είναι ορεινό και συναντάς άγρια ζώα. Ο χειμώνας είναι βαρύς. Οι Γιαννιώτες ασχολούνται με την κτηνοτροφία και την αργυροχρυσοχοΐα. Τέλος, στην πόλη είναι εμφανή τα σημάδια της τουρκικής κατοχής. Στο κέντρο της πόλης υπάρχει η λίμνη Παμβώτιδα. Στο ποίημα υπάρχουν στίχοι που αναφέρονται στο ιστορικό παρελθόν της περιοχής των Ιωαννίνων. Στο στίχο 5 ο ποιητής κάνει λόγο για «κάστρα πατημένα», εννοώντας τις απανωτές κατακτήσεις ξένων λαών που γνώρισε η πόλη στην ιστορική της πορεία. Τα κάστρα αυτά μνημονεύουν τις κατακτήσεις αυτές. Ως προς τη μορφή, το ποίημα είναι απόλυτα ενταγμένο στη νεωτερική ποίηση, που έχει τα εξής χαρακτηριστικά: ο στίχος είναι ελεύθερος, δηλαδή δεν υπάρχει σ' αυτόν μέτρο, ισάριθμες λέξεις στους στίχους, ούτε ισάριθμοι στίχοι στις στροφές ή ομοιοκαταληξία.

iii) Χαρακτηρισμός πρωταγωνιστών/ηρώων

Το ποίημα δεν κάνει αναφορά σε συγκεκριμένα πρόσωπα.

E. Τεχνική – τεχνοτροπία

i) Γλώσσα

Η γλώσσα είναι δημοτική, με τουρκικές λέξεις (μιναρέδες, μπακίρια), αλλά και φραστικά κλισέ της καθαρεύουσας (κόρην οφθαλμού).

ii) Ύφος

Τα ασύνδετα σχήματα δίνουν γοργό ρυθμό στο ποίημα. Τα σχήματα λόγου καθιστούν το ύφος γλαφυρό.

iii) Στιχουργική ανάλυση του έργου

Το ποίημα ανήκει στη μεταπολεμική νεότερη ποίηση, όπου ο στίχος είναι ελεύθερος, δηλαδή δεν υπάρχει σ' αυτόν μέτρο, ισάριθμες λέξεις στους στίχους, ούτε ισάριθμοι στίχοι στις στροφές ή ομοιοκαταληξία.

iv) Σχήματα λόγου

Μεταφορές: «χάραζε ο τόπος», «ανάτελλε τα ζωντανά του», «κάστρα πατημένα, γυάλινα, μαλαματένια, τα μπακίρια να βελάζουν».

Παρομοιώσεις: νυφίτσες, αλεπούδες, ως κόρην οφθαλμού, σαν το βαπτόρι.

Ασύνδετο σχήμα: στίχοι: 3-5, 6- 8.

Προσωποποίηση: «πήγαινε η μέρα».

Εικόνες: Η εικόνα της ανατολής, η εικόνα της λίμνης, η εικόνα των κάστρων, η ηχητική εικόνα του ψιθυρίσματος, η εικόνα του καιρού, η εικόνα του βαπτοριού, η εικόνα των μιναρέδων, η ηχητική εικόνα των μπακιριών που βελάζουν.

ΣΤ. Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ποια γνωρίσματα από το γιαννιώτικο φυσικό περιβάλλον προβάλλονται στο ποίημα;

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του γιαννιώτικου περιβάλλοντος που προβάλλονται στο ποίημα είναι το ορεινό τοπίο, οι άσχημες καιρικές συνθήκες που επικρατούν το χειμώνα και η λίμνη Παμβώτιδα, που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης.

2. Αναλύστε τις μεταφορές: «Ανάτελλε τα ζωντανά του», «άκουσα τα μπακίρια να βελάζουν».

«Ανάτελλε τα ζωντανά του», δηλαδή ξυπνούσε τα ζώα. Μία από τις κύριες ασχολίες των κατοίκων των Ιωαννίνων είναι η κτηνοτροφία. Τα κοπάδια, με την ανατολή του ήλιου ξυπνούν και βγαίνουν για βοσκή.

«Άκουσα τα μπακίρια να βελάζουν»: Η ηχητική αυτή εικόνα μάς δεσίχνει μία άλλη ασχολία των Γιαννιωτών, που είναι η αργυροχρυσοχοΐα. Όταν οι τεχνίτες γυαλίζουν τα μπακιρένια οικιακά σκεύη, ο ήχος που παράγεται μοιάζει με πρόβατο που βελάζει.

3. Ποιες πληροφορίες από την ιστορική και πολιτισμική πορεία του ηπειρώτικου τόπου ενσωματώνονται στο ποίημα;

Στο ποίημα υπάρχουν στίχοι που αναφέρονται στο ιστορικό παρελθόν της περιοχής των Ιωαννίνων. Στο στίχο 5 κάνει λόγο για «κάστρα πατημένα», εννοώντας τις απανωτές κατακτήσεις ξένων λαών που γνώρισε η πόλη στην ιστορική της πορεία. Τα κάστρα

αυτά μνημονεύουν τις κατακτήσεις αυτές. Άλλο σημείο όπου κάνει λόγο για κατάκτηση της πόλης από αλλοεθνείς βρίσκεται στον προτελευταίο στίχο του ποιήματος, όπου η ποιητική φωνή αναφέρει ότι είδε και μιναρέδες. Μιναρές είναι ο ψηλός και λεπτός πύργος, που αποτελεί τμήμα του μουσουλμανικού ναού, από τον οποίο ο χότζας ή ο μουεζίνης καλούν τους πιστούς για προσευχή. Το κάστρο των Ιωαννίνων διαθέτει δύο τέτοια οικοδομήματα, διατηρημένα σε καλή κατάσταση ακόμη και σήμερα, που μαρτυρούν την τουρκική κατοχή της περιοχής (Βλέπε και *Εισαγωγικό σημείωμα για το έργο*).

4. Βρείτε και σχολιάστε τις παρομοιώσεις του ποιήματος.

α. «Ως κόρην οφθαλμού»: Εδώ παρομοιάζεται η λίμνη Παμβώτιδα με τμήμα του ματιού. Είναι η οπή στο κέντρο της ίριδας του ματιού, η οποία έχει σχήμα στρογγυλό στον άνθρωπο. Ολόκληρη η φράση χρησιμοποιείται μεταφορικά για να δηλώσει κάτι εξαιρετικά πολύτιμο και ευπαθές, όπως ακριβώς είναι η Παμβώτιδα για τους Γιαννιώτες, εφόσον αυτή έπαιζε και παίζει ακόμη ζωτικό ρόλο για την τροφοδοσία της περιοχής.

β. «Γυάλινα και μαλαματένια»: Ο ποιητής παρομοιάζει τα χιονισμένα και χτυπημένα από άγριο καιρό Γιάννενα με ένα τοπίο που μοιάζει γυάλινο. Πράγματι, το χειμώνα, η λίμνη συχνά παγώνει και δίνει την εντύπωση γυαλιού. Η χρήση του επιθέτου «μαλαματένια», παραπέμπει πάλι στην ασχολία των κατοίκων με την αργυροχρυσοχοΐα, καθώς μαλαματένιο είναι οτιδήποτε φτιάχνεται από χρυσό ή άλλο πολύτιμο μέταλλο.

γ. «σαν το βαπόρι σε καλά νερά»: η παρομοίωση αυτή χρησιμοποιείται για να αποδοθεί με γλαφυρό τρόπο το πόσο καλά έβαινε η μέρα της περιήγησής στην πόλη για τον ποιητή· σαν ένα βαπόρι σε ακύμαντη θάλασσα.

5. Ανατρέξτε στο Λεξικό Λογοτεχνικών όρων και συζητήστε με το φιλόλογο σας για τα χαρακτηριστικά της νεωτερικής ποίησης. Στη συνέχεια ελέγχετε αν το ποίημα ανήκει στο είδος αυτό.

Ως προς το περιεχόμενο, τη μεταπολεμική ή νεωτερική ποίηση διακρίνει μια τραγική σοβαρότητα, η έλλειψη ψευδαισθήσεων και οραματισμών, κάποτε και ένα κλίμα κατάθλιψης και απαισιοδοξίας. Ενώ δε λείπει μια ρομαντική τρυφερότητα, υπάρχει παράλληλα μια προσήλωση στα πράγματα, στην ουσία τους. Επομένως, δεν μπορούμε να πούμε ότι το συγκεκριμένο ποίημα είναι απόλυτα ενταγμένο στο περιεχόμενο της νεωτερικής ποίησης· δεν αντιλαμβανόμαστε κλίμα κατάθλιψης και απαισιοδοξίας. Ωστόσο το ποίημα περιέχει μια δύση ρομαντικής τρυφερότητας, που γίνεται φανερή

στη φράση «ανάτελλε τα ζωντανά του, γυάλινα και μαλαματένια, σαν το βαπόρι στα καλά νερά».

Αντίθετα, ως προς τη μορφή είναι απόλυτα ενταγμένο στη νεωτερική ποίηση. Ο στίχος είναι ελεύθερος, δηλαδή δεν υπάρχει μέτρο, ομοιοκαταληξία, ισάριθμες λέξεις στους στίχους, ούτε ισάριθμοι στίχοι στις στροφές.

Z. Πρόσθετες ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου

1. Μεταγραφή του ποιήματος σε πεζό.
2. Αποδώστε εικαστικά την εικόνα των Ιωαννίνων, όπως αυτή παρουσιάζεται στο ποίημα.